This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HW 2A0L 3

~~Holl. 2.115.1.2~~ KE 994

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

DRIE- EN- TWINTIGSTE DEEL.

A. 3007
Koloniaal Archief

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken zamengeſteld.

Met Plaaten.

DRIE- EN- TWINTIGSTE DEEL.

BEGINNENDE MET DEN JAARE 1759 EN EINDIGENDE MET DEN JAARE 1765, BEVATTENDE HET TYDPERK DER MINDERJAARIGHEID DES ERFSTADHOUDERS WILLEM DEN V.

TEN ONMIDDELYKEN VERVOLGE VAN WAGENAARS VADERLANDSCHE HISTORIE.

Te AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXIX.

MINISTERIE VAN KOLONIEN

~~Nat 2173.1.2~~
Harvard College Library
Motley Collection
July 11 1908

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYF- EN, TACHTIGSTE BOEK.

INHOUD.

Inleiding. Ziekte en Dood der Gouvernante. Beſchryving van haar Perſoon en Character. Bekendmaakingen van dit Overlyden. Men neemt in Holland, de voorheen gemaakte Schikkingen aan. Rouwbeklag by de Vorſtlyke Weezen bepaald. De Hertog van BRUNSWYK *in den Eed genomen, ten opzigte van het Krygsvolk. Aanſchryving aan de Steden, wegens de Magiſtraats beſtellingen. Handeling der Bondgenooten over de Voorzieningen, en het aanneemen derzelve. Rouwbeklaagen ten Stadhouderlyken Hove. Benoemde Voogden over de Vorſtlyke Spruiten. Beſchikking omtrent de Begraafenis der Gouvernante. Het Lyk op een Paradebed ten toon gelegd. Gekist. De Begraafenisſe.*

LXXXV. BOEK.

Lykredenen te haarer Gedagtenisse gehouden. De oude Prinses van Oranje komt uit Friesland in 's Gravenhaage. Wat men haar, gedurende de Minderjaarigheid des Stadhouders, in Friesland hadt opgedraagen. Het invoeren van het Plan van Voorzieninge ontmoet te Kampen heftigen wederstand. De Prins van NASSAU WEILBURG *verzoekt Carolina ten Huwelyk. Door de Gouvernante toegestemd. Zy verzoekt de toestemming der Staaten. Zwaarigheid om daar in te bewilligen, wegens de Godsdienst-belydenis van den Prins. Drie Gewesten bewilligen terstond. De Ridderschap te Utrecht maakt zwaarigheid. In Holland is men het over dit stuk geheel niet eens. Het Plan van Delft niet omhelsd. Zeeland, als mede Stad en Lande, stemmen in 't Huwelyk. De Prins, op zyn Elfden Jaardag ter Vergadering van hun Hoog Mogenden ingeleid. Visch- en Jagt vermaak zyne Hoogheid aangedaan. Door den Marquis* D'AFFRY *begroet. De Engelsche Zeerooveryen gaan den ouden gang. Frankryk, Zweeden, en Rusland behandelen onze Schepen als Onzydigen. Schepen van St. Eustatius, en Curacao komende, in Engeland opgebragt, en op 't punt om verbeurd verklaard te worden. Amsterdamsche en Rotterdamsche Kooplieden leveren een Verzoekschrift daar tegen by den Staat in. Het Vonnis over die Schepen uitgesteld. Verbeurtverklaaring van dezelve en andere Schepen. Klagten deswegen by den Staat, en Beloften van Voorziening. Een Gezantschap na het Hof van Groot-Brittanje over deeze*

zaak

zaak benoemd. Onderhandeling alhier met YORKE. *Voorſlag door hunne Hoog Mogenden hem gedaan. Dezelve oldeedt niet. Ontwerp van Overeenkomst naar 't begrip van het Engelsche Hof. Gedagten der Amſterdamſche Kooplieden hier over. 't Gezantſchap komt in Engeland, krygt gehoor. 's Lands Zeemagt verſterkt en Convoyen verleend. Moedbetoon van eenige Hollandſche Vlootvoogden tegen de Engelſchen: de gevallen van* J. SELS, J. H. DOL VAN OURYK *en* A. L. BETTING. *Schipper* JAN DEKKER *redt zich manmoedig. De Franſche Afgezant* D'AFFRY *levert een ſterk Vertoog in.* YORKE *eischt dat 'er geen Kanon en Oorlogsbehoeften, door de Hollanders, na Frankryk gebragt worden. Nader Vertoog van* D'AFFRY *over dit beletten des Toevoers. Plakaat wegens het onvermengd houden van de Haring na Frankryk gevoerd. Steenen aan de Zeedyken. De Noordplaſſen by Hazardswoude drooggemaakt.* LXXXV. BOEK.

Terwyl ons Vaderland nog zugtte onder den drukkenden overlast der *Engelſche* plaageryen ter Zee, om welker afweering zo veele poogingen vrugtloos waren aangewend; terwyl de eertyds rustige dagen der Gouvernante, door deeze benadeelingen van Handel en Zeevaard, om welker afweering men haar geduurig aanging, in dagen van onrust veranderd waren; terwyl binnenslands eene en andere gebeurte- 1759. Inleiding.

LXXXV. BOEK. 1759.

nis ſtoffe tot misnoegen opleverde; wegens haaren invloed, op de Regeeringsbeſtellinge, en dit hooger en hooger dreigde te loopen, was men naauwlyks het Jaar MDCCLIX in getreeden, of de Dood dier Vorſtinne bragt eene groote verandering te wege, zo ten aanzien van de buiten- als binnenlandſche zaaken, welke ons, in dit Deel, ſtaan te beſchryven, met vermelding van andere lotgevallen, ten deezen tyde, en geduurende de Minderjaarigheid des Stadhouders, den Lande bejegend.

Ziekte en Dood der Gouvernante.

De Gouvernante hadt reeds eenige jaaren een ongezond Lichaamsgeſtel omgedraagen, de duidelykſte tekens van Waterzugt opleverende. Deeze kwaal nam, in 't laatst des afgeloopen Jaars, langs hoe meer de overhand en benaauwde de borst geweldig. Wat de kunst van de bekwaamſte Geneesheeren vermogt, werd in 't werk geſteld om haar verligting, en waar 't mogelyk, geneezing, toe te brengen; doch te vergeefsch; zy oordeelden, met den aanvang deezes Jaars, de hoop op herſtelling geheel verlooren, en het leevenseinde dier Vorſtinne naby. De verzwakking vermeerderde, van dag tot dag, en was dermaate toegenomen, dat men, op den twaalfden van Louwmaand, ieder oogenblik, haar laatſten leevensſnik verwagtte. Een korte verkwikkende ſlaap ſcheen eenige flikkering van hoope te geeven; doch deeze verdween 's avonds ten elf uuren, wanneer het lichaam afgemarteld door de geduurige poogingen om de nog weinig over-

overgebleevene leevensgeesten in beweeging te houden, zich allengskens ter ruste ſchikte, en zy den jongſten leevensadem uitblies, negen en veertig Jaaren, twee maanden, en tien dagen ouderdoms bereikt hebbende. By de opening haars Lyks bleek, dat eene meer dan gewoone ongeſteldheid verſcheide deelen hadt aangegreepen, en het dus te verwonderen was, dat zy haar leeven nog tot die hoogte gebragt hadt. (*)

Haar Perſoon en Character beſchreeven.

De overledene Vorſtinne ANNA, gebooren Prinſes van *Brunswyk Lunenburg*, Kroon Prinſes van *Engeland*, by haar Afſterven Gouvernante en Voogdesſe van haaren Zoon den Erfſtadhouder, was de eerſte Dogter van den toen nog leevenden Koning van *Groot Brittanje*, GEORGE DEN II, verwekt uit deszelfs Huwelyk met wylen WILHELMINA CAROLINA; die, wanneer een aantal aanzienlyke Vorſten na de hand haarer Dogter dongen, de voorkeus gaf aan WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, met wien zy, vier en twintig Jaaren bereikt hebbende, in den Jaare MDCCXXXIV, huwde, en hem tot den Jaare MDCCLI ten Egtgenoot behieldt. Met hem deelde zy het bitter en zoet des leevens, en wanneer hy tot de aanzienlykſte Waardigheden in deeze *Vereenigde Gewesten* opklom, in de Eere aan dezelve verknogt; die, by zynen dood,

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 113.

LXXXV. BOEK. 1759.

dood, op haar geheel afdaalde, in gevolge van de gemaakte ſchikkingen by 's Lands Staaten (*), als Gouvernante en Voogdeſſe der minderjaarige Spruiten, de eenig overgebleevene vrugten van haar Huwelyks bedde, de Erfſtadhouder WILLEM DE V en Prinſes CAROLINA. Ruim zeven Jaaren hadt zy deeze Waardigheden bekleed toen zy het tydlyke met het eeuwige verwisſelde.

Haare gedaante was, eer lichaams ongemakken de bevalligheden deeden ſmelten, ſchoon, haar weezen minzaam, haare houding vorſtlyk. De Godsdienſtige beginzels haarer Moeder, die zo veel werks van verſtandige Godsvrugt maakte, en daarom een Geleerden en Schranderen SAMUEL CLARKE ten haaren Hove hoogſchatte, hadt zy vroegtydig ingezogen, op Kunsten, en Weetenſchappen zich toegelegd; verſcheide Taalen ſprak zy vaardig en nauwkeurig; van 't geleezene wist haar vast geheugen, door een groot oordeel onderſchraagd, een gepast gebruik te maaken; by deeze Zielsvermogens in de Staatkunde bedreeven, wil men dat haar Gemaal haar ſteeds tot zyne Raadgeeffter gebruikte, en kwam dit alles haar byzonder te ſtaade, toen zy zo vroeg deezen moest derven, en de gewigtigſte poſten in *Nederland*, zelve aanvaarden, 't welk zy deedt met eene grootere maate van kloekmoedigheid dan men

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 4.

men van haare Sexe, in zulk een hartgrievenden toeſtand, kon verwagten. FREDRIK DE GROOTE, Koning van *Pruiſſen*, door eenen Brieve van der Staaten Afgezant VERELST te *Berlyn*, van haaren dood berigt, ſchreef in antwoord: „ De „ Bekendmaaking, die gy my, van het „ ſterfgeval van Mevrouw de Prinſes Gou„ vernante hebt gelieven te doen, heeft „ al de ſmerte, die ik by de eerſte tyding „ van dat treurig en droevig voorval ge„ voelde, hernieuwt. Bezwaarlyk kan ik „ nog bedaaren van de ontroeringe, waar „ mede ik bevangen werd. Ik heb eene „ Vriendin verlooren, die, door haare „ Grootmoedigheid, Wysheid, en eene „ haare Sexe te boven gaande kragt van „ Vernuft, al myne agting verdiende. Ik „ zal haar altoos gedenken (*)"

LXXXV. BOEK. 1759.

Het geheele voorgaande Deel onzer Geſchiedenisſe heeft de bedryven van de Gouvernante ANNA, ten aanzien van deezen Staat vermeld, en getoond, hoe zy de genegenheid der Landzaaten wist te winnen, en aan zich te verbinden; onverdeeld dezelve te behouden, gaat bykans het menſchlyke te boven; dan geheeler zou zy dezelve bewaard hebben, indien de ontſtaane Oorlog tuſſchen *Frankryk* en *Engeland*, by welken dit laatstgemelde Ryk den *Nederlanden* ter Zee zo geweldig veel afbreuks deedt, en zo groote ſchade toebragt, haare Ge-

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXIV. p. 108.

LXXXV. BOEK. 1759.

Gezindheid om de zaaken ten meeſten voordeele van haar Geboorteland te ſchikken, niet veelen van haar wendig gemaakt en de twist, over het vermeerderen der Land- en Zeemagt, daar uit gereezen, geene verkoeling by eenige voornaame Staatsleden veroorzaakt hadt: terwyl de Gezagbetooningen in *Overyſſel*, by gelegenheid van het invoeren der Voorzieningen, als mede in de Regeeringsbeſtelling te *Haarlem*, van niet weinigen gewraakt werden, en te wege bragten, dat Gezetheid op haare ééns aangenoomene begrippen, althans in 't laatſte haars leevens, haar als een ongunſtige Character trek werd toegeſchreeven.

Bekendmaakingen van het overlyden.

De dood der Gouvernante, omtrent middernagt voorgevallen, werd veelen in de Hofplaats dien nagt nog bekend, en klonk die leedmaare, met den aanbreekenden morgen, door geheel den *Haag*. Booden, om dezelve in de *Hollandſche* Steden, en andere Gewesten, aan te kundigen, vaardigde men in den nagt af; waar door den volgenden dag geheel *Holland*, en, binnen kort, de andere Vereenigde Landſchappen, kundſchap van dit overlyden ontvingen. — Staaten van *Holland* beſlooten ter eerſte Byeenkomst, door eenen Brieve over dit Sterfgeval rouwbeklag te doen by haaren Vader, zyne Majeſteit de Koning van *Groot Brittanje*, en de Prinſeſſe Douariere van *Oranje* en *Naſſau*: ook kreegen Gecommitteerde Raaden last om, in den *Haage*, op het luiden

den der Klokken, en het draagen van den Rouw, zodanige orders te ſtellen als by het afſterven van zyne Hoogheid WILLEM CAREL HENDRIK FRISO geſchied was; desgelyks werden Burgemeesters en Regeerders der Steden in *Holland* aangeſchreeven, dat zy, op het ontvangen van die Bekendmaaking, de Stadsklokken zouden doen luiden acht dagen naa den anderen, drie maal daags, één uur lang, en nog drie dagen vóór de Begraafenisſe en op den dag der Begraafenisſe zelve: in gevolge waar van derzelver dof gebrom dit Gewest vervulde. LXXXV. BOEK. 1759.

De Raadpenſionaris ter Vergaderinge van *Holland* van dit afſterven berigt geevende, las de Staatsbeſluiten voor, genomen by het overlyden van wylen zyne Doorlugtige Hoogheid, als mede de Voorzieninge vastgeſteld, in gevalle haar Koninglyke Hoogheid, voor de Meerderjaarigheid van den Prins Erfſtadhouder, of de Prinſes CAROLINA, iets menschlyks mogt overkomen (*). — Alle de Leden gaven éénpaarig hunne gezind- en gereedheid te kennen om de beſchikkingen, toen vast geſteld, ſtand te doen grypen. Men neemt in *Holland* de voorheen gemaakte ſchikkingen aan.

Men beſloot terſtond tot het benoemen van een Perſoon uit ieder Lid der Staatsvergaderinge, om, met den Raadpenſionaris, ſtaatlyk het Rouwbeklag by de Vorſtly-

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 5.

LXXXV. BOEK. 1759.

lyke Weezen, af te leggen: en teffens te verneemen, of wylen haare Koninglyke Hoogheid, by eene beſlooten Acte, waar toe zy, volgens een Staatsbeſluit van den tienden van Sprokkelmaand des Jaars MDCCLII, gevolmagtigd was geweest, eenige Perſoonen benoemd hadt tot de Opvoeding van hunne Hoogheden, en het noodige omtrent het openen daar van te beſchikken.

De Hertog van *Brunswyk* in den Eed genomen, ten opzigte van het Krygsvolk.

Vermids door dit zelfde Staatsbeſluit aan LOUIS, Hertog van *Brunswyk*, volgens eene Inſtructie, geduurende de Minderjaarigheid der Vorſtlyke Kinderen, het Gezag over 't Krygsvolk van den Staat was opgedraagen en door hem aangenomen, vondt men goed, nog ſtaande de Vergadering, dien Hertog te ontbieden, om den Eed, in die hoedanigheid, af te leggen, gelyk onverwyld met de noodige plegtigheden geſchiedde: van welke ſchikking de Militaire Officieren, by Brieven, kundſchap kreegen om zich daar mede overeenkomſtig te gedraagen. — Hoe uitgebreid ook het Krygsgezag mogt weezen den Hertog toebetrouwd, en door hem bezwooren, hieldt deeze Lastbrief wel duidelyk in, dat hy zich geenzins zou bemoeyen met eenige zaaken de *Religie*, *Politie*, *Finantie* of *Juſtitie* raakende; noch ook met eenige andere zaaken, byzonder ſtaande ter beſchikkinge van hun Ed. Groot Mogenden, of van de Bondgenooten, noch ook met zaaken van de Unie en Verbinteniſe tuſſchen de Bondgenooten opgerigt, en veel min zich

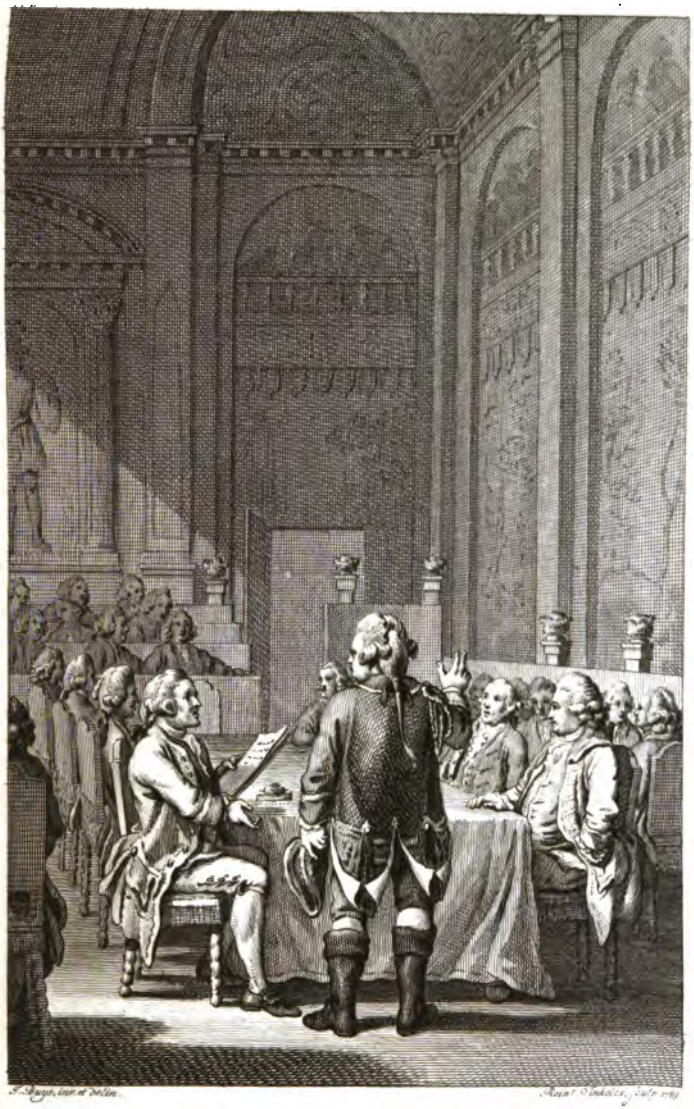

Den Hertog van BRUNSWYK, als Veld-maarſchalk, in den Eed genomen.

zich mengen, 't zy rechtſtreeks, of van ter zyde, in de Geſchillen, die tuſſchen de Bondgenooten, of eenige van dezelven, of ook wel tuſſchen de Leden en Kwartieren van eene of andere Provincie, mogten ontſtaan; ten ware wederzydſche Partyen hem verzogten zyne goede dienſten van Tuſſchenſpraak en Bemiddeling te willen aanwenden, of ook dat de allerzyds Belanghebbenden de zaak aan zyne Uitſpraak of Beſlisſing onderwierpen. — Desgelyks zou hy, binnen het Grondgebied van dit Gewest, zich geen Gezag mogen aanmaatigen, buiten uitdruklyke bewilliginge of overgave van hun Ed. Groot Mogenden, of hunne Gecommitteerde Raaden; en, over zulks, onder voorwendzel van Last of Volmagtiging van hunne Hoog Mogenden, of onder eenigen anderen tytel, ſchyn, of kleur, niet mogen onderneemen te doen, of te werkſtellen, op het Grondgebied van dit Gewest, veel min iets te onderneemen of uit te voeren tegen de eene of andere Leden of Steden deezes Landſchaps, noch ook tegen eenige Regeerders, Bedienden, of Ingezetenen van 't zelve, hoe, waar, of op welk eene wyze, het ook zou mogen zyn. — Met zodanig een welberaaden overleg, en voorzigtige onderſcheiding, ſtelden Staaten van *Holland* perk aan den Invloed en 't Gezag eens Mans, in het Krygsweezen, tot zulk een hoogen trap verheeven; dit hadden ook de overige Gewesten gedaan, in hunne Reglementen de Voogdyſchap betreffende. LXXXV. BOEK. 1759.

In-

LXXXV. BOEK. 1759.

Ingevolge deezes Plans van Voorzieninge moeſten de Benoemingen van Steden en Collegien, welke gehouden waren, dezelve aan den Stadhouder aan te bieden, om Burgemeesteren, Schepenen en Wetten te veranderen, naar behooren en agtervolgende de Privilegien der Steden en Plaatzen, dezelve aan hun Ed. Groot Mogenden toezenden, om 'er de verkiezinge uit te doen, als uitoefenende de Voogdye over den Minderjaarigen Prins. — De Secretaris BOEI kreeg last des eene Lyst te verzoeken, by den Heere DE LARREY, Secretaris van wylen haare Koninglyke Hoogheid, die ze hem overleverde: waar op dezelve aan de Steden, Plaatzen en Collegien gezonden werd om zich diensvolgens te gedraagen. — Dit geſchiedde zonder wederzeggen, uitgenomen, dat die van *Rotterdam* daar op verklaarden zich te moeten houden aan vroegere Aantekeningen, op de Jaarlykſche Beſtellinge der Regeeringe in hunne Stad, gedaan; en die van *Hoorn* aanmerkten, of de *Boongangers*, op de Lyst vermeld, tot de Benoeming wel behoorden, en aan zich behielden het vry overleg hunner Lastgeeveren.

Aanſchryving aan de Steden, wegens de Magiſtraats beſtellingen

Het meergemelde Staatsbeſluit by *Holland*, wegens de Voorzieninge, was nimmer in de Algemeene Staatsvergadering ingebragt; doch dewyl, zints dien tyd, alle de Gewesten de noodige Schikkingen daar op beraamd en vastgeſteld hadden (*), hielt

Handeling der Bond genooten over de Voorzieningen, en het aanneemen derzelven.

(*) Wy hebben deze in het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* opgegeven bl. 5. 157. 165. 199. 204. 217. 219.

hielt het oogmerk om 't zelve in de Ver- LXXXV.
gadering te openen, grootendeels op: dan BOEK.
men beſloot, egter, door Gelastigden uit ——
Holland, by de betuiging van de ſmertly- 1759.
ke droefheid over het ontydig afſterven der Vrouwe Gouvernante, aan de Bondgenooten verzekering te geeven, van hun opregt oogmerk en geneigdheid om de goede Verſtandhouding, en de noodige Eensgezindheid tuſſchen de hooge Bondgenooten te bewaaren, hart en handen in een te ſlaan, om dezelve te handhaaven, als waar door alleen de Staat buitenslands agtbaar, en, onder GODS zegen, binnenslands gelukkig kon weezen. Zy hadden, daarenboven, in last te ontdekken den Raadſlag genomen, omtrent den tyd, wanneer de Minderjaarigheid zou eindigen, te weeten met den ouderdom van Achttien Jaaren; en dat de Erfſtadhouder of Erfſtadhouderesſe, met de Vyftien Jaaren Zitting zouden mogen hebben in de Vergadering van hunne Hoog Mogenden en in den Raad van Staaten, naa vooraf gedaanen Eed van Geheimhouding. — Dat, geduurende de Minderjaarigheid, het geeven der Patenten zou geſchieden, gelyk in Stadhouderlooze tyden, vastgeſteld was; doch, zo mogelyk, met overleg van den Hertog van *Brunswyk*, aan welken Veldmarſchalk ook door hun de Magt en 't Gezag over de Krygsmagt van den Staat, op eene medegedeelde Inſtructie, was opgedraagen — dat het Admiraal Generaalſchap, of 't bevel

LXXXV. BOEK. 1759. vel over de Krygsmagt te water, voor als nog onbeschikt, en tot nader besluit, op dien voet zou gelaten worden, voor zo veel de bediening van Admiraal Generaal betrof, als vóór de Verheffinge van zyn laatst overleden Hoogheid was geschiedt. — Dat hunne Hoog Mogenden over de Landen der Generaliteit, als Voogden, alles zouden waarneemen wat tot het Erfstadhouder en Capitein Generaalschap behoorde, uitgenomen voor zo verre 't bevel over het Krygsvolk aan den meergemelden Hertog was opgedraagen. — Dat zy ook in die hoedanigheid, aan zich behielden het verleenen van Pardonnen en Gratien in die Landen. — Als mede dat de Inkomsten, en Wedden des Erfstadhouders, in zyne onderscheidene Waardigheden, betaald zouden worden aan den Domeinraad van den zelven.

Wanneer wy ons de Voorzieningen in andere Gewesten beraamd, en zo zigtbaar op de leest van *Holland*, althans wat de Vergadering van hunne Hoog Mogenden betrof, geschoeid, herinneren, zullen wy ons geenzins verwonderen, dat de gegeevene opening van hun Ed. Groot Mogenden, aldaar met dankzegging werd ontvangen, en de Afgevaardigden der andere zes Landschappen, niet aarselden om eenpaarig het voorgestelde te omhelzen, en in een Besluit te veranderen. De Griffier gaf hier van kennis aan den Hertog van *Brunswyk*, met verzoek om dien last wel op zich te wil-

willen neemen en nog ſtaande de Vergade- LXXXV.
ring den Eed te komen afleggen, gelyk BOEK.
kort daar op geſchiedde.

Te deezer gelegenheid leverde de Her- 1759.
tog aan hunne Hoog Mogenden een Papier Rouwbe-
over, verzegeld met vyf Cachetten, als klagen ten
twee, van haare Koninglyke Hoogheid, Stadhou-
één van den Hove van *Holland*, één van derlyken
ieder der twee Commisſarisſen van denzel- Hove.
ven Hove, inhoudende de Benoeming van Perſoonen, tot de Opvoeding der Vorſtlyke Kinderen, door Hoogstdezelve eigenhandig ingevuld en ondertekend. Dit ontſloeg de Gelastigden van hun Ed. Groot Mogenden tot het doen van het Rouwbeklag ten Stadhouderlyken Hove, van den gegeeven last om na dit ſtuk te verneemen. — Deeze Heeren volbragten het Rouwbeklag, by monde van den Raadpenſionaris, met betuigingen van de uiterſte droefheid over 't ſmertlyk verlies dier Vorſtinne, zo dierbaar voor den Staat; en bygevoegde verzekering van altoos hunne liefde en agting voor hunne Hoogheden te zullen betoonen, en tot derzelver welweezen alles te willen aanwenden. De Hertog beantwoordde dit bezoek met dankbetuiging voor deeze nieuwe blyk van de gunſtige gevoelens hunner Ed. Groot Mogenden; verzoekende hun verdere Vriendſchap en byſtand, in hoope dat GOD de Vorſtlyke Spruiten in ſtaat zou ſtellen, om, in naavolging hunner Voorouderen, ten eenigen tyde, met de daad te mogen betoonen, hoe zeer hun het dierbaar Vaderland, en byzonder *Hol-*

land

LXXXV. BOEK. 1759.

land ter harte ging: herinnerende de Hertog de Bezending, hoe haare Koninglyke Hoogheid, met ſtervende lippen, op 't nadruklykſte hadt verzogt haare Kinderen, aan hun Ed. Groot Mogenden aan te bevelen. — De Algemeene Staaten, en de Raad van Staaten, bleeven niet in gebreke om deeze Pligtpleeging by de Vorſtlyke Weezen te volbrengen; en werd dit eerlang gevolgd door ſtaatlyke Bezendingen uit de byzondere Gewesten, als mede van de *Zuid*- en *Noordhollandſche* Synoden, die elk op hunne wyze, het Rouwbeklag deeden, en van den Hertog, hoofdzaaklyk 't zelfde antwoord als de Afgevaardigden van *Holland* ontvingen.

Benoemde Voogden over de Vorſtlyke Spruiten.

By de opening der Acte, die de benoemde Perſoonen, ter Opvoeding beſtemd, bevatte, waar van een Dubbel ten Hove berustte, bleek, dat wylen Haare Koninglyke Hoogheid benoemd hadt, voor *Gelderland*, Jonkheer ANDRIES SCHIMMELPENNING; voor *Holland* en *Westfriesland*, Jonkheer FREDERIK HENDRIK VAN WASSENAAR en Mr. JOAN ABBEKERK KRAP; voor *Zeeland*, Jonkheer JAN VAN BORSSELE; voor *Utrecht*, JAN DANIEL D'ABLAING; voor *Friesland*, Jonkheer EPOSJUK VAN BURMANIA; voor *Overyſſel*, Jonkheer J. S. SIGISMUND HELDEN; voor *Stad* en *Lande*, A. A. IDDIKINGE. In deeze Heeren vondt zy de noodige vereischten om zorge te draagen, dat haare Kinderen in de beginzelen van de

de waare Gereformeerde Religie, zo als dezelve in de publieke Kerken deezer Landen geleerd wordt, zouden onderweezen, en voorts onderrigt worden van de waare belangen van den Staat, ten einde bekwaam te zyn, om, ten beste van den Lande, de hooge Waardigheden te bekleeden, haaren Zoon, of by aflyvigheid dien, haare Dogter opgedraagen. Ten flot verzoekende dat deeze Benoeming Staatsgewyze bekragtigd en die Perfoonen daar toe gelast mogten worden.

De Uitterfte wil dier Vorftinne ftelde tot toeziende Voogden over haare naagelaatene Kinderen, en derzelver Goederen, aan, haaren Vader, zyn *Groot Brittannifche* Majeftéit GEORGE DEN II, en haare behuwd Moeder, Mevrouw MARIA LOUISA, Prinfesfe van *Hesfenkasfel*, Douariere van wylen JOAN WILLEM FRISO; en tot werklyken of beftuurenden Voogd, zyne doorlugtige Hoogheid LOUIS ERNST, Hertog van *Brunswyk Wolfenbuttel*, Generaal in dienst van hunne Hoog Mogenden, en thans aangeftelden repreſenteerenden Capitein Generaal over de Troepen van den Staat der *Vereenigde Nederlanden*. Deeze regelde, als Voogd, den Rouw voor 't Stadhouderlyk Hof, en, als verbeeldende den Capitein Generaal, dien der Officieren onder de Landmilitie.

Beſchikking omtrent de Begraafenisſe der Gouvernante.

Afgevaardigden van *Gelderland* ter Algemeene Staatsvergadering den voorflag gedaan hebbende, om, ten betoon van agting

LXXXV. BOEK. 1759.

ting en genegenheid voor de overledene, Gouvernante, haar Lyk ten koste van de gezamenlyke Landſchappen ter Aarde te beſtellen, verwierf dit voorſtel eerlang eene algemeene goedkeuring.

Het Lyk op een Paradebed ten toon gelegd.

Naar 't gebruik omtrent Vorſtlyke Perſoonadien werd het gebalzemd Lyk van haare Koninglyke Hoogheid, in een wit Satyn Nagtgewaad, met zwarte zyden ſtrikken en linten belegd gekleed, om den hals met een Palantin van kant omtoogen en de armen met Lubbens en de handen met witte kabretlederen Handſchoenen vercierd, ten toon gelegd, op een kostbaar Paradebed, in een Treurzaal, welker toeſtel aan de hooge Geboorte en Waardigheden van de Overledene beantwoordde, en teſſens geſchikt was om eene ſomberheid in den geest der aanſchouweren te verwekken. Deeze Treurzaal was het eigenſte vertrek van het Stadhouderlyk Kwartier, 't geen, in den Jaaren MDCCLI ten zelfden einde gediend hadt, en waar in de toen overleden Stadhouder veertien dagen lang ten toon gelegen hadt. Dan het leevenloos overſchot der Gouvernante werd ſlegts zes dagen, te weeten van den vyfden tot den tienden van Sprokkelmaand, openlyk vertoond. Verbaazend groot was de toevloed der aanſchouweren, in dit korte tydsbeſtek, eene daar van opgemaakte Lyst wyst uit dat derzelver getal zeven- en- dertig duizend, negen honderd vyf- en- vyftig Menſchen beliep.

Gekist.

De Hoftinnegieter hadt middelerwyl een Tin-

Tinnenkist of Lykbusse vervaardigd, welker fraay maakzel het oog veeler kykeren ten huize des Kunstnaars lokte, waar ze twee dagen van een ieder kon bezigtigd worden. Dezelve was achthoekig, naa het voeten einde vernauwende, zeer glad gepolyst; het dekzel eenigzins verheeven, met een schuins opgaanden rand, waar in, boven het Aangezigt een ovaal Glas, omringd met de beeldtenis van eene zich rond krommende Slange, welker staart in den bek stak; boven op den kop der Slange waren de afbeeldzels van twee Menschen schonken, kruislings boven den anderen geplaatst, waar op een Doodshoofd rustte: De Hofzilversmit hadt het zyne toegebragt om deeze Lykbusse te vercieren, met een zilveren Plaat ter hoogte van het Hart, op het dekzel vastgehegt, waar de Wapens van haare Koninglyke Hoogheid, met een daar op toepasselyk Byschrift, pronkten: Onder deeze Plaat zag men den Tyd zeer kunstig afgebeeld, door een vliegend Wicht, houdende in de eene hand een Seisen; en in de andere een ledig geloopene Zandlooper, met twee wieken aan 't boven einde, alles met een fraay loofwerk omvlogten. Een weinig laager was een Oranje- en Distteltak, verbeeldende de Vereeniging der Huizen van *Engeland* en *Oranje*; aan ieder van deezen twee takken hingen twee vrugten, en onder deeze twee takken stonden twee schreiende Kinderen, zynde dit alles met keurlyk loofwerk omtoogen. Te weder zyden van het dekzel

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. BOEK. 1759.

en den ſchuins opgaanden rand, was de afbeelding van een Eikentak, met Bladeren en Akervrugten, zinſpeelende op de Oudheid van den Oranjeſtam. — Het Lyk in deeze Kist gelegd werd zo veel mogelyk tegen allen verderf bewaard; en die Kist vervolgens in een daar om voegende Eikenkist gezet.

De Begraafenisſe.

De noodige Beſchikkingen tot de groote Plegtigheid der Begraafenisſe, op den drieen- twintigſten van Sprokkelmaand bepaald, gemaakt zynde, hadt dezelve ten gemelden dage voortgang. De Lykſtaatie kwam, in de meeſte opzigten, overeen met die van wylen haaren Gemaal (*) in eenige week dezelve 'er om blykbaare redenen van af.

Dat in den trein zich minder Krygsvolks vertoonde, werd daar aan toegeſchreeven, dat haare Koninglyke Hoogheid, in haar leeven, alleen in naam van den Minderjaarigen Erfſtadhouder, Gezag over 's Lands Zee- en Landmagt, en alleen aan het Hof dat bevel voerde als Gouvernante en Voogdesſe van den Minderjaarigen Capitein Generaal, wier post het niet was, in perſoon, 's Lands Krygsmagten in Oorlogstyden tegen den Vyand aan te voeren. Uit dien hoofde voegden ook veele cieraaden als Krygs- en Veldheerstekens by deeze Lykſtatie niet. De vier hoeken van het kleed dat

(*) Zie dezelve in 't XXII Deel onzer *Vadert. Hist.* bl. 11.

dat het Vorstlyk Lyk van WILLEM CAREL HENDRIK FRISO bedekte, werden door de vier eerſte en hoogſte Bevelhebberen der Land- en Zeemagt gedraagen; doch thans opgehouden door vier eerſte Heeren uit het Staatsbewind; ter aanduidinge, dat wylen haare Koninglyke Hoogheid wel de Raadsvergaderingen; maar geenzins de Veld- of Zeetochten bywoonde. Het Zwaard van Souverainiteit zag men thans mede niet; dewyl dit Eereteken, 's Vorſten Souverain gezag in deszelfs *Duitſche Staaten* verbeeldde, 't welk de Overledene Prinſesſe alleen als Voogdesſe over, en in den naam van den Jongen Vorst, bediend hadt. Zy was geene Geboore Prinſesſe van *Oranje* en *Naſſau*, en derhalven kwamen de Paarden en Standaarden met die Wapenen hier niet te paſſe; doch werden voegelyk vervangen door de vier Kwartieren *Saxen*, *Brandenburg*, *Brunswyk* en *Engeland*. — Zo min, en om dezelfde reden, als geene Afgezanten van buitenlandſche Mogendheden, noch de Raad van Staaten, de Lykſtatie van den jongst overleden Stadhouder bywoonden (*), vonden zy plaats in deeze. LXXXV. BOEK. 1759.

In *'s Gravenhaage*, te *Delft*, en onder den weg tusſchen die Hofplaats en Stad was alles bezorgd wat tot geregeldheid en ter voorkominge van ongelukken kon dienen: de Nieuwe Kerk geheel ontruimd, ter hoog-

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 11.

LXXXV. BOEK. 1759.

hoogte van een half voet met zand bedekt, en met een planken vloer belegd, was van binnen, als mede het Choor en de Vorstlyke Graftombe volgens de regelen der Bouwkunde, zeer kunſtig verlicht, met Waschkaarsſen, Lampjes en Turkſche Lantaarnen van geolied papier. De Generaal Majoor KREUTSNACH hadt die verlichting beſtuurd, en herſchiep daar door den donkeren nacht in de Kerk, welker glazen hy alle met zwart Karſay hadt doen behangen, in een helderen dag. Toen men van de Tooren dier Kerke de Lykſtatie, de muuren van het Prinslyk *Delft* zag naderen, kreegen de Arteleriſten, die in de *Nieuwe Laan* by één-en-twintig metaalen Kanonſtukken geplaatst waren, een ſein, en maakten, door een drievoudig gebalder, de aankomst van het Vorstlyke Lyk bekend. Op deeze donderende Lykmaar werd de Trom op 't Marktveld geroerd en het Treurmuzyk aangevangen, 't welk duurde tot het einde der Lykplegtigheid. Toen omtrent half vier uuren de Lykkoets ter Kerke inreedt, herhaalden de Arteleristen, op een gegeeven ſein, het drievoudig losbranden des geſchuts. De Lykbaar, naa het om en doordraagen der Kerke, by het Prinslyk Graf neder gezet zynde, plaatſte zich de jonge Prins Erfſtadhouder in eene zitting met zwart Laken omhangen, tegen over het Vorstlyk Praalgewelf gezet, terwyl de Hertog van *Brunswyk* aan de regte en de Prins van *Naſſau Weilburg* aan de linker hand van den ſchreiënden Vorst ſton-

ſtonden. In tegenwoordigheid deezer hoo- LXXXV.
ge Perſoonadien en verdere aanweezende BOEK.
Heeren, werd de Kist van de baare afge- ——
nomen, kruiswyze met een zyden Lint 1759.
toegebonden, en boven op het dekzel verzegeld met het zegel van het Vorstlyk Huis, en dat van hunne Hoog-Mogenden, thans hoorde men voor de derde keer, het losbranden des geſchuts, en werd onder 't zelve de Lykbus in de Grafkelder neder gelaaten (*).

Alle de Leden der Hooge Staatsvergaderingen, en alle andere Heeren, werden van wegen het Stadhouderlyk Huis, bedankt, voor de laatſte Eere der overledene Prinſesſe aangedaan. In de Kerkenraadskamer was een kostbaar Ontbyt gereed gemaakt, derwaards begaf zich de Erfſtadhouder, met zyn Voogd en den Prins van *Naſſau Weilburg*; hier bragt de eerstgemelde den jongen Vorst onder 't oog,

„ dat

(*) Niets uiterlyks diende toen ten Teken, dat deeze vermaarde Graftombe het Lyk van haare Koninglyke Hoogheid beſloot; dan, naa een omtrent twee Jaarigen arbeid, om dat Gevaarte ſchoon te maaken en te herſtellen, is 'er boven die Graftombe, naast de andere oude Vorstlyke Wapenkasſen, en tegen over die van haaren Gemaal, tegen den binnen muur van het Choor, eene ongemeen kunstig gewerkte Wapenkas, ter haarer Gedagtenisſe, geplaatst, geheel in een nieuwen ſmaak, en met voeglyke Zinnebeelden vercierd; terwyl boven dezelve in den muur zyn vastgemaakt, de Vlaggen, de Land en Zeemagt verbeeldende by haare Begraafenis gedraagen. *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 955.

LXXXV. BOEK. 1759. „ dat de Vorstlyke Tombe, door hem ge-
„ zien, de Bewaarplaats was der Overblyf-
„ zelen van zyne Doorlugtige Voorvade-
„ ren, die, door hunne uitmuntende be-
„ dryven, de Eer verworven hadden van
„ zulke Eertekens naa hunnen dood naa te
„ laaten, welken hy moest naavolgen,
„ wilde hy, naa zyn overlyden, ook der-
„ gelyk eene Gedagtenis verwerven. —
„ Dat hy, desgelyks, gezien hadt de
„ Plaats, waar de Lichaamen der Afge-
„ storvenen verborgen worden tot aan den
„ Oordeeldag, op welke ook zyn Lichaam
„ komen zou naa zyn overlyden, en dat
„ hy, derhalven, hier zo behoorde te lee-
„ ven, dat hy daar GODS Oordeel over
„ 't geen hy in zyn Leeven verrigt hadt,
„ mogt kunnen afwagten."

Om vyf uuren verliet de Erfstadhouder, en het verdere Gevolg, *Delft*, en kwam ten zes uuren in *'s Gravenhaage* te rug. De *Delftsche* Schuttery, kreeg, op 't verzoek der Capiteinen, vryheid om Compagnies wyze onder de wapenen, door de Nieuwe Kerk te mogen trekken, en de Lykcieraaden en de wonder fraaye Verlichting te beschouwen; waar naa zy, door de Magistraat, by voorraad, bedankt werden voor de beweezene Eere aan de overledene Vorstinne: een dankbetuiging door hun Edel Groot Agtbaaren, 's anderen daags staatlyker herhaald; weinig dagen laater kreeg ieder Schutter een Afdrukzel des dank betoons van 't Stadhouderlyk Huis. Welke eer de *Haagsche* Schuttery desgelyks genoot.

Zo

Zo in de Hofplaats als in *Delft*, was de toevloed der Aanſchouweren veel grooter, dan by de Begraafenisſe van wylen zyn Hoogheid. Te laatst gemelder Stede gaven Vreemdelingen tot vier Dukaaten voor één Venſter en tot honderd vyftig Guldens voor een Kamer, om 'er de Plegtigheid uit te beſchouwen. LXXXV. BOEK. —— 1759.

Niet alleen gedagt de oudſte Leeraar der Hervormde Gemeente in *'s Gravenhaage*, E. VAN STAVEREN, op verzoek zyns Kerkenraads, in eene Lykreden, de begraavene Vorſtinne; niet alleen werden in *Veere* en *Vliſſingen*, en in de overige Domeinen aan den Huize van *Oranje* en *Naſſau* behoorende, Lykredenen gedaan over de Voogdeſſe van den Heer dier Heerlykheden; niet alleen hieldt men aan de Vyf Hoogeſchoolen deezer Landen plegtige Lyk-Oratien, over den dood eener Vorſtinne, die den Rector Magnificentisſimus eeniger Academien vertegenwoordigt hadt; maar in veele Steden en Plaatzen, die byzondere betrekkingen niet hebbende, gingen de Leeraars, van onderſcheide Gezindheden hunne Gemeentens voor in Rouwbeklag. De Treurgalm der Dichteren zweeg geenzins; doch liet zich in luide jammerklagten hooren. **Lykredenen, te haarer Gedagtenisſe, gehouden.**

Naa het wyken van de drukte der Begraafenisſe, werd de Grootmoeder der Vorſtlyke Spruiten, tot mede toeziende Voogdesſe over de Naalaatenſchap van haare Koninglyke Hoogheid aangeſteld, die doorgaans te *Leeuwaarden* haar verblyf hieldt. **De Oude Prinſes van Oranje, komt uit *Friesland* in *'s Gravenhaage*.**

LXXXV. BOEK. 1759.

hieldt, in *'s Gravenhaage* verwagt, en het *Oude Hof* te haarer ontvanginge gereed gemaakt. Zy kwam, den weg over *Enkhuizen*, *Hoorn* en *Alkmaar* genomen hebbende, op den twee- en- twintigſten van Lentemaand aldaar aan. De Prins Erfſtadhouder, de Prinſes CAROLINA, nevens de Prinſen van *Brunswyk* en *Naſſau Weilburg*, met de Heeren en Dames tot het Stadhouderlyk Hof behoorende, hadden zich, tegen de aankomst dier Vorſtinne, op 't *Oude Hof* laaten vinden. Teder waren de welkom omhelzingen der Vorstlyke Weezen, by het ontmoeten hunner Vaderlyke Grootmoeder, die tot het einde van Zomermaand in *'s Graavenhaage* bleef.

Wat men haar in *Friesland*, geduurende de Minderjaarigheid van den Prins, hadt opgedraagen.

Korten tyd, naa de ontvangene leedmaar des overlydens van Mevrouwe de Gouvernante, hadden de Hooge Vergaderingen van *Friesland*, als mede de Magiſtraat, de Bevelhebbers der Burgerye, benevens de Kerkenraaden der Hervormde Gemeentens te *Leeuwaarden*, een ſtaatlyk Rouwbeklag by deeze hoogbejaarde Vorſtinne afgelegd. — Overeenkomſtig met het Plan van Voorzieninge in *Friesland* beraamd (*) hadden de Volmagten van 't Kwartier der Steden in Sprokkelmaand, beſlooten aan deeze Prinſeſſe Douariere van *Oranje* en *Naſſau*, de Raadsbeſtelling in de Steden van dit Gewest, geduurende de Minderjaarigheid haares Kleinzoons, en de Be-

(*) Zie ons XXII Deel, bl. 202.

Beslisſing der Geſchillen, welke deswegen zouden mogen ontſtaan op te dragen; en dit volvoerd door eene Bezending van Burgemeesteren uit vier Steden, die zy bedankte voor het vertrouwen op haar gesteld, den opgelegden last gunſtig aanneemende. Gelyk zy ook de opgedraage Begeeving der Rondgaande Ampten, welke voor de Steden van *Friesland* open vielen, welker Opdragten 's Jaarlyks aan den Erfſtadhouder pleegen gedaan te worden, aanvaardde. LXXXV. BOEK. 1759.

De eenigzins nieuwe gedaante van Regeeringsvorm, uit de Beſluiten van Voorziening ontſtaande, greep in alle de Gewesten ſtand, zonder ergens wederſpraak te ontmoeten, dan alleen in *Overyſſel*, waar wy gezien hebben, dat reeds veel te doen viel toen het ingeleverd Plan, Staatsgewyze zou bekragtigd en vastgeſteld worden (*). De tyd nu gebooren zynde op welken het ſtand zou grypen, reezen deswegen in *Kampen*, eenige onaangenaame en vry hoogloopende geſchillen. Wanneer de Gezwoore Gemeente te dier Stede, den jongſten van Louwmaand, de Verkiezing der Regeeringe, naar gewoonte, gedaan hadt, zondt de Magiſtraat de gedaane Keuze, overeenkomſtig met de thans, huns oordeels, kragt gekreegen hebbende Schikking, aan Ridderſchap en Steden, de Staaten des Gewests, en wilde de Naamen der

Het invoeren van het Plan van Voorzieninge ontmoet te *Kampen* heftigen wederſtand.

(*) Zie ons XXII Deel, bl. 205.

LXXXV. BOEK. 1759.

der goedgekeurde Heeren van de Magiſtraat vervolgens, ten overſtaan van de Gezwoore Gemeente, naar gewoonte, van het Raadhuis doen afkondigen. Dan deeze de Regeerings-beſchikking niet goedgekeurd hebbende, verklaarde zich daar tegen, waar op de Afkondiging van de nieuwe Magiſtraat geſchiedde op denzelfden voet, als in Stadhouderlooze tyden het gebruik medebragt. De groote Meerderheid der Gemeente, voorziende dat uit het meergemelde Reglement iets ten haaren nadeele zou kunnen getrokken worden, liet, in Lentemaand, ter Staatsvergaderinge van *Overyſſel*, eene zeer klemmende Tegenverklaaring indienen.

Daar in beweerende, dat aan den eenen kant, de Gezwooren Gemeente, wel verre van tot dit Plan de toeſtemminge gegeeven te hebben, altoos verklaard hadt zich aan 't zelve niet te kunnen onderwerpen; maar, in tegendeel, de Regten en Privilegien van hunne Stad en Burgerye, hun aanbevolen, en met Eede bezworen, te zullen handhaaven. Terwyl, aan den anderen kant, de Gezwooren Gemeente met de Magiſtraat de Souverainiteit van de Stad vertoonende, zy ook te gader alle de deelen van Oppermagt uitoefenende, twee gelyken over elkander niet konden gebieden; hebbende de Magiſtraat zelve, in den Jaare MDCCLV op verzoek der Gemeente moeten verklaaren, dat zy buiten en tegen den wil dier Gemeente, haar gelyk in magt, geene Wetten, Reglementen, of eeni-

eenige Verandering omtrent de oude Regeerings geſteltenisſe maaken konden. Dat, by gevolge, zo lang de Gezworen Gemeente, dit Plan van Voogdyſchap niet erkend, of de daar by gemaakte verandering, raakende de Magiſtraats-keuze, niet goedgekeurd hadt, de Magiſtraat, met geen het minſte regt, naamens hunne Stad, daar in hadt kunnen toeſtemmen, en dus alleen, om dat eenige weinige Leden het met de Magiſtraat, hielden en haare Koninglyke Hoogheid daar omtrent eene Beſlisſing verleende, dit Stuk mede in de Staatsbeſluiten brengen. — Eenpaarigheid van Stemmen werd hier vereischt; en ſtondt dit ſtuk niet ter Beſlisſinge van haare Koninglyke Hoogheid. Zy verzogten deswegen de Staaten om hun, en hunne Burgery, by deeze hunne Vryheid, Regten en Privilegien te handhaaven, daar in te ſtyven, te beſchermen, en te beſchutten tegen een ieder, die daar op eenige daadlyken inbreuk zou willen doen, en dus ook mede tegen de Magiſtraat, die zy alleen dit Jaar gekoozen en als Burgemeesteren, Schepen en Raaden, voor den Jaare MDCCLIX hadden laaten afleezen, by aldien hun Wel Ed. Hoog Agtbaaren mogten onderſtaan, om de Gezwooren Gemeente en Burgery aan hunne Magt zodanig te onderwerpen, dat die genoodzaakt zouden worden, met de Gemeensman M. LEPIDUS, in zyne Redenvoering tot het Volk, by SALUSTIUS, te moeten klagen. *Zy, die geſteld zyn om ons Regt te bewaaren en voor te ſtaan,*

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. BOEK. *ſtaân, hebben de Magt van hunne Bediening tegen ons zelf gekeerd!*

1759. Het bleef hier niet by. De tyd der Verpagting van de Gemeene Middelen naderde. Staaten van *Overyſſel* moesten daar toe een beſluit neemen, en werd in *Kampen*, volgens gewoonte, de toeſtemming der Gezwooren Gemeente verzogt. Dan dezelve nam deeze gelegenheid waar om het; huns oordeels, aangedaane ongelyk herſteld te krygen, vorderende, dat de Magiſtraat de inbreuk op haare Privilegien voor af moest afdoen, en zonder bepaaling, van dat zo genaamde *Regt van Tutele*, voor zo verre het de Keuren van *Kampen* betrof, of eenige betrekking hadt tot daar van ouds in kragt zynde Privilegien en Regten, afzien: naardemaal zy dit ſtuk voor de Vryheid der Stad en Burgerye, mitsgaders voor het Regt van hunne vrye Raadpleegingen en Verkiezingen van zo veel gewigts oordeelden, dat zy tot geen ander punt van beraadſlaaging konden overgaan, zo lang de Magiſtraat, deeze Nieuwigheid niet hadt afgedaan, en alzo verklaard, dat zy vervolgens de Gezwooren Gemeente ongeſtoord zou laaten by die Regten, Privilegien en Vryheden, tot hier toe, zonder iemands wederzeggen, genooten. — Deeze weigering, door de Afgevaardigden van *Kampen* ter Staatsvergadering ingebragt, veroorzaakte eene onvoorziene vertraaging in de raadſlagen der Staaten. Twee Heeren werden derwaards Afgevaardigd om hunne goede dienſten aan te wen-

wenden, tot het verwerven der Toeſtem- LXXXV.
ming deezer Stad, aan welker Regeering BOEK.
ook uit naam der Staaten een Brief kwam, ———.
dezelve onder 't oog brengende, de zwaa- 1759.
re en buitengewoone ongelegenheden, on-
vermydelyk te wagten uit gebrek van de
noodige Toeſtemminge tot het doen der
Verpagtingen, waar van de tyd zo naby
op handen was. — De Gezwooren Ge-
meente, op dit ſtuk vergaderd, bragt een
bewilligend Beſluit uit, zo verre de Ver-
pagting van de Middelen voor het Gewest
betrof; doch belangende de Stads laſten
bleeven zy by hunne voorheen gedaane
Verklaaring, en zouden zich, des aan-
gaande met de Magiſtraat niet in laaten,
veel min daar in toeſtemmen, zo lang dee-
ze niet voldaan hadt aan den jongst gedaa-
nen eiſch. In dit antwoord nogmaals met
de vryheidlievendſte taal ſpreekende;
„ Hoe", laaten zy zich onder andere hoo-
ren: „ hoe zou de Gezwooren Gemeente
„ het voor GOD, die de Geever en In-
„ ſteller der Vryheid is, of voor de Bur-
„ gers en Naakomelingen, kunnen verant-
„ woorden, dat zy, met verlaatinge van
„ hunne aloude Regten, Privilegien en
„ Eminentien, zich onderwerpen zouden
„ aan eene onafhanglyke Regeeringe van
„ de Magiſtraat, die, door het ſtaande
„ houden van dat zogenaamde Reglement,
„ met de daad bewyzen te vermeenen, de
„ Wetten, Regten, en Coſtumen der
„ Stad te kunnen voorbygaan? En hoe zul-
„ len de Leden der Gezwooren Gemeen-
„ te,

LXXXV. BOEK. 1759.

„ te, als vrye Lieden, voortaan een vrye „ Raadpleeging kunnen houden, of op eene „ vrye wyze hunne vrye gedagten mogen „ uitbrengen, wanneer de Heeren van „ de Magiſtraat, tegen hun wil en oogmerk, ja tegen hunne Beſluiten en Verklaaringen, naamens hunne Stad, eene „ toeſtemming mogen uitbrengen, gelyk „ zy, om langs dien weg eene onbepaalde „ en langduurige Regeering in te voeren, „ gedaan hebben, omtrent het *Reglement van Tutele?* Daar zy, door de toenmaalige „ verzoeken, en nu weder door de herhaalde aanmaaningen, by de Gezwooren „ Gemeente tot het toeſtemmen in de Middelen der Verpagtinge, met de daad „ toonen onwettig gehandeld te hebben, en „ alleen geen toeſtemming kunnen uitbrengen, en dat alles wat zy, wegens deeze „ Stad, buiten medewerking der Gezworen Gemeente, doen of gedaan hebben, „ voor van geener waarde en wederregtlyk gekeurd moet worden (*)."

De Prins van *Naſſau Weilburg* verzoekt CAROLINA ten Huwelyk. Door de Gouvernante toegeſtaan.

Eene der laatſte Leevensbedryven van de overledene Gouvernante betrof de Egtverbintenisſe van haare Dogter, Prinſes CAROLINA, met CAREL CHRISTIAAN Prins van *Naſſau Weilburg*, die zints eenige tyd in den Krygsdienst van den Staat bevorderd, thans den rang van Generaal Major bekleedde, Colonel en Capitein van een

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 699 en 999. Voor 't Jaar 1761. bl. 1036 enz.

CAREL CHRISTIAAN,
PRINS VAN NASSAU WEILBURG &c. &c.

een Regiment Voetvolk en Gouverneur van *Bergen op Zoom* was. Deeze Prins, drie- en- twintig Jaaren bereikt hebbende, hadt het hart der zestien Jaarige Prinsesse gewonnen, en zy haar hand beloofd, indien Haar Moeder, en 's Lands Staaten, dit Huwelyk wilden toestemmen. De Gouvernante, getroffen, door de goede hoedanigheden van den Prins, met haare Dogter uit een en hetzelfde Huis gebooren, en voerende denzelfden Naam, en bewoogen door deezer betuigde genegenheid, om met Hem een wettig Huwelyk aan te gaan, verleende een gunstig oor aan dit verzoek, en eene mondlyke toestemming. LXXV. BOEK. 1759.

Zy verzoekt de toestemming der Staaten.

De toestemming der Staaten wierd vereischt, uit hoofde van de Bepaaling, „ wegens de Overerving der Erfstadhouderlyke Waardigheden, op Vrouwlyke „ Afstammelingen, welke geene plaats zou„ hebben, dan ingeval deezen, met byzon„ dere Toestemming en Goedvinden der „ Staaten, zouden trouwen met een Prins, „ Belydenis doende van den Christelyken „ Hervormden Godsdienst, zo als die ge„ leerd werd in de Openbaare Kerken dee„ zer Landen, en niet bekleed zynde met „ de Koninglyke of Keurvorstlyke Waar„ digheid (*)." — Daags voor haar afsterven hadt de Gouvernante, by rondgaande Brieven, aan alle de Gewesten, den Aan-

(*) WAGENAAR *Vaderl. Hist.* XX D. bl. 123. CERTIER *Tafereel* X D. bl. 402.

LXXXV. BOEK. 1759.

Aanzoek des Prinſen van *Naſſau Weilburg*, en haar Toeſtemming, te verſtaan gegeeven, met verzoek dat de Staaten dit Huwelyk met hunne Goedkeuring wilden vereenen, en wel byzonder dat de Kinderen, daar uit ſpruitende, opgevoed wordende in de Gereformeerde Religie, en daar van Belydenis doende, de Voorregten der Erfopvolging zouden blyven genieten.

Zwaarigheid om daar in te bewilligen, wegens de Godsdienst-belydenis van den Prins.

Het laatſte lid des verzoeks, met zo veel aandrangs voorgeſteld, ontſtondt hier uit, dat de Prins van *Naſſau Weilburg*, ſchoon wel uit *Naſſauſchen Stamme* geſprooten, tot de Linie van WALRAM behoorde; eene der drie Zydtakken (*), die Belydenis doet van de *Lutherſche* Leere. De ſtrydigheid hier van met even opgegeevene Staatswyze vastgeſtelde Bepaaling baarde by de Gewesten, toen zy den Verzoekbrief der Gouvernante ontvingen, vry veel overleg, en verſchils van gevoelens.

Drie Gewesten bewilligen. De Ridderſchap in *Utrecht* maakt zwaarigheid.

Overyſſel, *Gelderland* en *Friesland* toonden zich terſtond gereed, om, zonder eenigzins te twyfelen, of eenige zwaarigheid in 't midden te brengen, in allen deele, het verzoek van haare Koninglyke Hoogheid, middelerwyl overleden, toe te ſtemmen. — In *Utrecht* waren de begrippen der drie Leden van Staat niet éénpaarig. Die van de Stad *Utrecht* wilden daar in bewilligen, zon-

(*) Naamlyk *Naſſau Saarbrugge*, *Naſſau Uſingen* en *Naſſau Weilburg*, van de Linie van OTTO, was alleen één Zydtak, die van *Naſſau Dietz* overgebleeven.

zonder dat de gegeevene Goedkeuring aan het Huwelyk van haare Hoogheid met een Prins van de *Augsburgſche Geloofsbelydenisſe* in gevolg zou getrokken worden, en waren gereed, om, daar deeze Goedkeuring ſtreedt met de Letter des Staatsbeſluits van den Jaare MDCCXLVIII, nevens de twee andere Leden van Staat, elkander van den Eed daar op afgelegd te ontſlaan. De *Heeren Geëligeerden* ſtonden in 't zelfde gevoelen, zonder zich, wegens het ontſlag van den Eed, te verklaaren. — Doch de Ridderſchap vondt groote zwaarigheden in de toeſtemming, voor reden geevende, dat zy zich, door de heiligſte verbintenisſen, verpligt rekenden tot het nauwkeurig naakomen en helpen handhaaven, van de Schikking op de Erfopvolging vastgeſteld. Kon zyne Hoogheid de Prins van *Naſſau Weilburg* niet goedvinden, vóór het aangaan des verzogten Huwelyks, Belydenis te doen van den Openbaaren Godsdienst deezer Landen, dan kon het van hun met geene billikheid gevergd werden, in die Egtverbintenisſe toe te ſtemmen, overeenkomſtig de uitgedrukte begeerte van haare Koninglyke Hoogheid. Wel ſcheen, als een gereed redmiddel, voor handen, dat de drie Leden van Staat zich onderling, en eenpaarig, van den gedaanen Eed op dit ſtuk ontſloegen, en, ten wille van dit Huwelyk, zonder dat het invloed zou hebben op 't vervolg, de Voorbedingen der Opvolging niet te laaten gelden. Maar dat zy, bedenkende met hoe veel omzigtigheid

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. BOEK. 1759.

het Reglement beraamd, alle mogelyke voorzorge tot deszelfs beſtendigheid gebruikt, en dit het eerſte geval was, waar in het genomene Voorbehoedzel goldt, niet dan met aandoening konden overweegen, welke onvoordeelige denkbeelden 's Lands Ingezetenen, indien men dus te werke ging, zouden kunnen vormen van de Voorzigtigheid hunner Overheid in het neemen, en van derzelver Standvastigheid in het handhaaven der Beſluiten, die op 's Lands welzyn eene onmiddelyke betrekking hadden, en op welker welberaadenheid en onveranderlykheid, het allerſterkst betrouwd behoorde te worden. Dat de Schikking der Opvolging, niet dan met rypen raade en met overleg en goedkeuring, gemaakt was van wylen zyne Doorlugtige Hoogheid, wien het kennelyk aan geene gelegenheid ontbroken hadt, om, was zulks door hem raadzaam geoordeeld, in ſtede van de woorden, *van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, zodanig als die in de Publieke Kerken deezer Landen geleerd wordt*, te doen ſtellen van de *Proteſtantſche Religie*. Die Vorst hadt, overzulks, het dienſtig voor den Staat en de belangen van zyn Huis geoordeeld, deeze Voorwaarde zo, en niet anders, te bepaalen. Dit Reglement, daarenboven, was aan te merken als een altoos duurende Grondwet der Regeering van den Lande, van welke men in geen punt, op eenigerlei wyze, kon afgaan, zonder het geheel te verzwakken. Een Ontſlag van één der Voorbehoedzelen, en wel in 't eerſte

ſte geval, waarin dezelve moeſten werken, maakte alle andere onvast, en ſtelde de beraamde Orde der Erfopvolging op losſe ſchroeven; 't geen in de gevolgen hoogstgevaarlyk kon zyn voor den Staat en het Vorstlyk Huis. De plegtigſte betuiging dat dit van geen gevolg voor het toekomende zou weezen, betekende niets; die betuigingen by herhaaling gedaan omtrent eenig Beſluit, maakten 't zelve in 't einde kragtloos, en die betuiging zelve tot eene ydele pligtpleeging. Eindelyk was het onzeker of de Manlyke Afſtammelingen, uit dit Huwlyk geſprooten, ooit in 't geval zouden komen der Erfopvolginge tot het Stadhouderſchap, en zou het, derhalven, zeer onvoorzigtig weezen, uit voorzorge voor een zo onzeker geval, nadeel toe te brengen aan de beſtendigheid van eene Wet, by welker onveranderlykheid, en 't Land en 't Stadhouderlyk huis zulk een groot belang hadt; te meer daar de Heeren Staaten, indien het geval ooit gebeurde, als dan deswegen zodanig zouden kunnen voorzien, als zy ten meeſten nutte van den Lande raadzaam vonden, zonder noodig te hebben de toevlugt te neemen, tot het middel van Ontſlag des tegenwoordigen Reglements. — Zy waren, derhalven, van oordeel, dat de Staaten het Huwelyk zouden toeſtemmen, en het verzoek der Gouvernante, ten aanzien der Opvolging inwilligen, ingevalle de Prins mogt goedvinden, vóór de voltrekking des Huwlyks, Belydenis te doen van den Hervormden

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. BOEK. 1759.

Godsdienst, zo als dezelve in de Publieke Kerken deezer Landen geleerd wordt; doch, zo Hoogstdezelve daar in zwaarigheid mogt maaken, dan zou het Reglement op de Erfopvolging volkomen in zyn geheel blyven en nooit kunnen bygebragt worden, ten voordeele der Manlyke Spruiten, welke uit dit Huwlyk mogten voortkomen.

In *Holland* is men over dit stuk niet eens.

Alle de Leden der Staatsvergadering van *Holland* hadden den Verzoekbrief der Gouvernante overgenomen; de byzondere Raadslagen inkomende waren verre van eenpaarigheid, en eene vlotte goedkeuring. De twee eerstitemmende Steden, *Dordrecht* en *Haarlem* hadden op dit stuk 't zelfde inzien, als wy wegens de Edelen te *Utrecht* breed ontvouwd hebben, in zo verre de onverbreeklykheid der Grondwet wegens de Erfopvolging betrof, en de ongeraadenheid om 'er in deezen van af te gaan. „By „ de Landwet," lieten die van *Dordrecht* zich hooren, „ was voorgeschreeven wat „ 'er, met opzigt tot de Overerving der „ Stadhouderlyke Waardigheden, in het „ Vorstlyk Huis van *Oranje* en *Nassau*, „ naauwkeurig moest gedaan en wat 'er „ stipt gelaaten moest werden; dat nie„ mand, wanneer hy by de Wet bleef, „ zich verantwoordelyk maakte, daar hy „ gevaar liep om zich aan verwyt bloot te „ stellen, zo haast de afwyking de allergeringste gevolgen naa zich sleepte. Alle „ voorzigtigheid vereischte, derhalven, „ die Grondwet, in alle haare deelen, zorgvuldig en heilig te onderhouden, hier by

„ hadt

„ hadt de Stadhouder, zo wel als de Staaten, het hoogſte beſtuur; zo lang die Wet on- geſchonden bleef, genoot ieder zyne Regten en Voorregten, en werd nie- „ mand eenige reden tot klagten of verwyt „ gegeeven; doch, wanneer men de banden „ daar van één losmaakte, met hoe veele „ bepaalingen, die losmaaking ook mogt „ geſchieden, liep men gevaar om van den „ eenen ſtap tot den anderen te komen, „ en het geheele zaamenſtel te zien onder- „ mynen, en daar uit alle nadeelige gevol- „ gen voor den Staat voortvloeyen." Wel mogten die van *Dordrecht* de volvrekking van het Huwelyk lyden; doch konden niet van zich verkrygen een ontſlag van die Wet te verleenen. — *Haarlem* oordeelde zich heilig aan deeze Grondwet te moeten houden. LXXXV. BOEK. 1759.

Delft leverde naderhand een Plan in om by Staaten van *Holland*, de Raadpleeging op het verzoek in den Brief van wylen haare Koninglyke Hoogheid vervat gemakkelyker te maaken: hier in beſtaande, dat door de Heeren van de Ridderſchap en verdere Gecommitteerden tot het groote Beſoigne zou overwoogen worden, hoedanig eene voorzieninge, in tyd en wylen, by eene buitengewoone Schikking van hun Ed. Groot Mogenden, uit derzelver Souveraine Magt en Gezag, tot handhaaving der vaſtgeſtelde Regeeringsvorm, en ter begunſtiging van het Manlyk Oir, uit dit Huwlyk herkomſtig, zou kunnen en behoo- ren te geſchieden. Doch de Leden, die Het Plan van *Delft* niet omhelsd.

LXXXV. BOEK. 1759.

zwaarigheid in de Toeſtemming maakten, te weeten de negen Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Brielle*, *Alkmaar* en *Enkhuizen*, oordeelden by hun weigerend Beſluit te moeten blyven, hunne Gevolmagtigden gelaſtende dit middelend Plan ter Staatsvergaderinge af te ſlaan. Met de *Ridderſchap* ſtemde voor dit Huwlyk, op de wyze, zo als het door haare Koninglyke Hoogheid verzogt was, *Delft*, *Leyden*, *Gornichem*, *Schoonhoven*, *Hoorn*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medemblik* en *Purmerende*; elk bragt in meer en min uitgewerkte Vertoogen, zyn Raadſlag ter Staatsvergaderinge; dan 't was onmogelyk de gewenschte Eenpaarigheid te bewerken by Staaten van *Holland*, tot groot misnoegen der geenen, die met zekeren Schryver beweerden, dat men het Beſluit des Jaars MDCCXLVIII voor geen Grondwet hadt aan te merken (*).

Zeeland en *Stad en Lande* draagen toeſtemming.

Staaten van *Zeeland* hadden, dit Beſluit egter als een Grondwet aanmerkende, waar van men, voor deeze reis, afging, vaardig in den Huwlyksvoorſlag toeſtemming gedraagen. Dit deeden ook die van *Stad en Lande*, zonder een enkel woord van het

noen

(*) *Het Diploma nader beſchouwd*, op naam van *A. de Chalmot en Comp.* te *Leeuwaarden* gedrukt, doch herkomſtig uit eene *Leydſche Drukkery*, en, zo men wil van *E. Luzac*: de Staatkundige Schryver, zal voor deeze Plaatswiſſeling, zyne gepoegzaame reden gehad hebben.

toen vastgeſtelde te reppen (*). Hoe dit hooge Huwlyk, ondanks het marren eener vlotte en algemeene toeſtemming, voltrokken werd ſtaat ons, op zyn tyd, te melden. LXXXV. BOEK. 1759.

De diepe Rouwe, waar in het Stadhouderlyk Huis gedompeld lag, verboodt den Elfden Jaardag des Stadhouders, met openlyke vreugdbedryven ten Hove te vereeren, ſchoon in de Hofplaats zelve, en elders, die dag niet zonder uiterlyke viering voor by liep. Merkwaardig nogthans was deeze Jaardag: dewyl men den jongen Vorst, zeer onverwagt voor veelen, en niet zonder een ongunſtigen opſlag van zommiger oog, ter Vergadering van hunne Hoog Mogenden, toen reeds, inleide om tegenwoordig te zyn by het overleveren van den Staat van Oorlog. Men hadt dit niet voor den vervulden Ouderdom van *Vyftien* Jaaren, en naa het afleggen des *Eeds van Geheimhouding*, overeenkomſtig met het bepaalde in het *Plan van Voorzieninge*, verwagt. Hy kwam 'er even vóór den Raad van Staaten, en plaatſte zich, op verzoek van hunne Hoog Mogenden, in den Stadhouderlyken Stoel; gemelde Raad volgde hem, en deedt den Heer JACOB PHILIP, Ba-

De Prins ter Vergadering van H. H. Mogenden op zyn elfden Jaardag ingeleid.

(*) *Staat der Beſluiten van de byzondere Geweſten, naopens het Huwlyk van Mev. de Prinſeſſe* CAROLINA, *met den Heere Prinſe van* NASSAU WEILBURG. Zie ook *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 952—977. 1094. en de Advyſen der byzondere Leden van Holland, *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 558—584.

LXXXV. BOEK. 1759.

Baron van den Boetzelaar, *Heer van Nieuwveen*, wegens de Ridderſchap van *Holland* te deezer Vergaderinge afgevaardigd, als Voorzittend Lid, eene Aanſpraak aan den zo vroegtydig op den Eerſtoel zyner Vaderen geplaatſten Stadhouder. De Raad van Staaten vertrok naa 't eindigen deezer Aanſpraake, na deszelfs gewoone Vergaderkamer: waar op ook zyne Hoogheid, afſcheid van de Hooge Vergaderinge genomen hebbende, na 't Stadhouderlyk Kwartier keerde.

Visch en Jagt vermaak zyne Hoogheid aangedaan. Door den Marquis d'AFFRY begroet.

Min vreemd was het dat hy, door zynen Voogd, den Hertog van BRUNSWYK geleid, op de Schutterdoele in 's *Gravenhaage*, de Cieraaden en Opſchriften voor de Meiboomen geſchikt ging bezigtigen, en den optocht dier Schutterye met zyne tegenwoordigheid vereerde, vergezeld van zyne Grootmoeder de Vorſtinne Douariere van *Oranje* en *Naſſau*, en zyne Zuſter Prinſes CAROLINA. — Voeglyker aan zyne Jaaren keerde men 't dubbel vermaak op een Speeltreisje na beide de *Katwyken* hem aangedaan. De Viſchers van *Scheveningen* verledigden zich, daar hy den weg aan over dat Dorp, om, onder zyn oog, naby het ſtrand, in zee te viſchen: en deedt de *Baron van Waſſenaar*, eenige Haazen, te vooren opgevangen, en tot de komst van zyne Hoogheid opgehouden gehouden, op eene vlakte niet verre van *Katwyk* buiten, loslaaten, terwyl de Jagthonden dat Wild na ſnelden, en een klein Jagtvermaak aan den Prins, en diens hoog Reisgezelſchap

by

by gemelden Edelman te *Kanwykhuizen* voorts ter maaltyd onthaald, opleverden. — Dat de Marquis D'AFFRY, op eene allerstaatlykste wyze, den Prins Erfstadhouder een Bezoek gave om hem kennis te geeven van zyne onlangs bekomene verheffinge tot Afgezant des Konings van *Frankryk*, en dat hy een even staatlyk wederbezoek by deezen aflei, was niets meer dan de Hofplaats voor eenige Jaaren beschouwd hadt, wanneer de Marquis DE BONAC deezen Prins, toen hy in *'s Gravenhaage* kwam, begroette (*).

LXXXV. BOEK. 1759.

Zaaken van meer gewigts trekken onze aandagt; en zullen wy dezelve wederom op 't oude onaangenaame voorwerp moeten vestigen. Schoon de *Engelsche* Afgezant, in Wintermaand des jongstverstreeken Jaars, de onaanneemelyke eischen van den Koning zynen Meester voordraagende, dezelve beslooten hadt met eene betuiging van diens leedwezen, over de Buitenspoorigheden en Geweldaadigheden door de *Engelsche* Kaapers gepleegd, en van diens bereidvaardigheid om deeze Rooveryen te beteugelen (†), leerde de Ondervinding de waarheid dat 'er een wyd verschil

De *Engelsche* Zeerooveryen gaan den ouden gang.

(*) Zie *Vaderl. Hist.* XXII Deel, bl. 40 enz. Wy hebben daar de wederzydsche Staatsie beschreeven, om iets van dien gust, ter Gedagtenisse van dusdanige Plegtplegingen, in onze Geschiedenis te boeken, voorts kunnen wy ons daar van ontslaagen agten, zo niets byzonders het melden vordert.

(†) Zie ons XXII Deel, bl. 426.

LXXXV. BOEK. 1759.

schil is tusschen zeggen en doen. — De tydingen, wegens het aantasten, ophouden, mishandelen, rooven, opbrengen en verbeurt verklaaren onzer Schepen, door de *Engelschen*, klonken op een zelfden toon als in den voorleden Jaare. De Regtspleegingen op een wisselvalligen, langwyligen, dikwyls hoogstonregtvaardigen en altoos zeer kostbaaren voet, tegen de opgebragte Schepen voortgezet wordende, begonnen de Schippers, op last hunner Meesteren, met de Kaapers Overeenkomsten te treffen, en derzelver eischen met Geld af te maaken, ten einde zy hunne reizen konden voortzetten, en ontheeven mogten weezen van de Uitspraaken der Regtbanken, die het Regt kromden en de Verongelykten verdrukten: want zeer klein was het getal der vrygesprookenen. Schoon in Zomermaand de Roofzugt eenigzins zat scheen, of de gelegenheden om zich voldoening te verschaffen minder voorkwamen, spreidde dezelve met Oogstmaand de klaauwen uit, tot zy in de laatste Maanden weder eenigzins rust nam, en de opbrengingen verminderden. Niet weinig bragt daar aan toe, dat, in dien tyd, verscheide Havens van *Frankryk*, zich door *Engelsche* Vlooten zodanig bezet vonden, dat 'er geen Schepen konden uit- of inkomen, 't welk de *Hollandsche* Koopvaarders belette derwaards te stevenen en gelegenheid gaf, dat in 't laatst van Wynmaand, de Gelastigden der Buitenlandsvaarderen te *Amsterdam*, op bevel van Burgemeesteren, de *Rouaansche* Beurt-

1759.

Beurtſchepen, het vaaren derwaards verboden.

Niet geheel vry van aanranding der *Franſchen* bleef onze Scheepvaard; doch eene heuſche behandeling, vondt in die enkele gevallen plaats; en werd de opbrenging der weinigen gevolgd van Vrygeeving, en het verwyzen der Kaapers in de koſten. — Regt wedervoer een *Hollandſch* Galjootſchip van *Bourdeaux* na *Stettin* vaarende door een *Zweedſch* Oorlogſchip op de kust van *Pomeren* genoomen, en te *Straalzond* opgebragt: de Schipper beweezen hebbende in *Holland* t'huis te hooren, werd Schip en Laading beide vry verklaard, en hem vergund na de plaats zyner beſtemminge te zeilen. —— Men toonde ook in *Rusland* met ons in vriendſchap te willen blyven: de goederen van twee Schepen door den *Ruſſiſchen* Admiraal MISCHWKOPF genomen en opgebragt, waren, volgens een Brief van den Groot Kanſelier, Graaf van WORONZOW, aan den Heer DE ZWART, vry gegeeven.

Frankryk, Zweeden en Rusland, behandelen onze Schepen als Onzydigen.

Een byzonder voorval gaf aanleiding dat de *Amſterdamſche* en *Rotterdamſche* Kooplieden, zich op nieuw tot 's Lands Staaten keerden, met betrekking tot de *Nederlandſche* Schepen van *St. Euſtatius* en *Curacao* gekomen, en in *Engeland* opgebragt. Om 't zelve recht te verſtaan zal de zaak zelve eenige toelichting behoeven. Niets is gebruikelyker dan dat op de Reeden der *Hollandſche* Volkplantingen in de *West-Indien* de Goederen, voor een zeer groot gedeel-

Schepen van *St. Euſtatius* en *Curacao* komende, in *Engeland* opgebragt, en op 't punt om verbeurd verklaard te worden.

LXXXV. BOEK. 1759.

deelte, gelaaden worden uit kleine van elders aankomende Vaartuigen, in 't algemeen onder den naam van *Barken* bekend: 't geen blykbaar geschiedt om de dubbele moeite van opslaan, weder afgeeven, verwerken, en daar mede gepaardgaande gansch geene geringe vermeerdering van kosten, uit te winnen. Op dit gebruik, by de Tractaaten tusschen *Engeland* en deezen Staat geheel onaangeroerd en dus vry gelaaten, wordt by het aflaaden der Schepen niet gelet; en de Goederen van den Wal, of uit die Barken, ingescheept, naar dat de gelegenheid zich aanbiedt, zonder dat men Aantekening houdt, welke Goederen van Land of uit Vaartuigen komen. — In 't laatst van Louwmaand kreeg men tyding, dat de Regters van het Admiraliteitshof te *Londen* voor hadden, den zesden van Sprokkelmaand, uitspraak te doen over de Schepen van de gemelde Eilanden opgebragt, en, indien wegens dezelve niet geregtlyk beweezen kon worden, welke Goederen uit Barken, welke van Land ingenomen, en voor welke Rekening de ingelaadene Goederen afgezonden waren, en Schip en Laading verbeurd te verklaaren. - Kon men wegens de plaats van waar men de Goederen, volgens gebruik, aan boord genomen hadt, onmogelyk geregtlyke Bewyzen opleveren; 't was den Kooplieden niet min ondoenlyk te weeten voor wiens Rekening de Goederen waren in gelaaden: dewyl de *West-Indische* Afzenders, by het afzenden niet altoos mel-

hebben of die Goederen geheel voor hunne eigene Rekening of voor Rekening van hun en eenige anderen waren. Hun ontbraken ——— ook, zo dit geval eener naauwkeurige opgave eens plaats vondt, de Papieren, van welken de *Engelſchen* de Schippers beroofd, hun, als mede de Gemagtigden der Kooplieden, den toegang tot dezelve geweigerd hadden. In gevolge hier van lagen 'er veele Goederen der Kooplieden in de opgebragte Schepen, aan hun toegeſchikt, zonder dat zy het eens wiſten, en veel min voor wiens Rekening dezelve waren. Van de *Twintig* Schepen, in de laatst verloopene twaalf Maanden uit *America* herwaards geſtevend, waren 'er ten minſten *Negentien* door *Engelſchen* genomen en opgebragt, welker Papieren zich in handen der Neemeren bevonden. Ja, was 'er niet nu en dan een enkel Schip, in de Havenen deezer Landen aangekomen, veelen zouden nog geheel onkundig geweest hebben van het aandeel, 't welk zy, voor zichzelven of voor hunne Vrienden, in de genomene en opgebragte Laadingen hadden.

LXXIV. BOEK. 1759.

De onmogelykheid, derhalven, om deezen dubbelen eisch te voldoen en het doorſtraalend oogmerk van denzelven, om, onder dien dekmantel, de Verbeurtverklaaring wel zeker te neemen, ten einde den Handeltak op die Eilanden geheel te knakken, bewoog de Kooplieden van *Amſterdam* en *Rotterdam*, een Verzoekſchrift op te ſtellen en door Gevolmagtigden, by hun-

De *Amſterdamſche* en *Rotterdamſche* Kooplieden leveren by den Staat een Verzoekſchrift daar tegen in.

LXXXV. BOEK. 1759.

hunne Hoog Mogenden in te leveren, mede, dat zy deeze zaak, en derzelver gevolgen, in ernſtige overweeging geliefden te neemen, en zodanige middelen te beraamen als ter ſtremminge van dergelyke verhaaſte Regtsvorderingen, in eene zaak over welke men nog bezig was met onderhandelen tusſchen beide de Mogenheden, zouden kunnen ſtrekken.

Het Vonnis over die Schepen uitgeſteld.

De kortheid des tyds tusſchen het overleveren van dit Verzoekſchrift, op den eerſten van Sprokkelmaand, en den geſtelden dag ter Uitſpraake, maakte allen ſpoed noodwendig, en ontbrak die niet: vermids nog dien eigen dag een Boode aan den *Nederlandſchen* Gezant te *Londen* werd afgevaardigd met laſt, om, indien mogelyk te bewerken, dat, ſtaande de Onderhandelingen tusſchen den Staat en zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit, de zaaken, die Schepen betreffende, in haar geheel mogten blyven. — Zo veel ingangs vondt dit voorſtel, dat men het uitſpreeken der gedreigde kort aanſtaande Vonniſen des Admiraliteitshofs over die Schepen, by voorraad, tot op den vier- en- twintigſten van Sprokkelmaand opſchortte.

Verbeurtverklaring van dezelve, en andere.

Intusſchen was men voortgevaaren met andere Schepen, of vry te geeven, of voor goeden prys te keuren, en hadt, even voor de Aankomst van den laatstgemelden Boode, een Schip van *St. Martin* na *Amſterdam* vaarende en opgebragt, dit laatſte lot moeten ondergaan, om dat het zelve een gedeelte zyner Laadinge uit Barken hadt in-

ingenomen. De bepaalde dag brak aan tot welken het Vonnis over de zeven- en twintig *Hollandſche St. Euſtatius*- en *Curaçao-Vaarders* was uitgeſteld. Men hadt zich gevleid, dat het gedaan verzoek iets zou betekenen, en hoope geſchept uit eenen Brieve in Louwmaand door Mr. WOOD, Secretaris van den *Britſchen* Staatsdienaar PIT, aan den *Nederlandſchen* Gezant HOP geſchreeven, wegens het ontſlag van *Surinaamſche* Schepen, en de verzekering dat hy de zelfde Gemaklykheid, zo verre het van den Heer PIT afhing, wegens eenige andere, die zich in het zelfde geval bevonden, zou aantreffen. Doch het *Britſche* Admiraliteitshof, ging den ouden gang van veroordeelen: het ſtreek dit Vonnis, dat, dewyl de Schippers en Wedereiſchers dier genomene Schepen, niet hadden kunnen goedvinden te verklaaren, welke Goederen men van den Wal der *Hollandſche* Volkplantingen gelaaden, of uit Barken overgeſcheept hadt, onder voorgeeven van des geene Aantekening gehouden te hebben, niet denkende dat daar op in *Engeland* zou kunnen gezien worden; en daar benevens ook, zo zy voorgaven, ten vollen beweezen hebbende, dat veele, of de meeſte, Goederen, aan Ingezetenen der *Vereenigde Nederlanden* toebehoorden, en dat zelfs het voeren van *Franſche* Goederen, volgens het Zeeverdrag van MDCLXXIV, uitdruklyk geoorlofd was, het Geregtshof, die goederen hieldt voor *Franſchen Eigendom*; weshalven het de Laadingen der ze-

LXXXV. BOEK. 1759.

ven- en- twintig Schepen verbeurd verklaarde, ten voordeele der Neemeren, mids zy de Schepen den Eigenaaren te rug gaven, en de vragt betaalden: dan één Schip moest met de Laading in het lot der overgave aan de Neemeren deelen: dewyl de Schipper een gedeelte zyner Laadinge te *Guadeloupe* hadt ingenomen.

Klagten deswegen by den Staat, en beloften van Voorziening.

De tyding van deeze Verbeurtverklaaring kwam in aller yl herwaards over. Vier aanzienlyke Kooplieden van *Amsterdam*, tot Gevolmagtigden der Belanghebberen in deeze opgebragte Schepen aangesteld, draalden niet om van deeze hun grievende gebeurtenisse 's Lands Vaderen kennis te geeven, derzelver kragtigen bystand verzoekende tegen Veroordeelingen, tot hunnen volstrekten ondergang ingerigt. — Het bekomen Antwoord voldeedt, als niets minder behelzende dan eene belofte, dat men zodanige Besluiten zou tragten te neemen, die, zo zy de herstelling der geledene schade niet uitwerkten, ten minsten tot Eere van den Staat, en Veiligheid van den Koophandel in het toekomende, zouden strekken.

Een Gezantschap na 't Hof van *Londen* over deeze zaak benoemd.

Ter bereiking van dit, den Lande zo wenschlyk einde, sloegen Staaten van *Holland*, in Lentemaand, ter Algemeene Staatsvergaderinge voor, een Buitengewoon Gezantschap na het *Groot Brittannische* Hof af te vaardigen, om de Klagten, wegens de Berooving, Opbrenginge en Verbeurtverklaaringe der *Nederlandsche* Schepen den Koning zelve voor te draagen, en, zo het

mo-

mogelyk was daaromtrent Schikkingen te beraamen met de Staatsdienaaren zyner Majesteit, die zouden dienen om, in 't vervolg, zodanige Geweldenaaryen te voorkomen, en om de Vriendschap met het Hof van *Londen*, dus lang onderhouden, aan te kweeken. Alle de Gewesten stemden in dien voorslag. *Zeeland* met voorbehouding van ook iemand daar toe te mogen benoemen, als de Staaten van hun Gewest zulks mogten goed vinden; *Overyssel* onder goedkeuring hunner Zenderen. — Tot dit Gezantschap werden benoemd de Heeren JACOB BOREEL JANSZ., wel eer Schepen der Stad *Amsterdam*, thans werklyk Raad en Advocaat Fiscaal by het Collegie der Admiraliteit te dier Stede; JAN VAN DER POL Oud-Schepen dier Stad, die in den voorleden Jaare, by de Gouvernante het woord voerde (*) en meermaalen, ook nog weinig weeken geleden, by 's Lands Vaderen de zaak der verdrukte Zeehandelaaren handhaafde, en GERRIT MEERMAN, Raad en Pensionaris der Stad *Rotterdam*. LXXXV. BOEK. 1759.

Doch, eer wy verslag doen van hunne verrigting, staat ons te vermelden, wat 'er, omtrent deeze zaak, gedaan was, in de Onderhandelingen hier te Lande aangevangen met den *Engelschen* Afgezant YORKE, wien men van het besluit tot dit Gezantschap kennis liet geeven, met bygevoegde betuiging van het vertrouwen hunner Hoog Mo- Onderhandeling alhier met YORKE.

(*) Zie het XXIIde. deel onzer *Vaderl. Hist.* bl. 400.

LXXXV. BOEK. 1759.

Mogenden, dat dit bewys van agtinge voor de Vriendſchap zyner *Groot-Brittanniſche* Majeſteit, aan deszelfs Hof welgevallig zou weezen, en ſtrekken ter bevorderinge van de langgewenschte afdoening deezer zaak.

Voorſlag door H. H. Mogenden hem gedaan.

Het Vertoog, door den Afgezant YORKE, in 't laatst der voorgaande Wintermaand, ingeleverd (*), was onderzogt, en baarde een Voorſlag van wegen hunne Hoog Mogenden, tot eene nadere Overeenkomst ter wegruiming der gereezene Geſchillen, die den Afgezant in Louwmaand, werd ter hand geſteld. Dezelve kwam hier op neder. „ Dat, naardemaal „ 'er eenige moeilykheden waren ontſtaan, „ wegens de meeninge van het Zeetractaat „ des Jaars MDCLXXIV, byzonder betrekking hebbende tot de Zeevaard en „ Koophandel van wederzydſche Onderdaanen en Inwoonderen na de *Americaanſche* Volkplantingen, behoorende „ aan zodanige Mogenheid, met welke „ één der Verbintenis aangaande Partyen, „ in vollen Oorlog zou zyn: welke Handel of Vaard den wederzydſchen Onderdaanen niet zou weezen geoorlofd; en, „ ter oorzaake van die gereezene moeilykheden, verſcheide Schepen en Goederen, in eigendom behoorende aan Onderzaaten der Algemeene Staaten, genomen en opgebragt waren in verſcheide „ Ha-

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 414.

„ Havenen van *Groot-Brittanje*, als mede in verſcheide Havenen, dier Kroone in *Noord-America* toebehoorende, over zulks aan de zyde des *Engelſchen* Hofs, eerst en voor alles behoorde te worden vastgeſteld, dat alle Schepen der gemelde Onderzaaten, geduurende deezen Oorlog tusſchen *Engeland* en *Frankryk*, genomen, en tegen welke geene Gedingen, ter laatſte inſtantie waren aangevangen, terſtond kost- en ſchadeloos zouden worden ontſlaagen: en wel omtrent die zich in *Engeland* bevonden, binnen vyftien dagen naa het tekenen der Acte en Overeenkomst; binnen het zelfde tyds beſtek, moeſten omtrent de Schepen in de *Americaanſche* of andere Havens der *Engelſche* Kroone opgebragt, de noodige bevelen tot het hierby bepaalde Ontſlag worden afgevaardigd; en zulks, zonder eenige uitzondering der Plaatzen in *America*, werwaards dezelve beſtemd waren, ten tyde van derzelver vertrek, of waar dezelve mogten opgehouden weezen; en gevolglyk, dat de Schepen, die een Maand vóór de tekening der Acte, in vertrouwen op 't bovengenoemde Tractaat, gezeild mogten weezen, geenzins in beſlag zouden genomen worden; of, indien 'er zich reeds eenigen in dit geval mogten bevinden, als dan, zonder eenig uitſtel, kost- en ſchadeloos ontſlag zouden bekomen, op de vertooning van derzelver Papieren, bewyzende dat dezelve, ten minſten een Maand vóór de

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. „ tekening der Acte, uit de Havenen
BOEK. „ der Republiek waren gezeild: welver-
——— „ ſtaande dat hier in geenzins zouden be-
1759. „ greepen weezen zoodanige Contrabande
„ Goederen, die eenig Schip zou voeren,
„ welke by het meergemelde Tractaat
„ waren verbeurd verklaard. — Dat, wy-
„ ders, ten opzigte van zodanige Schepen
„ of Goederen, toebehoorende aan Inge-
„ zetenen der Republiek, welke reeds
„ verbeurd verklaard en verkogt zouden
„ mogen zyn, de daar van gekomene
„ Gelden aan den regten Eigenaar zouden
„ worden betaald. — En, wat de Sche-
„ pen betrof, waaromtrent de Regtsgedin-
„ gen hingen voor het hoogſte Geregts-
„ hof, zouden van zyne Majeſteit zodani-
„ ge bevelen gegeeven worden, waar door
„ dezelve terſtond zouden ophouden." —
Zy voegden 'er by „ dat, dewyl, ter ge-
„ legenheid van deezen Oorlog, Klagten
„ van wegen zyne *Groot Brittanniſche* Ma-
„ jeſteit ingekomen waren, dat Schepen,
„ onder *Hollandſche* Vlaggen vaarende,
„ met Dubbele Papieren voeren, en men,
„ aan de andere zyde, van wegen de Al-
„ gemeene Staaten geklaagd hadt over Bui-
„ tenſpoorigheden, door *Engelſche Kaa-*
„ *pers* of Schepen, die zich dus lieten
„ noemen, aan de *Hollandſche* Schepen
„ gepleegd, by wederzydſche Mogenhe-
„ den zou goedgevonden worden, dat al-
„ le de geenen, by welken men Dubbele
„ Papieren zou vinden, 't zy veronder-
„ ſteld worde, dat dezelve toebehoorden

„ aan

„ aan Onderdaanen van zyne *Groot Brit-* LXXXV.
„ *tanniſche* Majeſteit, of aan die van de BOEK.
„ Algemeene Staaten, niet zouden worden
„ te rug gevraagd, noch van de zyde zy- 1759.
„ ner *Groot Brittanniſche* Majeſteit, noch
„ van die hunner Hoog Mogenden: en
„ dat, om te zekerder te zyn, wat daar
„ door is te verſtaan, by deeze Acte
„ zou worden verklaard, dat de *Paspoor-*
„ *ten* of Zeebrieven en *Convoicedullen*,
„ door twee onderſcheidene Mogenheden
„ gegeeven, alleen zouden verſtaan wor-
„ den Dubbelde Papieren te zyn; en
„ diensvolgens geen Vrygeleibrief of ee-
„ nig Geſchrift, in eene andere, dan, de
„ *Engelſche* of *Duitſche* Taale geſchreeven
„ daar voor zou worden gehouden; doch
„ dat ingevalle beweezen zou worden zo-
„ danig Papier, onder verſcheide benaa-
„ minge, en in de plaatze van een Zee-
„ brief of Convoicedul, gebruikt te wee-
„ zen, de Capitein van zodanig een Schip
„ in dat geval, zou worden aangemerkt
„ als een Onderdaan of Inwoonder van ee-
„ ne andere Mogenheid dan die geene,
„ tot welke hy met de daad behoorde."

Hoe weinig deeze Voorſlag voldeedt bleek, eensdeels uit een nader Vertoog door dien Gezant gedaan, en anderdeels uit een Ontwerp van de *Engelſche* zyde in Sprokkelmaand, overgeleverd. In het eerſte betuigt hy, dat het Ontwerp der Staaten „ bevonden was niet aanneem-
„ melyk te weezen;" het overtollig oordeelende over den inhoud uit te

Dezelve voldeedt niet.

LXXXV. BOEK. 1759.

breiden. Alleen had hy zynen last te openen, die hier op uitkwam. — Dat de Koning, aangaande het Ontslag der *Hollandsche* Schepen, in de *Engelsche* Havenen opgebragt, geenzins kon afwyken van de Regelen hem door de Rykswetten voorgeschreeven; de Kroon kon nooit eene buitengewoone Uitspraak, ten verzoeke van eenige Mogenheid, hoe genaamd, geeven. Het Tractaat van MDCLXXIV, opgehelderd door het Tractaat van MDCCXVI, bepaalde de wyze van Regtsoefening, omtrent de Schepen en Onderdaanen der beide Natien, wanneer zy, in tyden van Oorlog, in eenige Havenen der Wederzydsche Mogenheden werden opgebragt. — Wat het Uitstel der Regtsoefeningen, 's Konings Raad ten laste gelegd, betrof, werden hunne Hoog Mogenden verzogt, een nader onderzoek te doen; dewyl 'er zich groote redenen opdeeden om te gelooven, dat zodanig een Onderzoek daadelyk zou toonen, dat die dit durfden stellen, hunne Hoog Mogenden zogten te misleiden. 't Was meermaalen gebeurd, dat verscheide van die gedaane Klagten, in plaats van waarheid, der opmerkinge en tusschenkomste hunner Hoog Mogenden onwaardig bevonden waren. — Omtrent de Contrabande Goederen hadt men zich, tot nog toe, ongewillig betoond tot eene nadere uitlegging te komen; 'er werd tyd vereischt om vast te stellen, welke soorten van Scheepsbouw-Materiaalen daar in behoorden begreepen te weezen. Aan een nader

der onderzoek moest dit worden overgelaaten. — Niet minder moeite baarde het bepaalen hoedanig de Papieren behoorden te weezen ingerigt, waar mede de Capiteins der Schepen van beide de Natien dienden voorzien te zyn, ten einde allen agterdogt voortekomen. De Admiraliteits Heeren hadden hunne Regelen, naar welke zy verpligt waren zich te gedraagen: deeze waren aan beide de Natien gemeen, en ieder geval moest naar deszelfs byzondere omſtandigheden worden beſlischt. LXXXV. BOEK. 1759.

Ontwerp van Overeenkomst, naar 't begrip van het *Engelſche* Hof.

By dit ſchor luiddende Vertoog, ging een Ontwerp van Overeenkomst, naar 't beprip des *Engelſchen* Hofs, hier in beſtaande. „ Dat wederzyds verklaard zou „ worden, dat het VIII Artykel des Tractaats van MDCLXXIV, zich geenzins „ uitſtrekte, noch behoorde te worden „ uitgelegd zich uit te ſtrekken, tot het „ verleenen van zodanige vryheid aan de „ Onderdaanen en Schepen der wederzydſche Verdraagende Mogenheden, om te „ mogen vaaren en handeldryven na eenige Volkplantinge, Bezittinge, of Plaatze in *America*, toebehoorende aan de „ vyanden van zodanig eene Mogenheid, „ welke in Oorlog zou geraakt zyn; noch „ om na *America* of na eenige Volkplantinge, Haven of Plaats daar in gelegen, „ te mogen voeren, of wederom van zodanig eene Volkplanting, Haven of „ Plaats te brengen, van eenige Plaats binnen de Grenzen van *America*, eenige „ Goederen of Koopmanſchappen, welke

LXXXV. BOEK. 1759.

„ in eigendom toebehoorden aan de Vyanden van zodanig een Mogenheid, als dan in Oorlog weezende, of komende te geraaken. — Als mede dat het gemelde VIII Artykel zich niet uitſtrekte, noch behoorde verſtaan te worden zich uit te ſtrekken, tot beſcherminge van eenige Goederen of Koopmanſchappen, in eigendom toebehoorende aan de Vyanden van een der beide in Verdrag treedende Mogenheden, onder voorwendzel van het Voorregt en de Vryheid, by het meergemelde Artykel toegeſtaan, in gevalle de Goederen waren gelaaden, of de reizen met dezelve aanvang genomen hadden, in Schepen of Vaartuigen, toebehoorende aan de Vyanden van één der Verbintenis aangaande Mogenheden, welke in Oorlog zoude mogen zyn of worden ingewikkeld: welke practyk, in het *Engelsch* doorgaans genaamd wordt *tranſhipping*, in het Hollandsch *overſchepen.*"

Gedagten der *Amſterdamſche* Koopliedden hier over.

Beide deeze weinig goeds en ſpoeds beloovende Stukken werden na de byzondere Geweſten toegezonden, om by derzelver Leden onderzogt te worden. Burgemeeſters van *Amſterdam* ſtelden ze, gelyk meermaalen, in handen van Kooplieden, als best in ſtaat om hier over te oordeelen, en des berigt te geeven. Zy namen ze in rype overweeging, en leverden een breedſpraakig veel behelzend Antwoord in, wel geheel affchryvenswaardig, doch te lang om hier plaats te vinden, het voornaamſte be-

beſtondt hier in. — Met groote ſmerte hadden zy gezien, dat, niet tegenſtaande de aangewende onvermoeide poogingen, om de Verſchillen uit den weg te ruimen, de zaaken zo weinig waren gevorderd, dat men zich niet kon vleijen een goed einde daar van te zullen zien. Met hoe veel voorzigtigheids en beleids het Ontwerp tot eene Overeenkomst, ook was opgeſteld, hoe zeer men daar in de denkbeelden gevolgd hadt, die men uit de Geſprekken met den Gezant YORKE oordeelde, aangenaamst aan het *Engelsch* Staatsbewind te zullen weezen, werd het, egter, verworpen, en uit naam des Konings onaanneemelyk verklaard; ja een Tegen-Ontwerp overgegeeven, 't welk de Handel te recht aanzag, als geſchikt om de laatſte hand aan de verdrukkinge en ondergang van alle Vaard en Koophandel te leggen, indien men in 't begrip mogt vallen, dat men ook zo verre aan *Engeland* moest toegeeven, dat men zich hier in aan 't zelve blindelings onderwierp.

De Onderhandeling van den Staat met *Engeland*, hadt twee groote Oogmerken, om naamlyk vry te krygen de Schepen, door de *Engelſchen*, tegen de trouw der Verbonden, opgebragt; en om zekerheid voor de Vaard en Handel in het toekomende te verwerven. Toetſte men het Vertoog en het Ontwerp des *Engelſchen* Gezants, aan die twee groote oogmerken, de inhoud van het eene noch het andere, zou by bevinding daar aan voldoen. De

LXXXV. BOEK. 1759.

Aanbiedingen van de zyde der Republiek verklaart men onaanneemelyk; het beding van de Vrygeeving der Schepen houdt men onmogelyk, en ſlaat het gladaf; de Koning kan niet afgaan van de Rykswetten, en agt geeven op de Vertoogen van eenige Mogenheid, om, buiten geregtlyke beſliſſingen, ontſlag te verleenen. Spreekende gevallen weezen het tegendeel uit.

Dan hoe zeer het, den Zeehandeldryvenden ſmertte, dat zy, tot hunne groote ſchade, uitſtel op uitſtel moeſten verdraagen, nog gevoeliger waren zy, over eene Beſchuldiging, hun ten onregte aangedaan, als of zy met onwaarheden de Regeering zouden hebben zoeken te misleiden. Zy vorderen een nader onderzoek, ten einde moge blyken, wie het was die zogt te misleiden. Gerust was de Koophandel, dat de uitkomst alle de Klagten by de Hooge Regeering gedaan zodanig hadt bekragtigd, dat 'er geene onwaar of van zo weinig gewigts zouden gevonden worden, dat ze de aandagt der Regeeringe niet verdienden. Hadden die Klagten, in den beginne, wat meer gehoors mogen erlangen, zy zouden, buiten twyfel, de ſmert niet hebben om de zaak tot het tegenwoordig uiterſte gebragt te zien.

Het langer uitſtel om de gedagten over de vermeerdering der Contrabande Waaren te uiten, ſtrekte maar al te baarblyklyk om den Ingezetenen van den Staat de Vaard en Handel op *Rusland* en *Moscovien* te beletten. Het Vertoog van YORKE

wees

wees genoegzaam aan, dat men alle Scheeps-Materiaalen, als het den *Engelſchen*, volgens hun Stelzel van *Convenientie*, in 't hoofd kwam, daar onder zou begrypen. Wanneer de deur altoos open bleef om alle Schepen met *Oosterſche* en *Noordſche* Voortbrengzelen gelaaden, en verder als onze Havenen beſtemd, op te brengen en aan te houden. LXXXV. BOEK 1759.

Hadt men van het vrygeeven der opgebragte Schepen, en van het vergoeden der Schade niets te verwagten, dan 't geen by den Regter ſtondt uitgeweezen te worden; men zou geene meerdere zekerheid voor het vervolg hebben, dat de Vaard en Handel van de Ingezetenen ongeſtoord zou kunnen geſchieden: de Middelen daar toe, door hunne Hoog Mogende voorgeſlaagen, werden niet genoegzaam geoordeeld, en men gaf voor nauwlyks Middelen te kunnen vaſtſtellen, geſchikt om allen vermoeden weg te neemen. Men verkoos in *Engeland* de zaak te laaten aan de langwylige Uitſpraak der Geregtshoven, die hunne Inſtructie hadden om naar dezelve te oordeelen, en die men voorgaf best in ſtaat te zyn om ieder zaak op zich zelve, volgens haare verdienſten, te beſlisſen. Hier door bleeven de Schepen der Handeldryvende Ingezetenen van den Staat in eene geduurige zwarigheid van opgebragt te worden, en lange Regtsgedingen te moeten ondergaan, 't welk, buiten tegenſpraak, alle Vaard en Handel zou ſtremmen.

Voorts ontleden zy, in dit Vertoog, van

ſtuk

LXXXV. BOEK. 1759.

ſtuk tot ſtuk het boven opgegeeven *Engelsch* Ontwerp, en daalen af tot veele byzonderheden, verſcheide zwaarigheden, die oppervlakkig 'er niet in lagen opgeſlooten opperende, „ ten einde," gelyk zy zich uitdrukken, „ by andere Onderhandelingen de kleinigheden niet over 't hoofd „ gezien worden." — Met die wederleggende ontvouwing, meenden zy getoond te hebben, dat wy, door dit Tegen-Ontwerp, zouden verliezen het regt van de rechtſtreekſche en zydelingſche Vaard en Handel op de *Franſche* Volkplantingen in *America*, dat wy na onze Volkplantingen geene Goederen voor *Franſche* Rekeninge zouden mogen voeren, ook niet van daar na eenige Plaats, Volkplanting of Vaſtigheid der *Franſchen*, noch van daar of van onze Volkplantingen, herwaards, of na eenige andere Plaats van *Europa*, en dat alle Goederen, by wége van *Overſchepen* in onze Schepen genomen, 't zy in *Europa*, 't zy in *America*, aan Verbeurtverklaaring bloot zouden geſteld zyn.

En wat kon tegen alle die nadeelen ten voordeele bedongen worden? het Vertoog van den Heer YORKE gaf niets zodanigs op. Het ontzaglyk aantal Schepen in *Engeland* opgebragt, moest men aan de onzekerheid der Regtsgedingen overlaaten. De Schepen, die op Zee waren, en in 't vervolg hunne uit- of t'huisreize zouden moeten doen, bleeven aan dezelfde zwaarigheden onderhevig; men wilde geene ſchikking omtrent Papieren toeſtaan; men wees de

de Schippers na de Admiraliteitshoven ; men repte noch roerde geen woord van het beteugelen der ongehoorde Buitenſpoorigheden van de Kaaperen, waar over meermaalen, zo bitterlyk was geklaagd; en ten laatſten, men wilde, omtrend de Scheeps-Materiaalen, het aangenomen Stelzel van *Convenientie* opzettelyk blyven volgen. LXXXV. BOEK. 1759.

Onder verbeteringe kwam het hun, derhalven, voor, dat 'er zich geen reden opdeedt waarom de Staat, zonder betere Voorwaarden te bedingen, in dit Tegen-Ontwerp zou treeden. Onder eene genoegzaame Beſcherming konden de Ingezetenen van de Republiek, voor 't grootſte gedeelte, in 't genot blyven van die Vaard en Handel, waar van men, door deeze Overeenkomst, zou afzien, en zy, of hunne Schepen en Goederen werden van geen erger natuure.

Zy zouden zich niet in laaten of de Onderhandeling met *Engeland* moest aangehouden, op eene andere wyze aangevangen, of geheel afgebrooken worden: dit liep buiten hun taak; dan, hoe zeer zy van harten wenschten dat zy, door iets toe te geeven, den overgrooten ſchat van hun in *Engeland* vastgehouden, konden wederkrygen, en dat zy, in 't vervolg zeker mogten zyn van hun Vaard en Handel gerustlyk te zullen kunnen voeren, zo konden zy niet bepaalen wat 'er toe gegeeven zou behooren te worden, of van welke eiſchen men eenigzins zou kunnen afſtappen. Verſchillende belangen maakten dit al-

LXXXV. BOEK. 1759.

allermoeilykst; doch, hoe zeer de belangen verdeeld en de gevoelens deswegen onderscheiden waren, stemden alle de Belanghebbenden hier in overeen, dat, al wilde men iets opofferen, en men deedt daar van, op nieuws, aanbiedingen aan *Engeland*, het voorgaande allen grond gaf om te vreezen, dat het niets zou vorderen. Immers hadt men gezien dat, zo lang de Kooplieden met yver hunne belangen inbragten, en eer de Onderhandelingen begonnen waren, van de zyde des Gezants YORKE voorgegeeven werd, dat alles zich gunstig zou schikken, als mede dat een groot aantal Schepen te gelyk zou vry gegeeven worden: mits men slegts aan onzen kant, eenige inschiklykheid wilde gebruiken, en afzien van de Vaard en Handel op de *Fransche* Eilanden. Vertrouwende op de goede belofte hadt de Regeering getoond in zo verre *Engeland* wel ten gevalle te willen zyn, en te verklaaren, dat het Verdrag van MDCLXXIV geene betrekking zou hebben tot de Vaard en Handel op de Volkplantingen van andere Mogenheden. Nu eischte men meer, en zogt alle onze Schepen na en van onze eigene Volkplantingen komende, aan een lang en moeilyk Onderzoek bloot te stellen, en men schreef ons zo veele Wetten voor, dat de Ruine van de Vaard en Handel op de *West-Indien* daar ganschlyk mede gemengd was. Te deezer oorzaake durfden zy zich niet vleijen, dat eene andere aanbieding van welk eene natuure dezelve

ook

ook zou mogen weezen, meer een gunſtige uitwerking zou doen. LXXXV. BOEK.

't Zou dan, huns oordeels, geraaden zyn, zich, in GODS naam, over te geeven aan den Regter, en hunne zaak te laaten aan de Gewoone Regtbank, hoopende, dat GOD Almagtig, de harten der Regteren tot kort, goed en onvertoogen Regt en Geregtigheid, ingevolge der heilige Tractaaten, zou neigen. — Niet te min bleeven zy altoos by die gedagten, dat het ten hoogſten noodzaaklyk was, om Vaard en Handel door een genoegzaam aantal Oorlogſchepen te beveiligen, om niet van den vryen Wil en Overheerſchinge van andere Natien af te hangen (*). 1759.

't Gezantſchap komt in *Engeland* en krygt gehoor.

In deezen zo verre verwyderden ſtand, bevondt zich de zaak der Onderhandelinge alhier, toen het Gezantſchap boven vermeld (†) naar 't Hof van *Londen* beſtemd werd. De Heeren tot het bekleeden van 't zelve verzogt, aanvaardden die post; en ſtaaken, van één Secretaris en twee Klerken vergezeld, in 't begin van Grasmaand, naar *Engeland* over: waar zy, den zeventienden dier Maand, Gehoor kreegen by zyne Majeſteit, die op den voordragt van het Oogmerk hunner Bezendinge, by de gewoone verzekering van zyne Vriendſchap voor deezen Staat, betuigde. „ Indien 'er „ eenige Geſchillen ten opzigte van den „ Koop-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 374.
(†) Zie hier boven, bl. 50.

LXXXV. BOEK. 1759.

„ Koophandel gereezen zyn, zo moeten
„ dezelve aangezien worden als de gevol-
„ gen van eenen lastigen Oorlog, welken
„ wy genoodzaakt zyn met *Frankryk* te
„ voeren. Gylieden kunt hunne Hoog
„ Mogenden verzekeren, dat Ik, van my-
„ ne zyde, zal poogen alle Hindernisſen in
„ die zaak uit den weg te ruimen, en Ik
„ ben verblyd, dat Gylieden met gelyke
„ genegenheid herwaarts zyt overgeko-
„ men." — Wy zullen, vervolgens zien wat uitwerking deeze nieuwe Onderhandeling hadt (*).

's Lands Zeemagt verſterkt, en Convoyen verleend.

Het beste red- en hulpmiddel tegen de toeneemende kwaale der *Engelſche* Zeerooveryen, door de *Amſterdamſche* Kooplieden, in 't ſlot huns berigt en raadgeevenden Vertoogs, voorgedraagen, het verſterken der Zeemagt, en het verleenen van een genoegzaam Geleide, was eenigzins, ſchoon niet met voldoende kragt, te werk geſteld. Men beloofde zich eene betere werking; naardemaal de Algemeene Staaten, ſchoon de Afgevaardigden van *Stad en Lande* alleen op 't goedvinden hunner Zenderen bewilligden, en *Utrecht* met *Overyſſel* het doen eener Aantekeninge daar tegen zich voorbehielden, in Sprokkelmaand, beſlooten vyf- en- twintig Schepen van Oorlog uit te ruſten: en, naar een oud gebruik, wanneer men met 's Lands Zeemagt iets ernſtigs voor heeft, het Plakaat vernieuwden, 't welk het werven van Bootsvolk voor

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 289 en 292.

voor vreemde Dienſten verboodt, en het Bootsvolk om zich in vreemden Dienst te begeeven, of, zich 'er in begeeven hebbende, langer daar in te blyven; ten einde deeze Landen van Inlandsch Krygs- en Scheepsvolk niet te laaten ontblooten, daar men het tegenwoordig, ten dienſte van den Lande, genoegzaam kon plaatzen. Van deezen moedgeevenden aart was een tweede Plakaat, de ſchikkingen behelzende omtrent het ligten van den *Tienden Man* der *Groenlandſche* en den *Vyfden Man* van andere Schepen om de Manſchap te bekomen op de in dienst geſtelde Oorlogſchepen (*). — Veele Convoyen naa verſchillende Havens werden dit Jaar verleend, en de vermindering der *Engelſche* Kaaperyen was daar aan grooten deels toe te ſchryven. Op meer dan eene wyze dienden zy den Koophandel en Zeevaardy ten aanmerklyken voordeele.

LXXXV. BOEK. 1759.

Mogten wy, in den voorleden Jaare, reeds gewaagen van eenen onverſchrokken Capitein HARINGSMA, van eenen moedigen BINKES (†), wy mogen thans niet onvermeld laaten, een en ander Vlootvoogd, die de eer van 's Lands vlagge, op eene meer dan gemeene wyze ophieldt. Een *Engelſche* Kaaper hadt de ſtoutheid om op de Reede van *Mallaga*, een *Hollands* Koopvaardyſchip, van onder het Geſchut van vier *Hollandſche* Oorlogſchepen, weg te neemen; de Schout-by-Nagt JOOST SELS

Moedbetoon van eenige *Hollandſche* Vlootvoogden tegen de *Engelſchen*.

(*) *Nederl Jaarb.* 1759 bl. 290 en 293.
(†) Zie onze *Vaderl. Hiſt.* XXII D. bl. 418, 419.

LXXXV. BOEK. 1759.

SELS beval terſtond met ſcherp van de Oorlogſchepen op den Kaaper te ſchieten, en werden 'er terſtond zes gewapende floepen afgezonden, om den moedwil van den Kaaper te beteugelen: deeze waren egter hier toe niet in ſtaat, waarop een der Oorlogſchepen last kreeg anker te ligten, en den Geweldenaar te agtervolgen: het Koopvaardyſchip werd hernomen, en behouden ter Reede gebragt. — Capitein JAN HENDRIK DOL VAN OURYK, die, in de Haven van *Livorno* ten ankerliggende, een *Engelsch* Oorlogsfregat zag binnen komen, met een genoomen *Smirna-Vaarder* eischte dit Schip te rugge, en kreeg 't zelve: in de Straat van *Gibraltar*, ontmoette hy een *Hollandſchen* Koopvaarder, reeds door een *Engelſchen* Kaaper genomen, deeze het *Hollandſche* Convoy naby gekomen, klaagde dat men hem zonder rede te *Gibraltar* wilde opbrengen, waar op de Zee-Capitein de *Engelſchen* van het Koopvaardyſchip afnam, dezelve te *Cadix* bragt, en de verloſte zyne reis vervolgde. — Van meer gewigts was de Ontmoeting van Capitein ANNIUS LODEWYK BETTING, met de *Engelſche* Vloot, onder het bevel van de Admiraalen BOSCAUWEN en BRODERICK, zeventien Schepen van Linie ſterk. Op de hoogte van *Cartagena* wegens tegenwind met zyne onderhebbende Koopvaardyſchepen moetende kruiſen, kwamen vyf *Engelſche* Oorlogſchepen op dezelve af, die ze niet alleen onderzogten; maar zich ook meeſter maak-

ten

ten van die den wil na *Marſeille* hadden, *Engelſche* Officieren 'er op ſtelden en de Scheepspapieren onder zich namen, met bevel aan de Schippers dat zy de *Engelſche* Oorlogſchepen zouden hebben te volgen. Capitein BETTING zag deeze mishandeling der *Hollandſche* vlagge niet, of vaardigde onmiddelyk een zyner Officieren af na boord des *Engelſchen* Admiraals BOSCAUWEN, met de vraag of het diens orders waren dat de *Hollandſche* Schepen aan zyn Convoy toevertrouwd, zouden onderzogt en opgebragt worden? – Schoon deeze berigten liet, dat hy daar toe geene bevelen gegeeven hadt, bleeven egter de vyf Oorlogſchepen de na *Marſeille* beſtemde Koopvaarders, als goeden prys, met zich voeren. De *Hollandſche* Zee-Capitein, van ongeduld en verontwaardiging brandende, deedt daar op ſein om den *Engelſchen* Admiraal te ſpreeken, en zette alle zeilen by om hem te naderen. De Commandant der vyf Oorlogſchepen dit ziende, en zich geen goeden uitſlag van dit mondgeſprek beloovende, beſloot de Papieren aan boord der ſlinks veroverde Schepen te rug te zenden, de *Engelſche* Officieren 'er af te neemen, en dus dezelve te ontſlaan. 't Scheen dat de *Engelſche* Admiraal zich niet nader wilde laaten ſpreeken, of zich aan voldoening, wegens de toegelaatene ſchennis, wilde onttrekken, althans hy zette, toen het *Hollandsch* Oorlogſchip jagt maakte om by hem te komen, alle zeilen by. Tot den nagt zeilde Capitein BETTING hem na, de

LXXXV. BOEK. 1759.

LXXXV. BOEK. 1759.

duisternis deedt de *Engelsche* Vloot uit zyn gezigt geraaken, en hy vervoegde zich, niets meer kunnende uitwerken, weder by de Koopvaarders onder zyn Geleide, die hy veilig te *Marseille* bragt, ontrukt aan de klaauwen van laaghartige Roovers, die, op het gezigt van Regts eisch, den prooy verlieten, en zich van den nagt bedienden om alle verantwoording te ontduiken.

Schipper JAN DEKKER redt zich moedig.

't Ontbrak den *Nederlandsche* Schipperen aan geen moedbetoon, als zy eenigzins in staat van tegenweer den vyand het hoofd konden bieden. Schipper JAN DEKKER leverde hier van blyken. Hy was, onder het Geleide der Zee-Capiteins DIRK HARTOG en JACOB DE WILDE, met eene Vloot van omtrent vyftig Koopvaardyschepen, uit de *West-Indien* behouden tot voor den *Hollandschen* wal gekomen, en met vyf *Zeeuwsche* Schepen na *Vlissingen* moetende, op de hoogte van de *Maas* van 't Convoy gescheiden, zeilende als Commandeur van dit vyftal. Reeds in de *West-Indien* hadden de *Engelsche* Kaapers het byzonder op zyn Schip gemunt, 't zelve naauwkeurig doen uitschilderen, en met eene gansche menigte te gelyk op hem gepast; doch, hadt hy om die verkenning te ontwyken, zyn Schip, kort voor zyn vertrek, laaten verschilderen. Dit kon hem niet beveiligen voor de aanmadering eens *Engelschen* Kaapers in het opkomen der Gronden: alles duidde aan dat deeze op hem een kans zou waagen. De wakkere DEKKER, welbemand en van het noodige tot tegenweer

weer voorzien, riep zyn Scheepsvolk za- LXXXV.
men, en vroeg wat te doen, indien deeze BOEK.
Roover hun aantastte? 't Rustig Volk ——
antwoordde éénpaarig, dat zy, in 't gezigt 1759.
van 't Land zynde, niet voorneemens waren zich te laaten neemen en opbrengen; maar dat zy vegten zouden, zo lang zy ſtaan konden. Van den moed zyns kloekberaaden Volks verzekerd, liet hy alles in gereedheid brengen om te ſlaan, maakte klein zeil om den op hem aan zeilenden Vyand te toonen dat hy hem niet vreesde: deeze, die toerusting en het onverzaagd inwagten ziende, hadt geen lust zyne kragten te beproeven, op gemaklyker buit wagtende, deinsde hy af, en loefde op.

Niets moeilyker in de daad, dan het be- De *Fran-*
waaren der Onzydigheid omtrent Oorlo- *ſche* Afge-
gende Mogenheden, die, door jalouſy ge- zant D'AF-
dreeven, met een naauwlettend oog, alles FRY levert
gade ſlaan, wat eenigzins als daar van ver- een Ver-
wyderende kan aangemerkt worden; eene toog in.
bezwaarlykheid, welke natuurlyk vermeerdert in een Land, waar de Koophandel, niet ligt eene gelegenheid tot winst omaangegreepen laat voorbyglippen. De *Franſche* en *Engelſche* Gezanten in *'s Gravenhaage*, deeden by aanhoudenheid voorſtellen hier toe betrekkelyk. — De Graaf D'AFFRY leverde, in Zomermaand, onder andere een nadruklyk Vertoog in, by 't welk hy betuigde, dat de Koning, zyn Meeſter, wegens de Ongemakken van den Oorlog, en nog meer wegens de Ongeregtigheden, den Handeldryvenden Onderdaanen der Re-

LXXXV. BOEK. 1759.

publiek aangedaan door de *Engelſche* Oorlogſchepen en Kaaperen, zeer geraakt, hem bevolen hadt hun Hoog Mogenden kennis te geeven, dat zyn Majeſteit Hun ernſtig aanmaande, op den Handel hunner Onderdaanen een byzonder en gunſtig oog te veſtigen. „ Het Hof van *Londen*" ſprak hy, „ misbruikt het goed Vertrouwen en de „ Inſchiklykheid van uwe Hoog Mogen„ den. De Koning myn Meeſter biedt u „ een gedeelte van zyne Magt aan, om de „ groote Verongelykingen uwe Vlagge „ aangedaan, te wreeken. Zo uwe Hoog „ Mogenden deeze Aanbieding niet aanneemen hoopt zyne Majeſteit, egter, van „ uwe gunſtige genegenheid en goede „ meeninge, dat zy zich over deszelfs „ Magt niet ontzetten zullen, welke hy „ aanwendt om zyne Vyanden te bedwingen, en tot den Vrede te noodzaaken. „ De Koning verlaat zich al te zeer op de „ gelukkige Vereeniging, die tuſſchen zyne Majeſteit en uwe Hoog Mogenden „ tot ſtand gebragt is, dan dat dezelve „ zich verbeelden zou, dat zy door de „ kunſtige Aanzoeken zich zullen laaten „ vervoeren, welke men by hun doen „ durft, om aan *Engeland* byſtand te verleenen, in gevalle zyne Majeſteit eene „ Onderneeming tegen de drie Koningryken van *Groot-Brittannien* mogt werkſtellig maaken." — Voorts bragt hy hun Hoog Mogenden onder 't oog, dat men, in eenige Gewesten, verborgen Onderneemingen deedt: dewyl verſcheide

In-

Ingezetenen, de Wetten van den Staat overtreedende, aan de Galliëerde Armee Levensmiddelen leverden: en maande hun ten ernſtigſte aan tot het volſtandig betragten eener naauwkeurige Onzydigheid. LXXXV. BOEK. 1759.

Op een geheel anderen en volſtrekten klaagtoon was het Vertoog geſtemd, door den Heer YORKE, in Herfſtmaand, ter Algemeene Staatsvergaderinge overhandigd. Hy vangt aan met het vermelden van herhaalde Berigten, door zyne *Groot-Brittanniſche* Majeſteit ontvangen, wegens een verboden Koophandel, door eenige *Nederlandſche* Kooplieden, ten voordeele van *Frankryk* gedreeven, beſtaande in Kanon en Oorlogsbehoeften, aan boord van *Hollandſche* Schepen uit de *Oostzee* naar *Holland* overgevoerd: een Koophandel niet alleen ſtrydig tegen de Verbintenisſen, welke, volgens de Tractaaten, behoorden ſtand te grypen; maar ook onbeſtaanbaar met de Onzydigheid, met de daad of ſtilzwygend, aangenomen. „ Zyne Majeſteit ſtelde te „ veel vertrouwen in de Vriendſchap van „ de Republiek, om een oogenblik te twy„ felen of hunne Hoog Mogenden zouden „ beletten, dat zynen Vyanden, door hun„ ne Onderdaanen byſtand verleend werd, „ veel min dat zy zouden toelaaten dat „ men in hunne Steden Arſenaalen maak„ te."

YORKE levert een Vertoog in wegens de Krygsbehoeften aan *Frankryk* verſchaft.

't Was hun Hoog Mogenden niet alleen door 't algemeen gerugt bekend, dat 'er op

LXXXV. BOEK. 1759.

de kuſten van den Oceaan groote toebereidzels geſchiedden; doch zy waren ook, door den *Franſchen* Afgezant, onderrigt, hoe dat Hof ten oogmerk hadt, een inval te doen in de Koningryken van zyne *Groot-Britanniſche* Majeſteit: dusdanig eene bekentenis geregtigde den Koning zyn Meester, om maatregels te zyner beveiliginge te beraamen, en uit kragt der Tractaaten, meer te verzoeken dan hy tegenwoordig deedt.

De oplettenheid der *Engelſche* Vlooten ſtrekten ten beletzel om de Oorlogsbehoeften, openlyk in de Havenen van *Frankryk* te voeren, dit noodzaakte die Mogenheid geheimer middelen, ter bekominge van dezelve, in 't werk te ſtellen; deeze hoopte men te vinden door het gebruiken van geleende Naamen van byzondere Perſoonen, en door deezen de Oorlogsbehoeften langs de Binnenvaarten van dit Land, en de *Hollandſche* Plaatzen, tot aan *Duinkerken* en elders toe, te doen brengen. — Hier tegen verzogt hy eene onverwylde en kragtdaadige voorzieninge.

Deezen eisch drong hy aan, door te gewaagen van de Oplettenheid, welke zyne Majeſteit onlangs betoond hadt omtrent de Vertoogen van hunne Hoog Mogenden wegens de Buitenſpoorigheden der *Engelſche* Kaaperen, door, by eene Acte van het Parlement, derzelver Koersſen en Onderzoekingen te bepaalen — door te reppen van de goede uitwerking, welke de Koophandeldry-

dryvende Steden deezer Gewesten onder- LXXXV.
vonden, en de Vryheid van Scheepvaard, BOEK.
welke zy genooten te midden der Oneenig- ——
heden die *Europa* beroerden, waar door 1759.
hun Koophandel veel verder uitgebreid was dan zedert veele Jaaren. „ Zulk eene „ weezenlyke blyk van Vriendschap en „ Toegeevenheid, (zo durfde hy zich uit- „ laeten) van de zyde des Konings, behoor- „ de eenige erkentenis te vinden; ten min- „ sten moest het aan de Kooplieden, die „ zo schielyk geweest waren in zich over „ *Engeland* te beklaagen, niet vrystaan tot „ Buitenspoorigheden te vervallen, die het „ strengste Onderzoek van hun Gedrag had- „ den kunnen regtvaardigen. Hunne Hoog „ Mogenden zouden daaromtrent ongetwy- „ feld alle mogelyke oplettenheid gebrui- „ ken."

In 't voorbygaan herinnert hy zyne herhaalde Vertoogen, wegens de Overvoeringen, door de Fortresen van de Republiek, ten dienste van *Frankryk*, gedaan om de Staaten van zyne *Groot-Brittannische* Majesteit te overweldigen: en verwyt dat, in meer dan één geval, het Hof van *Weenen*, by hunne Hoog Mogenden gebruikt was, en men zich van deszelfs Naam bediend hadt om Oorlogs- en Mondbehoeften, voor de *Fransche* Troepen te doen doortrekken, onder den dekmantel van het Barrierre Tractaat, waar aan dat Hof zich niet meer hieldt, naa dat men *Frankryk* in 't bezit gesteld hadt, van de Havenen van *Oos-*

tin-

LXXXV. BOEK. 1759.

tende en *Nieuwpoort*. — Men hadt dit Tractaat nooit gemaakt om voor *Frankryk* van nut te weezen tegen *Groot-Brittanje* (*).

Nader Vertoog van D'AFFRY over dit beletten.

Daar men aan dit Voorſtel des *Britſchen* Afgezants gehoor verleend hadt, en de uitvoer van Yzer, Geſchut en Kogels te *Amſterdam* zwaarigheid ontmoette, verſcheen de Graaf D'AFFRY, in Wynmaand, met een Vertoog om aan te wyzen, hoe die zwaarigheid met de Onzydigheid, door hun Hoog Mogenden omhelsd, ſtreedt, en het ophouden, deezer Krygsbehoeften, van zyne Majeſteit niet anders zou kunnen aangezien worden, dan als eene verbreeking van dezelve: dewyl zyne Vyanden, onder den dekmantel dier Onzydigheid van de Onderdaanen der Republiek allen noodigen onderſtand trokken. Weshalven hy verzogt, dat, zonder uitſtel, die Stukken Geſchut en Kogels, langs de Binnenvaarten en Kanaalen van *Amſterdam* na de *Nederlanden* mogten gevoerd worden: dat men geen de minſte agt zou geeven, op de heerſchende en van allen grond ontbloote eiſchen eener nabuurige en jalourſche Mogenheid, die, niet te vrede met het belemmeren des Zeehandels, regt meende te hebben, om Wetten in 't hart des Lands voor te ſchryven, en wier Volksſtelzel tot niets anders ſtrekte, dan tot verderf der Ingezetenen van

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 874.

van den Staat, indien zy denzelven niet kon doen deelen in de ongelukken en gevaaren van den Oorlog (*).

1759.

Deeze Vertoogen, zo ſtrydige belangen voorſtaande, konden niet wel anders dan zeer verſchillende Beoordeelingen ontmoeten; deezen hielden dat des *Franſchen* Afgezants 't geen van Hulp ſprak, voor een Syreenen-zang, terwyl anderen de aangeboode Hulp, als eene daad van Edelmoedigheid ophemelden; eenigen oordeelden de klagten des *Engelſchen* Afgezants gegrond, daar zommigen zich niet genoeg konden verwonderen over de onbeſchaamdheid van eenige trekken onze Scheepvaard betreffende.

Plakaat wegens het onvermengd houden der Haring na *Frankryk* gevoerd.

Verwierven 's Landsvaders, in den voorleden Jaare, den vryen Invoer van Gezouten Haring in *Frankryk* (†) ten grooten voordeele dier Viſcherye, de tyd der vangst naderende vervoegde zich de *Franſche* Afgezant by hunne Hoog Mogenden met voordragt,

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 1041. Tot een ſtaal wegens het wederzyds uitvoeren van Krygsvoorraad, in deezen Oorlog, kan dienen, dat onder het Diſtrict van het Collegie der Admiraliteit te *Amſterdam*, in den Jaare 1756, na *Frankryk* zyn uitgevoerd 300,000 Ponden Yzer Kanon en 100000 Ponden Buskruid, en na *Londen* 7000 Snaphaanen. — In 't Jaar 1757 na *Londen* 140,0000 Ponden Buskruid, en na *Stade* 5310000 Ponden Buskruid. — In 't Jaar 1758 na *Stade* 250000 Ponden Buskruid, en in 't Jaar 1759 desgelyks na *Stade* 160000 Ponden Buskruid.

(†) Zie onze *Vaderl. Hiſt.* XXII D. bl. 456.

LXXXV. BOEK. 1759.

dragt, hoe 't veelligt kon gebeuren, dat de *Hollandſche* Haring, met *Engelſche* vermengd, na dat Ryk zou gevoerd worden: weshalven hy het noodig keurde, dat de Staaten die vermenging verboden, en dat de Schepen, die Haring in de Havens van *Frankryk* zouden brengen, met Getuigſchriften mogten voorzien worden, dat de in te brengen Haring alleen van de *Hollandſche* vangst was. Aan dit tweeledig verzoek werd door een breedvoerig Plakaat voldaan (*). En vergunden de Algemeene Staaten aan de Groote Viſſchery de Vryheid van 't betaalen der Laſten, die met deezen Jaare ten einde liep, op nieuw, de drie eerstvolgende Jaaren (†).

Steenen aan de Zee-Dyken, door knaagd: weene des-wegen bedaard.

Verwekten, in het Dertigſte Jaar deezer Eeuwe, en de daar op eerst volgende, de Paalwormen, die de Gordingen der Dyken in ons Vaderland zo noodzaaklyk om 't zelve, waar de Natuur het niet met Duinen beſchut heeft, voor 't geweld des Zeewaters te dekken, doorknaagden, eene algemeene ontzetting: dewyl eene omtrent drie Eeuwen lang goed bevondene, ſchoon kostbaare, Zeeweeringe, als niet langer te vertrouwen, ons ontviel; hadt men zich geluk gewenscht met den door noodbedagten vond om, door Steenen in plaats van Hout den drang en ſlag van 't water af te keeren, en de Dyken met eene ſchuine glooijing

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 740.
(†) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 1044.

jing van Kei- en klipſteen te beveiligen; was het, hoe hoog ook de koſten daar van liepen, by ervaarne Werklieden een ſpreekwoord geworden, *Steenen aan den Dyk is de behoudenis van 't Land, en beſteedde kosten* (*), in Louwmaand deezes Jaars deedt zich een verſchynzel op, 't geen ook de veilige zekerheid van dit Beſchermmiddel ſcheen te wederſpreeken, en werd het eerst ontdekt juist aan dien zelfden Dyk waar men de Paalwormen 't eerst beſpeurd hadt, den *Westkappelſchen* naamlyk op het Eiland *Walcheren*. Men bragt te *Middelburg* waar de Staaten diens Eilands vergaderen, een *Doornikſchen* of harden *Arduinſteen*, omtrent honderd en vyf- en- twintig Ponden zwaar, op dezelfde wyze als de Houtenpaalen voortyds van Wormen doorvreeten, en geheel en al doorknaagd. Men vondt 'er eene menigte van Wormen in, die, nog leevende, door den Steen kroopen; eenige evenaarden in Langte en Dikte eens mans vinger; de Kop van ieder Worm was met twee zaagſchulpjes gewapend, waar mede hy ſchuurende en wryvende door den Steen kon heen arbeiden; derzelver zelfſtandigheid was ſlymerig als die der Slekken, en wrongen zy, aangeraakt wordende, zich even als deezen, in een (†). — Veel gerugts maakte die ontdekking, de vrees be-

LXXXV. BOEK. 1759.

(*) *Tafereel der Nederl. Geſchiedenisſen* X Deel, bl. 204.

(†) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 317.

LXXXV. bekroop niet weinigen, dat deeze Diertjes;
BOEK. het beſte middel ter beveiliging der Zeedyken beraamd, zouden kunnen verydelen:
1759. kon een oogſchynelyk zo zwak ſchepzel de hardſte Steenen doorknaagen, dan was het uit met alle menschlyke red- en hulpmiddelen. — Doch dit ſchrikbaarende verdween welhaast, toen het oog eener welverlichte Natuurkunde ontdekte, dat, zulke Steen-doorknaagende Wormen, ſchoon op onze Kuſten ongemeen, gansch geene nieuwigheid waren, zynde de by de Liefhebberen der Natuurlyke Hiſtorie zeer bekende *Pholas*, die in menigte in de *Middellandſche Zee*, als mede aan de Kust van *Provence*, onder op den grond, of ook hooger in het water, gevonden worden; zeer gemaklyk, begreep men konden deezen, door 't een of ander toeval, aan onze Kust overgevoerd weezen, zonder dat men daar uit eene algemeene vernieling van onze kostbaare Steenen Dykglooijingen te dugten hadt (*).

On-

(*) De Ondervinding heeft hier aan tot dus lange beantwoordt, ſchoon men ook elders dergelyke doorboorde Steenen ontdekte, en in *Zeeland* in 't jaar 1773 wederom ten grooten getale. De Eerw. j. f. MARTINET vondt ze, in den Jaare 1764, by het opmaaken der Nieuwe Sluis boven *Medemblik* aan de Zee, over het Eiland *Wieringen*. De arbeiders aan die Sluis hadden hunne Belofte, om dien Natuuronderzoeker Steenen met de Wormen daar in te zenden, niet gehouden. *Verhandel. van de Hollandſche Maatſch. der Weetenſch.* XI Deel, bl. 243. — Men kan Wormen van dien of ſoort-

ge-

Onder 's Lands daadlyke rampen deezes Jaars mag men tellen het grootendeels afbranden van het aanzienlyk Dorp *Stryen*, het voornaamſte in een *Waard*, welke daar van den naam draagt. Onvoorzigtigheid veroorzaakte dien Brand, op den twee- en- twintigſten van Bloeimaand, in een enkel huis ontſtooken en uitgeborſten, duurde het ſlegts weinig oogenblikken of dezelve, door een ſterken wind aangezet, verſpreidde zich in tien huizen teffens, het drooge riet, waar mede ze meest gedekt waren, vatte dien gereedlyk, en leedt het maar één uur naa de eerſte ontdekking deezes onheils of meer dan honderd huizen, deelden in dat zelfde akelig lot, en deeden het Dorp naar een vuurpoel gelyken. Graanen en Koopmanſchappen op Solders en in Schuuren, Huisraad en Kleinodien, onder verſcheide welgeſtelde Dorpelingen van niet weinig betekenis, werden in een zo ſchielyk opkomend en voortſlaand vuur een prooy der vlammen, welker woede door twee kleine Brand-Spuiten deezes Dorps niet kon geſtuit worden, en repte de Roofzugt, te midden van 's Naaſtens leed, de handen: de zwaare houten Deuren in de Sluis brandden tot het water toe af, en men telde, naa het blusſchen van den Brand, dat 'er honderd twee- en- twintig Huizen

LXXXV. BOEK. 1759. 't Dorp *Stryen* brande meerendeels af.

gelyken aart, beſchreeven en afgebeeld vinden in de *Uitgezogte Verhandel.* by HOUTTUYN IV Deel, bl. 230.

LXXXV. BOEK. 1759.

zen (*) behalven veele Stallen, Schuuren en andere Gebouwen van minder omſlags, door de vlammen vernield waren. De Kerk, die, benevens de Paſtory, en het Dorphuis, boven den wind geſtaan hadt en, dus behouden was gebleeven, verſtrekte tot een Herberg voor de Ongelukkigen, die, ſchoon zich onder dezelven de voorheen vermogendſte Dorpelingen bevonden, het noodige voedzel niet konden bekomen van de medogenheid der geenen, die zy anders gewoon waren te helpen. De nabygelegen Dorpen kweeten zich in 't verleenen van den noodigen Onderſtand, en het nabuurig *Dordrecht* muntte uit, in Liefdaadigheid veel doende om het leed hier geleden te verzagten (†).

De *Noordplasſen* by *Hazerswoude* droog gemaakt.

Het jaarlyks verveenen der daar toe geſchikte Landen baart, met den tyd, gedugte Waterplasſen, en worden de Plaatzen daar aan gelegen, ſchoon voor eene geruime wyle welvaarende, door het weg baggeren van den grond, eerlang aan Armoede, Verval, en eenen geheelen Ondergang blootgeſteld; en tot de gemeene Wegen, Polderkaden, Dyken en Vaarten uitgeveend zynde, is het overgebleevene niet in ſtaat om de koſten tot het noodig onderhoud, te draagen, waar door deeze gevaar loo-

(*) Men telde te *Stryen* 161 Huizen, vóór dit ongeval, zonder de Huizen, die aan den Weg of de buitenzyde van het Dorp ſtaan, daar onder te rekenen.

(†) *Nederl. Jaarb.* 1759 bl. 678.

loopen om ten onbruike en van zo noodige Gemeenschap, met de na by liggende Steden afgesneeden te worden; terwyl de Afslag of geheele Kwytscheldinge van Verpondingen en Morgengelden, door 's Lands Hooge Magten, verleend, ten nadeele van 's Lands Inkomst strekt. Dit schroomlyk en nadeelig uitzigt hadt reeds voor lange, de Schouten en Ambagtsbewaarders van *Haerswoude*, *Benthuizen*, *Noordwaddingsveen*, *Hoogeveen*, *Zoeterwoude* en *Benthorn*, bedagt doen zyn om de uitgeveende Plassen, ten Westen van de eerstgemelde Heerlykheid, gemeenlyk de *Noordplassen* geheeten, droog te maaken en te bedyken. Zich, om Vryheid tot dit Werk te verzoeken, by Staaten van *Holland* vervoegd hebbende, was dezelve wel verleend; doch 't gebruik daar van agterwege gebleeven, waarschynlyk om dat men geen kans zag ter bekominge van de daar toe benoodigde groote Geldsommen, en genoegzaamen Vrydom van lasten. Thans hadden gemelde Heeren een Reglement gevormd, om die uitgestrektheid Waters op vier duizend twee honderd en tachtig Morgen begroot, met een Dyk te omvangen en in Land te hervormen. Zy leverden 't zelve, nevens de daar toe noodige Ophelderingen en gepaste drangredenen over, met verzoek om ontheffing van verscheide Landslasten voor een aantal Jaaren, en vrydom tot het opneemen van Gelden. Hun verzoek ontmoette eene allergunstigste bejegening. Waar op zy de Intekening ter deelneeminge in die Droogmaakerye openzetten, de

LXXXV. BOEK. 1759.

koſten op 800,000 Guldens geſteld zynde, rekende men den Deelneemeren, uit de voordeelen van het drooggemaakte Land, ruim zeven ten Honderd 's Jaarlyks te zullen kunnen ter hand ſtellen (*). Het Werk deezer Droogmaakerye werd daar op aangevangen, en eerlang voltrokken. Men bediende zich, in 't zelve ten deele van de nieuw verbeterde Vyzel- en Tonnemolens (†) ten deele van de oude Schepradmolens, 't welk gelegenheid gaf tot verregaande verdeeldheden, en vaak ſtrydige verklaaringen wegens de werking deezer Werktuigen; terwyl eenigen de nieuwe Vinding voorſtonden, en anderen beweerden dat het ouden Gebruik beter was (§).

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 878—934.

(†) Zie het XXII Deel onzer *Vaderl. Hist.* bl. 289.

(§) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 1051. 1092. Voor 't Jaar 1762. bl. 212. en 226.

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

ZES- EN- TACHTIGSTE BOEK.

INHOUD.

Watervloed in 't Jaar MDCCLX. *Aardbeevingen ten deezen tyde. Aanblik van Vrede. Voorſtel, door den Hertog van* BRUNSWYK, *daar toe van de Engelſche en Pruiſſiſche zyde gedaan. Hoe van de Franſche, Ooſtenrykſche en Ruſſiſche zyde beantwoord. Van geen gevolg, en het volduuren des Krygs door den een den ander ten laſte gelegd. Dood des Konings van Engeland* GEORGE DEN II. *zyn Opvolger zet den Oorlog voort. De Beroovingen en Verbeurtverklaaringen onzer Schepen door de Engelſchen houden aan. Valſche Betichtingen onzer Zeehandelaaren. Het Veilgeld voor een Jaar verdubbeld. De Deenen, zich tegen 't zelve verzettende moesten het egter betaalen. Het leveren van den* LXXXVI. BOEK.

LXXXVI. BOEK.

Tienden- en Vyfden-Man, ten dienst der Oorlogſchepen, opgeheeven. 't Vredes verdrag met de Algerynen nader opgehelderd. Het Huwelyk van den Prins van NASSAU WEILBURG *met* CAROLINA *voortgezet. Bekendmaaking daar van aan de onderſcheidene Geweſten. Hoe Holland zich in deeze zaak gedroeg. Hoe Utrecht. Holland kant zich ter Algemeene Staats vergadering aan tegen het doen eener Gelukwenſching, die egter geſchiedt. Zwaarigheid by Holland gemaakt om van wegen dat Gewest eene Gelukwenſching af te leggen. Gelukwenſchingen. De Prins van* NASSAU WEILBURG *tot Generaal van de Infantery van den Staat verheeven. Huwelyksgaven van Friesland en Overyſſel aan Prinſes* CAROLINA. *Voltrekking des Huwelyks. Vreugdebedryven. Gelukwenſching der Staaten van Holland. Begroetingen der Nieuw Getrouwden. Twee Maaltyden door den Prins van* NASSAU WEILBURG *gegeeven. Beſchryving der Feeſtzaalen. De Jaardagen van den Erfſtadhouder en van* CAROLINA *gevierd. De Prinſes van* NASSAU WEILBURG *bevalt van een Prins, by den Doop* WILLEM GEORGE BELGICUS *geheeten. Hoogloopend geſchil over de Regeerings-beſtelling te Kampen. De Magiſtraat zegepraalt op de Gemeente. Behandeling van Burgemeeſter* ROLDANUS. *Geſchillen in Gelderland over het uitvoeren des Reglements van Voogdyſchap.* LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL *tot Raad van Goes aangeſteld. Betaaling van een Artykel in het*

Het Reglement der Regeeringsbeſtellinge te dier Stede. Geſchil tuſſchen Holland en Stad en Lande over de Lyfrenten. De Schepen en Goederen der Groningeren in Holland in beſlag genomen. Die der Hollanderen in Groningen. Staaten van Stad en Lande vervoegen zich met beklag by de andere Bondgenooten. Staaten van Holland verdeedigen hun gehouden gedrag. Die van Stad en Lande verantwoorden zich. De zaak ter bemiddeling aan de Algemeene Staaten voorgeſteld. Staaten van Holland wederleggen de gedaane verantwoording. De wederzydſche hardigheden verzagten. Het Geſchil bygelegd. Eene veilige Legplaats voor de Schepen agter de Horst wordt verwaarloosd.

Was men bedagt en maakte men een aanleg, om, gelyk wy, in 't Slot onzes laatſten Boeks melden, een gedeelte weg geveend Land weder het hoofd boven te doen ſteeken, en den vrugtbaaren grond te vermeerderen, met den aanvang des Jaars MDCCLX dreigde, naa een vry ſtrengen Winter, die het Ys tot eene meer dan gewoone dikte hadt doen zamenſtollen, het Rivier-water, door Ysdammen in den loop geſtuit, in een anderen oord, het Land onder water te zetten, en deedt het met de daad. Die Opſtoppingen veroorzaakten, in 't laatst van Louwmaand, twee Dykbreuken zeer naby elkander in de Dyken aan de Rivier de *Maas*; de

Watervloed in 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760.

de een aan de Noordzyde dier Riviere, waar door eenige Dorpen in het *Ryk van Nymegen*, en het ganſche Land tuſſchen *Maas* en *Waal* overſtroomd werden; de andere aan de Zuidzyde, ſchuins daartegen over, welke het geheele *Ravenſteinſche*, en een gedeelte der *Meierye* van *'s Hertogenbosch*, onder water zette. Een Ysdam in de Rivier de *Merwede* tuſſchen *Hardingsveld* en *Gornichem* kropte het water in dezelve, als mede in de *Maas* en *Waal*, ter ongemeene hoogte op, en veroorzaakte een Doorbraak in het uiterſte gedeelte van de *Bommeleerwaard*, als mede een in den *Brakelſchen Dwarsdyk*.

Bejammerenswaardig was het Lot der Ingezetenen deezer ſtreeken: doch hun leed kwam in geen vergelyking by het gevaar en 't onheil, door de Rivier de *Lek* aan de Stad *Schoonhoven*, en het onheil aan *Krimpener-* en *Lopiker-Waarden* toegebragt. — In *Schoonhoven*, waar het water zes- en- zestig duimen boven Klokkengeſlag gereezen was, en gevolglyk op zommige plaatzen met den kruin der Dyken gelyk ſtondt, werdt in 't holst van den nagt, op de tyding dat een nabygelegen Dorp *Klein Ammers*, door 't verzinken van den Dyk, gedreigd werd met den ſtroom te zullen wegſpoelen, twee maalen alarm geſlaagen. De Inwoonders waren, eer het verzamelde Volk dit Dorp bereikt hadt, het gevaar, door onvermoeiden vlyt, te boven gekomen, doch naauw was die vrees verdweenen, of, op eenigen afſtand, liep de Stroom

Stroom ter plaatze, waar gebrek aan Manſchap 't benoodigde om dat geweld te keer te gaan niet aanvoerde, over den Dyk, allengskens killen, en eindelyk een volſlaage Doorbraak, vormende. De Alarmklok waarſchuuwde de Landlieden om zich, met hun goed, op de best mogelyke wyze, te bergen. De ganſche *Krimpener Waard* liep onder: dit deedt het water in de *Lek* vallen; en hoopte men de *Lopiker Waard*, door opkisting voor een dergelyk lot te beveiligen. Doch de hoop op deezen arbeid, verdween. Een losbarſtende Ysdam gaf ſchot aan 't water, 't welk met een alles mede rukkend geweld, voorby *Schoonhoven* ſtroomde; doch een ander beneden die Stad ontmoetende, daar voor ſtaan bleef, en dezelve in 't uiterſte gevaar bragt; dewyl het water ter hoogte van negen- en zestig duimen boven 't Klokkengeſlag ſteeg, en dus hooger dan by Menſchen geheugen: de Kiſtingen, aan den Rivierkant binnen de Stad gemaakt, begonnen te wyken en uit te barſten, het water, op eenige plaatzen, uit den grond te wellen, de keiſteenen uit de Straaten dringende. Het gevaar *Schoonhoven* dreigende verminderde door het los worden van den hinderlyken Ysdam, en het eenigzins zakken des waters; dan het Ys, 't geen zich gezet hadt in de Doorbraken van den Dyk, ſchoot uit dezelve, voerde het ſtuk Dyks, tuſſchen de twee Gaten ſtaande gebleeven, weg, en maakte 'er één Dykbreuk van, waar door 't water, met groot geweld, zich in de *Krimpener*

LXXXVI. BOEK. 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760. *Waard* ontlastte, en alle voorzorgen omtrent de *Lopiker Waard* genomen verydelde, die daar door mede in een tooneel van Waterwee veranderde, en *Schoonhoven*, van dien kant, zich als een Eiland vertoonde.

De verſperrende Ysdam brak, in 't begin van Sprokkelmaand, los, geraakte uit het gezigt, gevolgd van een voor 't oog zigtbaare valling des waters. *Schoonhoven* vond zich gered uit het dreigend gevaar; doch in de Overſtroomde Waarden, die van zeven tot negen voeten onder ſtonden, was de elende groot. Inwoonders, die gemeend hadden het met hunne Beeſten, op ſteigeringen, in hunne Huizen te zullen kunnen houden, waren genoodzaakt naar *Schoonhoven*, en andere hoog gelegene plaatzen, te vlugten. Langs de Dyken van de *Krimpener Waard* telde men honderd en zeven- en-zeſtig Hutten van riet opgeſlaagen waar in de arme Landlieden, uit het middelſte van de Waard, en zulke Plaatzen, waar men 't huis niet kon houden, gevlugt, een jammerlyk en deerniswaardig verblyf vonden, van noodruft door de Magiſtraat van *Schoonhoven* dagelyks uit Schuiten voorzien. Terwyl zy, in eene op nieuw knellende koude, van alles beroofd, het oog gevestigd hielden op de ondergeloopen Waard, in de hoop van eerlang, by 't vallen des waters, de overblyfzels hunner eigendommen te zien te voorſchyn komen, ſtaat, omtrent het midden van Sprokkelmaand, een hevige en eenige dagen aanhoudende Stormwind op; de ſlag in 't water daar door ver-

oor-

oorzaakt, rigtte eene deerlyke verwoesting aan. Veele Huizen en Schuuren spoelden geheel weg, de Daken en Kappen zag men wyd en zyd langs den vloed dryven: veele Muuren stortten neder, terwyl de Gebinten der Gebouwen staan bleeven: de meesten der Landlieden, die 't nog gewaagd hadden op Zolders, of hooge Plaatzen, te blyven, vonden zich, in dit nieuw knellend leed, genoodzaakt tot het verlaaten der lang ingehouden stede; te hunner lyfsberging voeren veel Schuiten en Praamen uit *Schoonhoven* die ongelukkigen te gemoete, door het in deezen Storm weder wassend water, 't welk, op 't einde van denzelven, een halve voet hooger bevonden werd dan het tot nog gestaan hadt. -- Hoe zeer met een dergelyk Waterwee gedreigd, gelukte het Menschlyk vlytbetoon, onder 's Hemels zegen, 't zelve buiten 't *Ambagt van Lekkerkerk* en het *Waterschap van Woerden* te houden (*). LXXXVI. BOEK. 1760.

Aardbeevingen ten deezen tyde.

Het min gewoone, schoon in deeze laatste Jaaren korter dan voorheen op elkander komend schrik en verderfbaarend Landsonheil van Aardbeeving, hadt zich, op den drie- en- twintigsten van Oogstmaand des voorleden Jaars, in *Staats-Braband*, en *Maastricht*, en in verscheide andere hoogleggende streeken van dien Oord, doen gevoelen. Den twintigsten van Louwmaand deezes Jaars, 's avonds omtrent tien uuren be-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 50. 115. 279. 325.

LXXXVI. BOEK. 1760. beſpeurde men dezelve aldaar weder, en ook in meest alle Gedeeltens van dit Gemeenebest, ſchoon in eene mindere maate dan nu vier Jaaren geleden (*); doch ſterker dan men te *Maaſtricht* in den voorleden Jaare waarnam. Het getal der Schuddingen wordt van zommigen tot één, van anderen tot twee, van eenigen tot meer gebragt, de ſtrekking werd niet bepaald waargenomen alleen meldde men uit den *Briel*, dat ze Westzuidwest en Noordnoordoostwaards geloopen hadt. De gewoone verſchynzels, het gevoel van 't beweegen des Gronds, het zien ſlingeren der hangende Huiscieraaden, het hooren kraaken van Deuren en Venſters, kondigden dit ontzettende verſchynzel aan. 'Er waayde bykans geen Wind; maar een gerommel, als 't geluid eens op eenen grooten afſtands afgeſchooten Kanons, vervulde de lugt; en nam men, op zommige plaatzen, tot meer dan ééne reize, lichtende verſchynzels, als van Weerlicht, in den Dampkring waar. — In *Zeeland* was de Aardſchok ſterker dan in eenig ander Gewest, te *Middelburg* hadt de Klok aangeſlaagen; te *Zierikzee* was de Beweeging in 't Water zo ſterk dat de Vaartuigen heen en weder ſlingerden; niet verre van *Bergen op Zoom* verlieten eenige Schippers hunne kooijen, om te zien wat 'er gaans was, meenende zommigen dat een Yſchots van onder hunne

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 280.

ne Vaartuigen wegſchoof. In *Maaſtricht* waren eenige Schoorſteenen nedergeſtort, en zommige Muuren geborſten. Geen rampen van meldenswaardig aanbelang vergezelden, dit gedugt verſchynzel (*).

In deezen Winter deedt zich een aanblik van Vrede op tusſchen de Oorlogende Mogenheden, en dezelve vertoonde zich in *'s Gravenhaage*. De Hertog van BRUNSWYK, deedt, uit naam des Konings van *Groot Brittanje* en van *Pruiſen*, aan de Staatsdienaaren der Hoven van *Weenen*, *Petersburg* en *Verſailles*, 't volgend voorſtel, „ dat haare *Groot Brittanniſche* en „ *Pruiſiſche* Majeſteiten, met medelyden „ aangedaan over de rampen door den Oor„ log, zints eenige Jaaren ontſtooken, „ reeds daadlyk veroorzaakt, en die 'er „ onvermydelyk verder uit zouden moeten „ voortvloeijen, oordeelden in gebreke te „ zullen blyven, ten aanzien van de pligten „ der Menschlykheid, en omtrent het welvaaren hunner Onderdaanen, indien zy „ nalieten geſchikte middelen aan te wen„ den om den voortgang te ſtuiten van een „ zo verwoeſtenden ramp, en het hunne „ toe te brengen tot het herſtel der open„ baare rust. Met dit oogmerk, en om „ de zuiverheid hunner Oogmerken aan „ den dag te leggen, hadden zy beſlooten, „ te verklaaren, dat zy zich gereed von„ den,

Voorſlag van Vrede van de *Engelſche* en *Pruiſiſche* zyde.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 861. Voor 't Jaar 1760. bl. 60.

LXXXVI. BOEK. 1760

„ den, Gevolmagtigden te zenden op zulk „ eene plaats die men de gevoeglykſte „ keurde, en aldaar met de zodanigen, „ die de Oorlogende Mogenheden daar toe „ mogten goedvinden te kiezen, te handelen over een vaſten en algemeenen Vrede, ter bereiking van een zo heilzaam „ einde (*)."

Hoe van de *Franſche*, *Oostenryksche* en *Ruſſiſche* zyde beantwoordt.

Op dit voorſtel, den vyf- en- twintigſten van Slagtmaand des voorleeden Jaars gedaan, werd eerst den derden van Grasmaand deezes Jaars dit antwoord, door opgemelde Hoven, gegeeven. „ Dat zyne „ Catholyke Majeſteit, zyne Bemiddeling „ aangeboden hebbende in den Oorlog tuſſchen *Frankryk* en *Engeland* ontſtooken; „ en die Oorlog daarenboven geen gemeenſchap hebbende met dien, welken de „ de twee Keizerinnen en derzelver Bondgenooten, desgelyks eenige Jaaren tegen „ den Koning van *Pruiſſen* gevoerd hadden, zyn Christlyke Majeſteit gereed „ was, om, onder medewerking der aangebodene en aangenomene goede dienſten „ zyner Catholyke Majeſteit, over eenen „ afzonderlyken Vrede met *Engeland* te „ handelen. — Wat den Oorlog met zyne „ *Pruiſſiſche* Majeſteit, aanbelangde, was „ de Keizerin Koningin van *Hongaryen* en „ *Bohemen*, de Keizerin aller *Ruſſen*, en de „ Koning van *Frankryk* gereed om de „ voorgeſlaagene Vredesonderhandeling „ aan

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXV p. 330.

„ aan te gaan. Doch, dewyl zy, uit kragte der aangegaane Verdragen, zich tot niets, den Vrede raakende, konden inlaaten, dan veréénigd met hunne Bondgenooten, was het noodig, dat, om in ſtaat geſteld te worden tot eene bepaalde verklaaring ten deezen opzigte, aan hunne *Groot Brittanniſche* en *Pruisſiſche* Majeſteiten, voor af alle de Mogenheden, in den Oorlog tegen den Koning van *Pruiſſen* betrokken, tot die zamenkomst genoodigd wierden, als de Koning van *Poolen*, Keurvorst van *Saxen*, en de Koning van *Zweeden* (*)." LXXXVI. BOEK. 1760.

Men zag in *Engeland* dit Antwoord aan als een teken, dat de Vrede deezen Zomer niet zou getroffen worden, het laaten verloopen van bykans vier maanden hieldt men voor een blyk, van geene hartlyke belangſtelling in de gedaane aanbieding; en dat men van dien kant dezelve, met geene voeglykheid, kunnende van de hand wyzen, de toevlugt nam tot vertraagingen, vast beſlooten hebbende ten minſten nog een Veldtocht te waagen. *Frankryk* en *Ooſtenryk* hadden ook daar toe alle toebereidzels en ſchikkingen gemaakt. — Zo ongunſtig als men in *Engeland* over de Vreegezindheid van Partyen oordeelde, zo ongunſtig dagt men aan den anderen kant over de opregtheid van het *Engelſche* Hof in den gedaanen

Van geen gevolg, elk gaf den ander de ſchuld van het voldduuren des Krygs.

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXVI. p. 199.

LXXXVI. BOEK. 1760.

nen voorſlag. Zeker was het dat, op den negenden van dien eigenſten Slagtmaand, wanneer de Hertog van BRUNSWYK eenige dagen laater den bovengemelden Voorſlag deedt, de Koning van *Engeland* met den Koning van *Pruiſſen* eene Verbintenis hadt aangegaan, ſtrekkende om de voorgaande te vernieuwen, en te bekragtigen, daar by zich verbindende, om in ééns aan zyne *Pruiſſiſche* Majeſteit de ſom van 670,000 Ponden Sterling te ſchieten; welke ſom deeze zich verbondt te beſteeden, tot het in ſtandhouden en vermeerderen zyner Legermagt, om hunne gemeene zaak, op de kragtdaadigſte wyze, voor te ſtaan; teffens onderling bepaalende om geen Vrede te ſluiten, geen Beſtand aan te gaan, geen Onzydigheid te omhelzen, of iets van dergelyk een aart te doen met de Mogenheden, die deel in den Oorlog genomen hadden, dan met wederzydsche toeſtemming (*). Ingevolge hier van werd de Oorlog voortgezet.

Dood van GEORGE DEN II. Zyn Opvolger zet den Oorlog voort.

De dood des Konings van *Engeland* GEORGE DEN II, den vyf- en- twintigſten van Wynmaand, in het zeven- en- zeventigſte Jaar zyn Ouderdoms, en het vier- en- dertigſte zyner Regeering voorvallende, maakte in den gevoerden Kryg geene verandering. Zyn Kleinzoon en Opvolger, GEORGE DE III betuigde, by zyne verheffing op den Throon, zyn oog-

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXVI. p. 46.

oogmerk om dien voort te zetten, en in zyne Aanſpraak aan beide de Parlements Huizen naderhand, zyn genoegen, over den voorſpoed der *Britſche* Wapenen in de *West*- en *Oost-Indien*, en het wederſtaan der *Franſche* Krygsmagt in *Duitschland*, waar zyn Bondgenoot de Koning van *Pruiſſen* de aanmerkelykſte voordeelen bevogt, zich verheugende, door de ſterkte zyner Zeemagt, de zeer verzwakte *Franſche* in de Havens opgeſlooten gehouden, en den Koophandel van dat Ryk tot de laagſte ebbe gebragt te hebben (*). LXXXVI. BOEK. 1760.

Tot deeze laagte zogt men ook den Zeehandel der *Nederlanderen* te brengen. Want het was, ingevolge van deezen aanhoudenden Oorlog, dat onze Scheepvaard aan dezelfde Stooringen, Vertraagingen, Beroovingen, Opbrengingen en Verbeurtverklaaringen, bleef blootgeſteld. De meeſte Schepen van en na de *West-Indien* vaarende, door de *Engelſchen* in hunne Havens opgebragt, werden genoegzaam alle, op de onregtmaatigſte wyze, met derzelver Laadingen, voor de laagere Regtbanken verbeurd verklaard: de meeſte Eigenaars beriepen zich op hooger Regters; doch agtervolgden, die beroepingen niet even zeer. Veelen vonden het geraaden zich met de Kaapers te verdraagen, hunne Schepen en Laadingen liever vry te koopen dan den onzekeren uitſlag van een kostbaar en langduu-

De Beroovingen en Verbeurtverklaaringen onzer Schepen door de *Engelſchen* houden aan.

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXVII. p. 219. 266.

LXXXVI. BOEK. 1760.

duurig Regtsgeding af te wagten; zy durfden, door zo veele voorbeelden afgeſchrikt, zich niet veel goeds beloovenEenigen vleiden zich dat de hooge Regtbanken in *Engeland* ongekreukt regt zouden doen, volgens het Regt der Volken, en de Verbonden tuſſchen dat Ryk en ons in weezen; zy vervolgden hunne Appellen van de Vonniſſen der laagere Regteren met allen yver; doch veel al vrugtloos. Nu en dan werd een Schip vry gegeeven, dat rechtſtreeks na of van de eigen Vaderlandſche Volkplantingen voer; doch werden, daar en tegen alle die na de *Franſche West-Indien* beſtemd geweest, of op de terugreize van daar genomen waren, zonder onderſcheid, verbeurd verklaard, hoewel reeds herhaalde keeren bondig was aangetoond, dat die Handel, niet alleen volgens de Verdragen; maar zelfs volgens het Regt der Volken, den *Nederlanderen* vry ſtondt.

Valſche Betichtingen onzer Zeehandelaaren.

Om een ſchyn van geoorloofdheid aan zulk eene Regtsverkragting te geeven, ontzag men zich niet, onzen Landgenooten, van hunne wettig verkreegene Goederen ontzettende, teffens van Bedrog en Oneerlykheid te beſchuldigen, en de Eer der Zeehandelaaren op de ondraaglykſte wyze te beledigen. Men deedt het geval in zulk eene gedaante voorkomen, dat elk uit het vonnis moest opmaaken, dat de Ingezetenen van den Staat, op eene bedrieglyke wyze, den Handel in de *West-Indien* dreeven, dat men de echte Zeebrieven verborg, en zich van andere bedien-

de;

de; men wendde het vinden van dezelve voor, en ſchreeuwde, dat de Opbrengingen en Verbeurtverklaaringen, waar over de *Nederlanders* zo ſterk klaagden, gegrond waren. Dan men bleef niet in gebreke om die laage en onregtvaardige Handelwyze des Geregtshofs in helderen dag te haalen (*). — Of dit iets toegebragt hebbe tot een omzigtiger Vonnisvelling, kunnen wy niet verzekeren; wel dat de Schepen, in 't laatst deezes Jaars, min ſlegte bejegeningen te lyden hadden, eenige op het neemen weder ontſlaagen, en andere met de Lading, by Vonnis, vrygegeeven wierden; ja, omtrent één Schip te *Nieuw York* opgebragt, en daar, ſchoon met verbeurte van de Lading, ontſlaagen, vernietigden de Lords dit Vonnis, en verordeelden den Neemer om de Goederen, of derzelver Waarde, te rug te geeven met de Intresſen van den tyd der verkoopinge tot den tyd der betaalinge toe. Dit Schip was van

LXXXVI. BOEK. 1760.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 205. 532. 533. 674. De handelwyze van *'t Konings Raad der Appellen*, gemeenlyk de *Lords der Appellen* genaamd, om de Eer der *Nederlandſche* Zeehandelaaren te bevlekken, wordt in een helder en *Engeland* beſchaamend licht geſteld in een Onderzoek van het Vonnis over 't Schip de *Snip* uitgeſprooken, met alle de Bylaagen geplaatst in de *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 211—277. Uit dit breedſprakig en wel opgeſteld ſtuk kan men ten klaarſten ontdekken, wat 'er zy van den zogenaamden verbooden Handel, die de *Hollandſche* Schepen, op de *Franſche West-Indien*, geduurende deezen Oorlog, dreeven.

LXXXVI. BOEK. 1760.

van *Curacao* na *Amſterdam* beſtemd; doch de Verbeurtverklaaringen der Schepen en Laadingen van of na de *Franſche* Volkplantingen vaarende genomen, bleeven ſtand houden (*).

Ingevolge hier van ſtrekten deeze Schepen ten prooye der *Engelſchen*, indien ze, door geen Geleide gedekt, hun in handen vielen, 't geen, ter oorzaake van de ſchaarsheid van 't zelve, vaak gebeurde. Inmiddels werden de Algemeene Staaten te raade, om, ter goedmaakinge der koſten tot de buitengewoone Uitrustinge van Convoyers der *Nederlandſche* Koopvaardyſchepen, voor den tyd van één Jaar, het Buitengewoone Veilgeld te verdubbelen met één ten Honderd op de Inkomende en een half ten Honderd op de Uitgaande Goederen. In de Afkondiging ten dien einde, met den aanvang van Sprokkelmaand, uitgevaardigd, was bepaald; „ dat de Schepen van „ deeze Landen, die, elders gelaaden „ zynde, in de Havenen van deezen Staat „ invielen, om van de veiligheid des Con„ voys genot te trekken, zo wel als die „ geenen, welken, het Land voorby vaa„ rende, zich egter onder het Convoy be„ gaven, en deszelfs beſcherming genoo„ ten, insgelyks, die buitengewoone Be„ lasting, op een gelyken voet, zouden moe„ ten draagen." Doch werd, ten deezen aanziene, in Bloeimaand, eene nadere uitleg-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 1094.

legging en opheldering afgekondigd, hier in beſtaande, „ dat van de Schepen, be- „ hoorende aan de Ingezetenen van den „ Staat, welke, uit eenige oorzaake, in „ 's Lands Havenen invielen, en daar naa „ zich van de uitgaande Convooyen wil- „ den bedienen, alleen zou worden gevor- „ derd het verdubbelde inkomende buiten- „ gewoone Veilgeld, of één ten Honderd „ van de waarde van derzelver Laading „ zonder meer; en dat van de Koopvaar- „ dyſchepen, die zich onder weg onder „ het Convoy begaven, of door 's Lands- „ Schepen afgehaald en onderſchept wer- „ den, en volgens den last der Lands-Ca- „ piteinen het geleide en de beſcherming „ genooten, niets uit hoofde van de Ver- „ dubbeling van het Verdubbeld Veilgeld „ zou worden afgeëischt. —— Voorts „ zou, geduurende den tyd, dat het ver- „ dubbelde buitengewoon Veilgeld zou „ ſtand grypen, van alle Schepen, zonder „ onderſcheid, welke, volgens het alge- „ meen Plakaat, het enkel Lastgeld ver- „ ſchuldigd waren, een dubbel Lastgeld „ worden geheeven." LXXXVI. BOEK. —— 1760.

Gaarne wilden de Zeehandelaars hier te Lande, deezen Last dragen, in 't vooruitzigt eener meerdere Beſcherming; dan verſcheide Schippers, Onderdaanen des *Deenſchen* Konings, verzogten, naa het vaſtſtellen van deezen Last, des bevryd te mogen weezen; doch derzelver verzoek vondt geen ingang: dewyl het oogmerk deezer Verdubbeling mede bragt, dat de *Vreemde* Sche-

De *Deenen*, zich tegen 't zelve verzettende, moesten het egter betaalen.

LXXXVI. BOEK. 1760.

Schepen, zo wel als de *Nederlandſche*, met deeze Belasting zouden worden bezwaard, en het aan Vreemden zeer onverſchillig behoorde te weezen, om welke redenen een Souverain het noodig vondt zekere Belasting in te voeren, ten nutte van deszelfs Land (*).

Het leveren van den Tienden en Vyfden Man opgeheeven.

By gelegenheid der opgemelde nadere Verklaaring, wegens het verdubbelde buitengewoon Veil- en Lastgeld, vondt men goed, den vyftienden van Bloeimaand, te bepaalen, tot het Tydſtip, dat de vorderíng van den Tienden Man der *Groenlandsvaarderen* en van den Vyfden Man der *Koopvaardyvaarderen* zou ophouden (†), 't welk de Scheepvaard van eene zeer groote belemmering ontſloeg, en boven al aangenaam was aan de *Frieſche* Scheepsrederyen, als die, meer dan eenig ander Gewest, de Schepen met eigen Landsvolk bemannen. In dit Landſchap was de Scheepvaard zodanig toegenomen, dat, daar men zeer weinig Jaaren geleden, doorgaans niet meer dan *twee honderd* Schepen ter Buitenlandſche Vaard in Zee bragt, thans meer dan *zes honderd* den *Oceaan* bevoeren.

't Vredesverdrag met de *Algerynen* nader opgehelderd.

Schoon de Vrede met de *Algerynen*, in den Jaare MDCCLVII, tot ſtand gebragt was (§), hadden zy zich, niet geheel ont-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 535. 539. 541.
(†) Zie hier boven bl. 67. en *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 541.
(§) Zie ons XXII Deel, bl. 333.

onthouden van Zeeſchennis te pleegen, door het neemen van een Schip en het verbeurdverklaaren der Laadinge; welk bedryf zy, hoe zeer ſtrydig met het zo onlangs geſlooten Vredeverdrag, daar mede beſtaanbaar keurden. 's Lands Capitein REINST derwaards geſchikt, bewerkte, in Bloeimaand deezes Jaars, eene Verbreeding van het derde Artykel des Verdrags, aan de *Algerynſche* zyde geſchonden: by welke de Dei en Regeering van *Algiers* voor den rechten zin van dit Artykel verklaarden; „ dat, ingevalle eenige Oorlog„ ſchepen of Kaapers van *Algiers* eenige „ Schepen van hunne Hoog Mogenden, „ voorzien van een *Algiersch Paspoort*, „ mogten ontmoeten, dezelve onverhin„ derd zouden laaten vaaren, en niet ver„ mogen daar uit te neemen eenige Perſoo„ nen, Goederen, Effecten, of wat het „ ook zyn mogt, niets uitgezonderd, on„ der eenig voorwendzel, hoewel die „ Schepen gelaaden waren met Goederen „ behoorende aan de Vyanden van *Algiers*; „ zy zouden het niet mogen doen onder „ voorwendzel van die Goederen benoo„ digd te zyn, of daar voor te willen be„ taalen; maar die Schepen, zonder eenig „ Onderzoek, naa het zien van het Pas„ poort, onverhinderd de Reize laaten „ vervolgen." — En beloofde de Dei met de Regeering, „ dat indien het, nog„ thans, mogt gebeuren dat eenig Oorlog„ ſchip of Kaaper van *Algiers* eenig *Hol„ landsch* Schip opbragt, of Goederen

LXXXVI. BOEK. 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760.

„ daar uit nam, het opgebragte en genomene te zullen wedergeeven, en den „ Capitein des Oorlogſchips, of des Kaapers te ſtraffen; en voortaan zulke ſtrik„ te bevelen te zullen geeven, dat de *Algerynſche* Onderdaanen zich voor die „ ſchennisſen zouden wagten." — Zo handhaafden hunne Hoog Mogenden de Scheepvaard tegen de Roofzugt der *Algerynen*, en beloofden de Gevolmagtigde Scheepsbevelhebber REINST, op het ſluiten deezer Verbreeding des Vredesverdrags, de toegezegde Geſchenken, van wegen hunne Hoog Mogenden, te zullen ter hand ſtellen; zonder dat zy, door dit te doen, afzagen van hunne wettige eiſchen om voldoening, wegens het neemen en verbeurtverklaaren des Koopvaardyvaarders, 't welk aanleiding tot deezen naderen Handel gegeeven hadt (*).

Het Huwelyk van den Prins van *Nasſau Weilburg* met CAROLINA voortgezet.

Ons Geſchiedblad vermeldde hoe, in den voorleden Jaare (†), *Gelderland*, *Zeeland*, *Friesland*, *Overyſſel*, met *Stad* en *Lande* tot de Egtverbinteniſe van Prinſes CAROLINA, met den Prins van NASSAU WEILBURG, hunne Toeſtemming gaven; hoe de Leden der *Utrechtſche* Staatsvergaderinge deswegen niet zamenſtemden; als mede hoe deeze zaak by *Holland*, door oneenpaarigheid, nog hing. Vyf Geweſten geheel, volgens 't oogmerk der

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 1048.
(†) Zie hier boven bl. 34. 40.

der overleedene Gouvernante, in dit Huwelyk bewilligende, terwyl in de twee overige eenige Leden, om voor heen bygebragte redenen, zwaarigheid bleeven maaken, beſlooten de Hooge Gelieven de voltrekking van hunnen Egt voortgang te doen hebben op den vyfden van Lentemaand deezes Jaars. Zyne Koninglyke Majeſteit van *Groot Brittanje*, haare Hoogheid Mevrouwe de Prinſeſſe Weduwe van *Oranje* en *Naſſau*, toeziende Voogden van de Erfſtadhouderlyke Kinderen; de Hertog van *Brunswyk*, beſtuurende Voogd in de *Vereenigde Nederlanden*, en de Regeerende Hertog van *Brunswyk*, beſtuurende Voogd in de *Duitſche* Staaten, hadden éénpaarig daar toe verlof verleend. LXXXVI. BOEK. 1760.

Van dit voorneemen kreeg, in Sprokkelmaand, de Voorzittende Heer ter Algemeene Staatsvergadering kennis, by monde des Hertogs van *Brunswyk*, die deswegen by Brieven de Staaten der Onderſcheidene Geweſten, en ook het Landſchap *Drente* verſtendigde. Eenige dagen laater vaardigde de Prins van *Naſſau Weilburg* Brieven af aan de Geweſten, en't gemelde Landſchap, in welken hy zich der Genegenheid en Vriendſchap van de Staaten aanbeval, die hy, door dit Huwelyk gehegt worden de aan de belangen der *Vereenigde Geweſten*, zou tragten te verdienen. Dat de Antwoorden hier op van Vyf Geweſten ingekomen, de merktekens der hartlykſte goedkeuring droegen, zal niemand in twyfel trekken; doch de nieuwsgierigheid verlan- Bekendmaaking daar van naa de onderſcheidene Geweſten.

LXXXVI. BOEK.

langen te weeten, hoe *Holland* en *Utrecht* zich in deeze thans netelig geworden zaake gedroegen.

1760.

Hoe *Holland* zich in deeze zaak gedroeg.

By Staaten van *Holland* was men, naa veelvuldig gehoudene Overleggingen, tot geene Eenpaarigheid gekomen, buiten welke, naar de orde der Regeeringe, geen ontslag van eene Wet kan verleend worden: dan de geneigdheid der meeste Bondgenooten tot den Voortgang deezes Huwelyks verneemende, verklaarden zy de Voltrekking van 't zelve te zullen *aanzien*, zonder zich daar tegen te kanten, terwyl zy het Besluit van den zestienden van Slagtmaand des Jaars MDCCXLVII voor onverkort, en, als een *onveranderlyke Grondwet van den Staat*, in zyn geheel hielden. — In den Brief der Bekendmaakinge des Hertogs van het voorneemen der Vorstlyke Persoonadien aan Staaten van *Holland* hadt hy: dewyl in dit Gewest het Huwelyk stondt voltrokken te worden, om Ontslag verzogt van het gaan der Huwelyks-geboden, waar in zy bewilligden: naardemaal vroegere Staatsbesluiten Voorbeelden opleverden van het verleenen van dusdanige Ontheffingen aan Vorstlyke Persoonen.

De Raadpensionaris van deeze twee Besluiten den Hertog van *Brunswyk* kennis geevende, bedankte deeze voor 't laatstgenomene: met byvoeginge, ten opzigte van het eerste, dat hy wel gewenscht hadt, wanneer zyn genoegen volkomen zou zyn geweest, dat hun Ed. Groot Mogenden had-

hadden kunnen goedvinden, zich met de Besluiten der meeste Gewesten te vereénigen, en aan het Verzoek van wylen haare Koninglyke Hoogheid te voldoen; doch hy beval, daar zulks niet hadt kunnen zyn, de hooge Gelieven aan hunne Genegenheid. LXXXVI. BOEK. 1760.

Staaten des Lands van *Utrecht* 's Hertogs Bekendmaakings Brief beantwoordende, betuigden deel te neemen in deeze heuchlyke Gebeurtenisse, en stortten hunne Zegen wenschen over dezelve uit; doch wat het Verzoek van wylen de Gouvernante betrof, moesten zy, uit hoofde van de Oneenpaarigheid der ingebragte Raadslagen, ten slot bekennen, dat, volgens hunne Regeeringsgesteltenisse, geen Besluit hadt kunnen vallen. Hoe *Utrecht*.

Wanneer de Voorzitter ter Algemeene Staatsvergadering den verzogten Voorslag des Hertogs van *Brunswyk* wegens dit hooge Huwelyk deedt, en het Besluit genomen werd dien Heer, uit naam van hunne Hoog Mogenden, te bedanken voor de gedaane Bekendmaaking, en tevens te betuigen, dat deeze Huwelyksverbintenis, Hoogstdezelven zeer aangenaam was, hielden de Afgevaardigden van *Holland* het aan zich, op morgen, des wegen eene nadere Verklaaring te geeven: de aanweezende Heer uit Staaten van *Utrecht* zeide ongelast te zyn. 's Anderen daags leverden de Afgevaardigden van *Holland* eene Aantekening in overéénkomstig met het by hun ge- *Holland* kant zich ter Algemeene Staatsvergadering aan tegen het doen eener Gelukwensching, die eerst geschiedt.

LXXXVI. BOEK. 1760.

genomen Beſluit (*). Dit wekte het misnoegen der Afgezondenen van de Vyf gaave toeſtemming draagende Geweſten, die het intrekken van dit Beſluit en der Aantekeninge zogten te bewerken; doch te vergeefsch. *Utrecht* was als nog ongelast. En hielden, de Vyf Geweſten, daar *Holland* weigerend bleef, aan zich het doen eener Tegenaantekeninge. Deeze Gewesten ontvingen een Brief des Hertogs van *Brunswyk* zyn leedweezen behelzende, over den uitſlag der Raadpleegingen in *Holland*, met dankzegging voor het betoond doorſlaand blyk van genegenheid der Vyf Geweſten voor het doorlugtig Huis, en voor Mevrouwe de Prinſeſſe CAROLINA in 't byzonder, hun aanmaanende daar aan de hand te houden, zo dat het Beſluit by hun en hunne Hoog Mogenden, op dat ſtuk genomen, ſtand bleef grypen.

Zwaarigheid by Holland gemaakt om, van wegen dat Gewest, een Gelukwenſching te doen.

In de Algemeene Staatsvergadering, waar die haapering voorviel, was bepaald om by de Prinſes CAROLINA en haaren Vorſtlyke Bruidegom, als mede den Prins Erfſtadhouder, eene Pligtpleeging van Gelukwenſching af te leggen. Hier toe werden, benevens den Raadpenſionaris, en den Griffier, eenige Heeren benoemd, die met veel ſtaatlykheids deezen last volvoerden. De Raadpenſionaris ter Vergadering van *Holland* van het beraamde by hunne Hoog Mogenden wegens die Gelukwenſching,

(*) Zie hier boven, bl. 106.

ſching, verſlag doende, gaven de Heeren van de Ridderſchap en Edelen in bedenking of men niet zou kunnen goedvinden, uit het midden dier Vergaderinge Afgevaardigden, ten zelfden einde, te benoemen. De Raadpenſionaris werd verzogt na te zien of, en in hoe verre, in vroegeren tyde, dergelyke gevallen plaats gehadt hadden. — Deeze haalde, uit de vroegere Landsgeſchiedenisſen, en Staatsbeſluiten, een en ander Trouwgeval aan, in welke, uit naam van huu Ed. Groot Mogenden, dergelyke Gelukwenſchingen gedaan waren. De Heeren van de Ridderſchap hier door geſterkt, drongen hun voorſlag aan, als ten uiterſten welvoeglyk; en te meer gepast, dewyl de Meerderheid der Vergaderinge van *Holland* van gevoelen geweest was om, overeenkomſtig het verzoek van wylen de Gouvernante, in het Huwelyk te ſtemmen: hier by voegden zich de Steden, die met hun in dit zelfde begrip ſtonden, en wilden de Gelukwenſching af leggen. Doch de Afgevaardigden der Steden, de Minderheid uitmaakende, vonden het niet buiten bedenking, of zodanig eene Benoeming, als men het korts genomen Beſluit van het Huwelyk te zullen *aanzien*, naging, wel met voegelykheid zou kunnen geſchieden. Zy bragten op de ingeleverde Voorbeelden aanmerkingen in 't midden ter aantooninge, dat dē gevallen, huns inziens, ongelyk ſtonden; maar, dewyl, door 't ge-

LXXXVI. BOEK. 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760.

gemelde Staatsbesluit, de ongeschondenheid der Grondwet van zestien November MDCCXLVIII, bewaard was, kon men onverhinderd zaaken doen, die de Hoflykheid en Welleevenheid scheenen te vereischen ten opzigte van Persoonen van eene hooge Geboorte en aanzienlyke Kwaliteiten, en dat het benoemen van Gelastigden ter Gelukwensching, hier toe zou kunnen gebragt worden, doch zy meenden dit niet te mogen beslissen; maar tot kennis hunner Zenderen te moeten brengen: weshalven zy het voorstel der Heeren van de Ridderschap overnamen.

Gelukwenschingen.

Dan, hoe zeer Staaten van *Holland* hier huiverden, en 'er niets van viel, benoemden verscheide andere Regeerings Vergaderingen, die in 't meergemelde Huwelyk bewilligd hadden, gelyk ook het Hof van *Holland*, Leden uit derzelver midden, om dergelyke Pligtpleegingen, als hunne Hoog Mogenden, af te leggen. De *Raad van Staaten* ging hier voor, en werd gevolgd door den Voorzitter en Raadsheeren uit den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. Tusschen beiden lagen de Afgevaardigden van *Friesland* ter Algemeene Staatsvergaderinge, ingevolge van den last der Staaten van dat Gewest, de bezoeken van Gelukwensching af, terwyl die van *Stad en Lande* hun voetspoor betraden. De Leeraars der *Hervormde* en *Lutherſche* Gemeentens in de Hofplaatze boezemden hunne Zegenwenschen by hunne Hoogheden uit,

ook geſchiedde zulks, uit naam van de Prinſesſe Weduwe van *Oranje en Naſſau*, door eenen Kamerheer.

1760.

Het bleef by geene bloote Gelukwenſchingen berusten. De Hertog van *Brunswyk* vervoegde zich by hunne Hoog Mogenden, hun, daar zy de Egtverbintenis des Prinſen van *Naſſau Weilburg* aan Prinſes CAROLINA met hunne Goedkeuring wel hadden willen vereeren, in bedenking geevende of zy deezen Prins, die dus eene nadere betrekking tot deezen Staat ſtondt te krygen, en zulke uitmuntende hoedanigheden bezat, voor 't Gemeenebest niet van grooter nuttigheid zouden kunnen doen zyn, door hem eene aanzienlyker Krygbedieninge aan te bieden, en wel aan hem op te draagen, de waardigheid van *Generaal der Infanterie* van den Staat. — Een Beſluit overeenkomſtig met den Voorſlag werd den volgenden Dag genomen, en draalden *Holland*, *Overyſſel*, *Stad en Lande* niet om, op voordragt van *Zeeland*, dien Vorst de gewoone Jaarlykſche Wedde van Tien duizend Guldens toe te leggen (*). In *Friesland* was men reeds bedagt geweest om dien Vorst aan 't hoofd der Krygsmagt van den Staat te plaatzen, en, *by eene expres daartoe gezogte gelegenheid*, gelyk de Staaten zich uitdrukten, tot Generaal van 't Voetvolk te verheffen op de bovengemelde Wedde: en verſtonden zy,

De Prins van *Naſſau Weilburg* tot Generaal der Infanterie van den Staat verheeven.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 502.

LXXXVI. BOEK. zy, overzulks met het hoogſte genoegen, dat aan dit verlangen door hunne Hoog Mogenden reeds voldaan was.

1760. Huwelyks gaven van *Friesland* en *Overyſſel* aan CAROLINA.

Staaten van *Friesland* hadden, daarenboven, ten betoon van hunne voldoening over deeze Verbintenis, vaſtgeſteld haare Hoogheid CAROLINA, een Geſchenk van *Vyf duizend* Guldens ééns, en een Jaarlykſchen Lyftogt van gelyke ſomme aan te bieden (*). — Die van *Overyſſel* beſlooten tot eene Huwelyks gave *Een duizend* Rykſdaalders ten eerſten aan Prinſes CAROLINA te ſchenken, en haar voorts, haar leeven lang, even zo veel 's Jaarlyks toe te leggen. — Op eene Landſchaps vergadering in *Gelderland* was in overweginge genomen de Huwelyksgave op *Drie duizend* Guldens te bepaalen, en voorts *Drie duizend* Guldens 's Jaarlyks aan CAROLINA toe te leggen. Een der Leden maakte hier omtrent zwaarigheid, en kon 't voorſtel niet tot éénpaarigheid gebragt worden (†).

De Voltrekking des Huwelyks.

De dag des hoogen Huwelyks gekomen zynde, werd de Vorſtlyke Bruid en Bruidegom, volgens de daar toe beraamde Statie, naar de groote Kerk in *'s Gravenhaage* gevoerd, die, ten deezen einde, met Affchutzels en Geſtoeltens voorzien was, in, op, en om welke leder zich naar zyn rang ſchikte. De oudſte Leeraar

ELAN-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 190. 192.
(†) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 194. 366.

ELANDUS VAN STAVEREN zegende dit Huwelyk in; onder den toevloed eener verbaazende menigte Aanschouweren, te grooter om dat by niemands heugenis een dergelyke Vorstlyke Egt geslooten was; de laatste geschiedde, in den Jaare MDCXLV toen LOUISA van *Oranje* aan den Keurvorst van *Brandenburg* trouwde. — Het *Oude Hof*, ter vieringe van het Bruilofsfeest bestemd, ontving het Vorstlyk Paar, de verdere Hoogvorstlyke Persoonen, met derzelver Hofgevolg, de Staaten Generaal, en de Raaden van Staat, die de Huwelyksbevestiging, volgens verzoek, bygewoond hadden, en als Feestgenooten ten Bruilofsmaaltyd gevraagd waren. Van buiten was 't zelve uitmuntend verlicht en met gepaste Decoratien opgecierd; de groote Zaal, Koninglyk toegeschikt, waar ontelbaare lichten flikkerden, boodt het oog der Gasten Bloemfestoenen aan door de beroemdste Meesters geschilderd en andere Zinnebeelden, terwyl de pragt, ryklykheid en netheid des Bruilofstafels, alle beschryving overtrof; in twee Vleugels, en in andere Vertrekken, waren desgelyks lange en kunstig vercierde Tafels aangeregt. Een heerlyk Muzyk streelde het oor der Gasten, afgewisseld door het blaazen der Trompetten en het slaan der Keteltrommen by het drinken der Gezondheden. LXXXVI. BOEK. 1760.

De geheele Hofplaats was van negen tot een uur, in gevolge eener daar toe uitgevaardigde Afkondiging verlicht, en hadt, Vreugdebedryven.

LXXXVI. BOEK. 1760.

vervuld met Vreemdelingen van alderwegen toegevloeid, dien dag in de Huwlyksvreugd een ryklyk deel genomen. Elders vierde men deeze Trouwdag door het houden van Maaltyden en Feestplegtigheden. In *Gelderland* ſtak *Doesburg* en *Arnhem*; in *Holland Purmerende*; in *Friesland Leeuwaarden*; in *Overyſſel Deventer* uit; op verſcheide Plaatzen in de *Generaliteits Landen*, dan boven al te *Bergen op den Zoom*, waar de Prins van *Naſſau Weilburg* Gouverneur was, bedreef men groote vreugde. Twee heerlyk gewerkte Gedenkpenningen vereeuwigden deezen Huwelyksdag.

Gelukwenſching der Staaten van *Holland*.

Staaten van *Holland* op deezen Dag het eerst vergaderd, naa dat zy in Sprokkelmaand geſcheiden waren (*), werd de Bekendmaakingsbrief des Huwelyks door den Prins van *Naſſau Weilburg* den zestienden dier Maand aan hun geſchreeven, medegedeeld; waar op zy die ten zelfden dage, met toewenſching van 's Hemels zegeningen, over het thans voltrokken Huwelyk, beantwoordden.

Begroetingen der nieuw getrouwden.

Daags naa de Huwelyks voltrekking hielden de Nieuwgetrouwden het Morgen Ontbyt in 't openbaar, in 't Stadhouderlyk Kwartier, onder 't aangenaam geſchal van Pauken en Trompetten, en ontvingen de Gelukwenſchingen over den voltrokken Echt van veele Heeren van Regeering. 's Avonds werd de *Vorſtinne* van *Naſſau Weil-*

(*) Zie hier boven bl. 110.

Weilburg met haaren Gemaal, door den Erfstadhouder en den Hertog van *Brunswyk* vergezeld, in staatsie naar het toen fraay verlichte Hotel haars Egtgenoots gebragt, en onder een vloed van Zegewenschen daar gelaaten. —— Staaten van *Zeeland* deeden, door eene staatlyke Bezending, het hooge Paar en den Erfstadhouder gelukwenschen: 't welk ook eenigen tyd daar naa verrigt werd door Staaten van *Gelderland*. Die van *Utrecht* lieten het berusten by de reeds gedaane zegen toebiddende Beantwoording der Huwlyksbekendmaakinge (*). De stad *Purmerende* deedt van wegen de Regeering door een Afgevaardigden, het hooge Paar, kort naa den voltrokken Egt, begroeten. Afgezondenen der *Synoden* van *Zuid-* en *Noordholland* volbragten die zelfde Pligtpleeging.

LXXXVI. BOEK. —— 1760.

Twee Maaltyden door den Prins van *Nassau Weilburg* gegeeven.

De Prins van *Nassau Weilburg*, ontving, korten tyd naa zyne Egtverbintenisse, van de aanzienlyke Broederschap der *Ridderen van St. Joris*, op den Ouden Doele in 's *Gravenhaage*, de eer om onder hun tot Lid te worden aangenomen (†). — Het Hotel aan het Tournooiveld, door deezen Vorst bewoond, te klein zynde om hem met zyne Gemalinne te huisvesten, als mede om de groote menigte te ont-

(*) Zie hier boven bl. 107.

(†) Zie, wegens deeze *Ridder Orde*, en de Aanneeming van WILLEM DEN V in dezelve, ons XXII Deel, bl. 136.

LXXXVI. BOEK. 1760.

ontvangen, welke hy beſloot twee Maalty-den ter Gedagtenisſe van zyn Huwelyk te geeven, hadt hy, voorneemens om het te herbouwen en grooter te maaken, de Tuin agter 't zelve doen ſlegten, en op den grond houten Geſtichten laaten opſlaan in welke de Feestgenooten, met gemak en luiſter, konden ontvangen worden. Geen overblyfzels houden dezelve in gedagtenisſe, 't is 't blad der Geſchiedenisſe alleen 't welk de gehengenis van dusdanig een toeſtel bewaart. Eene korte beſchryving oordeelen wy niet ongepast, en zal der Naakomelingſchap teffens een denkbeeld geeven, hoe het hier te lande aan geen Vinding, en Smaak ontbreekt als de gelegenheid het betoon daar van vordert.

De Feestzaalen beſchreeven.

Door 't midden van 't Hotel liep eene groote Gaanderye, aan derzelver einde werd een Gebouw vervaardigd van vyf Vertrekken; het voorſte was ter Balzaal geſchikt, de twee Vleugels tot Speelzaalen verordend, het middelſte en agterſte, vormden, in de gedaante van een T, een ongemeen groote Eetzaal. Ruim genoeg was de Balzaal om tusſchen de acht en negen honderd Gaſten te ontvangen, en even als de andere overdekt met eene ſoort van platten koepel, van binnen fraay beſchilderd met Feſtonnen, Tropheën, en andere Cieraaden, ondersteund door eene groote menigte gebeeldwerkte en geſchilderde pylaſters, ieder met de noodige Lampen op de Feesttyden voorzien. Aan beide de einden deezer Zaale was een Balcon, voor een

een Choor Muzykanten; onder ieder van dezelve de noodige plaats om ververſchingen voor de Feestgenooten te zetten. Rondsom de zaal waren zittingen twee hoog voor de Dames, en naby ieder Balcon was een groote Porte Briſe, door welke men naa de gereedgemaakte Speelzaalen ging. Midden in het agterſte beſchot van de Balzaal zag men één, in het binnenwaards beſchot van ieder der Speelzaalen, twee, en agter in elk der laatstgemelden nog één, en dus in 't geheel zeven ruime Porte Briſes, door welke men in de Eetzaal kon gaan, die geſlooten zouden blyven geduurende den Baltyd, en te gelyk allen geopend worden als de verlichtingen en tafel cieraaden in de Eetzaal gereed zouden weezen, om 't oog der Feestgenooten te verrukken, gelyk zy ook aan dat oogmerk voldoende, aller verwondering gaande maakten. — De geheele Eetzaal was van binnen beſchilderd met Boomen, Vergezigten, Dreeven, Tuincieraaden, hier en daar afgebrooken door groote Spiegels en Lampions, en in het agterſte vertrek van dezelve ging men tusſchen twee ongemeen fraay met Bloemkranſſen omvlogten Pylaaren in de gedaante van Dadelboomen. — Zes Tafels ſtonden in deeze Eetzaal. Een dwars over het Middenvertrek na den kant van de Balzaal, waar op, ten Feesttyde, een Deſert pronkte, verbeeldende de Buitenmuradien en het Ontwerp van het nieuw Gebouw, 't welk de hooge Gastheer ten oogmerk hadt te volgen in het verbouwen

LXXXVI. BOEK. 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760.

van deszelfs Hôtel. Agter deeze tafel volgden twee langwerpig vierkante Tafels, lynrecht tegen over elkander geplaatst in de langte van het Midden-vertrek; op die ter rechter zyde was, by de Feesthouding een Defert geschikt verbeeldende een *Chineesch* Landschap, beplant met allerlei *Chineesche* Vrugtboomen, en bebouwd met Tempels en Pagoden, waar voor eenige *Chineezen* hunnen Godsdienst scheenen te verrigten; op die ter slinker zyde stondt, by het Feest, een Defert vertoonende een Wilde Zwynen- en Hartenjagt, in een bergagtig bosch. In het Agterste vertrek stonden drie Tafels, op de middelste en grootste zagmen, by den Maaltyd, een Defert, uit vyf stukken bestaande, in 't midden een Grot en Fonteinwerk, verder reezen 'er twee *Romeinsche* Praalgevaartens, en aan beide de einden een Tempel. De twee overige Tafels waren ovaal, en het Defert op die aan de rechte hand verbeeldde een Tuin, met een Fontein, Parterres, Vyvers, Bloemen en andere groenende Gewassen; dat, voor de Tafel ter slinker hand geschikt, was een Landschap, doorsneeden van eene bogtige Rivier, op welke veelerhande Schepen en Vaartuigen scheenen te zeilen. Voorts waren alle de Tafels met *Saxisch* Beeldwerk, en menigerlei andere Tafelcieraaden opgeluisterd.

In deeze kunstig toegerigte Zaalen, aan deeze vindingryk gedekte Tafels vierden de Vorstlyke Egtgenooten, op den zestienden van Bloeimaand, de blyde Gedagte-

tenis van den voltrokken Trouw. De Feestgenooten beſtonden, in den Prins Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, de voornaamſte Leden van Regeering, verſcheide buitenlandſche Gezanten en andere Perſoonen van Rang. De verlichte Middengevel der Voorpuye des Hotels kundigde de Feestvrolykheid aan. — Den drie- en twintigſte dier zelfde Maand dienden deeze zelfde toebereidzels tot een Bal en Feſtyn, aan de Officieren en voornaamſte Bedienden des Prinſen van *Naſſau Weilburg*, van zyne Doorlugtige Hoogheid de Erfſtadhouder, en van den Hertog van *Brunswyk*, alsmede aan de voornaamſte Meeſters, die tot het bouwen en vercieren van dit Geſticht het hunne hadden toegebragt, en aan verſcheide voornaame Burgers uit *'s Gravenhaage* en het nabuurig *Delft*, benevens derzelver Egtgenooten. De Vorſtlyke Nieuwgetrouwden zaten ter laatstgemelde gelegenheid niet mede aan; doch gingen, toen de Genoodigden zich aan de Tafels geſchikt hadden, rondsom dezelve, met de verpligtendſte heuschheid de Feestgenooten na hunnen welſtand en vergenoeging vraagende; met dankbetuiging en een overvloed van zegenwenſchen beantwoord (*).

LXXXVI. BOEK. 1760.

De drukte der toebereidzelen tot en de volvoering van de Huwelyksplegtigheden des Vorſtlyken Paars hadt, noch den Achtienden Jaar-

De Jaardagen van den Erfſtadhouder en CAROLINA gevierd.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 143—195. 291. 586. 366. 597.

LXXXVI. BOEK. 1760.

Jaardag van de Prinſes Bruid, ſoo ook den Dertienden van haaren Broeder, den Erfſtadhouder, ongevierd doen blyven. Beiden ontvingen zy de Gelukwenſchingen van de Heeren van Regeering, Buitenlandſche Gezanten, en andere voornaame Perſoonadien. Beider Jaardagen ſchonken kostbaare Feſtyns en Bals op welken eenige honderden van Perſoonen verſcheenen, met die rykheid van gewaad, welke te dier gelegenheden, het Hof doet ſchitteren.

CAROLINA bevalt van een Zoon.

De Wenſchen van Vrugtbaarheid over de Getrouwden bleeven niet onvoldaan: want eer het Jaar zynen kring beſloot, beviel de Vorſtinne van *NaſſauWeilburg* in het Kraambedde van een Prins. By de Kennisgeeving dier gelukkige Verlosſinge, op den achtienden van Wintermaand, aan hunne Hoog Mogenden, verzogt de blyde Vader, dat Hoogstdezelven het Gevaderſchap over den jonggeboorenen wilden op zich neemen. Een verzoek door hun aanvaard. Over den Dag der Doopplegtigheid gevraagd lieten zy deezen aan den Prins van *NaſſauWeilburg*; en wat den Naam belangde, werd die van BELGICUS, van wegen hunne Hoog Mogenden, aan den jongen Prins toegedagt, en voorts beſlooten deezen tot eene Gedagtenisſe, of zogenaamde Pillegifte, een Jaargeld van *Vier duizend Guldens* te ſchenken, over te leveren in een Gouden Doos, ter waarde van *Vier honderd zilveren Ducatonnen*; welke laatste ſom men ook beſtemde om in de Kraamkamer uit te deelen; als mede dat, by de Doopplegtigheid, *Twee hon-*

honderd en vyftig Guldens aan den Armen zou worden uitgereikt. Behalven de vier Heeren uit het midden hunner Hoog Mogenden benoemd tot het verzogte Peterſchap (*), bekleedde de Erfſtadhouder in eigen perſoon die post; de Afgezant YORKE verbeeldede den Koning van *Groot Brittanje*, en de Heer BENTINCK haare Doorlugtige Hoogheid de *Prinſes Douariere van Oranje en Naſſau*. In luiſterryke Staatſie begeleidde dit aanzienlyk Peterſchap, den Vader en 't Kind op den dertienden van Louwmaand des Jaars MDCCLXI ten Doop. De oudſte Leeraar ELANDUS VAN STAVEREN, die het Hooge Huwelyk hadt ingezegend, deedt by deeze Doopplegtigheid eene Redenvoering, waar op zyn Amptgenoot JOANNES MUNNIKKEMOLEN, dezelve toediende en de Doopnaamen WILLEM GEORGE BELGICUS aan den jonggebooren Prins gaf. De ingezamelde ſom voor de Armen bedroeg *Negentien honderd zeven- en- zeventig Guldens.* — Hoe aanzienlyk deeze Liefde gift was, de *Franſche* Kerk mogt op aanzienlyker boogen: wanneer, eene wyl daar naa, de Vorſtinne van *Naſſau Weilburg*, in dezelve het eerſte openlyk offer haarer Dankerkentenisſe toebragt, wegens de onder-

LXXXVII BOEK. 1760.

(*) Zy waren, volgens Staatsbeſluit, genomen uit de Vier Geweſten, volgende op dat Gewest, 't welk ten dage der Plegtigheid zou voorzitten; en dus uit *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, en *Stad en Lande*.

LXXXVI. BOEK. —— 1760.

derſteuninge des Hemels in haare Verlosſinge en Herſtellinge genooten: de giften op dien dag by de drie gehoudene Leerredenen ingezameld, beliep *Elf duizend vyfhonderd en drie- en-zeventig Guldens*, geſchikt tot den opbouw van een *Fransch Diaconiehuis* in *'s Gravenhaage*, waar aan men reeds zints eenige tyd gearbeid hadt. De Pillegift door hunne Hoog Mogenden beſtemd, werd eerlang door de zelfde Leden hunner Vergaderinge, die over den Doop als Peters geſtaan hadden, aan den Prins van *Naſſau Weilburg* ſtaatlyk overgehandigd, en met dankzeggingen ontvangen (*).

Geſchil te *Kampen* over de Regeeringsbeſtelling.

Het hoogloopend Geſchil tuſſchen de Magiſtraat en de Gemeente te *Kampen*, in den voorleden Jaare verre van afgedaan (†), hervatte, met toeneemende kragt, toen, in Louwmaand deezes Jaars, de dag der Regeeringsveranderinge naderde. Het tydſtip was nu gebooren waar in zou moeten blyken of het *Reglement van Tutele*, ten opzigte van de Verkiezinge der Magiſtraatsperſoonen dier Stad zou ſtand houden, dan niet. De Magiſtraatsleden hadden beſlooten 't zelve op de kragtdaadigſte wyze te handhaaven, en de Gemeente was niet min vast bepaald om geen het minſte haarer Regten af te ſtaan. Op den *Zuiveringsdag*, (zo genaamd dewyl als dan alle de Le-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 1050. Voor 't Jaar 1761. bl. 27—44. 318.

(†) Zie hier boven, bl. 27 enz.

Leden der Gezwoorene Gemeente zich te zuiveren hebben, van alles wat hun zou kunnen verhinderen om, 's anderen daags, zonder smet van handen en van harten ter Boon te gaan,) kwamen de Leden van de Magistraat en der Gezwooren Gemeente voltallig zamen. Op het voorleezen der gewoone Stukken, liet de Magistraat, ter aanduidinge dat zy het *Reglement van Tutele* wilden doen standhouden, met zeer veel nadruks volgen. „ Alles voor zo verre „ daar in, by de temporeele Schikkingen „ van het Reglement van Tutele geene „ Verandering gemaakt is." Eenige Leden van de Gemeente antwoordden; „ Geen „ zodanig Reglement te kennen, noch te „ willen in agt neemen." — Naa eenige onderhandeling, over den Eed der Keurnooten, dien de Magistraat wilde toelaaten als ondergeschikt aan het *Reglement van Tutele*, terwyl de Gemeente, alle verbindende kragt van 't zelve ontkennende, begeerde ingevolge van dien Eed de Keur te doen, naar 't Oude Gebruik, voer de Gemeente voort met de vervulling van twee, door versterf, opengevalle plaatzen in haar Lichaam. De twee met eenpaarigheid van stemmen gekoozene Mannen moesten door de Magistraat beëedigd, en in hunne Amptsbedieningen aangesteld worden, indien men de zaaken op dien voet als voor den Jaare MDCCXLVII behandelde; doch, volgens het vastgestelde by het betwiste Reglement, moest die Beëediging verwylen tot het inkomen der Goedkeu-

LXXXVI. BOEK. 1760.

LXXXVI. BOEK. 1760.

keuring van Ridderſchap en Steden, als oefenende de Voogdye van den Minderjaarigen Stadhouder. Deeze kon de Gemeente, zonder de geheele zaak in geſchil over te geeven, niet afwagten, en verzogt daar om eene onmiddelyke Beëediging der nieuw verkoozene Leden: wederzydſche verwyten van wanordes, en de overlaating van dezelve ter verantwoordinge van Party volgden hier op. Doch de Magiſtraat, ziende, dat 'er geen verzetten aan de Gemeente op was, als die bleef beweeren niets te eiſchen dan alleen 't welk „ in overeen„ komst van de nooit betwiſte Stads Wet„ ten, Regten en Privilegien, behoorde „ te geſchieden," ſtondt toe dat de Gezwoore Gemeente kon treeden tot *Zuivering van haar Lichaam*, waar toe deeze Dag geſchikt was; 't welk geſchiedde.

De Vergadering ſcheidde om 's anderen daags, naar gewoonte, 's morgens ten zeven uuren weder op 't Raadhuis zamen te komen, ten einde de Keurpredikatie by te gaan woonen, en verder de plegtige verkiezing der Magiſtraat te laaten geſchieden. Een Lid der Gemeente, de plaats des afweezigen Voorzitters bekleedende, verzogt wanneer beide de Lichaamen der Regeeringe, in de Raadkamer vergaderd waren, dat de Magiſtraat „ de goedheid wilde heb„ ben om de nieuw gekoozene Leden in „ den Eed te neemen." 't Schorre Antwoord des Voorzittenden Burgemeeſters luidde. „ Dat die Leden by hun Wel Ed. „ Hoog Agtb. niet bekend waren!" Hier

op

op las men de Naamen voor als mede het Besluit van Raad en Meente op het doen der Keuze. Dit alles, zonder eenige wanorde geschied zynde, vervoegden zich alle tegenwoordig zynde Leden, op een staatlyke wyze naar de Kerk. Dan, by deezen optocht, deedt zich een ongewoon verschynzel op. Een Ordonnantie Sergeant van de Bezetting der Stad, hoedanig een zich daags te vooren op het Plein van het Stadhuis voor de Raadkamer vertoond hadt, liet zich wederom by 't Stadhuis zien, met zyn hellebaard, ging mede naar de Kerk, en onthieldt zich in dezelve, geduurende de Keurpreek en Godsdienstoefening, agter de Magistraats Bank, en vervoegde zich, naa het eindigen van dezelve, weder op 't Stadhuis. De Leden der Gezwooren Gemeente, die tegen de Magistraat hun streng styf hielden, maakten uit deeze nieuwigheid op, dat dezelve ten oogmerk hadt het Krygsvolk van den Staat te gebruiken om hunne zaak te ondersluttten, en door te dryven tegen hunne Mede Regenten. Zy vonden zich in dit gevoelen versterkt, toen zy ontdekten, dat de Wagten van den voorgaanden dag, en deezen, vermeerderd waren, en 'er eenige Ruiterspaarden gezadeld en gereed stonden om, op 't eerste bevel, te kunnen op zitten; als mede dat de geheele Bezetting dien dag last hadt, binnen haare Kwartieren of Inwooningen te blyven.

LXXXVI. BOEK. 1760.

De Boontrekking geschiedde en het lot wilde dat van de zeven Leden der Gemeente, die het met de Magistraat hielden, slegts

één,

LXXXVI. BOEK. 1760.

een, en Elf van de tegen ſtreevende Heeren Gouden Boonen trokken. Hun werd, egter, de gewoone Keurnooten Eed voorgeleezen, en zonder eenige zwarigheid van de zyde der Magiſtraat afgenomen. Na deeze Beëediging verlieten de overige Leden der Gezwooten Gemeente het Raadhuis; doch de Heeren van de Magiſtraat gingen, ingevolge van de gewoonte, zints den Jaare MDCCXLVIII gehouden, na de Kamer der Gezwooren Gemeente, om daar vergaderd te blyven tot dat de Keur zou afgeloopen weezen, geen Lid van de Gemeente, den toegang willende vergunnen tot eene Vergaderkamer, die anders, en van ouds af, op dien dag hun open ſtondt. — De Magiſtraat liet weeten dat zy op den Raadhuize vergaderd zou blyven tot zo lange de Keurnooten aan hun de Keur zouden hebben overgegeeven, om dezelve, ingevolge van het *Reglement van Yutele*, aan Riddersſchap en Steden, ter goedkeuring over te brengen. De Keurnooten wilden de gedaane Keur doen bekendmaaken; doch de Secretaris verklaarde dat het hem verboden was; de Roddedraager gelaſt de gewoone Klok by het doen van Afkondiginge te trekken, voldeedt niet aan 't bevel, als last hebbende om alle Bevelen en Boodſchappen der Keurnooten aan de Magiſtraat over te brengen. In 't einde kreegen zy ten beſcheid. „ Dat, vermids „ de Magiſtraat niet hadt kunnen verwagten, dat de Keurnooten zich met zo veel „ heevigheid, tegen de Magiſtraat, en 't *Re-*

„ *gle-*

„ *glement van Tutele*, zouden hebben verzet, LXXXVI.
„ daarom den Secretaris gelast hadt geen BOEK.
„ Afkondiging van de Keur te doen, en ——
„ den Roededraager verboden de Klok te 1760.
„ trekken, dat voorts de Keurnooten zich
„ wel zouden beraaden, en niet langer
„ zwaarigheid maaken om de Keur over te
„ leveren; naardemaal de Magiſtraat anders
„ zodanige Schikking zou maaken, als zy
„ vermeenen zou te behooren." — Deeze aanmaaning niets vermogende om de Keur te doen overleveren vóór de Afkondiging, boodſchapte de Secretaris; „ dat deeze
„ Heeren Oud-Burgemeeſters zich, in ge-
„ volge van het *Reglement van Tutele*, voor
„ gecontinueerd hielden."

De Keurnooten verklaarden, voor den Jaare MDCCLX niemand als Schepenen of Raaden te zullen erkennen, dan de door hun verkoozenen. De Secretaris zei hun aan, dat ze ontſlaagen wierden: dan zy weigerden van Oud-Burgemeeſteren ontſlaagen te worden, en vonden geene mogelykheid om hunne Keur behoorelyk te laten afleezen, met welke zy laat in den avond de Raadkamer verlieten. Dit alles vermeldden zy breedvoerig in eene Tegenverklaaring by Ridderſchap en Steden ingeleverd, de Magiſtraat afmaalende als Leeden, die zich, op eene zeer onregtmaatige wyze, in eene aangemaatigde Regeering hadden nedergezet, met wegneeming der aloude Vryheid, en ſchennis der Privilegien; dezelve verſcheide misdryven daar tegen verwytende: met aandrang op het oude Regt der Meen-

LXXXVI. BOEK. 1760.

Meente toekomende; betuigende in 't ſlot zich te verklaaren tegen alle Beſluiten en Conſenten, van welk eene natuur ook, die Oud-Burgemeeſters ter Vergaderinge van hun Ed. Mogenden zouden willen uitbrengen: dewyl zy deeze Heeren, zo lang de Keur niet was openbaar gemaakt, nooit voor de Wettige Magiſtraat der Stad zouden erkennen, of zich in eenige Raadpleegingen in laaten.

Ter nog deeze Tegenverklaaring, ſchoon wel ras overgeleverd, ter Vergadering van Ridderſchap en Steden dienen kon, verſcheen de tyd der Jaarlykſche Rekeningen van Stads Eigendommen en Inkomſten, welker naazien moest geſchieden door acht Heeren, vier uit den Raad, en vier uit de Meente. Drie Leden der Meente tot het naazien der Rekeningen gekoozen, tot de zeven- en- twintig, die zich tegen de Magiſtraat hadden aangekant, behoorende, oordeelden zich in geene handeling met Heeren door Keurnooten niet wettig gekoozen, maar die zich zelven op 't kuſſen gehouden hadden, te mogen in laaten: zy bleeven t' huis. Men ſchikte dit zo goed mogelyk. Dan de dag der openbaare Afhooring en Sluiting daar zynde, vergaderde de Gezwooren Gemeente, en op het Voorſtel „ of men, dewyl 'er nog geene „ Afkondiging van de Heeren gedaan was, „ en men dus niet wist wie Burgemeeſters „ waren, wel met de Oud-Burgemeeſteren, die zich zelven hadden *gecontinueerd*, kon handelen?" gaf de Meerder-

derheid een ontkennend Antwoord; waar naa de Voorzitter eene Verklaaring voorlas, die eene groote Meerderheid goedvondt dat gedaan zou worden aan Oud-Burgemeesteren, by welken dezelve werd ingeleverd. In deezen beklaagen zy zich over de behandeling hun aangedaan; betuigende, dat zy die Heeren voor geen Wettige Magistraat erkennen konden, noch met hun, als zodanig handelen; en alles wat zy in die aangenomen hoedanigheid volvoerden, voor van geener waarde hielden; besluitende met de verzekering van niets onbeproefd te zullen laaten om van het aangedaan Geweld ontheeven, en in hun Regt hersteld te worden; overal zouden zy deze bekendmaaking doen, „ in die hoope en „ dat vertrouwen, dat zy, onder de Re„ genten van dit ons lieve Vaderland, nog „ wel zulke Beminnaars van Vryheid zou„ den vinden, die hun, als Bondgenoo„ ten, hunne Regten en Privilegien zou„ den willen helpen handhaaven en ver„ deedigen." LXXXVII. BOEK. 1769.

De Minderheid der Meente vaardigden 'er twee af naa de Magistraat, toen naa 't overleeveren deezer Verklaaring, alle de andere Leden van 't Raadhuis afgingen. Zy vroegen, „ hoe zy zich in dee„ den moesten gedraagen?" onder betuiging van geen deel te willen hebben in de gedaane en overgegeevene Verklaring. Men nam hier genoegen in; en ten blyk daar van werden, in tegenwoordigheid der gebleevene Leden, de Rekeningen open-

LXXXVI. BOEK. 1760.

lyk afgehoord en geflooten. Op de ingeleverde Verklaaring bragt de Magiſtraat deezen raadſlag in; „ dat dezelve, naa „ zo veele minnelyke, doch vrugtlooze, „ poogingen, om de gemeene zaak in ruſte en goede orde, en de tegenverklaarende Leden binnen de paalen van redelykheid en pligt te houden, zich eindelyk genoodzaakt vondt, om alle zaaken ter harte te neemen, en gebruik te „ moeten maaken van het hoog Gezag hun „ van GOD en 't *Volk* tot deeze einden verleend en toevertrouwd, en, daarom, „ naa rype overweeging van alles, een „ beſluit te neemen om, in hoedanigheid „ van *Regters*, zodanig te handelen en te „ verſtaan als zy, naar bevindinge van zaaken, zouden oordeelen te behooren. Intusſchen alle die Leden der Meente te „ zamen, en elk in 't byzonder, buiten de „ waarneming van derzelver Ampten en „ verdere Bedieningen daar toe behoorende, geſteld houdende, tot dat zy nader „ over deeze zaak zouden geraadpleegd en „ een eindlyk beſluit genomen hebben."

In gevolge van deezen zogenaamden zagten Raadſlag, ontboodt men, 's anderen daags, alleen de Zeven Leden der Meente, die het met de Magiſtraat hielden; en drie der anderen aan de beurt liggende om het Rentmeeſterſchap te krygen, ontvingen de weet, dat zy in de begeevinge daarvan voorby zouden moeten gegaan worden, indien zy, vóór den avond, der Magiſtraat geene genoegdoening gaven, zy weigerden zulks,

zulks, en werden de Rentmeesterschappen toegekend aan drie der Zeven Leden, die men in deeze posten handhaafde. — Tegen de naastkomende Vergadering van Ridderschap en Steden, die te deezen Jaare in Kampen stondt gehouden te worden, op welke de Magistraat ten oogmerk hadt de Magistraatskeur, naar inhoud van het *Reglement van Tutele*, ter goedkeuringe in te brengen, vervaardigden de Meerderheid der Meente eene tweede Tegenverklaaring nog sterker dan de eerste, behelzende een verslag van alle de Regtsaanmaatingen, drukkende en dringende handelwyze der Magistraat; doch al de vrugt hier van was dat ze, met de stukken daar toe betreklyk, in handen der Magistraat van *Kampen* gesteld wierd. LXXXVI. BOEK. 1760.

Dus gerugsteund leverden zy de Magistraatskeur, by welken zy zich zelven, als in de Burgemeesterlyke waardigheid blyvende, voordroegen, ter Vergadering over, en werd dezelve, nevens die van *Deventer* en *Zwolle*, door Ridderschap en Steden, in naam des Minderjaarigen Stadhouders, goedgekeurd, en van den Raadhuize afgeleezen. De Magistraat stelde Amptenaars aan, met voorbygang van alle de Leden der Meente, die zich deezer schikkinge onttrokken, en uitdeeling van de Ampten onder de Zeven volgbaare Leden, die men alleen voor de Gezwooren Gemeente erkende, waar mede alleen men alle Stadszaaken behandelde, en alleen de Toestemming vroeg, ten aanzien van het stuk der Geldmidde-

LXXXVI. BOEK. 1766.

len. - Een derde Tegenverklaaring ter hooge Landſchaps Vergadering over de Onwettigheid hier van door de Meerderheid ingebragt, werd, even als de voorige, aan de Magiſtraat van *Kampen* verzonden, die goedvondt een *Hiſtoriſch Verhaal van 't geen 'er, tuſſchen de Heeren van de Magiſtraat der Stad Kampen en eenige Leden van de Gezworen Gemeente aldaar was voorgevallen, ten aanzien van het ten uitvoer brengen van het Reglement van Tutele in den Jaare* MDCCLIX en MDCCLX, op te ſtellen, en te doen drukken. Alle Leden van de Magiſtraat keurden het opgeſtelde Verhaal goed, uitgezonderd de Heer ROLDANUS. De Magiſtraat zich in dier voegen op den Eerſtoel handhavende ſpoedde het Regeeringsjaar ten einde; en dreigde de gewoone Keurdag, in 't volgend Jaar, naderende, dezelve nieuwe moeilykheden te zullen baaren.

De Magiſtraat zegepraald op de Gemeente.

Doch de Magiſtraat wist dezelve meesterlyk te voorkomen, door daags te voren drie zaaken te beſluiten, *Voor eerſt* ſchaften zy de Plegtige Keurpredicatie af; *ten tweeden* den Keurnooten Eed; en *ten derden* lieten zy door de Zeven hun trouw aankleevende en bevoorregte Leden der Meente, twee nieuwe Gemeenslieden kiezen, in ſtede der twee, die in den voorleden Jaare, wegens de zweevende Verſchillen, niet in den Eed genomen waren. Geheel hadden zy de handen ruim, de verrigtingen op den Keurdag in den Jaare MDCCLXI gingen naar wensch, de gemaak-

maakte Naamlyst aan de Magistraat overgegeeven, en door dezelve by Ridderschap en Steden ingeleverd, kreeg daar eene gereede goedkeuring. — Geen wonder dat de Meerderheid der vergeete Meente, deeze nieuwigheden, strydig met de Grondwetten der Regeeringe, niet ongemerkt lieten doorgaan; doch zich deswegen in een vierde Tegenverklaaring, op 't ernstigste beklaagde by de Staaten van *Overyssel*. Hunne klagten werden in den wind geslagen, en alle verdere pogingen hun belet, doordien de Gemagtigden van *Kampen*, ter Staatsvergaderinge een Voorstel lieten doen, „ dat voortaan geene Verzoekschriften, of „ Stukken van de protesteerende Leden „ uit de Gezwooren Gemeente, door den „ Voorzittenden Heer der Vergaderinge „ zouden aangenomen, ter leezinge voort„ gebragt; maar ongeleezen, weder te rug „ of uitgegeeven mogten worden," zy noemden dezelve *aanstootlyk*, *oneerbiedig*, *nutloos*, *moeilykheden verwekkende* zo voor hun Ed. Mogenden als hun Wel Ed. Groot Agtbaaren. De Staaten vonden goed dit Voorstel aan te neemen, en der Meerderheid van de Meente den weg van beklag op te delven. LXXXVI. BOEK. 1760.

Burgemeester ROLDANUS, die in al deezen handel zyner dertien Mede Raadsleden, van den beginne af, niet bewilligd, en 'er zich onlangs openlyk tegen verklaard hadt, thans in den Raad voorzittende, gaf by de eerste voorkomende gelegenheid, dat Raad en Meente eene Vergadering moest Behandeling van Burgemeester ROLDANUS.

LXXXVI. BOEK. 1760.

moest houden, last aan de Roededraagers de zeven- en- twintig Leden der Meente, zo wel als de Zeven overigen, op te roepen: doch die Stadsbedienden kreegen terſtond van zyne Mede Regenten tegengeſtelde order. Daarenboven, beſlooten zy, den Voorzitter, om dat hy de Party der protèſteerende Leden gekoozen hadt, voor een gedeelte buiten de Bediening van zyn Ampt te ſtellen, hem gelaſtende, dat hy by alle Raadpleegingen, over die Leden der Gemeente te houden, zou moeten opſtaan, als mede, dat hy tot de Vergaderingen, daar toe in 't byzonder aan te leggen, niet zou worden opontboden. De onaangenaamheden deezer bepaalingen in de uitoefening van een Ampt, om dat hy paal en perk wilde ſtellen aan overhaaſtend geweld, moest deeze Heer niet lang verduuren, de dood bevrydde hem van die kwelling, en het zien doen van den laatſten ſtap der verdrukkinge. Want, wanneer, op het in 't licht geeven van het gemelde *Hiſtorisch Verhaal der Magiſtraat*, de Leden der Gezworen Gemeente zich aangezet gevonden hadden, om door den druk gemeen te maaken een Werkje ten tytel voerende *Juſtificatie van het Gedrag van de Groote Meerderheid der Gezworene Gemeente der Stad Kampen by gelegenheid van het arreſteren van het Reglement en Tutele* in den Jaare MDCCLV *en het ten uitvoerbrengen van 't zelve* in den Jaare MDCCLIX en MDCCLX en MDCCLXI, werd hetzelve als *ſchadelyk* en *ſchandelyk*, opgehaald en het verkoopen,

pen, op eene boete van Driehonderd Goudguldens, verboden (*). Zo wilde men der misnoegden laatſte pooging verydelen, en in 't ongeſtoord bezit der Regeeringe blyven, gelyk, voor eene lange wyl, gelukte.

In 't nabuurig *Gelderland* ontſtonden desgelyks, wegens de Uitvoering des Reglements van Voogdyſchap, om deezen tyd, zeer onaangenaame verwyderingen. Dit greep te *Zutphen* ſtede, by de vervulling eener opengevalle Schepensplaats; en te *Bommel* by de verkiezing van een Kwartiersman. In beide de gevallen hielden Staaten van *Gelderland* de Stads Magiſtraat de hand boven 't hoofd, en deeden dier Verkiezing, ondanks alle tegenkantingen, gelden (†). Wy hebben om de gelykaartigheid, en den afloop dier voorvallen, een kleinen vooruittret in den tyd gedaan, en keeren tot de Gebeurtenisſen deezes Jaars weder.

Geſchillen in *Gelderland* over de Uitvoering van het Reglement van Voogdyſchap.

Van minbelangryken doch, om 't gevolg, meldenswaardigen aart, was het gebeurde te *Goes* in de Verkiezing van Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL

L. P. v. d. SPIEGEL tot Raad van *Goes* aangeſteld.

Bepaaling van een Artykel in het Reglement der Regeerings beſtellinge.

(*) Zie 't *Hiſtoriſch Verhaal*, en de *Juſtificatie*, *Keurpredikatie van den Eerw.* J. M. VAN DER UPWICH *over* Jeſ. I. *gedaan den* 7 *Jan.* 1784. 't Voorberigt. *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 1051—1107 en 1234.

(†) Zie wegens *Zutphen*. *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 691. Voor 't Jaar 1761. bl. 419. Wegens *Bommel*. *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 279—315.

LXXXVI. GEL tot Raad dier Stad; in den Jaare
BOEK. MDCCLIX tot Secretaris aldaar aange-
——— ſteld, en vóór ruim vyf maanden met ee-
1760. ne Ingebooren Burgereſſe getrouwd, oor-
deelden zeventien Leden van den Raad
hem, als benoembaar tot die post, te kun-
nen voor draagen aan de Vyf voorzitten-
de Leden van Staat, die, ingevolge van
het Reglement omtrent de Voogdye van
den Minderjaarigen Stadhouder, uit een
tweetal, de Verkiezing van Nieuwe Raa-
den deeden. Twee Raadsleeden in het be-
grip ſtaande, dat het grootſte gedeelte der
Regenten, op eene byzondere byeenkomst,
buiten hun weeten, afgeſprooken hadden,
dien *Secretaris* tot *Raad* te benoemen,
meenden dit te zullen kunnen weeren,
door het bybrengen eens Artykels uit het
Reglement op het aanſtellen van Raaden
dier Stad inhoudende, „ dat, by afſter-
„ ven, vertrek, of andere redenen, één
„ of meer Raadsplaatzen komende open te
„ vallen, dezelve zal of zullen door de
„ Vroedſchap, binnen den tyd van dertig
„ dagen, werden vervuld met een Per-
„ ſoon of Perſoonen uit de notabelſte en
„ gequalificeerdſte uit de Burgery binnen
„ dezelve Stad, ten minſten hebbende ge-
„ weest *drie jaaren* Poorters en Burgers,
„ of getrouwd zynde met eene Ingeboore-
„ ne Burgereſſe, den tyd van *één Jaar.*"
Zy leverden deswegen een Tegenverklaa-
ring in by de Vyf voorzittende Leden van
Staat: welhaast door de Meerderheid des
Goeſchen Raads in 't breede beantwoord.

Bei-

Beide deeze Stukken ingezien zynde, oordeelden de Vyf voorzittende Leden van Staat, dat, daar het aankwam op de Uitlegging van een Privilegie, de zaak niet tot hunne tafel, maar tot de volle Vergadering der Staaten van *Zeeland* behoorde, die de Meerderheid des Raads van *Goes* in 't gelyk ſtelde, den Heer VAN DE SPIEGEL verkiesbaar verklaarde, en aan het in geſchil ſtaande Artykel, deezen zin gaven, „ dat een opengevallen Raadsplaats „ moet worden vervuld door een Perſoon, „ die ten minſten drie Jaaren Poorter en „ Burger der Stad geweest was, ten waare hy met eene Ingeboorene Burgeresſe was getrouwd, wanneer de tyd van „ één Jaar Burgerſchap genoeg is." De Raaden van *Goes* deeze Uitſpraak der Staaten bekomen hebbende, maakten dezelve bekend. Om, in 't vervolg, daar omtrent geen verſchil te hebben, en tegen te gaan de verkeerde uitlegging deezes Artykels, 't welk men zou kunnen ontleenen uit de Opgave van den Schryver des *Tegenwoordigen Staats van Zeeland* (*), die van de Regeerings beſtellinge der Stad *Goes* handelende, 't zelve dus te nedergeſteld hadt „ ten minſten geweest hebbende „ drie Jaaren Poorter of Burger, of één „ Jaar getrouwd met eene Ingeboorene „ Burgeresſe," welke verſchikking en verplaatzing van woorden niet anders kon wor-

LXXXVI. BOEK. 1760.

(*) *Tegenwoordige Staat van Zeeland*, bl. 58.

LXXXVI. BOEK. 1760.

worden opgevat dan *dat één Jaar getrouwd te zyn geweest met eene Ingeboorene Burgeresse*, het tweede vereischte ter bevoegdheid om verkooren te worden uitmaakte (*). De te regtbrenging van een misstelling in een zo geagt Werk, waar uit veelen hunne Regeeringskundigheden ontleenen, deedt ons dit anders louter persoonlyk voorval plaats geeven.

Geschil tusschen *Holland* en *Stad en Lande* over de Lyfrenten.

Een oud geschil, in den voorleden Jaare, met veel heftigheids hervat tusschen *Holland* en *Stad en Lande*, werd dit Jaar afgedaan. 't Verdient eenigzins hooger opgehaald, en in deszelfs onaangenaamen voortgang naa gegaan te worden. Wanneer in het vyf- en zestigste Jaar der laatst verstreekene Eeuwe de *Vereenigde Staat* zich ingewikkeld vondt in den Oorlog tegen *Engeland* en den Bisschop van *Munster*, en de Krygsbenden van den laatstgemelden reeds den bodem van *Stad en Lande* betraden, waren de Staaten van dat Gewest, nevens de overige Bondgenooten, in de noodzaaklykheid om alles wat zy konden aan te wenden tot stuiting van eenen verderen Indrang des Vyands. Groote en vaardig opgebragte Geldsommen werden hier vereischt. Onder andere beslooten zy Geld op Lyfrenten in *Holland* op te neemen: welke zy beloofden, van half Jaar tot half

(*) *Notulen van Zeeland* 14 en 21 April 1760. *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 384—406.

half Jaar, te *Amſterdam* te zullen betaalen, onder de ſterkst mogelyke verbintenisſen, door de Regtsgeleerden eene daadlyke Pandneeming geheeten. LXXXVI. BOEK. 1760.

De betaaling deezer *Hollandſche Lyfrenten* hieldt geregeld aan tot den Jaare MDCLXXXV, wanneer men beſloot daar mede voor eenigen tyd, op te houden, en ze zints meerendeels onbetaald liet. De wettige Geregtigden tot deeze Inkomſten van deugdlyk verſtrekte Penningen, beklaagden zich over dit Beſluit by de Staaten van *Stad en Lande*, en dit vrugtloos bevindende vervoegden zy zich tot de Staaten van *Holland*, ten einde deezen by het Bondgenootſchaplyk Gewest die betaaling zouden bewerken. Zy bragten hun de Wettigheid van deeze Schulden onder 't oog, met verzoek om dezelve aan hunne klaagende Ingezetenen niet langer onbetaald te laaten. Herhaalde Schuldbekentenisſen en Beloften van de klaagenden te zullen te vrede ſtellen volgden; doch in de zaak zelve kwam geene verandering. De klagten der Schuldeiſcheren hielden aan. Dit bewoog Staaten van *Holland*, in den Jaare MDCCXXXI, deeze zaak, by eenen zeer hartigen Brieve, aan te dringen; maar dezelve werd door geen wederſchryven beantwoord. Ondanks die onvriendlyke behandeling vaardigden gemelde Staaten, in 't volgend Jaar, een tweeden en veel dringender Brief af, verzekerende dat dit de laatſte zou weezen, en zy dit werk niet langer dan tot Bloeimaand des volgenden Jaars

LXXXVI. BOEK. 1760.

Jaars ſleepende zouden houden, vóór welken tyd zy hoopten dat een vrugtbaar Staatsbeſluit den wettigen Schuldeiſcheren genoegen zou geeven, en zy zich niet genoodzaakt vinden om tot een der uiterſte middelen tegen hunne Bondgenooten te komen.

Eene Bedreiging waarſchynlyk onuitgevoerd gebleeven, ter oorzaake van de moeilykheden waar in ten dien tyde ons Vaderland werd ingewikkeld, naa het ontſtaan der Buitenlandſche Oneenigheden, by het overlyden van Keizer CAREL DEN VI tot een openbaaren Oorlog uitgebarſten, en de daar op volgende Beweegniſſen by en naa de verkiezing des jongſt overleden Erfſtadhouders. Dan toen deeze de zaaken van Regeeringe en Regtsoefeninge in *Stad en Lande* op een vaſten voet gebragt hadt, oordeelden de Belanghebbenden in de onbetaald blyvende Lyfrenten, de tyd gebooren, om de zaak te hervatten, en de Staaten van dat Gewest in Regten te betrekken voor hun eigen Geregtshof, aan welks uitſpraak deeze Schuldvordering by de uitgegeevene Schuldbrieven onderworpen was; zy deeden zulks en eischten aldaar hun agterweezen. Eene vergeeffche pooging: want toen de Veroordeeling, in Regten zou hebben moeten volgen, deeden de Staaten de Regtsvorderingen ſtilſtaan. Geen Regt langs den gebaanden weg kunnende bekomen vervoegden zich de *Hollandſche* Ingezetenen als voorheen, in den Jaare MDCCLVIII, by hunnen Souverain,

rain, verzoekende dat het hun Ed. Groot Mogenden behaagen mogt thans die Beſcherming en Sterke Hand te leenen, welke zy, in den Jaare MDCCXXXI, geoordeeld hadden het éénig nog overgebleevene middel te zyn om Betaalinge te bekomen. Naa naauwkeurig onderzoek en ryp beraad willigden zy het in Bloeimaand des volgenden Jaars in; doch, den zagtſten weg verkiezende, onder voorwaarde, dat van deeze Inwilliging geen gebruik zou worden gemaakt vóór den eerſten van Wynmaand; dit tyds uitſtel zou den Bondgenooten gelegenheid geeven om de Uitwerking van dit Beſluit te voorkoomen, door het beraamen van vriendlyke Schikkingen met de zo lang te leurgeſtelde en in Regten by hun niets vorderende Schuldeiſcheren. LXXXVI. BOEK. 1760.

Den bepaalden tyd des Uitſtels verſtreeken zynde, zonder dat eenige middelen van vergelyk getroffen waren, marde de *Amſterdamſche* Koopman JACOB ROETERS, als Gevolmagtigden van de Belanghebbende in deeze Lyfrenten, niet met de daadlyke uitvoering, en nam alle zodanige Goederen, Schepen, Koopmanſchappen en Schulden, als hy ontdekken kon op *Hollandſchen* Bodem te zyn, en aan Ingezetenen van *Stad en Lande* toe te behooren, in beſlag. Veele Schippers *te Amſterdam*, *Maiden*, *Zaandam*, *Spaarendam* en elders met Turf, Graanen, en andere Voortbrengzelen van dat Gewest gelaaden, vonden zich onder de opgehoudenen en ſchroe- D: Schepen en Goederen der *Groningers* in *Holland* in beſlag genomen.

ven

LXXXVI. BOEK.

ven onmiddelyk dat onaangenaam weder-vaaren over.

1760.

't Zelve baarde groote verſlaagenheid onder de Ingezetenen, en maakte het misnoegen der Staaten gaande, die deeze Schuldvordering met den tytel van *Verouderde Pretenſien* beſtempelden, en het Gedrag der Staaten van *Holland verongelykend* noemden, verbiedende den Ingezetenen van hun Gewest, in de eerſte plaats, eenige Penningen, uit welken hoofde zy dezelve ook mogten ſchuldig zyn, aan *Hollandſche Ingezetenen* te voldoen. Ook lieten Burgemeeſters en Raad van *Groningen* by voorraad, twee *Amſterdamſche* Beurtſchepen, daar ter Stede liggende, in beſlag neemen, als ook de Goederen eens Kraamers met Koopmanſchappen op de Markt ſtaande. Een volgend Staats plakaat lag de ſterke Hand op alle Bezittingen, Schulden, Goederen, geene uitgezonderd, die aan Ingezetenen van *Holland* toebehoorden; en verwittigden zy den Ingezetenen van hun Landſchap geene Koopmanſchappen of Turf naar *Holland* te zenden, dan op eigen gevaar. Van deeze Beſluiten gaven zy eenvoudig kennis aan Staaten van *Holland*. —— Ten tyde dat het eerſte berigt, wegens het in beſlag neemen der *Groningſche* Goederen inkwam, ſtondt een Bediende gereed om eene aanzienlyke Geldſomme, ſtrekkende tot betaaling van een gedeelte des aandeels van *Stad en Lande*, in de aflosſing van Obligatien en Intreſſen ter Generaliteit, naa *'s Gravenhaage* te bren-

De *Hollandſche* in *Groningen* aangehouden.

brengen. In ſtede van hem te laaten verreizen, vaardigden zy een Brief af aan hunne Hoog Mogenden, met berigt, dat die Gelden in gereedheid waren, en reeds verzonden zouden geweest zyn, indien zy niet bedugt waren geworden voor het aanſlaan der Gelden in *Holland*, verzoekende een veiligen weg te mogen weeten, langs welken zy, dit Geld onverhinderd, ter beſtemder plaatze konden bezorgen. Op 't verzoek van hunne Hoog Mogenden verleenden Staaten van *Holland* vry geleide voor dit Geld. LXXXVI. BOEK. 1760.

Staaten van *Stad en Lande* vervoegden zich by de Bondgenooten.

Verder vervoegden zich de Staaten van *Stad en Lande*, met een Brief van beklag, aan Staaten van *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Overyſſel* en *Friesland*, wegens de *ſtrenge*, *harde*, *onvriendelyke* en *onnatuurlyke* behandeling der Staaten van *Holland*, als die zich het regt aanmaatigden om Beſlag te verleenen op Goederen der Ingezetenen, in geenen deele voor de Schulden des Gewests verbonden, of aanſpraakelyk; en ſtrydig handelende met het Verdrag der *Unie* om de verſchillen en oneenigheden, *niet door geweld;* maar langs *vriendelyke en zagte wegen*, uit den weg te ruimen. Zy gaven den Vyf Bondgenooten in ernſtige bedenking, welke zwaarigheden hunne Ingezetenen boven 't hoofd zouden kunnen hangen, indien andere Schuldeiſchers, naar inhoud van hunne nog ſterker Schuldbrieven, dit voorbeeld volgden; als mede de ſtremming en verwarring van den onderlingen Koophandel, onvermydelyk aan deeze

LXXXVI. BOEK. 1760.

ze Handelwyze verknogt, verzoekende de medewerking van hunne Hoog Mogenden om Staaten van *Holland* van het genomene Beſluit te doen afzien, en de gedaane Arreſten ſchadeloos op te heffen.

Staaten van *Holland* verdeedigen hun gehouden gedrag.

De regtmaatigheid van den Eisch der *Hollandſche* Schuldeiſcheren, ten grondſlage ſtrekkende van de Magtverleening aan dezelver Gevolmagtigden, tot het bekomen van Vergoeding, gevoegd by de hoonende uitdrukkingen door de Schuldenaars gebezigd in de Plakaaten by hun tot Wedervergelding uitgevaardigd, bewoog de Staaten van *Holland* by een Publicatie opening te geeven van de billyke redenen, op welke hunne Verlofgeeving tot de reeds gedaane Arreſten, en die vervolgens uit kragte daar van zouden gedaan worden, ſteunden; en by die zelfde openbaare Afkondiging te verklaaren dat zy alle *Groningſche* Eigendommen, en Schulden, die in *Holland* betaald moeſten worden, in beſlag namen. — Ten zelfden dage dat Staaten van *Holland*, door deeze Publicatie, voor de eerſte keer, iets aan 't Gemeen bekend maakten wegens dit verſchil met *Stad en Lande*, beſlooten die Staaten niet alleen openlyk bevel te geeven aan de Provinciaale Bedienden toeziende op de Sluikeryen aan de uiterſte grenzen des Landſchaps, om alle *Hollandſche* Schepen en Goederen in beſlag te neemen; maar ook om allen, die aan *Hollandſche* Ingezetenen iets mogten te verantwoorden hebben of ſchuldig zyn, te gelaſten nauwkeurige aantekeningen daar van

van te maaken, en aan de Landſchaps Secretaris ter hand te ſtellen. LXXXVI. BOEK.

Staaten van *Stad en Lande* beantwoordden, vervolgens, in 't breede, de Publicatie der Staaten van *Holland*, hunnen Afgevaardigden ter Algemeene Staatsvergaderinge, de tegenbedenkingen opgeevende om aan te toonen, dat het niet betaalen geenzins aan *Onwilligheid;* maar aan *Onvermogen*, moest worden toegeſchreeven; en *dat zy geene Juſtitie* geweigerd hadden in de Regterlyke vervordering van die ſchuld; verder van zich afweerende de blaam van den *weinigen Ernst, en de Intentie om niets van de Schulden te willen betaalen;* met een herhaald Vertoog van 't geen in den Brieve aan de Vyf Geweſten was bygebragt, gepaard met de veelvuldige Bezwaaren uit deeze handelwyze voortvloeiende. 1760. Staaten van *Stad en Lande* verantwoorden zich.

Hun Hoog Mogenden, met deezen hoogloopenden Twist der Bondgenooten begaan, booden de verſchilvoerende Geweſten hunnen dienst aan ter vereffening der Oneenigheden, by welke alle Geweſten belang hadden. Die van *Stad en Lande* namen deeze Aanbieding aan, en benoemden acht Gevolmagtigden, die met den aanvang deezes Jaars MDCCLX, in *'s Gravenhaage* verſcheenen. 't Voorſtel der Algemeene Staaten vondt ook ingang by Staaten van *Holland*, die de Bemiddeling omhelsden; doch onder uitdruklyk beding, dat, indien Staaten van *Stad en Lande* geen ernſtiger Aanbiedingen deeden, en traden De zaak ter bemiddelinge aan H. H. Mogenden voorgeſteld. Staaten van *Holland* wederleggen de gedaane Verantwoording.

LXXXVI. BOEK. 1760.

in de billyke eiſchen desaangaande voorgeſteld, hunne Hoog Mogenden, noch iemand der Bondgenooten, hun eenigzins zouden willen dringen om af te zien van de middelen van nadruk, thans te werk geſteld: Zy benoemden, behalven de Gewoone Afgevaardigden wegens *Holland* in de Vergadering van hunne Hoog Mogenden Zitting hebbende, de Penſionariſen der Steeden *Haarlem*, *Delft* en *Amſterdam* en een Burgemeeſter van *Alkmaar*, om tot afdoening der verſchillen mede te werken; dan lieten ten zelfden dage, de boven gemelde Verdeediging door Staaten van *Stad en Lande* ter Algemeene Staatsvergadering ingeleverd, geenzins onbeantwoord: maar gingen in een wydluftig Vertoog die *Pretenſe Juſtificatie*, gelyk zy dezelve noemden, te keer, als opgevuld met zeer veele verkeerde Aanduidingen, Bewysredenen, en verregaande Bedreigingen, alleen ingerigt om hunne afgeperſte, doch rechtmaatige, handelwyze, in het haatlykſt daglicht te ſtellen.

De hardigheden verzagten.

De Onderhandelingen ſlaagden zo verre dat, in 't begin van Grasmaand, die van *Stad en Lande*, verſtaan hebbende, hoe Staaten van *Holland*, verklaard hadden geene verdere Inbeſlagneemingen tot den Eerſten van Zomermaand te zullen laaten doen, uithoofde van de Agterſtallige *Hollandſche* Lyfrenten, indien zy zulks alvoorens deeden ten opzigte van de *Hollandſche*, in deezen voorſlag bewilligden, en ook de reeds aan-

aangehouden Schepen ontfloegen. Die van *Holland* deeden daar op, de reeds gedaane Arreſten in volle kragt houdende, alle verdere, tot den geſtelden tyd, verbieden; onder het uitdruklyk beding, dat, dit tydperk vrugtloos verloopen zynde, zy, noch de Belanghebbers, daar aan in geenen deele verder zouden gehouden weezen; maar geregtigd om alle zodanige verdere bekwaame middelen weder by de hand te neemen, als zy ter eindelyke voldoeninge van deeze eiſchen meest oirbaar zouden vinden. — Wanneer deeze tyd verſtreeken was, waren de Verſchillen nog niet vereffend; doch 'er deedt zich meer hoops op, om die gewenschte uitkomst te zien: 't welk Staaten van *Holland* bewoog, dien tyd te verlengen tot den Eerſten van Oogstmaand, teffens, op het aanhouden van Party, bewilligende in het ontſlag der tot nu toe in beſlag genomene Schepen, onverminderd de verdere gedaane Arreſten. Door deeze Schikkingen kreeg de Scheepvaard en Handel weder den vryen loop. LXXXVI. BOEK. 1760.

't Leedt tot het laatſte van Herfstmaand wanneer het vergelyk, door de wederzydſche Afgevaardigden, getroffen, en eene Overeenkomst beraamd werd; by welken de Staaten van *Stad en Lande* aan de Belanghebbenden in de Lyfrenten, van hunne Agterſtallen, die behoorelyk gewettigd wierden (*), Zestig Guldens van de Honderd Het Geſchil bygelegd.

(*) De welbeweezene Schulden beliepen eene

LXXXVI. BOEK. 1760.

derd zouden betaalen, tien in Geld, en Vyftig in Schuldbrieven ten laſte van *Stad en Lande*, tegen den Jaarlykſchen Intrest van Twee en een half ten Honderd. Dit Werk kreeg eerlang, in de Vergaderingen der Bondgenooten, de noodige bekragtiging, de wederzydſche Arreſten werden opgeheeven, en de betaaling geſchiedde ingevolge van de gemaakte Schikking (*). Terwyl, overeenkomſtig met de voorwaarde, onder welken Staaten van *Zeeland* hunne goede dienſten in het byleggen deezes Geſchils hadden aangeboden, de Inwoonders van alle Geweſten zonder onderſcheid, in deeze Beraaming deelden (†).

Eene veilige Legplaats voor de Schepen in *Texel* agter de *Horst*.

In een Land, waar de Zeevaard, met alle reden, voor een der eerſte bronnen van Welvaard gehouden wordt, is eene veilige Reede voor de Koopvaarders een onwaardeerlyk goed, en geene ſchatten zou men bykans te groot kunnen noemen om dezelve te verkrygen, indien ze konden ſtrekken om dien zegen te koopen; in zo verre menſchlyke voorziening denzelven kan verſchaf-

Som van *f* 1109313 - 16 - 0, welker betaaling zou geſchieden met *f* 110918 - 9 - 0 in Geld, en met *f* 554644 - 2 - 0 in Obligatien.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1759. bl. 1022—1040. 1062—1080. 1115. 1133. Voor 't Jaar 1760. bl. 4—33. 289. 320. 363. 979. Voor 't Jaar 1761. bl. 834. 876. J. KOK *Vaderlandsch Woordenboek* XVIII D. Art. *Groningen*.

(†) *Notul. van Zeeland*, 18 Aug. en 14 Octob. 1760.

ſchaffen. Dat onze Reede aan den *Texelſtroom* de veiligſte by lange naa niet is, getuigen de veelvuldige Scheepsrampen, by Storm en Ysgang: en heeft de waakzaame zorg van 's Landsvaderen niet verzuimd, door groote kosten, zeer veel toe te brengen tot eene meerdere beveiliging van zo veel ſchats, als menigmaal aldaar zich blootgeſteld vindt aan de dreigendſte Zeegevaaren. Op kuſten, aan zo veel veranderings onderworpen als de *Texelſche* (*), kan zich eene gelegenheid op doen, die aangegreepen, met weinig koſten, de gezogte veilige Legerplaats oplevert. Zonder eenige koſten van noemenswaardig aanbelang boodt zich, ten deezen dage, zulk een Reede aan by den *Texelſchen* Wal. Een Zandbank, onder den naam van de *Horst* bekend, vormde aan den Zuid- en Westkant van *Texel*, door 't verloop der diepte, een arm, die, als 't ware, de daar agterkomende Schepen omvatte. Kleine Koopvaarders hadden 'er zich reeds zints eenigen tyd, met veel vrugts, van bediend, allengskens werden zy van grootere gevolgd, vry diep gaande Schepen zogten 'er berging; zo dat meer dan Vyftig op één tyd, in eene rei agter die Zandbank geſchaard lagen, even als de Schepen in de Laag voor *Amſterdam*. Capiteins en Schippers verheugden zich over die

1760.

(*) Zie *Verhandelingen van de Holl. Maatſch. der Weetenſchappen te Haarlem*, XXI. D. bl. 195 enz.

LXXXVI. BOEK. 1760.

die Legplaats, tegen Noorde- en Noord-weste-Winden gedekt, en zo gereed om uit te loopen als de Wind daar toe gunstig opwaaide. Het naast bygelegen *Texelsche* Dorp, de *Hoorn*, veelvuldig bezoek krygende van de daar liggende Schepen, bevlytigde zich om allen noodigen voorraad en verversching in gereedheid te hebben, het bloeide door een ryk vertier. — De menigte van Zeevaarenden, die deeze veilige Legplaats verkoozen, klaagden over het onzeker bestellen en de hoogloopende Brievenport aan en van de Schepen agter de *Horst* liggende; de Boekhouders en Reeders vonden de Naamen der aldaar invallende, of van daar vertrekkende, Schepen of geheel niet, of zo gebreklyk, opgegeeven, dat het niet weinig belemmerings veroorzaakte. Overzulks werden Commisfarisfen der Posteryen van *Holland* en *Westfriesland*, op een Schriftlyk Verzoek van veele Kooplieden en Schippers, te raade, om, in Wynmaand deezes Jaars, voor Rekening van 't Gemeene Land, een Postschuit aan te leggen, bepaald om de Brieven aan de daar leggende Schepen te brengen en 'er van af te haalen, als mede de Naamen van de daar aangekomene, en van daar afgezeilde, Schepen op te neemen, ten einde ze mede op de Lysten der Zeetydingen konden geplaatst worden (*).

Het

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 889.

Het liet zich aanzien of men deeze gunstige gelegenheid en veilige Legplaats zou te rande houden, door die Zandbank te doen aanhoogen, en duin te vormen van het onderschepte stuivend zand. Van den uithoek der *Horst* af tot den *Texelschen* Wal zette men strooboschen ten dien einde, by het verhoogen en onderstuiven voegde men 'er andere aan toe, en hadt, op eenige plaatzen, dit aangevangen werk een oogschynlyken gewenschten uitslag. Des kundigen dien arbeid aanschouwende, hadden gaarne gezien, dat een Werk, 't geen in de gevolgen, op den duur, zo heilryk voor de Scheepvaard weezen kon, met meer vastigheids aangelegd en beter bezorgd wierd; zy vreesden, dat het los opgevangen en niet wel verbonden zand, by een Storm en hoogen Vloed, zou wyken en al den arbeid geheel nutloos in de diepte weggevoerd worden: 't gevreesde gebeurde eerlang. En, waar aan ook het verwaarloozen eener betere, zeer mogelyke, bezorging moet worden toegeschreeven, door zommigen gezogt in de baatzugtige inzigten eener Stad in 't *Noorder-Kwartier*, hoogst bejammerens is het, dat men die Reede niet behouden, of althans daar toe de beste maatregelen en middelen niet in 't werk gesteld heeft. Binnen korte Jaaren verviel die Reede tot de voorheen weinigbeduidenheid om slegts kleine Vaartuigen te bergen, en werd de nieuwlings aangelegde Postschuit noodeloos. —— Door de *Horst* te behouden

LXXXVI. BOEK. 1760.

Dezelve wordt verwaarloosd.

LXXXVI. zou ook, misschien, een nu dreigend
BOEK. deerlyk verloop in de *Texelsche* Zeegaten
——— voorgekomen, of althans verminderd wee-
1760. zen (*).

(*) Medegedeelde Berigten. De Heer JACOB OTTER HUSLEY heeft, in zyn uitgewerkt Antwoord aan *de Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te Haarlem*, op de eene Vraag, wegens de *Texelsche Zeegaten*, eene waarneeming, die ons tot deeze gedagten opleidt. „ De Aftekeningen van de *Horst*" zegt hy. (wyzende op Plaat I en II.) „ toonen duidelyk, „ dat dezelve door de schuuring van de Stroo„ men, aan de Zuidzyde, dat is na den *Helder„ schen* Wal, important is afgenomen, en daar en „ tegen derzelver rug, met een ronden hoek te„ gen het Nieuwe- of Noorder-gat uitsteekt; en „ derzelver aanwinning aldaar toont genoegzaam, „ dat het zelve Gat dagelyksch in vermogen moet „ verliezen, en allengskens zal verzanden: waar „ door te vreezen staat dat hetzelve door den tyd „ zal toeloopen, en de *Horst* aan de *Haax* zal „ vastgehegt worden." *Verhandelingen der Maatschappy* XXIII Deel, bl. 22.

VA-

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

ZEVEN- EN- TACHTIGSTE BOEK.

INHOUD.

Nieuwe Voorſlag eener Vredes Onderhandelinge aan de Hoven van Londen en Berlyn. Frankryk wil eerst eenen afzonderlyken Vrede met Engeland ſluiten. Staatsdienaars van wederzyden afgevaardigd. De Onderhandelingen begonnen, voortgezet, geſtremd, en afgebrooken. Gevegt van een Fransch en Engelsch Schip by 's Gravezande. BOREEL *trekt, als Buitengewoon Gezant na Londen. De Vriendſchap tuſſchen dat Hof en deezen Staat herleeft. Geſchil te Dordrecht, over de Regeeringsbeſtelling. Kerktwist in Zeeland.* HOLTIUS *over zyn ſchryven door den Raadpenſionaris onderhouden. Plakaat wegens het uitgeeven van Godgeleerde Werken.* LEOPOLD GENNETE *maakt zich als een Waterwerktuigkundige hier bekend. Overeenkomst met hem aangegaan. Het werk verwyt.*

LXXXVII. BOEK.

LXXXVII. BOEK.

wylt. GENNETE *verlaat het Land en blyft weg. De Proef beantwoordt in geenen deele. De gemaakte Overeenkomst vernietigd. Octroyen aan Uitvindingen verleend. De Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem, met Goedkeuring en Opene Brieven van Staaten van Holland begiftigt. 't Genootſchap* Pro Excolendo Jure Patriæ, *te Groningen opgerigt. Het Octroy der West-Indiſche Maatſchappye verlengd. Twee Aardbeevingen. De Oorlog dreigt algemeen te zullen worden. De dood der Ruſſiſche Keizerinne* ELIZABETH *brengt eene groote verandering te wege. Czaar* PETER DE III, *wordt Bondgenoot van* FREDERIK DEN GROOTEN. *'t Gedrag van* CATHARINA DE II, *ten zynen opzigte. De Vrede tuſſchen de Oorlogende Mogenheden geſlooten. Den Engelſchen den Doortocht des Krygsvolks over 't Grondgebied van den Staat toegeſtaan. Pooging om de Zeemagt van den Staat te verſterken. Capitein* DEDELS *moedig gedrag. 't Verzoek der Houthandelaaren te Amſterdam vindt ingang by de Staaten. De Graaf* D'AFFRY *neemt afſcheid van den Staat. 't Geval van Jonkheer* ONNO ZWIER VAN HAREN. *Aanzienlyke Posten door hem bekleed. Familie beſchuldiging tegen hem ingebragt. Vertrek uit Holland. Wederkomst. Uit de Staatsvergadering geweerd. Openbaare Twiſtſchriften. Voortzetting des Geſchils. Uitſpraak des Hofs van Friesland. Bepaalingen der Drukperſe, de* EMILE VAN ROUSSEAU *verboden. Grafteken voor* BOERHAVE *te Leyden opgerigt.*

rigt. Menigte van Kaſtlotten op onze Stranden. WILLEM CAREL LODEWYK *gebooren.* GEORGE WILLEM BELGICUS *overleden.* WILLEM DE V, *ter hooge Vergaderingen ingeleid, om 'er, onder den Eed van Geheimhouding, zittinge te neemen. Vreugdbetooningen te dier gelegenheid in 's Gravenhaage.* WILLEM DE V *van de Kinderziekte herſteld. Bedeſtonden in Gelderland geëindigd. Friesland en Holland vergunnen den Prins zitting in de Vergaderingen. Verval van Handel en Fabryken. Zwaare Bankbreuken. Waar door veroorzaakt. Vrugtlooze Voorſlag van Hamburg om een voornaam Handelhuis te helpen. Het Handel verloop neemt toe. Middelen van herſtel vergeefsch voorgeſlaagen. De Koophandel herleeft. Staatsbeſluit op een Voorſtel des Konings van Pruiſſen den Handel betreffende. Geſchil tuſſchen Staaten van Utrecht en Directeuren der Societeit van Suriname. Kerkvergadering der Utrechtſche Geestlykheid. Geſchil te Leeuwaarden over de Magt der Kerklyken. 't Gedrag van den Eerw.* BLOM. *De zaak loopt ten zynen nadeele af. De Clasſis van Leeuwaarden wraakt de Stellingen diens Leeraars. De Graaf* VAN WARTENSLEBEN *te Caſſel verongelykt. De Algemeene Staaten trekken zich het geval huns Gezants aan, en vorderen Voldoening. De Landgraaf van Heſſen Caſſel zoekt die te ontduiken. De Staaten blyven op de Voldoening aandringen. De Landgraaf geeft dezelve. Nadere bepaaling omtrent den Graaf* VAN WARTENSLEBEN. *Strenge Winter des Jaars* MDCCLXIII.

De

LXXXVII. BOEK. *De Bommelerwaard breekt het volgende Jaar door. Watersnood in Gelderland en Overyssel. Handelingen over de Rivieren tusschen Gelderland, Holland en Utrecht. Bedyking van de Bovenkerker polder.*

1761. Nieuwen voorslag eener Vredehandeling, aan de Hoven van *Londen* en *Berlyn*.

Was de aanblik van Vrede tusschen de Oorlogende Mogenheden, in den voorleden Jaare, daar by gebleeven (*), in het Jaar MDCCLXI deedt zich weder een Vrede aanduidend verschynzel op, van geen meer gevolgs dan het voorgaande. De voorslag kwam thans van den anderen kant. De Keizerin Koningin, de Alleenheerscheresse aller *Russen*, de Koning van *Frankryk*, en de Koning van *Poolen*, Keurvorst van *Saxen*, lieten, ten *Engelschen* Hove, door den Prins GALLITZIN, een gelykluidend Voorstel doen, om de jongst mislukte Vredesonderhandelingen te hervatten, de Hoven van *Londen* en *Berlyn* hier toe uitnoodigende, met aanwyzing van *Augsburg* tot de Handelplaats, als de gelegenste voor alle de belanghebbende Mogenheden, en betuiging van de gereedheid hunner Gevolmagtigden om aldaar te verschynen. — 't Leedt niet langer dan tot den aanvang van Grasmand, of hunne *Groot Brittannische* en *Pruisische* Majesteiten betuigden gereed te weezen om dit Werk, te genoemder Stede, aan te vangen.

Dan

(*) Zie hier boven bl. 93.

1761.

Dan de bepaaling van de Vredesonderhandeling te *Augsburg*, waar in alle de Bondgenooten der Keizerin Koningin betrokken waren, dagt den Koning van *Frankryk* niet genoegzaam, om een zo ſpoedig einde aan de jammeren des Oorlogs te maaken, als hy wenschte. Veelvuldige vertraagingen en verlegenheid baarende toevallen ſtonden 'er te wagten op eene zamenkomst, waar de belangen van *America*, met die van beide Keizerinnen, den Koning van *Poolen*, en den Koning van *Pruiſſen*, ſtonden vereffend te worden. — Om deeze hinderpaalen weg te neemen oordeelde die Monarch, met toeſtemming zyner Bondgenooten, het voegelyk aan te dringen op de afzondering dier twee Oorlogen, en liet, ten dien einde, een byzonder Vertoog ten Hove van *Londen* aanbieden, 't welk nog voor het afloopen van Lentemaand geſchiedde, behelzende een algemeenen voorſlag, dat de beide Kroonen zouden blyven in 't Bezit van 't geen zy op elkander veroverd hadden; en dat de geſteltenis, waar in zy zich zouden bevinden, op den eerſten van Herfstmaand deezes Jaars, zulks voor de *Oost Indien*; en die op den eerſten van Hooimaand, dit voor de *West-Indien* en *Africa*, en die op den eerſten van Bloeimaand, het voor *Europa* zou bepaalen.

Frankryk wil een byzonderen Vrede ſluiten.

Engeland hadt toen op *Frankryk* bemagtigd *Kaap Breton*, geheel *Canada*, de Eilanden *Guadaloupe* en *Mariegalant*, en in *Africa*, 't Eiland *Goeree* met *Senegal*. *Eu-*

ro-

LXXXVII. BOEK. 1761.

ropa was, toen nog onkundig van den juisten ſtaat der zaaken tuſſchen die twee Kroonen in *Aſia*, en de tocht tegen *Belleisle* was nog niet aangevangen. — *Frankryk* bezat van *Engeland* het Eiland *Minorca*, hadt een gedeelte der Haven van *Duinkerken* verſterkt, in *Duitschland Hanau*, 't Landgraafſchap *Heſſen*, en de Stad *Gottingen* in 't Keurvorſtendom *Hanover* in zyne magt. *Caſſel* werd toen belegerd, en het ſtond geſchapen dat de Koning van *Frankryk* op den eerſten van Bloeimaand noch meer vermeesteringen zou gemaakt hebben. De Steden *Weezel* en *Gelder*, ſchoon in handen der *Franſchen*, konden niet worden aangeboden, als alleen by *Frankryk* vóor de Keizerin in bewaaring.

Wederzydſche Gezanten afgevaardigd.

Geheel *Europa* ſtondt verwonderd over de opofferingen, tot welke *Frankryk* zich gereed betoonde. De Hoven dat Ryk genegen duidden zulks 's Konings Staatsdienaaren euvel, en niemand twyfelde of *Engeland* zou het gerust bezit der gemaakte Veroveringen, en de rust zyner Bondgenooten in *Duitschland*, boven de voortzetting des Krygs de voorkeus geeven. Het Antwoord van *Engelands* zyde ademde desgelyks eene uitgeſtrekte genegenheid om den Afzonderlyken Vrede, tot verhaaſting van de Algemeenen, te ſluiten. Het ſtemde in den voorſlag dat elk in 't bezit van 't bemagtigde zou blyven; doch bepaalde niets ſtelligs omtrent de voorgeſtelde Tydperken. *Engelands* voorſtel om een *Franſchen* Staatsdienaar te *Londen* te ontvangen, gaf geen on-

ongunſtig voorteken van de Vreegezindheid diens Hofs; het werd door *Frankryk* aangenomen, en ingevolge daar van ook bepaald dat een *Engelsch* Staatsdienaar zich aan 't *Franſche* Hof zou veryoegen. De Heer BUSSY vertrok na *Londen* en de Heer STANLEY na *Verſailles*. LXXXVII. BOEK. 1761.

De Hoven aan *Frankryk* verbonden, ſchoon zich niet aankantende tegen deeze Onderhandeling met *Engeland*, betoonden ongerustheid over het zenden der wederzydſche Staatsdienaaren. Dan zy vonden zich gerust geſteld, door 's Konings toezegging, dat hy hun in volkomen vertrouwen, berigt zou doen geworden van alles wat te *Londen* of te *Verſailles* verhandeld werd. 't Kwam Hoofdzaaklyk aan op het bepaalen der Tydperken van 't Bezit, en ontweek men, van de zyde van *Engeland*, in de Onderhandelingen, het ſtellig antwoorden deswegen. De voorgenomen Krygstocht op *Belleisle* veroorzaakte ongetwyfeld dit marren. Wanneer de *Engelſchen* 't zelve bemagtigd hadden, ſtelden zy die Tydperken twee maanden laater; en wilden wyders, dat de Afzonderlyke Vrede tusſchen *Frankryk* en *Engeland* onafhangelyk zou weezen van den uitſlag der beraamde Vredehandeling te *Augsburg*; als mede dat men, vóór den eerſten van Oogstmaand, dien Vrede tusſchen beide Kroonen volkomen tot ſtand zou brengen. De Onderhandelingen begonnen.

Hoe bezwaarlyk het *Frankryk* voorkwam, eenen Oorlog, die zich tot in de vier We- Voortgezet.

reld

LXXXVII. BOEK. 1761. relddeelen uitſtrekte, op een voorſtel in 't einde van Zomermaand gedaan, vóór 't begin van Oogstmaand te eindigen, ſtemde het daar in mondeling toe: doch wat het aangaan van den Afzonderlyken Vrede, onafhangelyk van den Algemeenen aanbelangde, moest de Koning eerſt de toeſtemming van het *Weener* Hof bekomen. Deeze volgde, onder uitdruklyk beding, dat 'er niets in zou vastgeſteld worden, ſtrydig met het belang van 't Huis van *Ooſtenryk*. — *Engelands* uitnoodiging aan *Frankryk* om eenige bepaalde openingen te geeven, wegens de gronden tot een Vergelyk, bragt dit Ryk in de onaangenaame omſtandigheid om zynen Vyanden te doen weeten, welke gunſtige voorwaarden het aanboodt, om tot herſtel des Vredes te geraaken; maar de verwagting dat *Engeland* waarlyk den Vrede bezinde, en de verzekerdheid van de aanneemelykheid der voorwaarden, deedt die Kroon beſluiten, eene breede Opgave deswegen te laaten opſtellen.

Geſtremd. Toen het Vertoog, hier toe ſtrekkende vervaardigd, en de Postboode om 't zelve na *Londen* over te brengen gereed was, ontving de Koning van *Frankryk* eene nadere Verklaaring van de Keizerin Koningin, die het aangaan eens Afzonderlyken Vredes, aan twee voorwaarden verbondt. Het in 't bezit houden van de Landen den Koning van *Pruiſen* toebehoorende — en dat de Koning van *Groot Brittanje*, noch als Koning, noch als Keurvorst, den Koning van *Pruiſen* met Manſchap, of op eeni-

nige andere wyze zou ondersteunen, als mede dat zyne *Groot Brittannische* Majesteit op zich zou neemen, dat de *Hanoversche*, *Hessische*, *Brunswykſche* en de andere Hulpbenden, met den Keurvorst van *Hanover* in Verbintenis staande, zich niet zouden voegen by de Krygsmagt des Konings van *Pruisſen;* verder dat *Frankryk*, van zyn kant, zich zou verbinden om geene hulpe, hoe genaamd, te bieden aan de Keizerin Koningin, met haare Bondgenooten. Zo redelyk en aanneemelyk als deeze Voorwaarden den Koning van *Frankryk* voorkwam, zo zeer verlangde hy den Koning van *Engeland* gereed te vinden, om dezelve te omhelzen. —— Middelerwyl hadt de *Franſche* Staatsdienaar met den Heer PITT gesprooken van zekere Verbintenissen tusschen *Frankryk* en *Spanje*, betrekkelyk tot de geschillen van de laatstgemelde Kroon met *Groot Brittanje;* dit werd door dien Staatsdienaar, in den naam des Konings, op 't verst verworpen, als die niet zou gedoogen, dat de geschillen met *Spanje*, op eenigerlei wyze gemengd zouden worden, in den Vredehandel tusschen de twee Hoven; en verwagtte dat *Frankryk* zich nooit het regt zou aanmaatigen, om deel te neemen in de geschillen tusschen *Spanje* en *Groot Brittanje:* ook leverde hy hem, als geheel onaanneemelyk over, het voorgestelde met betrekking tot den Koning van *Pruisſen.*

LXXXVII. BOEK. 1761.

Het Vertoog van *Frankryk*, de voorslagen van Vergelyk behelzende, werd over-

LXXXVII. BOEK. 1761. gegeeven, door *Engeland* beantwoord, en gevolgd van een nader ontvouwing des *Franſchen* Hofs. De Heer BUSSY liet den Staatsdienaar PITT weeten, dat het Vertoog, *Spanje* betreffende, 't geen zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit geweigerd hadt aan te neemen, geene bedreiging, noch het aanbod eener bemiddeling bevatte; dat, zo lang *Spanje* het goedkeurde, de Koning zyn Meeſter met zich zelven zou te raade gaan in 't geen de belangen dier Kroone betrof, ondanks de weigering eener Mogenheid, die zich daar tegen mogt verzetten. Dat *Frankryk*, het *Pruiſſiſch* Grondgebied in *Westphalen* niet zou ruimen; en dat, wat het byſtaan der *Duitſche* Bondgenooten aanbelangde, kon zyne Majeſteit niet toeſtemmen om de onderlinge hulp tot het geeven van Manſchap te bepaalen: dewyl, in dit geval, de geſteldheid der Legers, het voordeel geheel aan de zyde van *Engelands* Bondgenoot zou doen overſlaan.

De *Spaanſche* Afgezant ten *Engelſchen* Hove, de Graaf DE FUENTES, gaf den Heer PITT, uit naam zyns Konings, te verſtaan, hoe deeze zich zeer verwonderde te hooren, dat het Berigtſchrift van *Frankryk* ſtoorenis gebaard hadt, by zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit, dat de *Catholyke* Koning, uit een beginzel van Menschlievenheid, allerzeerst verlangde den Vrede allerwegen herſteld te zien; en daarby, overtuigd dat zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit met dezelve gevoelens vervuld was, hoopte, dat deeze, op een tyd, wanneer de

de rest van *Europa* het genot des Vredes zou geſchonken worden, niet afkeerig zou weezen om een einde te maaken aan de geſchillen met *Spanje*, eene Mogenheid, die aan *Engeland* zo veele blyken van Vriendſchap gegeeven hadt. LXXXVII. BOEK. 1761.

De Heer BUSSY hadt, in de lastgeevingen hem met het laatſte Antwoord van zyn Hof toegezonden, bevel gekreegen om aan te dringen op de Wedergave der Schepen vóór de Oorlogsverklaaring genomen: en gevorderd dat de Schepen, vaarende onder de verzekerdheid van den Vrede, en op de trouwe der Verbintenisſen, in Zee genomen, ontſlaagen moeſten worden op het zelfde beginzel als men toegeſtaan hadt, dat de Schepen, zich by de Vredebreuke in de wederzydſche Havens bevindende, mogten vertrekken; zynde dit een gedeelte van het Regt der Volken, en uitdruklyk bedongen by de Vredeverdragen van *Utrecht* en *Aaken*. —— Toen het eindelyk Antwoord van *Frankryk* inkwam, ſchreef de Staatsdienaar PITT aan de Heer BUSSY, dat zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit, uit 't zelve, en het ingeleverd Vertoog, betreffende de wedergave der Pryzen vóór de Oorlogsverklaaring genomen, met leedweezen zag hoe het gewenschte tydſtip, om een einde aan den Oorlog te maaken, nog verre van de hand was. —— *Engeland* beantwoordde deezen laatſten last met in te brengen, dat, daar zyne Allerchriſtlykſte Majeſteit, by herhaalinge, betuigd hadt, dat, indien de Onderhandeling tuſſchen de Afgebrooken.

LXXXVII. BOEK. 1761. beide Kroonen, het verlangde einde niet mogt hebben, alle de Artykelen door *Frankryk* toegeſtaan, geenzins als toegeſtaan zouden worden aangemerkt, de Koning van *Engeland*, op zyn beurt, het ingewilligde om den Vrede te bevorderen, en de wedergaven *Frankryk* aangeboden, in het toekomende, als niet gedaan hieldt. In dit antwoord waren de zwaarigheden niet uit den weg geruimd, en de Heer STANLEY, geheel verbonden aan de letter van het hem overgezonden beſcheid, kon geene oplosſing daar van ſchenken. *Frankryk* werd derhalven, te raade in Herfstmaand, een nieuw Vertoog aan 't *Engelſche* Hof over te leveren. Dit, even min als het laatstvoorgaande, in den ſmaak van 't zelve vallende, werd onbeantwoord gelaaten, en de Heer STANLEY ſchreef den Hertog DE CHOISEUL om een Paſport tot zyn wederkeeren naar *Londen*, te verſtaan geevende, dat men het herroepen van den Heer BUSSY desgelyks verwagtte. Hier mede was de Vredeonderhandeling afgebrooken. En gaf men, over en weder elkander de ſchuld van dien ongelukkigen uitſlag. 't Valt buiten ons beſtek hier over te oordeelen, en breeder van deezen mislukten Vredehandel te ſpreeken. Het aangeſtipte was noodig om te doen zien, hoe de Oorlog, die zydelings betrekking tot deezen Staat hadt, onaangezien de poogingen om denzelven te eindigen, bleef voortduuren, en gelegenheid gaf tot eenige Gebeurtenisſen, wel-

welke ons Geſchiedblad moet vermelden (*).

1761.

Gevegt van een *Fransch* en *Engelsch* Schip by *'s Gravezande.*

In Louwmaand was onze kust, op eene zonderlinge wyze, getuigen van de Vyandlykheden tuſſchen *Frankryk* en *Engeland.* Een *Fransch* Fregatſchip *la Felicité*, met Wynen, Leevensmiddelen en Oorlogsbehoeftens belaaden, voerende acht en twintig Stukken en honderd negen en tachtig Man, van *Duinkerken* naar de *West-Indien* beſtemd, gevoerd door Capitein DENEL, hadt, by 't eerſte uitzeilen, in 't Kanaal met een *Engelsch* Fregat, en vier kleinder *Engelſche* Vaartuigen, ſlaags geweest; doch was 't gevaar dier overmagt, door begunſtiging van den wind, en het gebruik der roeiriemen, gelukkig onder 't geſchut van *Calais* ontkomen. Tot herſtel weder naar *Duinkerken* gezeild, en van daar op nieuw uitgevaaren, overweldigde 't zelve een *Engelsch* Schip, 't welk voor eenen aanzienlyken losprys, met de overgave van twee Gyzelaars, vrykwam. Dan den volgenden dag, deedt zich een *Engelsch* Fregatſchip op, onder bevel van Capitein ELPHISTON van twee- en- dertig Stukken, nevens nog een *Engelsch* Schip, en een Bombardeer Galjoot, die jagt op hem maakten. Vergeefsch zogt hy het roeiende te ontkomen. Het *Engelsch* Fregat *the Richmond* geheeten, naderde door den wind begunſtigd, tot den afſtand van

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXVIII. p. 219. Vol. XXIX. p. 238. 291. 354.

LXXXVII. BOEK. 1761. van een ſnaphaanſchoot; waar op een wederzydsch hardnekkig gevegt volgde. DENEL, tegen de overmagt niet beſtand, zogt al ſtrydende afdeinzende eene Haven te bereiken, en naderde onze kust naby *'s Gravezande*. Het Schip geraakte aan den grond; een Kanonkogel trof den Capitein, veelen ſneuvelden of werden gekwetst, door het onophoudelyk vuur der drie vyandlyke Schepen. Het Scheepsvolk, by 't vallen des waters, ziende dat 'er geen redden aan 't Schip was, bragt de Gekwetſten aan den Wal. De *Engelſche* Capitein eischte de overgave, onder bedreiging dat hy, indien ze niet oogenbliklyk daar toe beſlooten, hun allen over den kling zou laaten ſpringen, en het Schip in brand doen ſteeken. Zulks baarde onder de verdeedigingloozen zodanig een ſchrik, dat zy beſlooten allen de vlugt naa den wal te neemen, en het Schip ten prooye te laaten, niets medeneemende dan een weinig van hunne kleederen. Zo berooid kwam dit ongelukkig Scheepsvolk aan onze kust by *'s Gravezande*, laatende de *Franſche* Vlag van het vastzittend Fregat waaien. De *Engelſchen*, by 't wasſen des waters, naderende, ſtelden een *Engelſche* in ſtede, haalden 'er zo veele Leevensmiddelen en andere Goederen uit, als hun mogelyk was van eene ryke Laading, door de *Engelſchen* zelve op 30,000 Ponden Sterling begroot, en ſtaaken het vervolgens in brand. — De gevlugte *Franſchen* poogden één der gemelde Gyzelaaren in hunne magt te houden, hier uit rees ongenoegen

met

met ongeregeldheden gepaard, zo hoog loopende dat men van 's *Gravenhaage* eenigen uit de Gardes te voet, vergezeld van Dragonders, na het Dorp *Monſter* zondt. Ras waren die ongeregeldheden geſtuit, en het *Franſche* Schip tot op 't water afgebrand zynde, verlieten de *Engelſchen* de kust, waar op ons Krygsvolk terſtond weder te rug werd geroepen (*). De *Franſche* Afgezant D'AFFRY, door wiens bewerking, dit Schip in beſcherming van den Staat genomen geweest was, hadt last om wedergave, en herſtel van ſchade, te verzoeken; en beſlooten Staaten van *Holland*, ten Hove van *Groot Brittanje*, wegens de ſchennis des Grondgebieds, voldoening te vraagen (†). — Twee *Franſche* Kaaperſcheepen, werden door de *Engelſchen* genoodzaakt het aan de *Zeeuwſche* kust op 't ſtrand te zetten (§). Deeze en vroegere vyandlykheden door *Duinkerkſche* Kaapers op de *Zeeuwſche* Stroomen gepleegd, deeden het beſluit neemen, om de Admiraliteit van *Zeeland*, door een Onderſtandgeld in ſtaat te ſtellen, tot het houden van twee Gewapende Vaartuigen, ter voorkoming dier vyandlykheden (§§).

LXXXVII. BOEK. 1761.

Onze Scheepvaard hadt thans min van de *Engelſche*- dan van de *Franſche* Kaaperyen

BORREL trekt als buitengewoon Afgezant naa *Londen*. De Vriendſchap tuſſchen dit Hof met de Staat herleeft.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 116—119. *Univerſal Magaz.* Vol. XXVIII. p. 106.
(†) *Reſol. van Holl.* 14 Febr. 19 Maart 1761.
(§) *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 341.
(§§) *Reſol. van Holl.* 14 Febr. en 16 Mey 1761.

LXXXVII. BOEK. 1761.

ryen te lyden: de vry- en verbeurd-verklaaringen der opgebragte Schepen, in het eerstgemelde Ryk, kreegen eene meerdere gedaante van Regt, zelfs werd een Schip, door 't verzuim van den Prysmeester verongelukt, vry verklaard, en de Kaaper verweezen om de Waarde van het Schip en de Laading te vergoeden (*). — De banden tusschen *Groot Brittanje* en de *Vereenigde Gewesten*, geduurende den Oorlog tusschen *Frankryk* en *Engeland*, zo zeer gerekt, scheenen van derzelver verslapping te zullen bekomen. De Heer JACOB BOREEL JANSZ., een der Afgezanten in den Jaare MDCCLIX, om de Klaagvertoogen, wegens de Mishandelingen der *Nederlandsche* Scheepvaard aangedaan, ten *Londenschen* Hove te doen, werd thans door hunne Hoog Mogenden aangesteld tot buitengewoonen Afgezant, om GEORGE DEN III, wegens de Opvolging van zynen Grootvader in 't jongstverloopen Jaar overleden (†), en de komst ten Throon, te begroeten (§). Een *Engelsch* Koningsjagt voerde hem, onder geleide van een Fregat, derwaards, en zyne Aanspraak, te dier gelegenheid, ademde niets dan de naauwste vriendschaplyke Verbintenis tusschen dat Ryk en deezen Staat „ die," gelyk hy zich uitdrukte, „ door zo veele zamengepaarde belangen „ aan-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 267. 340.
(†) Zie hier boven, bl. 96.
(§) *Resol. van Holl.* 9 Jan. 14 Febr. 16 Mey 1761.

„ aangeſpoord worden, om onderling tot elkanders voordeel zamen te ſtreeven, en „ de ingeevingen eener weinig verlichte jalouſye te veragten!" Konings Antwoord behelsde de ſterkſte verzekeringen van vriendſchap en genegenheid tot dit Gemeenebest, welke hy, eenigen tyd daar naa, herhaalde by monde van den Ridder YORKE, die thans het negen Jaarig Character van *Miniſter Plenipotentiaris* verwisſelde, voor de aanzienlyker Waardigheid van *Buitengewoon Afgezant*, en als zodanig met groote Staatſie in de Vergadering van hunne Hoog Mogenden verſcheen, met Dankbetuiging voor de gedaane Gelukwenſching, en verzekering „ dat zyne *Groot Brittanniſche* „ Majeſteit altoos ten uiterſten oplettend zou blyven op alles, 't geen iets tot „ de weezenlykſte Belangen, de Veiligheid, „ en het Welzyn der Republiek, kon toebrengen. Terwyl de Koning, daarenboven, eene tedere genegenheid toedroeg, aan de doorlugtige *Oranjeloot*, in „ den ſchoot der Republiek, die aan zyne „ en hunner Hoog Mogenden Opzigt toevertrouwd, ten Voorwerp ſtrekte om „ hem en de Republiek des te meer te verbinden." — By deezen jongen Vorst lag YORKE eene plegtig Bezoek af, door een even plegtig beantwoord (*).

LXXXVIII. BOEK. 1761.

Zints den dood der Gouvernante rees 'er in *Dordrecht* een hoogloopend en openbaar uit-

Geſchil te *Dordrecht* over de Regeeringsbeſtelling.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 599. 862.

LXXXVII. BOEK. 1761. uitbarstend Geschil, over de Regeringsbestelling, 't welk ten deezen Jaare, onder eene steeds aangroeiende verbittering, een einde nam. Wy moeten 'er, schoon het tot die Stad, en byzondere Persoonen bepaald bleef, kortlyk van gewaagen, en vinden ons genoodzaakt, ten regten verstande van den gereezen Twist, iets wegens de aanleidende oorzaak, te zeggen. 's Lands vroegere Gedenkschriften wyzen uit hoe, in deeze oudste Stad van *Holland*, wegens de Regeeringsbestellinge, verregaande oneenigheden ontstonden; om ze niet hooger op te haalen hadt WILLEM DE III, als Stadhouder Schikkingen beraamd, die, voor eenigen tyd, Eensgezindheid te wegebragten. Naa den dood diens Vorsten vonden de Leden der Regeeringe geen beter middel ter bewaaringe van de Eensgezindheid, dan dat zy in twee Verdeelingen geschikt, de Ampten en Commissien evenredig onder elkander zouden verdeelen. Zy slooten eene Overeenkomst, by welke bepaald werd, wie tot de Burgemeesterlyke Waardigheid zouden verkoozen worden; hoe men de Schepens- of Vroedschaps-Ampten, en de plaatzen in het Collegie der Goede Luiden van Achten en der Veertigen begeeven zou, en welke Leden tot het bekleeden der Posten in de Hooge Vergaderingen van den Lande en der Algemeene Staaten zouden benoemd worden. Het kon niet misſen of in dus eene Overeenkomst moesten zich, van tyd tot tyd, duisterheden op doen, terwyl andere voorkomende omstandigheden ook ee-

eenige byvoegingen vorderden, in gevolge hier van werd deeze eerſte Overeenkomst door nadere bekragtigd en vermeerderd. LXXXVII. BOEK.

De ſtandhoudende hoofdzaak bleef, naamlyk de Schikking in de twee gemelde Claſſen of Verdeelingen, en hieldt ſtand tot den Jaare MDCCXLVII, wanneer men aan den Stadhouder WILLEM DEN IV, de Verkiezing van den Hoofdofficier, Burgemeeſteren, Schepenen, en andere Amptenaaren, welke voorheen door den Oudraad pleeg te geſchieden, overleverde. Zyne Hoogheid gaf te kennen, dat, ſchoon hy wel wilde toeſtaan, dat men, by voorraad, bleef by het oude gebruik, en dus de Verdeeling van den Oudraad in twee Claſſen in weezen liet, zyns bedunkens, alles in die Claſſen moest gebragt worden, door de Regeerende Burgemeeſteren, zonder daar over vooraf, gelyk tot nog gebruiklyk geweest was eenige Byeenkomſten gehouden wierden, door Regeerende en Oud-Burgemeeſteren; als mede dat hy van de vriendlykheid der Regeeringe verwagtte, dat zy, alvoorens ergens toe te treeden, hem des kundſchap zouden geeven, en in vriendlyk overleg komen. In gevolge hier van werden Heeren Burgemeeſters gevolmagtigd om, in zaaken tot de Regeering der Stad *Dordrecht* behoorende, met zyne Hoogheid te raade te gaan: dergelyk eene volmagtiging kreegen zy, naa den dood diens Stadhouders, om met Mevrouwe de Gouvernante te handelen. 1761.

Toen WILLEM DE IV gemelde ver-

LXXXVII. BOEK. 1761. andering maakte, vondt men, in ieder der beide Clasſen, een even gelyk getal van Leden; doch, binnen het verloop van twaalf Jaaren, beſtondt, de een uit vier- en- twintig, de ander uit zeſtien Leden. Uit hoofde deezer ongelykheid werd, niet lang naa het overlyden haarer Koninglyke Hoogheid, door eenige Leden van de *Dordrechtſche* Regeeringe, beweerd, dat de Oude Overeenkomſten, die vóór den Jaare MDCCXLVII plaats gehad hadden, naa dien tyd niet in derzelver volkomen kragt gebleeven; maar door de herſtellinge der Stadhouderlyke Regeeringe, vervallen of wel verbrooken en vernietigd waren; en oordeelden dezelven, dat men op nieuws in overweeginge moest neemen, hoe de behandeling der Regeeringszaaken wederom tot de oorſpronglyke Gelykheid gebragt zou kunnen worden, of, anderzins, dat men een vaſten voet behoorde te beraamen op welken men, geduurende de Minderjaarigheid des Erfſtadhouders, de Eensgezindheid onder de Leden der Regeeringe zou kunnen bewaaren. Veel viel hier over te doen, en bleef het niet binnen de wanden van de Raadzaal der Stad. De Regeeringsleden, die den Heer C. B. DOLL VAN OURYK aan 't hoofd hadden, en de Overeenkomſten voor verbrooken hielden, te meer om dat wylen zyne Hoogheid, een tegenzin in dezelve ſcheen gehadt te hebben, maakten dit geſchil rugtbaar, en verdeedigden hun gehouden gedrag in openbaaren druk. Zulks ſpoorde den Burgemeeſter CORNELIS

DE

DE WITT, op wien de misnoegden het 't meest gelaaden hadden, aan, om deeze Verdeediging, desgelyks in 't openbaar, onder den naam van *Irenophilus*, te beantwoorden, met klem van redenen te wederleggen, en te bewyzen, dat, indien men de Regeering der Stad *Dordrecht* niet wederom op losse schroeven wilde gesteld zien, en de voorgaande onlusten doen herleeven, het eenigst middel was dezelve tot de twee Classen te brengen, of daarby te houden; terwyl zodanige in voorigen tyd gemaakte Bepaalingen nog in weezen waren, zo als de Oudraad der Stad *Dordrecht*, telkens hadt verklaard, wanneer dezelve, by het afstaan van Ampten en Bedieningen, daar over niet eerder hadt goedgevonden te beschikken, dan naa dat deeze, volgens het Voorschrift der Oude Overeenkomst, één-en-twintig dagen hadden opengestaan. LXXXVII. BOEK. 1761.

De Regeeringsleden, die het Voorstel gedaan hadden, lieten dit niet onbeantwoord. Burgemeester DE WITT kwam openlyk uit, dat hy de Opsteller en Uitgeever was, van het Geschrift, onder den naam van *Irenophilus* in 't licht gegeeven, teffens berigtende, dat het laatst ingeleverde Antwoord van zyn Party, geene Beantwoording inhieldt van 't geen hy, als *Irenophilus*, gesteld en beweerd hadt. Zyn gevoelen vondt ingang by de meeste braave en edelmoedig denkende Vaderlanders.

In deeze Regeeringstwist was het bykans onvermydelyk, dat 'er byzondere Persoonen met naame in betrokken wierden, 't welk

LXXXVII. BOEK. 1761.

welk aanleiding gaf tot haatlykheden, te breedvoerig voor ons Geſchiedblad; doch die, blykens de oorſpronglyke ſtukken, ten voordeele van den Heer DE WITT uitliepen, en aan zyne zaak by de Burgers, een gunſtig aanzien gaven. Hier toe werkte desgelyks kragtdaadig mede, dat een der Stads Secretarisſen, uit het geheim Register der Stad, een woordlyk Affchrift vervaardigde van den Brief door Koning WILLEM DEN III, in den Jaare MDCXCV aan Burgemeeſteren geſchreeven, ter dooding van 't geen Party deswegen gezegd hadt, te weeten, dat zo lang deeze Brief in 't duiſter bleef, en niet erkend werd een egt ſtuk te zyn, uit denzelven geen bewys ten voordeele van het beſtaan der twee Classen kon worden getrokken; en om al de wereld te toonen, hoe weinig men de goede trouw hadt in agtgenomen, met volmondig te zeggen, dat van deezen Brief niets gevonden werd in de Registers van den Oudraad (*).

Kerktwist in *Zeeland*.

In *Zeeland* ſmeulde, zints het Jaar MDCCLVI, een vuur van Kerktwist, nu en dan met verwakkerde flikkeringen te voorſchyn komende, zomtyds op 't punt om in ligterlaije vlammen uit te barſten; doch

(*) Alle de Stukken tot dit Geſchil en daar uit voortvloeiende Oneenigheden behoorende, vindt men geheel in de *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 607—833. en het woordlyk Affchrift van deezen Brief bl. 785.

doch ten deezen Jaare gedempt, doordien de Hooge Overheid, wyslyk en voorzigtig, aan de drift der twiſtende Godgeleerden paal en perk ſtelde, maatregels beraamende om de verwyderingen te doen byleggen, en het dreigend gevaar van verderflyke ſcheuringen te weeren. 't Is der Kerklyke zaaken van ons Land kundigen te overbekend, dat men by de Clasſis van *Walcheren*, behalven de gewoone Formulieren van Eenigheid, nog vyf Artykelen, betreffende de Gevoelens van den Hoogleeraar ROËL en de Kerkleeraaren BEKKER en VALK, laat ondertekenen. Dan, hoe algemeen zulks ook geſchiedt heeft men 'er gevonden, die zwaarigheid omtrent derzelver verbindende kragt maakten. Dit deedt de Eerw. HUBERTUS VAN MONSJOU, en gaf zulks gelegenheid aan den *Vliſſingſchen* Kerkleeraar JAN JACOB BRAHÉ, een Werkje over den aart en natuur deezer Artykelen in 't licht te geeven. Over de Kerklyke goedkeuring aan 't zelve verleend rees niet weinig geſchils; dan nog meer wegens den inhoud, byzonder betreffende het derde Artykel, de Leer der *Regtvaardigmaakinge*. Een Boekje, ten Tytel voerende, *Wolke van Getuigen voor de Leer der Regtvaardiginge door en uit het Geloove, verzameld by gelegenheid van het in 't licht geeven der Aanmerkingen over de vyf Walcherſche Artykelen, door* JAN JACOB BRAHÉ, ter Clasſicaale Vergadering van *Walcheren*, te *Middelburg* vergaderd, ingeleverd, verwekte veel opziens. Daar 't zelve het Gevoelen, door BRAHÉ beweerd, beſtreedt,

LXXXVIII. BOEK. 1761.

LXXXVII. BOEK. 1761. ſtreedt, en onbeſtaanbaar keurde met den inhoud van het Artykel door de *Zeeuwſche* Kerkvergaderinge voorheen vastgeſteld. Naamloos was dit Boekje, en werd de onbekende Schryver, door zommigen voor een *Nagtuil* geſcholden, en zyn Werk voor een *Libel*, een *allerſchandelykst Pasquil*, een *Prul*, en een *Waterlooze Wolk*, uitgekreeten. Men zou het als zodanig agter de bank geworpen hebben. Dan een der Leden bragt in 't midden, dat de inhoud van dit Boekje dierbaar was, en hy 'er zich aanhieldt: maar, wyl het zonder naam op tafel kwam, dat hy het daarom van de hand zou wyzen, ten ware iemand dat Boekje overnam. Waar op de *Middelburgſche* Kerkleeraar A. VAN DER SLOOT opſtondt en toonde, dat de zaak van te grooten belang was, om ze zo vlot van de hand te wyzen; dat waarlyk de byzondere begrippen van den Leeraar BRAHÉ, van te verren uitzigt waren, als ſtrydig tegen GODS Woord, tegen de Formulieren van Eenigheid, tegen de Hervormers, en beſte Godgeleerden, tegen de Bepaalingen, door de Clasſis zelve, in verſcheide Jaaren, by herhaalinge, met zo veel wysheids en naauwkeurigheids gemaakt, en als *Antinoniaansch* veroordeeld. Wyders zyne droefheid betuigende, over de ſchand- en ſmaadnaamen een Boekje gegeeven, 't welk het Leerſtuk der Regtvaardiginge, overeenkomſtig met de Heilige Schrift, de Formulieren van Eenigheid, de Leer der Hervormeren en der beſte Godgeleerden, voordroeg. „ Verre

„ was

„ was het," ſprak hy; „ met de Gere- LXXXVII.
„ formeerde Kerk gekomen, zo men, on- BOEK.
„ der den dekmantel van ſchendnaamen, ——
„ 't zelve durfde van de handwyzen: maar 1761.
„ indien dat de zaak was, daar 't op aan-
„ kwam, en waar van het al of niet behan-
„ delen van deeze groote zaak afhing, zo
„ iemand dat Boekje wilde overneemen,
„ dan verklaarde hy, met alle vrymoedig-
„ heid, zulks te doen." BRAHÉ zag zich in zyne verwagting te leur geſteld; de verklaaring van VAN DER SLOOT bewoog de meeſte volgende Leden daar mede in te ſtemmen; de Meerderheid beſloot nader over dit Boekje te handelen. Inmiddels klom de twist tuſſchen die twee Kerkleeraaren, op eenige Vergaderingen, zeer hoog, en geene vriendlyke bemiddeling kon denzelven dempen.

Naa zo veel Kerklyk woelens zondt de Heer Mr. PIETER BODDAERT, Secretaris van den Raad ter Admiraliteit in *Zeeland*, eene *Zedige Verdeediging* in 't licht, van de *Wolke der Getuigen*, welk Werkje hy voor 't zyne erkende. BRAHÉ gaf een Antwoord op de Bezwaaren van VAN DER SLOOT, met een Naaſchrift ter Wederlegginge van de *Zedige Verdeediginge* van den Heere BODDAERT. Het geſchil groeide met wederzydſche verbitteringe aan. Vertoogen tegen Vertoogen zagen het licht. Andere Schryvers mengden 'er zich in. Tot dat men beſloot de zaak, in Herfstmaand deezes Jaars, Kerklyk af te doen. De Broeders in grooten getale opgekomen

LXXXVII. BOEK. 1761. zynde, werd BRAHÉ, met meerderheid van ſtemmen, vry verklaard van Onregtzinnigheid en *Antinomianery*. VAN DER SLOOT verzette zich tegen die uitſpraak: weshalven het geſchaapen ſtondt, dat de verwyderingen, door dit Verſchil veroorzaakt, nog grooter zouden worden, niet alleen tuſſchen de Leden der Clasſis zelve; maar ook tuſſchen anderen: dewyl verſcheide Perſoonen reeds over dit Onderwerp een Penneſtryd voerden. Staaten van *Zeeland* vonden goed met hun gezag tuſſchen beide te treeden, en de Clasſis van *Walcheren* te bevelen, alle verdere Handelingen over deeze zaak te ſtaaken, en te verbieden eenige Schriften over deeze Geſchillen in 't licht te geeven. Gelaſtende de Clasſis van *Walcheren*, „ om, zo ſpoedig doenlyk, „ aan hun Ed. Mogenden over te geeven, „ Copien Authentiecq van de zogenaamde, „ doch nimmer door hun Ed. Mogenden „ geapprobeerde vyf Artykelen." Voorts moeſten BRAHÉ en VAN DER SLOOT ieder een kort, duidelyk en opregt Opſtel opmaaken, van hunne Gevoelens over de Regtvaardigmaakinge. En werd aan zulke Leden van de Clasſis, die oordeelen mogten, dat de verſchillende gevoelens over dit Gewigtig Stuk in de Gereformeerde Kerken deezer Landen, als te zaamen beſtaanbaar, zouden kunnen geleerd worden, vryheid gelaaten, om een Opſtel van Vereeniging te vervaardigen, met welgepaſte, aanneemelyke, en vooral Schriftuurlyke woor-

woordingen (*). Hier mede was de Kerktwist gedempt. LXXXVIIde BOEK.

Veel gerugts maakte, zints eenigen tyd, een naamloos Godgeleerd Geschrift, getyteld, *Examen van het Ontwerp van Tolerantie, om de Leere in de Dordrechtsche Synode vastgesteld, met de veroordeelde Leere der Remonstranten te vereenigen:* waar in, op eene haatlyke en onchristlyke wyze, aan veele Hoogleeraaren, en anderen, gevoelens werden aangewreeven, die zy nooit onthelsd; maar van welken zy een afkeer hadden: inzonderheid werd de nagedagtenis des Hoogleeraars VAN DEN HONERT, aangetast door zekeren Emeritus Predikant HOLTIUS, die bekend stondt voor den eersten Aanvoerder dier ontstaane Geschillen, met hevigheid, onbescheid en lastertaal van hem voortgezet. De Raadpensionaris werd gelast, deezen onrustigen Man voor zich te ontbieden en te onderhouden, wegens dit aanstootelyk en slegt gedrag, en het uitgeeven van Godgeleerde Schriften zonder Kerklyke Goedkeuring, en hem aan te zeggen, dat hy, buiten byzonder verlof en uitdruklyke toestemming, van hun Ed. Groot Mogenden, zich zou hebben te onthouden, van eenige Werken of Geschriften over Godgeleerde Stoffen, uittegeeven, of te doen uitgeeven, op straffe van de hoogste ongunst. HOLTIUS antwoordde; „ dat hy zich altoos als een „ ge-

1761. HOLTIUS over zyn schryven onderhouden. Plakaat wegens Godgeleerde Werken.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 263—324.

LXXXVII. BOEK. 1761.

„ gehoorzaam Onderdaan hebbende gedraa-
„ gen, niet in gebreke zou blyven, om
„ zulks mede in deezen te doen." — Dit geval gaf aanleiding tot vernieuwing en verbreeding van het Plakaat, in den Jaare MDCCXV, vastgeſteld, by 't welke aan allen, tot de Openbaare Kerk deezer Landen behoorende, verboden wordt eenig Geſchrift de Godgeleertheid betreffende uittegeven, zonder Naam of Kerklyke Goedkeuring (*).

L. GENNETÉ doet zich als een Waterwerktuigkundige kennen.

Ongunſtige Beoordeelaars van het Character der Landzaaten hebben te meermaalen geklaagd, dat men hier, ter aanmoediging van Kunſten en Wetenſchappen niets over hadt; doch konden zy, daar de Bewyſtukken voor het tegendeel te duidelyk ſpraken, om gelochend te worden, hun onbillyk oordeel op geene andere wyze regtvaardigen, dan met aan te merken, dat Voordeel aanbrengende Kunſten 'er van moesten uitgezonderd worden by een Landaart, die alles ten eigenbaat aanwendt. 't Is waarheid en geen ſchande, dat, over 't algemeen geſprooken, de *Nederlanders* zich meest op nut aanbrengende Kunſten toeleggen, en het deeze aan geene aanmoediging laaten ontbreeken. Een en andermaal hebben Vreemdelingen zich van deeze geestneiging bediend, en, door een veelbeloovend voorgeeven, van iets ongewoons te kunnen uitvoeren, zelfs kundigen

(*) *Reſol. van Holl.* 4 Aug. en 7 Aug. 1761.

gen beleezen, terwyl zy het veel gerugts maakend werk ſteeken laatende, toonden geen ander doel gehad te hebben, dan ten koſten van den voordeel bedoelenden *Nederlander*, eenen geruimen tyd te leeven, of zich te verryken. Hier van leverde dit Jaar een ſpreekend voorbeeld op, in den eindelyken afloop van het lang verwagte Waterwerktuig, des Heeren LEOPOLD GENNETÉ, een *Lotharinger* van afkomst, die op *Leydens* Hoogeſchool, Onderwys in de Natuur- en Wiskunde ontvangen, boven al de leſſen van den grooten 's GRAVESANDE genooten, en vervolgens, als Ingenieur en eerſte Wiskunſtenaar, een geruimen tyd in dienſt van zyne Roomſchkeizerlyke Majeſteit geſleeten hadt. De Waterwerktuigkunde ſcheen meer dan iets anders zyne aandagt bezig gehouden, en hy, in 't vervaardigen van Werktuigen, die het Water op eene meer dan gemeene hoogte gemaklyk, en zonder veel koſten, opwerkten, groote vorderingen gemaakt te hebben. LXXXVII. BOEK. 1761.

Overeenkomst met hem aangegaan.

Het zo dikwyls opgeworpen plan, om het *Haarlemmer-Meir* te bedyken en droog te maaken, kort naa de aanſtellinge van den jongſt overleden Stadhouder, weder leevendig geworden zynde, raadpleegden de daar in belang hebbende Steden, Dykgraaf- en Heemraadſchappen ernſtig over dit ſtuk. Middelerwyl kwam de gemelde GENNETÉ hier te lande, en gaf aan Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland* te

LXXXVII. BOEK. 1761. kennen, dat hy meende een Waterwerktuig te zullen kunnen vervaardigen, 't welk nauwlyks de helft zou kosten van een Schepradmolen, en dat, zonder wind te behoeven, zo veel zou uitwerken, als tien Schepradmolens, wanneer zy aan den gang waren. Zyn voorstel werd met graagte gehoord, en vondt zo veel goedkeurings, dat gemelde Heeren, dit niet alleen Staaten van *Holland* bekend maakten; maar ook in overweeging gaven, of zy niet zouden kunnen goedvinden om, wegens eene zaak van dat belang, eenige Heeren te gelasten om met GENNETÉ nader te spreeken, en hun te volmagtigen, om, wanneer zy waarschynlyk een goeden uitslag voorzagen met hem, wegens het vervaardigen, en de beloonings gen in gevalle het goed bevonden wierd, onder den Staaten goedkeuringe, eene overeenkomst te treffen. Dit verzoek geschiedde by eenen aanpryzenden Brieve in Louwmaand des Jaars MDCCLI. Zeer ras kregen zy een voldoend Antwoord, en werden Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland* gemagtigd, overeenkomstig het gedaan verzoek, met GENNETÉ te handelen. Zy troffen, in de volgende maand eene Overeenkomste, de Kosten der Bouwstoffen, de Arbeidsloonen, de Huur van de plaats, noodig om het Werktuig op te rigten, zouden voor Rekening van den Staat komen; en beantwoordde 't zelve aan de verwagting, dan zou de Uitvinder een Jaarrente van Duizend Dukgaten erlangen.

Wel-

Welhaast sloeg hy de hand aan 't werk; agter het Pesthuis buiten *Leyden* op eene van alle kanten omheinde plaats, en verwagte men een vaardige volvoering. Het werk zammelde. GENNETÉ schreef het toe aan de groote moeite om de daar toe noodige Bouwstoffen te bekomen, aan de zwaarigheden, die hy ontmoette by verscheide Houtkoopers, Timmerlieden en Smeden, die gelyk hy voorgaf, uit vreeze dat aan zodanig een Werktuig veel minder Houts zou gaan, en veel minder Arbeidsloonen zouden verdiend worden, den voortgang van het Werk zogten te stremmen. De weigering der Smeden althans schynt aanleiding gegeeven te hebben, dat het Yzerwerk op 's Landswerf te *Amsterdam* vervaardigd werd. —— In Wynmaand des Jaars MDCCLIV, was eindelyk het Werktuig in gereedheid; doch een Lek in een der Pompen belette den voortgang der Proefneeminge, welke GENNETÉ, ondanks alle minlyke en vriendlyke aanmaaningen, uitstelde tot hy in Oogstmaand van 't Jaar MDCCLVI, zonder des kennis te geeven, uit het Land vertrok.

LXXXVII. BOEK. 1761. Het werk verwylt en GENNETÉ vertrekt.

Vergeefsch wagtte men de wederkomst des Kunstenaars, tot in Hooimaand des volgenden Jaars, wanneer men te raade werd, den Meester Timmerman, door GENNETÉ altoos aan het Werktuig gebruikt, over de voltooijing te spreeken, en met deezen den verdrag ten dien einde aan te gaan. Hy zet het werk voort, onder eene traage Briefwisseling met GENNETÉ, die de be-

Hy blyft uitlandig.

LXXXVII. BOEK. 1761. loofde overkomst steeds uitstelde. Om hem sterker te dringen, vaardigden zy deezen Timmerman, in Herfstmaand des Jaars MDCCLVIII, naar *Luik*, de plaats waar GENNETÉ zich toen onthieldt, om nadere onderrigtingen wegens het afmaaken des Werktuigs te bekomen. In gevolge van dezelve was het, in Grasmaand des volgenden Jaars, in gereedheid gebragt, en werd GENNETÉ verzogt, ter Proefneeminge, binnen eenen bepaalden tyd, over te komen, of iemand daar toe te volmagtigen. Hy beantwoordde dit verzoek uit *Parys* in een Brieve aan den Raadpensionaris gerigt, opgevuld met klagten over 't lastig aandringen op zyn overkomst, en met eene weigering om de Proeve door een ander te laaten neemen; dan die genoeg uitwees, dat gebrek aan Geld, de hoofdrede was, die hem belette naar *Holland* weder te keeren, om zyn Werktuig te voltooijen. Een minzaamer Brief dan hy verdiende, noodigde hem herwaards, met aanbieding van de Reiskosten, en een Daggeld van Tien Gulden eene Maand lang, die hy te *Leyden* zou blyven. Hy nam aan vóór den gestelden tyd over te zullen komen; maar een nadere Brief verschoof het weder tot het onzekere. Hier uit bespeurden Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland*, dat men zyne Wederkomst vrugtloos wagtte; en werden zy te raade van alles tusschen hun en den uitlandschen Kunstenaar voorgevallen, Staaten van *Holland* kennisse te geeven, waar van zy denzelven, met Tyds-

be-

bepaaling en aandrang om overkomst, ver- LXXXVII.
wittigden. Thans kwam hy zo verre, dat BOEK.
naa het vervaardigen eeniger toevoegzelen, ——
de Proeve door den Timmermans Baas zou 1761.
genomen worden. Dan deeze wilde zulks niet op zich neemen, eer het Werktuig, zo verre het in afweezigheid van GENNETÉ gemaakt was, door hem zelve was goedgekeurd. Dus te leurgeſteld drongen zy op GENNETÉS overkomst aan; doch hy was en bleef afweezig, en eindelyk vernamen zy niets van hem.

De Heeren, wien het toevoorzigt en de uitvoering, van dit den Lande zo veel heils beloovende Werktuig was toevertrouwd, oordeelden het niet langer te mogen uitſtellen aan de Staaten van *Holland*, breedvoerige opening te geeven van het voorgevallene, in 't verloop van zo veele Jaaren met GENNETÉ, en te verzoeken, dat het Werktuig mogt onderzogt worden, om te beſlisſen of 't zelve aan de beloofde werking kon voldoen en van de verwagte nuttigheid weezen. Op dit verzoek beſlooten de Staaten de Hoogleeraars in de Philoſophie aan *Leydens* Hoogeſchool, te volmagtigen tot het nazien en beproeven des Werktuigs. — De Heeren J. LULOFS, P. VAN MUSSCHENBROEK en J. N. S. ALLEMAND, voldeeden aan dit Staatsbeſluit. Het onderzoek liep zeer ten nadeele van den Uitvinder, allen ſtemden zy overeen, „ dat 'er geen de minſte uitwerking van dit „ Werktuig te wagten was." In de byzondere opgaven, betuigde LULOFS,

De Proef beantwoordt in geenen deele.

LXXXVII. BOEK. 1761.

„ dat 'er geen de minſte hoop was om door „ deeze Machine, de allergeringſte quan„ titeit water op te brengen." MUSSCHENBROEK, ging verder en beſloot, uit betoogde zwaarigheden; „ dat het on„ mogelyk was, om eenige beweeging in „ de Machine te brengen, veel min dat de„ zelve zou kunnen voldoen aan het oog„ merk van GENNETÉ, om 'er Water „ mede te kunnen oppompen." ALLEMAND keurde desgelyks het Werktuig onvoldoende aan het oogmerk; doch dewyl hy het Beginzel, waar uit GENNETÉ gewerkt hadt, zo veel de beſchouwing betrof, niet wraakte, vonden Gecommitteerden tot zaaken de nieuwe Uitvindingen raakende, in wier handen de ingeleverde Berigtſchriften der Hoogleeraaren geſteld waren, goed, eene nadere verklaaring hier van te eiſchen van deezen Hoogleeraar, die dezelve eerlang liet toekomen.

De gemaakte overeenkomst vernietigt.

By 't verſlag van dit onderzoek, betuigden de Gecommitteerden van hun Edele Groot Mogenden, met betrekking tot de Nadere Verklaaringe van den Hoogleeraar ALLEMAND, dat in gevolge van dezelve, een geheel ander Werktuig dan 't geen GENNÉTÉ ontworpen hadt, zou moeten gemaakt worden, en dat het gemaakt zynde, hier te Lande onbruikbaar zou bevonden worden, wegens gebrek van genoegzaame Diepte der Gronden, om welke reden zy meenden van het verder onderzoek, van deeze Uitvindinge zich te mogen ontſlaan. —— En met betrekkinge

ge tot de zaak van GENNETÉ zelve, dat zy met verontwaardiginge hadden gezien, deszelfs onbetaamelyk gedrag in dit geheele Werk gehouden, waar door hy het geduld en de toegenegenheid van Dykgraaf en Hoogheemraaden van *Rhynland* op het schandelykst hadt misbruikt, en eindelyk, door zyn heen gaan en weg blyven, uit deezen Lande, zeer klaar getoond van zyne Onderneeming geheel af te zien, weshalven, door zyn eigen gedrag, het verdrag, in den Jaare MDCCLI gemaakt, te eenemaale was vervallen. In Slachtmaand deezes Jaars MDCCLXI, werden gemelde Heeren, onder wier opzigt nu tien Jaaren geleden, dit Werk was aangevangen, gelast het vervaardigde aftebreken en ten gelde te maaken, op dat het zou kunnen strekken tot minderinge der daar aan besteedde kosten (*). — Allen, die zich door deezen Vreemdeling, en diens groote beloften, hadden laaten beleezen, schaamden zich over het te groot vertrouwen op hem gesteld; niet weinigen, die, reeds van den beginne, geen gunstig denkbeeld daar van opgevat hadden, en zich, door het marren des werks, hier in gesterkt vonden, konden niet nalaaten, nu de uitslag aan hunne verwagting beantwoordde, 'er den spot mede

LXXXVII. BOEK. 1761.

(*) *Resol. van Holl.* 4 Febr. 19 Maart 3 April 4 Nov. 1761 en — *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 93 — 162. Waar men de Afbeeldingen, zo van GENNETÉS Werktuig, als van ALLEMANDS Ophelderinge aantreft.

LXXXVII. BOEK. 1761.

de te dryven: terwyl veelen, op het oude geſteld, beveſtigd werden in het wraaken van nieuwigheden, en voedzel raapten tot aankweeking van een dikwyls ſchadelyk vooroordeel. Wy hebben dit der optekeninge waardig geoordeeld, om de zeldzaamheid des gevals, het gerugt, 't welk hetzelve maakte, als mede om 'er een les van Voorzigtigheid, ten aanzien van dikmaals veel beloovende Vreemdelingen uit te doen ontleenen.

Octroijen aan Uitvindingen verleend.

Beter ſlaagde, daar zyne Uitvindingen in 't klein voldeeden, zekere FRANCOIS XAVIER D'ARLES DE LIGNIERE, in het verkrygen van 't verzogt Octroy op een Werktuig, tot het uitdiepen van Vaarten en Kanaalen, van een Ploeg of Krabbelaar om Rivieren te verdiepen en Zandplaaten weg te nemen; als mede van eene nieuwe ſoort van Waterpompen (*). — Ook erlangde JACOB GROENEWEGEN, van *Werkendam*, Octroy tot het maaken van een Waterwerktuig van eene geheel andere natuur, en zo men zich beloofde van voordeeliger uitwerking, dan de gewoone Scheprad-molens (†).

De Maatſchappy te *Haarlem* met open Brieve verëerd.

Dat het den Vaderen des Vaderlands niet ontbrak aan zugt tot het koeſteren en kweeken van Kunſten, Weetenſchappen, en Nieuwe Uitvindingen, bleek dit Jaar nog nader. De *Hollandſche Maatſchappy der Wee-*

(*) *Reſol. van Holl.* 1 April 1761.
(†) *Reſol. van Holl.* 4 Dec. 1761.

Weetenſchappen te Haarlem, in den Jaare MDCCLII opgerigt (*), was zedert in aanzien binnen- en buitenlands, in aantal van waardige Leden, zo Inwoonders als Vreemdelingen, grootlyks toegenomen: de uitgegeevene Verhandelingen met graagte gezogt, ſtrekten ten bewyze van den onvermoeiden yver, om te voldoen aan de verkoozene Spreuke, TER EERE GODS EN TEN NUTTE DES VADERLANDS. Met dit alles was die Maatſchappy niets meer, dan het bedryf van byzondere Perſoonen, niet geſtaafd, door het verklaarde welgevallen, en 't gezag der Hooge Overheid. Beſtuurders, dit in aanmerking neemende, en hoe in andere Landen, ſoortgelyke Maatſchappyen, by derzelver inſtandblyving en voortgang, de gunſtige goedkeuring van den Souverain verworven hadden, vervoegden zich ten dien einde by Staaten van *Holland*, welken het behaagde, op de plegtigſte wyze, door hun hoog Gezag goed te keuren, *de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen binnen de Stad Haarlem*, als mede derzelver aangenomen Spreuk, DEO ET PATRIÆ, en Zegel met het randſchrift SIGILLUM SOCIETATIS SCIENTIARUM BATAVO-HARLEMENSIS. Dit alles geſchiedde onverkort het regt van andere Steden; en zou het der Maatſchappye niet vryſtaan, openlyk te leeraaren, of eenige Stuk-

LXXXVII. BOEK. 1761.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 56.

LXXXVII. BOEK. 1761.

Stukken te doen drukken, in eene andere Taale dan de *Nederduitſche*, of in die Taalen, in welke de Verhandelingen oorſpronglyk geſchreeven waaren. Deeze Open-Brief, den dertigſten van Hooimaand verleend, en met Dankbaarheid ontvangen, ſtrekte der Maatſchappye tot een nieuwe ſpoor en prikkel om haar begonnen werk, met allen yver, voort te zetten (*).

Genootſchap *Pro excolendo jure Patrio* te Groningen opgerigt.

Aan de zugt eeniger Aanzienlyke Perſoonen, tot eene gegronde kennis van het *Vaderlandſche Regt*, was in *Groningen* een Genootſchap, ten Zinſpreuke voerende PRO EXCOLENDO JURE PATRIO, de geboorte verſchuldigd. Het werd, in Sprokkelmaand deezes Jaars, tot ſtand gebragt, wanneer de Hoogleeraar NICOLAUS ENGELHARD, 't zelve met eene gepaſte Redenvoering inwydde, en een Genootſchap, 't geen zo veel hy wist, éénig in zyn ſoort was aanmoedigde. Het oogmerk der Leden ſtrekte om in te dringen tot de kennis der Gronden van onze Regeering en Vaderlandſche Wetten; zy bepaalden zich, ten dien einde, niet alleen, tot het onderzoek van het Staats- en Burger-regt der *Vereenigde Nederlanden*; maar ſtrekten hun plan uit, tot alles wat daar toe rechtſtreeks, of van ter zyde

(*) *Reſol. van Holl.* 30 July 1761. *Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen*, VI Deel II St. *Voorber.* bl. XIII.

de, kon dienen, uit de Taal- en Oudheidkunde, zo wel als uit de Natuurlyke Hiſtorie van ons Vaderland, om zich dus den arbeid dier Medeleden, welker Letteroefeningen de Regtsgeleerdheid niet volſtrekt bedoelden, mede ten nutte te maaken (*). En de Inrigting zelve en de Naamlyst der Leden, vervuld met een aantal geagte Mannen, bekend voor arbeidzaame Beoefenaars dier Weetenſchappen, deedt de gegrondſte hoope opvatten, dat de ſchoot diens Genootſchaps veel goeds zou baaren. LXXXVIII BOEK. 1761.

Met het afloopen van dit Jaar, ſtondt het laatſte Dertigjaarige Octroy aan de *West-Indiſche Maatſchappye* deezer Landen verleend (†) te eindigen. Het behaagde den Algemeenen Staaten op nieuw, dezelfde Voorregten aan dit Lichaam, voor 't zelfde tydvak, te vergunnen: met de daar in gemaakte veranderingen, ten opzigte van de vrye Vaard op de Kuſten van *Africa*, onder de bepaaling van zekere Recognitie aan de Maatſchappye, welke vergunning, in den Jaare MDCCLIV geſchonken (§), thans mede ten einde liep. Alleen was 'er eene verandering omtrent de Schepen en Goederen, over andere Landen, en Staaten herwaards aankomende; als mede dat tot de Vaard Het Octroy der *West-Ind. Maatſchappye* verlengd.

(*) *Verhandelingen ter naſpooringe van de Wetten en Geſteldheid onzes Vaderlands, door een Genootſchap* Pro excolendo Jure Patrio, I Deel.

(†) WAGENAAR *Vaderl. Hiſt.* XIX D. bl. 32.

(§) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 167.

XXXVII. BOEK. 1761.

Vaard op *Africa* Schepen van allerlei Lengte zouden mogen gebruikt worden; met eene nieuwe bepaaling der Lastgelden daar van te betaalen (*).

Twee Aardbeevingen.

Eene Aardbeeving, die in *Spanje* geweldig was, de Bogt van *Frankryk* ſchokte, en ook in *Schotland* en *Ierland* beſpeurd werd, namen eenigen in dit Land, op den laatſten van Lentemaand, waar. De Kerkkroonen in de *Joodſche* Synagoge te *Amſterdam*, 's naamiddags omtrent twee uuren, van zelf beweegende, gaven het daar te kennen; te *Maaslandſluis* ontdekte men het niet alleen aan de ſlingeringen dier Kerkcieraaden, welke meer dan een voet heen en weder gingen; maar ook aan de Beweeging van het Water, welke de Schepen in de Haven op eene vreemde en ontzettende wyze ſlingerde. — Te *Maaſtricht* hoorde men, den vierden van Bloeimaand, 's avonds naa zeven uuren, eenig Gedruis, gevolgd van eenen ſtoot of beweeging van den grond, zo ſterk dat de Menſchen uit hunne Huizen, zich op ſtraat begaven. 'Er was weinig winds, aan de lugt zag men roode ſtreepen; doch naa de Aardbeevinge hieldt de wind op, en de lugt veranderde (†). Beide deeze Aardbeevingen hebben hier te Lande geene ſchade altoos veroorzaakt; doch wy moeſten ze optekenen; dewyl dit ſchrikbaarend verſchynzel, hoe zeldzaam

an-

(*) *Reſol. van Holl.* 2 Dec. 1761.
(†) *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 1201.

anders in onze Jaarboeken, in de laatſte Jaaren, te meermaalen voorkwam. LXXXVII. BOEK.

Hoewel het zich met den uitgang des Jaars MDCLXI, en den aanvang des volgenden, liet aanzien, als of, by het afbreeken der afzonderlyke Vredehandelinge tuſſchen *Frankryk* en *Engeland* (*), het getal der Oorlogende Mogenheden, wel verre van te verminderen, ſtondt te vermeerderen, en zulks met de daad geſchiedde, mogt evenwel dit Jaar den dageraad des Vredes aanſchouwen. —— Dat *Spanje* zich in deezen Vredehandel mengde, en bedreigingen van *Engeland* den Oorlog aan te doen byvoegde, indien het aan de voorſlagen van *Frankryk* geen gehoor gaf, ontſtak de gemoederen der *Engelſchen* zeer tegen de *Spanjaarden*; en veelen, in ſtede van die vermeerdering van Vyanden tegen *Groot Brittanje* als nadeelig aan te zien, ſpelden dit Ryk daar uit groote voordeelen (†). Het *Spaanſche* Hof deeze neiging van het *Londenſche* beſpeurende, liet den tienden van Wintermaand, van't Jaar MDCCLXI, een Bevelſchrift afgaan naa alle Zeehavens diens Ryks om alle *Engelſche* Schepen, zich daar bevindende, op te houden (§). Eer dit Jaar eindigde, was de Oorlog van de *Spaanſche* zyde zo goed als verklaard, en het

1761. De Oorlog dreigt algemeen te zullen worden.

(*) Zie hier boven, bl. 161.
(†) *Univerſal Magaz.* Vol. xxix. p. 201. 216. 217.
(§) *Univerſal Magaz.* Vol. xxx p. 44.

LXXXVII. het ander was nauw begonnen, of van de *En-*
BOEK. *gelſche* zyde zag eene Oorlogsverklaaring
——— het licht, welhaast van eene ſtaatlyke in
1762. *Spanje* gevolgd.

Tuſſchen *Frankryk* en *Spanje* werd een allernauwſte Verbintenis geſlooten (*), en *Portugal* aangezogt daarin te deelen. De Koning vondt groote zwaarigheden om toe te ſtemmen in een allerdringendst aanzoek, wilde de Onzydigheid, dus lang gehouden, bewaaren, en boodt zyne bemiddeling tot den Vrede aan: de bedreigingen dat, ingevalle hy niet van die Onzydigheid afzag, *Spaanſche* Krygsbenden *Portugal* zouden inrukken, konden hem niet beweegen om deeze te laaten vaaren, en met die twee Mogenheden tegen *Engeland* zamen te ſpannen (†). Het volvoeren deezer bedreiging, bewoog den Koning van *Portugal*, den Oorlog aan *Spanje* te verklaaren, beantwoord door eene Oorlogsverklaaring van dat Hof, als mede van het *Franſche* (§). Wanneer de gedreigde inval in *Portugal* gedaan was, liet de Koning, door zyn Afgezant DE COSTA D'ALMEIDA DE SALEMA, by hun Hoog Mogenden, den Onderſtand vraagen in het Verdeedigend Verdrag van den Jaare MDCCIII bepaald (§§).

Dit

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXIX. p. 375. 378. 379. Vol. XXX. p. 99. 142. 194.
(†) *Univerſal Magaz.* Vol. XXX. p. 254—259.
(§) *Univerſal Magaz.* Vol. XXXI. p. 42.
(§§) *Reſol. van Holl.* 16 Sept. 1762.

LXXXVII. BOEK. 1762.

De Dood der Ruſſiſche Keizerinne ELIZABETH brengt eene groote verandering te wege.

Dit byſter oorlogzugtige gelaat der zaaken in *Europa*, klaarde ten onverwagtſte op. De dood van de Alleenheerſchereſſe aller *Ruſſen*, op den vyf- en- twintigſten van Wintermaand des Jaars MDCCLXI, plaatſte PETER DEN III, op den *Ruſſiſchen* Throon. Deeze Vorst was geheel ingenomen met den Koning van *Pruiſſen* en hadt den Oorlog door ELIZABETH tegen FREDERIK DEN GROOTEN, in gemeenſchap met de Hoven van *Weenen* en *Verſailles* gevoerd, met leede oogen aangezien. Zo onbegrensd was de bewondering deezes Vorsts van den *Pruiſſiſchen* Monarch, dat hy, by 't leeven van ELIZABETH, aan een der vreemde Staatsdienaaren zyn ongenoegen betuigende, dat de Keizerin hem in *Rusland* hadt doen komen, 'er byvoegde „ was ik Hertog van „ *Holſtein* gebleeven, ik zou thans in *Pruiſ-* „ *ſiſchen* dienst het bevel over een Regi- „ ment gevoerd, en de eer gehad hebben, „ om in perſoon een zo groot Monarch te „ dienen, eene eer die ik veel hooger keur „ dan die van Groot-Hertog te weezen." Naa zyne Throonbeklimming gaf hy meermaalen den Koning van *Pruiſſen*, den naam van *Meeſter*. Met een zyner Gunſtelingen over dit onderwerp ſpreekende, was zyne taal. „ Gy weet ik ben een getrouw Die- „ naar van myn Meeſter geweest: want gy „ herinnert u, dat ik kundſchap van alle „ Kabinetsgeheimen aan hem liet toeko- „ men." Wanneer de Heer, dien hy in deezer voege aanſprak, op zulk een taal

LXXXVII. BOEK. 1762.

ſcheen verbaasd te ſtaan, en marde met eenig antwoord te geeven, voerde de Keizer hem te gemoet. „ Waar voor vreest gy? „ het oude Wyf leeft niet meer, en zy kan „ u niet naa *Siberie* zenden." — Deezé bekende verkleefdheid des nieuwen *Ruſſiſchen* Monarchs aan den Koning van *Pruiſſen*, deedt eene wending van zaaken wagten, die ook bykans zo ſpoedig, als de dood van ELIZABETH, opdaagde (*).

Czaar PETER DE III, wordt Bondgenoot van FREDERIK DEN GROOTEN.

PETER DE III, liet aan de Afgezanten van *Ooſtenryk*, *Frankryk* en *Zweeden*, met den aanvang deezes Jaars, eenen voorſlag doen, dat hy den Oorlog moede, en, om den Vrede te bezorgen, gereed was alle de Vermeeſteringen, door de *Ruſſiſche* Wapenen gemaakt, op te offeren, hoopende dat de met hem verbonden Hoven van hunnen kant, even zeer aan het herſtel des Vredes, de voorkeur zouden geeven boven de voordeelen, welke zy niet dan met bloedſtorting konden verkrygen. Hoe zeer de Koning van *Frankryk* naa den Vrede betuigde te haaken, kon hy niet beſluiten een ſtap tot den zelven te doen, zonder medeweeten en toeſtemming zyner Bondgenooten (†). Doch Czaar PETER DE III, alle andere inzigten ter zyde ſtellende om zyne buitenſpoorige vooringenomenheid met het Character des Konings van *Pruiſſen* te voldoen, zondt, zonder zyner Bond-

(*) COXE *Travels* Vol. II. p. 8. 11. 12.
(†) *Univerſal Magaz.* Vol. XXX. p. 217. 218.

Bondgenooten goedkeuring aftewagten, of de belangen en eer zyns Ryks in 't oog te houden, een Gezant naar *Berlyn* om eene onmiddelyke bevrediging te bewerken. FREDERIK DE GROOTE, dien de krygskans tegen liep, en op't punt ſcheen, om, door het aantal en de volharding zyner Vyanden, overmeeſterd te zullen worden, nam een voorſtel, geſchikt om hem te redden, uit eene engte waar uit geen menſchlyk vermogen hem kon helpen, zonder eenig verwyl aan, in Lentemaand werd de Wapenſtilſtand, in Bloeimaand de Vrede, en een Verdrag van verbintenis geſlooten. Czaar PETER DE III, liet zyne voorgaande Bondgenooten vaaren, zonder iets het minſte ten hunnen voordeele te bedingen. Hy riep niet alleen zyne Soldaaten uit het *Ooſtenryks* Leger te rugge; doch zondt, naa eenen korten tusſchentyd, eene verſterking van 20,000 Man aan zyn begunſtigden Held. Dus vervoegden zich, in 't verloop van weinig maanden, de *Ruſſiſche* Benden by het *Pruiſſisch* Leger, om diezelfde *Ooſtenrykers*, nog zo onlangs, door de wapenen der *Ruſſen* in *Sileſie* gebragt, uit dat Land te dryven. — *Zweeden* volgde de voetſtappen des Hofs van *Petersburg*, en tekende, in dien eigenſten Bloeimaand, den Vrede met het Hof van *Berlyn*.

LXXXVII. BOEK. 1762.

Scheen FREDERIK, door dien onverwagten en hem recht tydig komenden dood zyner Vyandinne, en de Throonbeklimming, zyns onbegrensden Bewonderaars, ge-

De Vrede tusſchen de Oorlogende Mogenheden geſlooten,

LXXXVII. BOEK. 1762. geholpen, de Zesmaandelyke Regeering des laatstgemelden dreigde hem op nieuw te dompelen in dien poel van verlegenheid, waar uit hy gered was. CATHARINA DE II, haaren Egtgenoot ontthroond, en, naa diens kort daar opvolgenden dood, het Ryksbeſtuur in handen genomen hebbende, nam andere maatregelen, en hadt reeds bevelen gegeeven, die het hervatten der vyandlykheden dreigden; maar het hooren leezen der Brieven tuſchen den Koning van *Pruiſſen* en haaren overleden Egtgenoot gewiſſeld, behelzende veele heilzaame raadgeevingen, tegen de onbedagtzaame en onvoorzigtige maatregelen, welke de genegenheid der Keizerinne van hem vervreemde, en Lieden van den hoogſten Rang afkeerig van hem gemaakt hadden, wekte haare dankbaarheid dermaate, dat zy zich op 't ſterkſte ten voordeele diens Konings verklaarde, en de gedreigde vyandlykheden opſchortte. 't *Ruſſiſch* Leger ſcheidde zich wel van het *Pruiſſiſche* af; doch al het voorheen veroverde werd overgegeeven, en de ſtipſte Onzydigheid in agtgenomen. De groote FREDERIK, hervatte, met vernieuwde kragten, zyne Krygsverrigtingen in *Sileſie*, en maakte een hem roemryk einde aan deezen bloedigen zevenjaarigen Oorlog. Op den Vrede van *Fontainebleau* tuſchen *Frankryk*, *Spanje*, *Engeland* en *Portugal* geſlooten (*), volgde eerlang die van

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXII. p. 145.

van *Hubertsburg* tusschen de Keizerin Koningin en den Koning van *Pruisen*.

Toen de Oorlog tusschen zyne *Groot-Brittannische* Majesteit en de Koningen van *Frankryk* en *Spanje*, door eene voorafgaande Overeenkomst, aan 't hoofd der vyandlyke Legers in *Duitschland* getroffen, geëindigd was, werd hunne Hoog Mogenden, by eenen Brieve huns Afgezants den Graave VAN WELDEREN, te kennen gegeeven, hoe zyne Koninglyke Majesteit gaarne zou zien, dat de *Groot Brittannische* Troepen, uit *Duitschland* komende, zich te *Willemstad* scheep begaven. In beantwoording stelden hunne Hoog Mogenden de veelvuldige zwaarigheden voor, om zulk een aantal Krygsvolks, in het Winterseisoen, over het Grondgebied van den Staat, te laaten trekken. Dan 's volgenden daags verzogt de *Engelsche* Afgezant YORKE deezen Doortocht staatlyk; een tweeden Brief van VAN WELDEREN drong dien aan, het besluit viel denzelven toeteestemmen; en dit kleine ongemak te gedoogen, naa ontheeven te zyn van een Kryg in de Nabuurschap gevoerd, waar in veelen deezen Staat gaarne hadden ingewikkeld, op een tyd, dat dezelve, door mangel aan genoegzaame Land- en Zeemagt, ter zelfsverdeediginge onbekwaam was (*).

1762. Den *Engelschen* den Doortocht des Krygsvolks over 't Grondgebied van den Staat toegestaan.

Ten

(*) *Resol. van Holl* 1 Dec. 1762. *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 1358—1369.

LXXXVII. BOEK. 1762.

Pooging om de Zeemagt te verſterken.

Ten aanzien van de Zeemagt, deedt men dit Jaar eene meer dan gemeene pooging, om dezelve op te beuren. Staaten van *Holland*, reeds vroeg dugtende voor den nyd der *Engelſchen* op de voordeelen, die de Kooplieden deezer Landen, geduurende den Oorlog van dat Ryk met *Spanje* zouden behaalen, namen in overweging, tot beveiliging des Zeehandels, dat de twaalf Schepen en Fregatten van Oorlog, die, volgens een Beſluit van den elfden van Louwmaand, zouden uitgerust worden, volſtrekt niet voldoende waren, om der Zeevaard de verlangde veiligheid te bezorgen, huns oordeels behoorde men eene ſchikking te maaken, om, buiten deezen, 'er nog dertig in dienst te brengen. „ Zy „ hoopten dat de Bondgenooten, ééns een„ maal door het voorledene zouden over„ tuigd zyn, van de noodzaaklykheid om „ de beveiliging ter Zee, met meer yvers „ te behartigen; en het thans tydig oor„ deelen, om met de daad de uiterſte poo„ gingen te doen, tot behoudenis van de „ voornaamſte Bron van de Welvaard dee„ zer Landen, en te willen bedenken, hoe „ het zeer gemaklyk zou kunnen gebeu„ ren, dat de uitkomst der zaaken uitwees, „ dat het alleen van de kloekhartigheid der „ Bondgenooten hadt afgehangen, of men „ alles zou hebben verlooren, of behou„ den (*).” — Volgens een Beſluit ter Ver-

(*) *Reſol. van Holl.* 14 Jan. 1762.

Vergadering van hun Hoog Mogenden genomen (*), vervaardigde de Raad van Staaten eene Petitie, voor Vyf Schepen van 60, Tien van 50 Stukken. Vyf Fregatten van 40, Vyf van 36, en Vyf van 20 Stukken; voor tien maanden 2844000 Guldens beloopende, waar in Staaten van *Holland* ſtemden (†). — *Zeeland* volgde hier in, onder voorwaarde van geene verdere betaalinge te zullen doen, dan zo veel het Aandeel van dat Gewest bedroeg, in 't geen weezenlyk by de Admiraliteit in *Zeeland* zou worden uitgerust. — *Utrecht* kon 'er toe verſtaan; doch verklaarde, niet meer dan de helft van haar Aandeel in de voorgeſlaagene Petitie te kunnen draagen.— *Gelderland* ſtemde, en dan nog onder bepaalingen, tot Twaalf Schepen, op de vermeerdering van Landmagt aandringende. — *Overyſſel* bragt het op Tien Schepen, en ſprak, niet min dan *Gelderland*, van 't wapenen te Lande. — *Friesland* bepaalde de vermeerdering op nog Twaalf Schepen van Oorlog. — *Groningen* kon, voor ditmaal, in een derde van de verzogte Uitruſting treeden; doch gewaagde, gelyk *Gelderland* en *Overyſſel*, van het verſterken der Landmagt (§). Vermeende ſtrydige belangen dwarsboomden eene zaak door *Holland* zo zeer begeerd, en om welker daadlyke volbren-

LXXXVII. BOEK. 1762.

(*) *Reſol. Gen.* Veneris 15 Febr. 1762.
(†) *Reſol. van Holl.* 13 Maart 1762.
(§) *Reſol. van Holl.* 22 May en 22 July 1762.

LXXXVII. BOEK. 1762.

brenging de tydsomſtandigheden riepen; daar de ongehoorde ſtoutheid der *Engelſche* Kaaperſchepen in de *West Indien* zo verre ging, dat zy, blykens het ſchryven van Bewindhebberen der *Weſtindiſche* Maatſchappye ter Kamer *Zeeland*, zich niet ontzagen Schepen, toebehoorende aan Onderdaanen van den Staat, op Reëen, in Havens en Baayen, onder deszelfs Souverain gebied liggende, aan te taſten, te neemen, en in de *Engelſche* Volkplantingen op te brengen (*).

Dit laatſte Oorlogsjaar, leverde nog ontelbaare voorbeelden op van Zeeſchennisſen der *Engelſchen*, *Franſchen* en *Spaanſchen*; welke laatstgemelden, in het prysverklaaren, even zeer als de *Engelſchen*, het Tractaat van Marine tusſchen deezen Staat en *Spanje*, in den Jaare MDCL geſlooten, ſchonden; 't welk aanleiding gaf tot veelvuldige Klagten en Onderhandelingen, van ſoortgelyken aart, als, tot verveelens toe, tusſchen deezen Staat en het Ryk van *Groot Brittanje* ſtand greepen (†). —— Het ſtrekt ons ten genoegen, het verſlag van alle de Zeeonheilen te mogen eindigen, met een trek, die de Eer van 's Lands Vlag handhaafde, de laaghartigheid en trouwloosheid der *Engelſchen*, voor 't laatst nog eenmaal, in helderen en beſchaamenden dag zette.

Ca-

(*) *Reſol. van Holl.* 27 Maart 1762.

(†) *Reſol. van Holl.* 13 Febr. 11 Maart 30 April 20 May 16 Juny en 5 July 1762.

LXXXVII. BOEK. 1762.

Capitein DEDEL moedig gedrag.

Capitein SALOMON DEDEL *de Jonge*, met het Fregat de *Dankbaarheid* van twintig Stukken, in Oogstmaand, nevens vier Koopvaardyſchepen, onder zyn Geleide, uit *Texel* gezeild, werd welhaast ontmoet van een *Engelſchen* Oorlogsſloep, die hem, door een Officier, kennis gaf, bepaalden last te hebben om alle Schepen, naar *Franſche* en *Spaanſche* Havens beſtemd, te doorzoeken, en aan te houden, begeerende dien last aan de Koopvaardyſchepen onder zyn Geleide te volvoeren. DEDEL gaf een weigerend antwoord, zeggende, „niet „ te kunnen toeſtaan, dat Schepen, onder „ zyn Convoy, die geen van allen Contra„ bande Goederen in hadden, onderzogt „ wierden." Hy deelde hem den inhoud der Laadingen mede. 's Anderen daags kwam een grooter Oorlogsſloep, met dezelfde boodſchap; doch die, het zelfde weigerend antwoord, ontvangen hebbende, voorts een anderen ſeinde, welke DEDEL op zyde bleef, terwyl deeze naar *Duins* zeilde, met ſchooten en ſeinen eenige Schepen uit die Haven lokte, en onder deezen een Fregat van twee- en- dertig Stukken. De Bevelhebber van 't zelve, het *Hollandſch* Oorlogſchip naby gekomen, riep dat hy de Koopvaarders wilde doorzoeken. DEDEL antwoordde, „dat hy zulks niet „ zou toeſtaan; maar geweld met geweld „ keeren." Een uitgezette Boot met een *Engelſche* Vlag, roeide naa een der Koopvaardyſchepen. DEDEL deedt 'er terſtond op vuuren, en zeilde met zyn Schip naa

LXXXVII. BOEK. 1762. naa den met Doorzoeking gedreigden Koopvaarder: deeze hieldt af, eer hy 'er by kon weezen; waar op hy een Officier met eenige Soldaaten, aan ieder der andere Koopvaardyſchepen zondt, met bevel om alle *Engelſche* Boots van boord te houden. De Capitein van het *Engelſch* Fregat, vaardigde twee Officieren naa boord van DEDEL af, met aanzegging, dat, by een gehouden Krygsraad beſlooten was, de Koopvaarders onder zyn Geleide te onderzoeken, dat men op hem vuuren zou, indien hy het ondernam zulks met geweld te beletten. DEDEL bleef zich zelven gelyk, en betuigde dit, zo lang hy kon, hoe ongelyk de magt ook ware, te zullen weeren. Naa het overbrengen deezes antwoords, vervoegden zich drie ſloepen na de Koopvaarders; doch Capitein DEDEL deedt met ſcherp op dezelve losbranden: waar naa het *Engelsch* Fregat op hem vuurde, 't geen hy niet onbeantwoord liet. Hier op volgde een Scheepſtryd van een groot half uur, tuſſchen de beide Fregatten, die op zich zelven elkander gewaſen waren. Capitein DEDEL met een musketkogel aan de neus getroffen, vondt zich genoodzaakt het halfdek voor eene wyl te verlaaten. De overige uit *Duins* opgekomene Schepen, waar onder één van vyftig Stukken, begonnen mede te ſchieten. Overmagt noodzaakte ten overgave, naa twee Dooden, elf Gekwetſten, en aan Schip, Wand en loopend Touwwerk niet weinig ſchade, bekomen te hebben. Niemand was op 't *Engelsch*

gelsch Schip gewond, of geſneuveld, 't zelve hadt twee zwaare ſchooten bekomen en de zeilen waren zeer gehavend. 's Lands Schip en de Koopvaardyſchepen werden in *Duins* opgebragt. Aan Capitein DEDEL verleende men welhaast vryheid om te zeilen, werwaards het hem behaagde, uit 's Konings Magazynen alles ontvangen hebbende, tot herſtelling van de geledene ſchade; en naa men bevonden hadt, dat de Koopvaarders geene Contrabande Waaren voerden, werden de Schepen met de Laadingen vry gegeeven (*). —— Alle regtſchaape Vaderlanders roemden DEDELS heldhaftig gedrag; 't welk ook de goedkeuring van 's Landsvaderen in volle maate weg droeg, terwyl eenigen in *Engeland*, hem voor eenen heethoofdigen aanzagen, die het leeven zyns volks roekloos in de waagſchaal ſtelde, en gelegenheid tot een Gevegt zogt, 't welk, hoe gering ook, oorzaak tot eene Vredebreuk, tusſchen dat Ryk en deezen Staat, kon geeven (†), de wensch van veelen aldaar, die onzen Handel en Scheepvaard, hoe ſtrydig, tegen het Volksregt en de Verbonden, ſtaande den thans gevoerden Oorlog, zo zeer benadeeld, gaarne geheel vertrapt zagen: of die, in handeljalouzy geen maat altoos ken- LXXXVIII BOEK. 1762.

(*) *Reſol. van Holl.* 8, 13 en 18 Sept. 23 Octob. 5 Nov. 1762.

(†) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 836. *Univerſal Magaz.* Vol. XXXI. p. 163.

LXXXVII. BOEK. 1762.

kennende, durfden ſpreeken van de Dyken in *Holland* te ſlegten, om hun, die door Weelde niet te onder te brengen waren, in 't Water te verſmooren, indien zy in de maatregelen van *Engeland* weigerden te treeden (*).

't Verzoekſchrift der Houthandelaaren te *Amſterdam* vindt ingang, by de Staaten.

Verſcheide Schepen, onder andere Koopmanſchappen, met Houtwaaren belaaden, in *Texel* gereed liggende, na *Franſche*, *Spaanſche* en andere Havens beſtemd, hadden van 't uitgezeilde Convoy zich niet mogen bedienen: dewyl men zwaarigheid maakte, om Houtſchepen onder beſcherming van 's Landsvlag te neemen. Dit bewoog veele belanghebbenden in den Houthandel te *Amſterdam*, zich met een Verzoekſchrift by hun Hoog Mogenden te vervoegen, aandringende om gehandhaafd te worden, by het voorregt, 't welk het Zeeverdrag tusſchen deezen Staat en *Groot-Brittanje* hun verleende. Het daar omtrent beraamde, werd by hun Hoog Mogenden, ten gevalle der Kooplieden, veranderd (†).

De Graaf D'AFFRY neemt afſcheid van den Staat.

De Afgezant des *Franſchen* Hofs, de Graaf D'AFFRY, die omtrent zeven Jaaren, of den ganſchen tyd des Oorlogs tusſchen zyne Kroon en die van *Engeland*, deeze gewigtige Post by onzen Staat bekleed, en tot het houden der Onzydigheid zeer veel toegebragt hadt, nam in Zomermaand deezes Jaars, uit zyn Gezantſchap tot

(*) *Univerſal Magaz.* Vol. XXX. p. 253.
(†) *Reſol. van Holl.* 30 Oct. en 5 Nov. 1782.

tot het bekleeden van zyne Krygsbedie- LXXXVII.
ning, als Luitenant Generaal opgeroepen, BOEK.
afſcheid van hunne Hoog Mogenden, niet ———
zonder hun, in zyne Aanſpraake, over 1762.
deeze, met zo veel moeite en Staatsbeleid, bewaarde Onzydigheid, grootelyks te pryzen; als het middel, om, in 't midden van den Oorlog, om zo te ſpreeken, den diepſten Vrede te genieten, den Koophandel te beveiligen, te vermeerderen, en uit te breiden (*).

Te zonderling, te veel gerugtmaakend, hoe ongevallig ook voor de pen der Geſchiedenisſe, was 't geen ten deezen Jaaren voorviel, omtrent Jonkheer ONNO ZWIER VAN HAREN, Grietman van *Stellingwerf Weſteinde*, om onaangeſtipt gelaaten te worden. — Een Familie-twist, uit een, wat men ook van de zaak oordeele, allerhaatlykſten en verfoeilykſten oorſprong gereezen, en tot zulk eene hoogte geklommen, dat *Holland* en *Friesland* niet alleen; maar ook de verdere Bondgenootſchaplyke Geweſten 'er mede gemoeid waren, en gelegenheid gaf, tot een aantal van Schriften, die deels de kennisneeming en veroordeeling der Hooge Overheid niet ontgaan konden, ſtaat ons te beſchryven, of liever de voornaamſte Stukken, dezelve betreffende, even aan te roeren. 'tGeval van O. Z. VAN HAREN.

Een reeks van Jaaren, bekleedde de Heer VAN HAREN aanzienlyke poſten, wegens Aanzienlyke Poſten door hem bekleed.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 417.

LXXXVII. BOEK. 1762.

gens *Friesland*, in de Algemeene Vergaderingen, tot aan de verheffing des laatst overleden Stadhouders: deeze, wel verre van hem, die zich altoos een groot Voorſtander van het Stadhouderlyk Huis betoond hadt, en het vertrouwen van dien Vorst bezat, in aanzien te doen daalen, vermeerderde het zelve, en ſtondt hy ſteeds in blaakende gunſte by de Gouvernante. Zyn Gezantſchap naar de *Zwitzerſche Cantons* in den Jaare MDCCXLVII, in het Character van Buitengewoon Afgezant en Gevolmagtigden hunner Hoog Mogenden, op de Vredehandeling te *Aken*, ſtrekken hier van ten blyke. Behalven, dat hy blyvend Commisſaris Generaal was van de *Zwitzerſche* en *Griſonſche* Troepen in dienſt van den Staat, zat hy, buiten den tyd in de gemelde Gezantſchappen geſleeten, wegens *Friesland*, in de Admiraliteit te *Amſterdam*, of in de Vergadering hunner Hoog Mogenden. Omtrent dertig Jaaren den Lande, in die onderſcheide betrekkingen, gediend hebbende, werd in den Jaare MDCCLX eene zaak openbaar, die veel opſpraaks verwekte, en de beklaaglykſte gevolgen naa zich ſleepte.

Beſchuldiging tegen hem ingebragt.

Uit zyn talryk Huisgezin van tien Kinderen, was de Oudſte Dogter gehuwd, met den Heere JAN ALEXANDER VAN ZANDYK, door voorſpraak zyns Schoonvaders, met gewigtige Ampten bekleed. Zyne Derde Dogter werd, in den Jaare MDCCLIX, ten Huwelyk verzogt door Mr. WILLEM VAN HOGENDORP.

Reeds

Reeds waren deezen Bruidegom en Bruid, de Huwelyks Afkondigingen in *Friesland* drie-, en in *'s Gravenhaage* twee-maalen gefchied, toen deeze Bruid en eene jongere omtrent Zeftienjaarige Zufter, aan het Huis haares Behuuwd Broeders VAN ZANDYK, in tegenwoordigheid des Bruidegoms, en eenige anderen, werd overgehaald, tot het geeven van een fchriklyk klinkend Getuigenis tegen haaren Vader, hem betigtende van den wil om Onbetaamelykheden met haar te bedryven, door de Regtsgeleerden *Tentamen Criminis Incesti* genaamd. Veelvuldig en groot waren de Familiebeweegingen om het daar toe te brengen: en hadden ten gevolge, dat de Huwelyks Afkondigingen, op last van 's Bruidegoms Vader, in *'s Gravenhaage* gefchut wierden. Deeze en de Bruidegom, gefterkt door den Heere VAN ZANDYK, en anderen van de Familie, traden met den Heer VAN HAREN in onderhandelinge, om de voltrekking des Huwelyks niettemin voortgang te laaten hebben, zo deeze eene Acte wilde tekenen, waarby hy verklaarde, dit gruwzaam misdryf aan de Familie te hebben moeten erkennen, buiten *Holland* te zullen gaan, en aldaar niet weder te komen, dan met fchriftlyke toeftemming. Men wist hem, met de grootfte moeite, te beweegen, tot het maaken, tekenen en zegelen van twee Affchriften eener zodanige Verklaaring, in 't byzyn van den Collonel VAN DER DUSSEN en den Advocaat JAN DE ROY; welke in twee

LXXXVII. BOEK. 1762.

yzeren kistjes, ieder met drie onderſcheide ſlooten, zorgvuldig bewaard werden, nevens de beſchuldigende Verklaaringen der Bruid en haarer Zuſter.

Vertrek uit *Holland*. Wederkomst. Uit de Staatsvergadering geweerd.

Overeenkomſtig met de getekende Acte, begaf zich de Heer VAN HAREN, den volgenden dag, na *Brusſel*, by zynen Broeder WILLEM VAN HAREN, Miniſter van deezen Staat ten dien Hove, en vervolgens na een Buitenplaats diens Broeders, in de Meijerye van *'s Hertogenbosch*; van waarhy eindelyk naar *Friesland* trok. Dit ſchielyk vertrek, en deeze afweezigheid, deedt de gerugten ten zynen nadeele verſpreid, meer en meer geloofs vinden. — Hy bleef in *Friesland* tot den voortyd des Jaars MDCCLXI, wanneer hy, op nieuw, van wegen dat Gewest, ter Algemeene Staatsvergaderinge afgevaardigd, in dezelve zitting nam. Schoon veele Leden, ter oorzaake van de ſchandelyke gerugten eenige bedenklykheden hadden, vondt men raadzaam, uit agting voor de Heeren van *Friesland*, hem toe te laaten, gelyk hy ook eenige agtereenvolgende dagen in die Hooge Vergadering verſcheen. De Collonel VAN DER DUSSEN, openbaarde aan den Hertog van *Brunswyk*, het voorgevallene, omtrent de ondertekende Acte, deeze deelde het mede aan den Raadpenſionaris STEYN, met verzoek, om des opening te doen in 't Geheim Beſoigne der Afgevaardigden van hunne Hoog Mogenden. Dit geſchiedde met de overhandiging van een Affchrift der Acte, die eene groo-

te

te verbaasdheid verwekte, en beſchouwd werd van dien aart te zyn, dat de Heer VAN HAREN, zo lang hy zich daar van niet gezuiverd hadt, in de zamenleeving van eerlyke Lieden, veel min in de Regeerings Vergaderingen, niet behoorde toegelaaten te worden, en dus uit die van hunne Hoog Mogenden hadt te blyven, tot hy volkomen zuiver zou verklaard weezen. De Heer DE KEMPENAAR, Mede-afgevaardigde met den Heer VAN HAREN, gaf hem berigt van dit Beſluit; doch ontſchuldigde zich Staaten van *Friesland*, daar over te ſchryven, waar op de Griffier FAGEL last kreeg, deezen kundſchap te laaten toekomen. LXXXVII. BOEK. 1762.

De Heer VAN HAREN, daar op van zich geevende en overal verſpreidende, dat de Collonel VAN DER DUSSEN, nevens anderen, voorheen in de Familietwist gemoeid, een helsch Complot gemaakt hadden, om hem te bederven, en dat hy bewysſtukken, zeer tot ſchande van deeze Heeren, ja die hun lyfſtraflyk zouden maaken, kon te voorſchyn brengen, gaf de Collonel een nader Berigtſchrift, met de oorſpronglyke Acte, aan den Hertog van *Brunswyk* over, 't welk de Raadpenſionaris, op diens verzoek, weder inleverde. — 't Leedt niet lang of de geheele zaak werd rugtbaar, door een breedvoerig Betoogſchrift, 't welk de Heer VAN HAREN, te zyner zuiveringe, in 't licht gaf; waar in hy omſtandig verhaalde, op welk een wyze hy tot het tekenen van die Acte gedwongen Openbaare Twist-Schriften.

LXXXVII. BOEK. 1762.

was. Het dus lang in 't Geheim Beſoigne verhandelde en aangetekende, werd in 't gewoon Regiſter der Beſluiten van hunne Hoog Mogenden overgebragt. Behalven de kennisgeeving des Griffiers aan Staaten van *Friesland*, deedt de Heer VAN HAREN zelve deswegen verſlag. Zy toonden zich zeer gebelgd over de gehoudene handelwyze met hunnen uit de Vergadering geweerden Afgevaardigden, die zich voor 't Hof van *Friesland* ter zuivering geſteld hadt. Deeze Brief werd beantwoord met reden geeving van 't geen in dit geval, gedaan was; en hadt zulks geen verder gevolg.

Maar naauwlyks zag de Verdeediging des Heeren VAN HAREN het licht, of de Drukpers zweette van Geſchriften over dit Stuk: waar onder veele den naam van Laſterſchriften mogten draagen, of opgevuld waren met alle eerbaarheid kwetzende ſchandelykheden. Boven al liep in 't oog, een Werkje getyteld, *Hiſtorisch Verhaal*, onder een verzonnen naam, te *Harlingen* gedrukt. In 't zelve werd, even als in het Betoogſchrift des Heeren VAN HAREN, doch vergezeld van veel ſterker aanmerkingen, beweerd, dat diens Kinderen, en de overigen van de Familie in deeze zaak gemengd, een Complot tegen hem gemaakt hadden, om hem te ruineeren en te noodzaaken van zyne Ampten en Waardigheden af te ſtaan; in 't ſlot gaf men in overweeging, hoe het bedenkelyk moest voorkomen aan 's Lands Ingezetenen, dat de Hertog

tog van *Brunswyk*, zich in een Huislyk Geſchil tusſchen Ouders en Kinderen hadt kunnen ſteeken, en de beſchuldiging ten laſte van den Heer VAN HAREN overneemen, op het bloote Getuigenis van eenen Officier, zonder daar op een Man te hooren, na wiens redenen de Souverainen van deezen Lande, en ook van andere Landen, meermaalen hadden geluiſterd, en daar om de opmerking des Legerhoofds van den Staat wel hadt verdiend, 't welk de Gemeente zou overtuigd hebben, dat eene volmaakte Onzydigheid in dit Stuk, den Hertog hadt beſtuurd, en te wege gebragt dat geen zodanig een Beſluit, by hunne Hoog Mogenden was genomen, gepaard met andere haatlyke bedenkingen, den Hertog, en de Staats Vergadering, voorſtellende, als Lieden, die in de Bekendmaaking van de Beſluiten omtrent dit geval, niet naar behooren gehandeld hadden. Op Voordragt van *Gelderland* werd dit Werkje, door 't Hof van *Holland*, verboden, en eene belooning van drie duizend Guldens, aan den Aanbrenger des Schryvers beloofd (*). In alle Geweſten volgde een verbod van dit Boekje, en werd te *Amſterdam* een Boekverkooper, overtuigd dit Werkje verzonden en verkogt te hebben, in eene aanzienlyke Geldboete beſlaagen en verweezen eenigen tyd te Water en te Brood te zitten. Dit alles belette de drift van ſchry-

LXXXVII. BOEK. 1762.

(*) *Reſol. van Holl.* 18 Juny 1761.

LXXXVII. BOEK. 1762.

ſchryven over dit onderwerp niet, en het uitgeeven van naamlooze Geſchriften hadt geen einde (*). 't Welk een algemeen verbod van Naamlooze Geſchriften in de zaak des Heeren VAN HAREN ten gevolge hadt.

De Heeren VAN ZANDYK en HOGENDORP lieten, zo ras het Verdeedigſchrift huns Schoonvaders was uitgekomen, in meest alle *Nederlandſche* Nieuwspapieren bekend maaken, dat zy dit Stuk voor eene aaneenſchakeling van Onwaarheden, en eene argliſtige Verdraying van Waarheden hielden, eene volkomene Wederlegging beloovende. Deeze bleef niet lang agterwege; doch verwierven, die Heeren by Staaten van *Holland*, het verzogt Octroy niet, voor deeze Verdeediging en andere Stukken, welke zy, dit Geſchil betreffende, zouden mogen uitgeeven (†). De Generaal Majoor E. VAN TIDDINGA, verdeedigde zyn gehouden gedrag in deezen Familie twist. Een tweede Betoogſchrift van den Heer VAN HAREN, gepaard met een voor zyne Egtgenoote, diende ter nade-

(*) De Schryvers van de *Vaderlandſche Letteroefeningen*, hebben zich de moeite gegeeven, om, de Tytels van deeze veelvuldige Schriften, en van de meeſten den voornaamen inhoud mede te deelen; men zal deeze naſlaande verbaasd ſtaan, zo over de menigte, als over de vreemdheid, en ſpreekende onbeſchaamdheid veeler Tytelen. *Vaderl. Letteroef.* I Deel, bl. 955 enz. II Deel, bl. 77. 163. 248. 331. 412. 570. 648. 800. 870.

(†) *Reſol. van Holl.* 17 Sept. 1761.

dere ſtaaving van het voorgaande, en ter wederlegging van het tegen hem ingebragte. Dit baarde verdere Verweerſchriften van de hier in betrokkene Perſoonen, boven al van den Collonel VAN DER DUSSEN: door den Heer VAN HAREN, in een derde Betoogſchrift, op de ſterkſte wyze wederlegd. LXXXVII. BOEK. 1762.

Naa de genomene beſluiten van hunne Hoog Mogenden, om VAN HAREN in geene Vergaderingen der Algemeene Staaten toe te laaten, eer hy zich zou gezuiverd hebben, ſtak hy naar *Friesland* over, en vervoegde zich by Staaten van dat Gewest, als zyn eenigen bevoegden Regter, ten einde hy van de hem aangewreeve blaam mogt ontheeven worden, en leverde een Verweerſchrift te zyner verontſchuldiginge over. De Procureur Generaal kreeg last Beſcheiden, wegens het geval, in te winnen, en vervolgens het Geding te onderneemen. Zo voor den Hove van *Holland* als in *Friesland* werden verſcheide Perſoonen, die in de zaak gemengd geweest waren, gedagvaard om getuigenis der Waarheid te geeven. Onder deezen bevonden zich de Heeren VAN ZANDYK en VAN HOGENDORP, benevens de Vroedſchap VAN DER DUSSEN en derzelver Vrouwen; doch deezen verſchoonden zich daar van, om dat de Regten Kinderen, Schoonbroeders en Schoonzuſters, omtrent hunne Ouders en Behuuwd Broeders van de verpligting, tot het geeven van zodanig een Getuigenis uitzonderen. Wanneer het Geding op de gewoone wyze volſchreeven was, Voortzetting des Geſchils. Uitſpraak des Hofs van *Friesland*.

LXXXVII. BOEK. 1762.

was, wees het Hof 't zelve op bewys uit. Hier naa, ter wederzyde, de Stukken gewisfeld, en, vervolgens, van het overgeeven van verdere Bewyzen afftand gedaan zynde, werd van wegen den Heer VAN HAREN eene breedvoerige Remonſtrantie ingeleverd, waar in alles, wat voor of tegen hem ingebragt was, onderzogt en naa gegaan werd, met aanhaalinge der Bewyzen, onder Eede aan den Regter overgelegd, of door den Regter ingewonnen: in 't ſlot van welke VAN HAREN zyne Concluſie, in houdende, *dat de Procureur Generaal, die als Klaager geëischt hadt, dat hy veroordeeld zou worden, om zodanig geſtraft te worden, als het Hof, in goede Juſtitie, verſtaan zou te behooren, met de Koſten*, vernieuwde, en, als Beklaagde verzogt, *dat de Klaager zou worden verklaard tot zyn genomen eisch en Concluſie niet ontvangbaar te zyn, en, ter contrarie, hy Beklaagde zou verklaard worden, compleet en ten eenemaal gezuiverd te zyn van het Crimen hem ten laſte gelegd, met de Koſten.* Van de zyde des Procureurs Generaals, volgde geene Contra Remonſtrantie, 't zy hy zulks onnoodig vondt, 't zy hy aanmerkte dat met geene genoegzaame redenen tegen de Stellingen, in de Remonſtrantie vervat, iets ingebragt kon worden. — Men wagtte op de Uitſpraak des Hofs, welke in Wynmaand des Jaars MDCCLXII, geſchiedde vervat in deeze woorden. „ Het Hof van *Friesland* „ verklaart den Klaager, voor als nog, „ tot zyn genomen Eisch en Concluſie „ niet

„ niet ontvangbaar; abſolveert den Be- LXXXVII.
„ klaagden *ab inſtantia:* en ontzegt, daar BOEK.
„ en boven, voor als nog, den Beklaagden
„ zyn verzoek, in 't tweede Lid van zyn 1762.
„ Concluſie gedaan; en om redenen com-
„ penſeert de Koſten van den Proces-
„ ſe" (*).

Gaven de Laſteringen en Aantygingen in naamlooze Schriften den Staaten aanleiding tot het verbieden van dezelve in 't bepaald geval des Heeren VAN HAREN; hadden zy, in den voorleden Jaare, het noodig gekeurd, ter dempinge van Kerklyke Geſchilvoeringen, waar in de paalen van Beſcheidenheid en Liefde verre overſchreeden wierden, een Plakaat uit te vaardigen, tegen het uitgeeven van Godgeleerde Werken of Geſchriften, door Leden tot de Hervormde Kerk behoorende, zonder daar op Kerklyke Goedkeuring ontvangen te hebben (†), thans vonden zy zich in de noodzaaklykheid, het drukken en uitgeeven eens veel gerugts maakenden Boeks te verbieden. JEAN JAQUES ROUSSEAU Burger van *Geneve*, hadt een Werk, getyteld *Emile, ou le Education*, in 't licht gegeeven, opgeſteld in zynen keurlyken en inneemenden ſtyl, bevattende zeer ſchoone Regels van Opvoeding; doch doormengd

Bepaalingen der Drukperſſe. De *Emile* van ROUSSEAU verboden.

(*) *Reſol. van Holl.* 10 Juny 1761. De voornaamſte Stukken hier toe betrekkelyk zyn, of geheel, of zaaklyk, by een te vinden in de *Nederl. Jaarb.* van 1762. bl. 981 — 1306.

(†) Zie hier boven bl. 180.

LXXXVII. BOEK. 1762.

mengd met byzondere en den *Christlyken Godsdienst* ondermynende Stellingen. Een Boekverkooper te *Amſterdam*, hadt van Staaten van *Holland*, een Octroy voor den tyd van vyftien Jaaren verkreegen om dit Werk te mogen Drukken, uitgeeven en verkoopen. Dit verworven Voorregt werd, toen den ſchadelyken aart en verderflyke ſtrekking deezes Werks, te hunner kennisſe gekomen was, niet alleen ingetrokken; maar ook het verkoopen van 't zelve alleszins op het ſterkſte verboden (*). Een dergelyk lot hadt dit Werk in verſcheide Landen reeds moeten ondergaan, inzonderheid in *Frankryk*, te *Parys* was het ten vuure gedoemd.

Grafteken voor BOERHAAVE opgerigt.

Noch kwiſtig, noch vaardig, mogen de *Nederlanders* geheeten worden, in het oprigten van Gedenk- en Eeretekenen voor Mannen in Letterroem en Geleerdheid uitſteekende, of die, door de Weetenſchappen een nieuw licht by te zetten, den luiſter huns Lands, en 't heil des Menschdoms, bevorderden. Schoon het onze Kerken niet ontbreekt aan Graftombes, die den naam van Helden vereeuwigen, zyn die, den anders groote Mannen gewyd, ſchaars te vinden, en loopt het menigwerf Jaaren naa hunnen dood aan, eer men bedagt wordt, die ſchatting aan Letter- en Kunſtverdienſten te betaalen. Lang, veel te lang, was dezelve onthouden aan Hem, die de

(*) *Reſol. van Holl.* 23 Juny 22 en 30 Juny 1762.

de HIPPOCRATES, deezer Eeuwe mogt genaamd worden; een der grootſte Lichten, die ooit in *Nederland* blonken, en dat met een onvergelyklyken glans een groot deel der Wereld overſcheen, de Hoogleeraar HERMANUS BOERHAVE, in den Jaare MDCCXXXVIII der *Leydſche* Hooge Schoole ontrukt (*). thans werd in Herfstmaand, die ſchuldpligtige Eere aan hem betoond, en zag men in de *St. Pieters Kerk* te *Leyden*, zyn anders reeds overganglyken Naam, ook door 't middel eens Graftekens, voor de vergetelheid bevryd. Het beſtaat uit een Marmeren Lykbusch, gezet op een voetſtuk van zwarten ſteen, zeer net, doch zonder uitſteekende cieraaden; die men 'er aantoevoegde zyn zeer eigenaartig, verbeeldende de Vier Leevensſtanden in manlyke en vrouwlyke gedaante, ter aanduidinge dat hy, ter wiens Eere dit Gedenkteken ſtrekte, in allerlei Leevensſtanden, aan de beide Kunnen zyne kunst wydde, en geneezing bevorderende hulpe toebragt. Op een Medaillon vertoond zich zyne Beeldtenis in Gryzen ouderdom, en onder de zelve 's Mans gewoone Zinſpreuk, SIMPLEX SIGILLUM VERI. *Het Eenvouwdige is 't Kenmerk der Waarheid:* een-

LXXXVII. BOEK. 1762.

(*) De Naavolger van CHRISIER gedenkt deezen Waardigen Vaderlander in zyn *Tafereel*, het X Deel, bl. 619. En vindt men een Leevensberigt van hem in de *Leevensbeſchryvingen van eenige voornaame meest Nederlandſche Mannen en Vrouwen*, II D. bl. 135.

LXXXVII. BOEK. 1762.

eene Spreuk, die hy altoos voor oogen hadt en opvolgde, in een zo werkzaam en nuttig leeven, 't welk hy, van den Jaare MDCLXVIII tot den Jaare MDCCXXXVIII mogt brengen. Op 't midden des voetſtuks leest men, SALUTIFERO BOERHAVII GENIO SACRUM. *Aan den geneezing bevorderenden Geest van Boerhave toegewyd* (*).

Brand in het Stadhuis van *Amſterdam.*

Het grootsch Stadhuis, 't welk *Hollandsch* eerſte Koopſtad ten cieraad dient, en 't bewonderend oog van Vreemden en Inlanderen trekt, liep in Wynmaand groot gevaar. Op de derde Verdieping van 't zelve aan de Zuidzyde, boven de Zegelkamer van Stads Secretarye, ontdekte men, 's avonds omtrent elf uuren, met de uiterſte verbaasdheid, brand. Alle middelen, die op 't Stadhuis zelve by de hand waren, werden met allen yver, doch vrugtloos, aangewend; de voortſlaande vlammen, boorden door de houten Zoldering heen, de vlam borst aan de Zuidzyde, en op de Binnenplaats, met yſelyke woede uit, zo dat Dak en Tooren, een rooden gloed te rugkaatſten. De geheele Stad geraakte in opſchudding, de Regeeringsleden begaven zich na 't brandend Gebouw; de Brandſpuiten kwamen in menigte toe ſchieten; wat de vergebragte kunst van Brandblusſen vermag, werd te werk geſteld om den

(*) F. VAN MIERIS *Beſchryving der Stad Leyden.* I Deel, bl. 62. *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 948.

den voortgang der woedende vlamme te ſtuiten. Met veel moeite kreeg men zo verre de overhand, dat de Zegelkamer zelve buiten het zeer gedugte gevaar was, en overweldigde men de vlam, vervolgens ook in de bovenſte gedeeltens; meer dan één der Perſoonen, die, tot blusſing van dien brand, het leeven oogſchynlyk gewaagd hadden, ontvingen naderhand van de Regeering 't loon van hunnen yver en moed. De Rook vloog in den morgenſtond nog ten venſter uit, het ſmeulen hieldt den volgenden dag aan, ook bleeven eenige Brandſpuiten, zo lang in beweeging, en de Burgery in de wapenen. Gelukkig bevondt men, alles onderzogt zynde, dat de vlam meest gewoed hadt in oude, en voor de Stad minst aanmerkelyke, Papieren (*). LXXXVII. BOEK. 1762.

Meermaalen gebeurde het, dat eene ſoort van Walviſchen, *Kazilotten* of *Potviſchen* geheeten, van de gewoone verblyfplaatzen verwyderd, onze Vaderlandſche kust naderden, met de Ebbe vast en in handen van de Strandbewoonders geraakten; doch vinden wy geen voorbeeld dat zulks immer, in zo groot eene menigte geſchiedde, als ten deezen dage, waarom wy het optekenens waardig keuren. De eerſte, waar van men berigt kreeg, ſpoelde, in 't begin van Wintermaand, des Jaars MDCCLXI, op 't *Eyerland*, een gedeelte van **Groot aantal Kazilotten op onze Kust.**

(*) J KOK *Vaderlandsch Woordenboek* III Deel, bl. 909. *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 1369.

LXXXVII. BOEK. 1762.

van het Eiland *Texel*, aan: in de volgende Louwmaand, ſtrandden 'er drie op den Oostkant van *Vlieland*, twee op 't Eiland *Ter Schelling*, en één op 't Eilandje *Grind*, niet verre van *Harlingen*, in Sprokkelmaand geraakte 'er één beklemd op 't Strand, tuſſchen *Zandvoort* en *Wyk op Zee*, die, ondanks het guure jaargetyde, duizenden van Aanſchouwers derwaards lokte. By *Oostende* was 'er één, en op een Eilandje, aan den mond van de *Theems*, waren 'er zes aan land gedreeven. Schoon veelen voordeels trokken, van de verkoop des Traan leverenden Speks, en de zo genaamde *Sperma Ceti*, uit den Kop deezer Visſchen, ſchreeven veelen de ſchaarsheid van Kabbeljaauw en anderen Zeevisch, waar over men aan Strand, en op de Vischmarkten in de Steden, deezen Winter klaagde, niet onwaarſchynlyk toe, aan de menigte van Vischvraatige Kazilotten, die den hollen balg daar mede vulden, of ze van de gewoone Vischplaatzen verdreeven (*).

W. C. LODEWYK geboren. G. W. BELGICUS ſterft.

Schonk de twaalfde van Wintermaand des voorleden Jaars, aan 't Vorſtlyk Huis van *Naſſau Weilburg*, eene nieuwe Manlyke Spruite, by den ſtaatlyk volvoerden Doop, WILHELM CAREL LODEWYK geheeten, op den zeven- en- twintigſten van Bloeimaand deezes Jaars, werd dat

(*) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 253. *Verhandelingen van de Holl. Maatſch. der Weetenſchappen*, IXDeel, III St. bl. 194.

dat Huis in rouwe gedompeld, door het overlyden van den eerstgebooren Zoon GEORGE WILLEM BELGICUS (*), die van de Lustplaats *Hondsholredyk*, waar dit sterfgeval voorviel, met Vorstlyke Staatsie, naar *Delft* gevoerd, en in den Prinslyken Grafkelder bygezet werd. — Afgevaardigden van *Overyssel*, stelden ter Algemeene Staatsvergadering voor, om, den Lyftocht van vier duizend Guldens 's Jaars, door de Algemeene Staaten, als Gevaders bestemd, op diens eenigen Broeder over te brengen. Men nam deezen voorslag over (†). LXXXVII. BOEK. 1762.

Hadt men reeds op den Elfden Jaardag des Erfstadhouders, hem in de Vergadering der Algemeene Staaten, voor veelen onverwagt, ingeleid (§), de Ouderdom, op welken hy in de Hooge Vergaderingen des Lands, volgens de Plans der Voogdyschappe, ter kennis verkryginge van 's Lands zaaken, onder den Eed van Geheimhouding, Zitting zou neemen (§§), naderde met zynen Vyftienden Jaardag, in den Jaare MDCCLXIII. In Louwmaand deedt *Gelderland* den voorslag, om de wyze te beraamen, op welke die Zittingneeming zou geschieden, en vier dagen laater werd op dit stuk beslooten, met bepaaling van 1763. De Tyd dat WILLEM DEV in de Hooge Staatsvergaderingen Zitting zou neemen nadert.

(*) Zie hier boven, bl. 120.

(†) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 8. 414. *Resol. Gen.* Lunæ 28 May 1762.

(§) Zie hier boven, bl. 41.

(§§) Zie hier boven, bl. 13.

LXXXVII. BOEK. 1763.

van den negenden van Lentemaand, tot die Plegtigheid (*). Daags eer dezelve plaats greep, viel de Jaardag in, welke hem daar toe bevoegd maakte. Eene aanzienlyke Bezending, met den Heer ZENO DIDERIK WALRAED, Baron van *Tengnagel*, Heer van *Bronkhorst*, aan 't hoofd, begroette den Erfſtadhouder ſtaatlyk, wegens den vervulden Ouderdom van Vyftien Jaaren, met heuchlyke verwittiging, dat de dag nu gekomen was, op welken hy in 's Lands hooge Vergaderingen Zitting zou neemen.

By de Algemeene Staaten ingeleid.

Ingevolge der gemaakte ſchikkingen, om den jongen Vorst op gelyke wyze, als wylen zyn doorlugtigen Heer Vader, ter Hooge Vergaderinge in te leiden, begaaven zich de Heeren CAU, en D'ABLAING VAN GIESSENBURG, Afgevaardigden wegens *Zeeland* en *Utrecht*, door den Voorzitter daar toe verzogt, uit de Vergadering van hunne Hoog Mogenden, naa het Stadhouderlyk Kwartier, keerden, vergezeld door den Erfſtadhouder, aldaar te rugge, geleidden hem tot den uit *Overyſſel*, Voorzittenden Heer GYSBERT JAN, Baron van *Pallant*, Heer van *Glinthuis*, die zyne Hoogheid verwelkomde, en vroeg of hy gereed was, den Eed van Geheimhouding af te leggen? Op een toeſtemmend antwoord, deedt hy denzelven by handtasting, en werd, door de Heeren die hem in-

(*) *Reſol. Gen.* Martis 25 Jan. 1763.

WILLEM V, ter Hooge vergadering ingeleid, om er, onder den Eed van geheimhouding, Zitting te neemen.

ingeleid hadden, naa den Stadhouderlyken Stoel gebragt en verzogt in denzelven plaats te neemen. LXXXVII. BOEK.

Wanneer de Prins eenige Staatsoverweegingen bygewoond hadt, werden de Baron *van Tengnagel*, A. VAN BERGSMA, R. DE DREWS, wegens *Gelderland*, *Friesland* en *Stad en Lande*, ter Algemeene Staatsvergadering Zitting hebbende, door den Voorzitter verzogt, zyne Hoogheid in te leiden by den Raad van Staaten, 't welk geschiedde met eene Aanspraak van gemelde Baron *van Tengnagel*, die in 't breede beantwoordt werd door CAREL GEORG, *Graaf van Wassenaar*, *Heer van Twikelo*, wegens *Friesland*, in deezen Raad voorzittende. Niet ongepast merkte hy op „dat, „ gelyk het een *Jaar des Vredes* was, toen „ zyne Doorlugtige Hoogheid het eerste „ licht aanschouwde, het ook een *Jaar des* „ *Vredes* was, een Jaar dat de Tempel van „ *Janus* weder stondt geslooten te worden; „ dat hy de eerste stappen deedt in de loopbaane thans voor hem geopend, aan „ welker einde de Tempel der Onsterflykheid zich ontsloot voor die geenen, wier „ Naamen zich haare Kroon waardig maakten." — Naa 't vermelden van de Hoofdbezigheden des Raads van Staaten 'er by voegende: „de Raadpleegingen betrekkelyk tot het voeren van Oorlog en Krygstoerustingen hier gehouden, zullen uwe „ Doorl. Hoogheid overtuigen, dat, in de „ diepste rust, de ontzaglykste toerustingen moeten geschieden, om altoos niet

1763. In den Raad van Staaten verwelkomd.

LXXXVII. BOEK. 1763.

„ alleen in een gedugten ſtaat van Tegen-
„ weer te zyn; maar om, des noods, onze
„ Verbonden geſtand te doen, op dat de
„ dierbaare Vreede bewaard moge wor-
„ den, zonder dat men, by gebrek van
„ genoegzaame voorzorgen, Laagheden
„ behoeve te verduwen van trotſche Vyan-
„ den; en, boven dien, op dat men, ge-
„ noodzaakt zynde, een hartlyke en recht-
„ geaarte *Nederlandſche* Taal te voeren,
„ ook in ſtaat zy dezelve kragtdaadiglyk
„ ſtaande te houden, en onzen Leeuw nim-
„ mer vergeefsch te doen brullen." —
„ En," voerde hy den Prins vervolgens te gemoete, „ wat heerlyker belooning is 'er
„ voor een Vorst, dan eene algemeene en
„ op Deugd gevestigde Liefde des Volks!
„ Deeze zal u, ô Vorst! nimmer misſen,
„ by aldien uw teder hart ontſtooken wordt
„ in Liefde voor het lieve Vaderland, en
„ deszelfs belangen, zo naauw, ja zo on-
„ ſchendbaar, met die van uwe Doorlugtige
„ Hoogheid verknogt en verbonden, ſtand-
„ vastig en getrouw gadeſlaat, en onver-
„ moeid zoekt te bevorderen. Immers hoe
„ magtiger onze Vrye Staat is, hoe hooger
„ de Luister van uwe Doorl. Hoogheid
„ klimmen moet. — Roemrugtiger is het
„ aan het hoofd van een Vry volk te zyn,
„ dan over een laffen hoop Slaaven te ge-
„ bieden!"

De Baron VAN TENGNAGEL hadt, volgens last, by zyne inleidende Aanſpraak, Berigt gegeeven van de gedragene zorgen voor 't Geheim, en het afleggen des Eeds,

des

des betreffende, door den Erf-Stadhouder, by Handtastinge, ter Vergaderinge van hun Hoog Mogenden gedaan, en woonde hy dus de Raadpleegingen van den Raad van Staaten by; naa afloop van dezelve deeden vier Leden van den Raad, uit *Gelderland*, *Holland*, *Overysſel*, *Stad en Lande*, met den Secretaris Mr. D. VAN ROYEN zyne Hoogheid uitgeleide, hem tot in het Stadhouderlyk Kwartier vergezellende. LXXXVII. BOEK. 1763.

Niet ongepast werd zo veel Staatlykheids vervangen door een Maaltyd, tot welken, door den Hertog VAN BRUNSWYK, de Leden der beide hooge Vergaderingen, in welke zyn Kweekeling thans Zitting genomen hadt, genoodigd waren. Uit beiden verſcheenen op denzelven, de daar toe benoemde Heeren, gelyk hun hooge Gastheer met deszelfs Edellieden, in rang, met de grootſte Staatſie, naa het *Oude Hof* rydende; waar, in de groote Zaal, een Tafel voor honderd en twintig Perſoonen was aangeregt. Maaltyd en vreugdbetooning te dier gelegenheid.

Geheel de Hofplaatze deelde in deeze dubbele vreugd, en vierde zo wel de Zittingneeming des jongen Erf-Stadhouders, als den Dag zyner Verjaaringe; de wapperende Vlaggen, de Vuurwerken, en de Illuminatien, ſtrekten tot openbare vreugdetekenen. — De Broederſchap van *St. Joris*, die reeds vroeg in hunne Ridder-orde zyne Hoogheid aangenomen hadt (*), vierde eeni-

(*) Zie het XXII Deel onzer *Vad. Hiſt.* bl. 136

LXXXVII. BOEK. 1763.

eenige dagen laater deeze Gebeurtenis plegtig, en ſtelde hem tot Voorzitter der Broederſchappe aan, teffens een aanzienlyk getal nieuwe Ridderen, onder welken zich de beide Prinsſen van *Heſſen-Caſſel* bevonden, inhuldigende (*).

WILLEM DE V. van de Kinderziekte herſteld.

Eer deeze in zo veel vreugds geſleete Lentemaand ten einde liep, dreigde die vreugd in droefenisſe te verkeeren. Naa de voorafgaande tekens openbaarde zich by zyne Hoogheid de Kinderziekte. De heftige aanvang baarde niet weinig bekommernisſe; doch deeze week, toen die gevaarlyke Ziekte bleek van eene goedaartige ſoort te zyn, 't gewoon beloop hadt, en zonder zwaare toevallen, of eenige ſmertelyke gevolgen, gelukkig eindigde. ——

Bedeſtonden in *Gelderland* geëindigd.

Zints den jaare MDCCLVI, hadt men in *Gelderland*, tot nu Maandlykſche Bedeſtonden gehouden. Staaten van dat Gewest beſlooten, eindelyk, met den aanvang van Bloeimaand deezes Jaars, dezelve af te ſchaffen, en een Dankdag uit te ſchryven, voor de bewaaring van deezen Staat in volkomene Rust en Vrede, zonder eenig deel te hebben in de Oorlogs-onlusten, thans door eene lang gewenschte vereeniging der Oorlogvoerende Mogenheden geëindigd; en op denzelven byzonder te gedenken, aan de gelukkige en voorſpoedige herſtelling des Erf-Stadhouders van eene ſmertlyke en niet min gevaarlyke Ziekte.

Staa-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 203—225.

1763.

Staaten van *Friesland* lieten den herſtelden Vorst geluk wenſchen, by gelegenheid, dat zy, volgens een Beſluit, den zeven-en-twintigſten van Bloeimaand genomen, hem Zitting vergunden in de Provinciaale Staatsvergaderingen, en andere Hooge Collegien van *Friesland*, ten einde hy, in zyne jonge Jaaren, kennis mogt krygen van de *Frieſche* Gewoonten, Regten en Voorregten, om, by het aanvaarden der Stadhouderlyke waardigheid, daar van onderrigt, dezelve te kunnen handhaaven (*). — Die van *Holland* lieten zyne Hoogheid, in Zomermaand toe, als eerſte Lid van de Ridderſchap, de Raadpleegingen by te woonen (†).

Friesland en *Holland* vergunnen den Prins Zitting in de Vergaderingen.

Ondanks de Zeeſchadens, deezen Lande, door de Zeerooveryen der Oorlogende Mogenheden, toegebragt, waar door de regtmaatige klagten, zo hoog, en de Gewesten doorklonken, was 'er, door de Onzydigheid in den nu geëindigden Kryg, met veel ſtaatsbeleids gehouden, ter Zee en te Land veel Gelds gewonnen. Kooplieden, die eenen uitgebreiden Handel dreeven, behaalden groote voordeelen, en voelden de tuſſchenbeide vallende ſchadens bykans niet; terwyl deeze de mindere Handelaars krenkten. Met veele Fabrieken was het deerlyk ten agteren geloopen; ten deele door gebrek aan vertier by de Buitenlanders, die zich meer

Verval van Handel en Fabrieken.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1760. bl. 273. 253. 401.
(†) *Reſol. van Holl.* 8 Juny 1763.

LXXXVII. BOEK. 1763. meer en meer daar op bevlytigd hebbende, langs hoe minder onthooden; ten deele door den niet verzetbaaren ſmaak der Landzaaten op al wat Vreemd, en de verſmaading van al wat Inlandsch is. Het gewonnen geld baarde ook dat heil niet, 't welk men 'er van zou hebben mogen verhoopen. Veelen, door den Handel verrykt, volgden een reeds te lang betreeden ſpoor, om denzelven in te krimpen, of geheel te ſtaaken, en het geld, dat werkloos in hunne Kisten lag, voor Rentegeevende Papieren, en meest Buitenlandſche, naar dien deeze de hoogſte Rente opleverden, te verwisſelen. Het getal der zo genaamde Renteniers groeide aan, en daar mede Pragt, Weelde en Werkloosheid; kwaalen, die met een verdubbelend verderf, op de Erfgenaamen overgaan. Het Geld, uit den omloop getrokken, meest aan Vreemden opgeſchooten, mogt aangemerkt worden als het bloed uit de aderen van een handeldryvende Maatſchappy getapt. De Koophandel en de Handwerken kwynden. Veele Kinderen van aanzienlyke Kooplieden, ſchaamden zich het voorig Beroep hunner Ouderen, een leefkring intreedende, hun en den Lande nadeelig; daar nog werkzaame, doch min bemiddelde Ingezetenen, tot het voortzetten van den hun overgelaaten Handel en Fabrieken, zeer bezwaarlyk penningen konden bekomen, tot eenige bewinbaare Rente; zo zeer was men verlekkerd op de hooge Rente, die de Vreemde Rentebrieven gaven. Uit welken hoofde de Burgerſtand,

ſtand, de hegte ſteun van het Staatsgebouw, verzwakte.

Van de Zeevaardye, die, naa den getroffen Vrede, ongeſtoord haare Kielen mogt laaden, afzenden, en de wyde Wereld omſtuuren, beloofde men zich, in dit beloop der dingen, niets dan alles goeds; een bly vooruitzigt, droevig verdonkerd door een onvoorzienen en zwaar treffenden ſlag. In *Hollands* grootſte Koopſtad was een der voornaamſte Huizen onmagtig geworden om te betaalen; 't welk veele andere, buiten hunne ſchuld, in 't onvermogen bragt, om aan de gemaakte verbintenisſen te voldoen, waar door zy zich in dien ramp vonden ingewikkeld. Een voorval van zo veel belangs, dat Buitenlanders 'er zich inmengden, en 's Landsvaders 'er in betrokken werden. — Het openbaar Vertrouwen, de eerſte grondzuil van den Handel, week voor een algemeen Mistrouwen. De gantſche Wisſelhandel, op den ſpil van dit Vertrouwen draayende, ſtondt ſtil, en 't liet zich aanzien, als of het noeste Koopbedryf, eensſlags, voor altoos, van veerkragt beroofd, werkloos zou blyven, of zich niet verder beweegen, dan gereed Geld, ſchaars opgeſchooten, 't zelve in den gang kon brengen en houden. 1763. Zwaare Bankbreuken.

Van dit den Lande zo droevig verſchynzel, geeven, de onpartydigſten en Handelkundigſten, deeze rede. De groote en wyduitgeſtrekte Handel, welken *Amſterdam* dryft, beſtaat in het verbaazend *Credit*, 't geen men aldaar boven andere Handeldry- Waar door veroorzaakt.

LXXXVII. BOEK. 1763.

vende Steden, gewoon is den Buitenlanderen te verleenen; en dewyl uit die Stad, na het *Noorden*, *Duitschland* en andere Gewesten, ten minſten driemaal meer aan fyne Metaalen en kostbaar bewerkte Koopmanſchappen, uit gevoerd wordt, dan de groove Goederen, in die Landen vallende, en na *Holland* gezonden, bedraagen, blyven de Buitenlanders altoos dat meerdere ſchuldig, 't welk een nadeelige Balans voor onze Kooplieden oplevert. Ter goedmaakinge van dit te kort komende, hebben de Buitenlanders een zogenaamden omloop van Wisſelbrieven uitgevonden. Dezelve rust alleen op 't daar aan verleende *Credit*, en moet, dit ophoudende, de Wisſelhandel van zelve in duigen ſpatten. — Hier toe was het ten deezen dage gekomen. Naa ruim eene halve Eeuw op die wyze den Handel gedreeven te hebben, bevondt men, dat de Omloop dier Wisſelbrieven, door de onkosten, daar op vallende, van tyd tot tyd, zo vergroot, en eindelyk, in de laatſte Jaaren, tot die uitgebreidheid gekomen was, dat ze, volgens eene vry naauwkeurige uitrekening, vyftien maalen het gereed Geld, of de weezenlyke Goederen in *Holland* overtroffen. Niet alleen hadt men in den Omloop der Wisſelbrieven op *Duitschland* moeten brengen, het meerdere, dat de uitgevoerde Koopmanſchappen boven de Buitenlandſche Voortbrengzels bedroegen; maar ook de ſchaade van den *Duitſchen* Oorlog, aan buitengewoone Belastingen, Brandſchattingen, en het verlies

op

op de verminderde Muntſpecien. Hier ſloeg nog toe, dat beleggingen van Gelden in *Engeland*, ongelooflyk groote Geldſommen uit den Lande weggeſleept hadden. Dewyl nu aan den eenen kant, de Omloop der Wisſelbrieven zo zwaar en uitgebreid was, en aan den anderen kant, het gereede Geld zo ſchaars geworden, geraakten de kaſſen van veele vermogende Lieden, gewoon hun overvloed van Geld te gebruiken tot het geen men *diſcomteeren*, der loopende Wisſelbrieven noemt, en de eigenlyke Geldſchieters zyn, ledig: terwyl anderen, des gelyks gewoon langs dien weg met hunne Penningen voordeel te doen, het verhaast beſluit namen om hun Geld te bewaaren, en tevens de Wisſelbrieven in te vorderen, zonder op nieuw aan andere op tyd loopende Wisſelbrieven Credit te geeven. De zogenaamde *Diſcomto* ophoudende, was de loop der Wisſelbrieven geſtremd, de Bankiers waren in verlegenheid gebragt, en eindelooze verwarringen werden 'er ylings uit geboóren, gepaard met de droevigſte ongevallen. Waar van ons Geſchiedblad, naa deeze aanwyzing van de aanleidende oorzaak, wat byzonderder moet gewaagen. LXXXVII. BOEK. 1763.

In 't laatst van Hooimaand, vernam men, dat het voornaam Handelhuis der Gebroederen DE NEUFVILLE te *Amſterdam* gezonken was, en met het zelve, eenige andere. De algemeene verbaazing over dat geheel onverwagt ongeval, ſloeg een ieder daar toe betrekking hebbende, dermate ne- **Voorſlag van *Hamburg* om een voornaam Handelhuis te helpen.**

LXXXVII. BOEK. 1763.

der, dat men verwaarloosde, zo den Broeder van 't zelve te ontdekken, als het Onheil daar uitvoortgevloeid, op de gevoeglykſte wyze, te herſtellen. De maare van die den Koophandel noodlottige gebeurtenisſe, kon niet verwylen naa de buitenlandſche Steden, over te vliegen. — Na *Hamburg* hadt men reeds geſchreeven, dat men hier niet voorneemens was, het gemelde Huis te helpen: verbazend klonk die tyding de Handelaaren te dier Stede in de ooren: naardemaal men daar bezig was, met middelen uit te denken tot onderſteuning der wankelende Huizen van Koophandel. De voornaamſte Kooplieden en Bankiers te *Hamburg*, lieten aan die van *Amſterdam*, een rondgaanden Brief afgaan, in welken zy, onder andere, ſchreeven „ hoe zy zich onmogelyk konden ver„ beelden, dat zo veele lieden van oor„ deel tot dien ſtap konden komen, om dat „ voornaam Huis van Negotie te laaten „ vervallen; een ſtap, die, zekerlyk en „ zonder twyfel, geheel *Europa* in een „ poel van ongelukken moest dompelen; „ indien daar tegen geene middelen wier„ den in 't werk geſteld." In deezen zelfden Brief biddende, dat men het ſtaande blyven van dat Huis wilde bezorgen, door 't zelve zo veel Gelds, als noodig zou bevonden worden, by te zetten, en die Handelaaren twee of drie Perſoonen toe te voegen, op dat derzelver zaaken en verbintenisſen vereffend, en aan een einde gebragt mogten worden, zonder een algemeen val-

val

val in den Handel te veroorzaaken; betuigende, dat zy geen oogenblik zouden verzuimen, om dit voorbeeld naa te volgen, en de wankelende Huizen te onderſchraagen: ten ſlot 'er by voegende, „ dat, zo „ men zulks te *Amſterdam* niet wilde doen, „ zy, ſchoon zy een aanzienlyk Lichaam „ van vermogende Kooplieden uitmaakten, „ egter, gezamenlyk voorgenomen hadden, hunne eigene Betaalingen op te „ ſchorten, zo lang als zy zulks goed en „ noodig zouden oordeelen, en dat zy zo „ min de *Contraproteſten*, die van hier „ zouden komen, als iets anders op de „ wereld, van wat natuur het ook zou mogen zyn, zouden betaalen; van welk beſluit men niet zou afgaan, daar mogt van „ komen wat 'er van wilde." LXXXVII. BOEK. 1763.

't Handel verloop neemt toe.

De voorſlag der *Hamburgſche* Handelaaren, met hoe veel klems, ook aangedrongen, vondt geen ingang. Het Handelverloop ſnelde met vaſte ſchreeden voort. Dagelyks hoorde men van andere Huizen, die wankelden, of reeds gevallen waren: en dewyl niets dien ſtorm wederhieldt, telde men, eer Oogstmaand ter helft gekomen was, reeds omtrent veertig zo voornaame als mindere Handelhuizen, in een redloozen ſtaat gebragt. Vloekwaarde Oneerlykheid, wel is waar, nam, op de ſchandelykſte wyze, uit deezen ramp, in welken veelen ongelukkig ingewikkeld wierden, gelegenheid om 'er zich, door het opgeeven hunner zaaken, ten koſten der Schuldeiſcheren mede te verryken. Ja zommige Kaſſiers

LXXXVII. BOEK. 1763.

siers toonden snoodheids genoeg, om het eene oogenblik Geld te ontvangen, en 't volgende met 't zelve, en alles wat hun toe vertrouwd was, door te gaan.

Onbeschryflyk groot, ondertusschen, was de algemeene verslaagenheid, de onrust, de kommer, de angst, uit deezen toedragt van zaaken gebooren. Zo verre ging het Mistrouwen, dat veele Kooplieden, die uit zich zelven, en door hunne Familien ondersteund, wel in stand zouden hebben kunnen blyven, in de algemeene verlegenheid verward geraakten. Voor meer dan de gewoone Renten, op de aanneemelykste voorwaarden, op Effecten of Goederen daar voor beleend, was geen Geld te bekomen. Geen Discomte van Wisfel ging 'er om. De verschrikte en bevreesde Rentenier, was doof voor allen aanzoek, en hieldt zyn Geldkist geslooten. Het stranden van veelen in dit laag ebbende Beursgety verstrekte, anderen wel tot een Baak; maar te vergeefsch: dewyl de aanhoudende afloop, hun noodzaakte om heden of morgen op de zelfde klippen te moeten vervallen. Hoe naar het 'er reeds uitzag men spelde nog grooter onheilen, de beste Huizen, over welken nooit twyfel viel, dugt te men dat, zo ze niet geheel ten gronde gingen, in de benardste omstandigheden zouden komen: om niet te spreeken van het aantal *Joodsche* Kooplieden, die, bykans hun geheel bestaan, in den Wisselhandel gevonden hebbende, thans een onherstelbaar verderf voor oogen hadden. De

naau-

naauwe verwantſchap tuſſchen den Koop- LXXXVIII. handel, de Handwerken en de Kostwin- BOEK. ningen van duizenden, doet elk bevroe- —— den, van welk een bedroevenden invloed, 1763. dit onheil was op 't algemeen; van den eerſten tot den geringſten. Te midden van dit alles, leefde men in de laſtige onzekerheid, welke ſommen in de *Oostzee*, in *Zweeden*, in *Rusland*, en elders liepen, of de Koopkantooren in die Oorden, op de ingeloope berigten van hier, en andere plaatzen, ſtaande bleeven, dan niet.

In zo hachlyke omſtandigheden ſcheen het raadzaamst, door eenig ſpoedig hulpmiddel, het voortvreeten van dien bedervenden Kanker te ſtuiten, en het verzwakt, of liever vervallen Credit, ware het mogelyk, te herſtellen, en op te beuren. 't Ontbrak niet aan Ontwerpen, onder andere, werd 'er een in druk uitgegeeven, waar door men meende, dat gewenschte einde te zullen bereiken, en wel zonder gereed Geld; doch, dewyl de middelen, by 't zelve voorgeſlaagen, alleen zouden ſtrekken, ter ondersteuninge van eenige weinige Huizen: terwyl men de andere aan hun noodlot overliet, erlangde het geene goedkeuring, die 'er daarenboven te minder aan toekwam: uit hoofde van de onoplosbaare zwaarigheden, waar aan het onderhevig was. — Anderen oordeelden, dat men alleen na middelen om Geld in beleening te bekomen, zoeken moest, en derhalven, de ſchroomvalligheid van vermogende Lieden, Middelen van herſtel vergeefsch voorgeſlagen.

LXXXVII. BOEK. 1763.

den, die, verbysterd door de menigte der kort elkander opvolgende toevallen, genoegzaam niemand vertrouwden, en hun Geld liever renteloos lieten leggen, dan op een hachlyken kans waagden, te gemoete komen, om zekerheid te geeven; waar toe zy het oprigten van een *Bank van Credit*, of van een *Bank Courant van Beleening*, door de Regeering van *Amsterdam*, een gepast middel keurden. — Anderen sloegen andere middelen voor; doch die, even als de gemelde, in rook verdweenen.

De Koophandel herleeft.

Zieltoogend bleef de Handel, den ganschen, anders woelig drukke Oogst-, en het grootste gedeelte van Herfst-maand; dan deeze liep niet ten einde, of dezelve begon het hangend hoofd eenigzins op te beuren, verkwikt door de tydingen uit buitenlandsche Koopkantooren, by lange zo nadeelig niet, als de vrees ze in den beginne beevende verwagt hadt. De Handelaars schepten nieuwen moed, de eerste Handelhuizen beslooten, naar gewoonte, Credit te geeven, de heilstar van het goed Vertrouwen, zo lang droevig benieveld, blonk weder door. Men wist op welke Kasiers men staat kon maaken, de proef hadt; in dit netelig beloop van zaaken, de zodanigen uitgemonsterd, die de hun toevertrouwde Penningen, meer dan te veel, ten eigen voordeel aangelegd hadden. By dit alles kwam, dat buitenlandsche Koopkantooren te *Hamburg*, te *Altona*, te *Berlyn*, en elders, hunne Wisselbrieven in trokken; en

dat

dat men aan verſcheide Kooplieden, door deezen dwarlwind in den Handel overrompeld, die, niet tegenſtaande hun vermogen, hadden moeten vallen, tyd gaf om hunne zaaken met In- en Buitenlanderen op een geregelden voet te brengen, en de geſtaakte Betaalingen te hervatten. Welhaast vingen eenigen dit aan, en de hoop dat alles eerlang ten beſte zou keeren wakkerde ter Beurze op.

Staatsbeſluit op een Voorſtel des Konings van *Pruiſſen*, den Handel betreffende.

Middelerwyl hadt de Koning van *Pruiſſen*, twee Brieven afgevaardigd, ter begunſtiging van het Kantoor der Gebroederen DE NEUFVILLE, één aan de Algemeene Staaten, één aan Burgemeeſteren van *Amſterdam*, ten einde de noodige ſchikkingen mogten gemaakt worden, dat het Credit weezen van 't zelve niet door de Kamer van *Deſolate Boedels*; maar, onder het opzigt van eenige *Syndici*, door die Handelaaren zelven, in orde gebragt en vereffend mogt worden: dan vondt dit by Burgemeeſteren van *Amſterdam* en by de Staaten, even weinig ingangs, als de bovengemelde voorſlag der *Hamburgſche* Kooplieden: aan Beleiders van eenen Windhandel, eenig voorregt te vergunnen, oordeelden zy, zou de verregaandſte gevolgen naa zich ſleepen. Overeenkomſtig met den ingedienden raadſlag der gemelde Burgemeeſteren, en hun ſchryven aan dien Vorst, viel het Staatsbeſluit. „ Dat zo„ danig eene verzogte Commisſie, vol„ gens de Grondwetten deezer Landen,

„ het

LXXXVII. BOEK. „ het vereisch der Justitie alhier, als me„ de het Credit der Wisſels, geene plaats „ kon hebben (*). "

1763. Zints 't laatst der voorgaande Eeuwe waren eenige Gelden die Heeren Directeuren van de Geoctroieerde Societeit van *Suriname*, oordeelden te moeten ontvangen, door Staaten van *Utrecht*, onbetaald gebleeven. Deezen naamlyk hadden, met de andere Geweſten, by de koop van *Suriname*, tot inſtandhoudinge en voortzettinge dier Volkplantinge, aan de *West-Indiſche* Maatſchappy deezer Landen, het Regt gegeeven, om voor één Man te deelen in alle de Ordonnantien tot Betaalinge, welke ten behoeve van 's Lands Capiteinen te voet, maandlyks afgegeeven zouden worden, voor alle de Compagnien, die, volgens den Staat van Oorlog, ter Betaalinge van *Utrecht* ſtonden, 't welk eene ſom van negentig Guldens in 't Jaar beliep, voor ieder der gemelde Compagnien, die de Maatſchappy 's Jaarlyks, uit hoofde van dit Regt, zou trekken. Door deeze bewilligingen was dezelve in ſtaat, om op de Volkplanting zo veel gelds op te neemen, als zy behoefde, tot voldoening der Koopenningen aan *Zeeland*, doch niet magtig genoeg, om de gelden, tot het verder bezor-

Geſchil tuſſchen Staaten van *Utrecht* en Directeuren der Societeit van *Suriname*.

(*) A. ROGGE *Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem* XVI Deel, bl. 241 en C. ZILLESEN *Ald.* bl. 494. *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 638—648. *Reſol. van Holl.* 8 en 22 Sept. 1763.

zorgen der Volkplantinge, by een te bren- LXXXVII.
gen. De Stad *Amſterdam* hadt lang het BOEK.
oog gehad, op deeze Volkplanting, en het
overneemen daar van bewerkt. Zy zogt 1763.
ten minſten een gedeelte van den eigendom voor zich te verkrygen, en kwam men overeen, dat de Volkplanting, voor een derde gedeelte door die Stad, voor een derde gedeelte door de *West-Indiſche* Maatſchappye, en voor het overige derde gedeelte, door den Heere CORNELIS VAN AARSSEN, *Heer van Sommelsdyk*, bezeten zou worden. Terwyl de Algemeene Staaten de Oppermagt behielden (*). — Staaten van *Utrecht*, hadden maar driemaal, en laatst in den Jaare MDCLXXXIX, de by de eerſte koop ingewilligde ſomme doen betaalen, waar om de tegenwoordige Directeuren de Agterſtallen, die bykans viermaal honderd en vyftig duizend Guldens beliepen, van 't gemelde Gewest, in den Jaare MDCCLXII, onder geleide van een breedſpraakig Vertoog, vorderden. — Tot het overleveren van 't zelve vonden zy zich gedrongen, zo uit hoofde van de benoodigdheid om Penningen, tot betaaling van een meerder aantal Krygsvolks, om de ſtoutheid, euvelmoed en wreedheid der Bosch-Negeren en weggeloopene Slaaven, te beteugelen, als om dat zy de redenen van bezwaar, door Staaten van *Utrecht*, eenigen tyd

(*) *Tegenwoordige Staat*, I Deel, bl. 534. WAGENAAR *Amſterd. Geſch.* VI Stuk, bl. 53.

LXXXVII. BOEK. 1763. tyd geleden bygebragt, om aan deeze verpligting eens Staatswyze genomen Beſluits te voldoen, vernomen hebbende, oordeelden in ſtaat te weezen, die te wederleggen, en de deugdlykheid dier ſchuldvorderinge, zo menigmaal vergeefsch gedaan, aan te toonen.

Dan hoe duidelyk zy meenden hun Regt geſtaafd, en de wettigheid dier oude ſchuld beweezen te hebben, bragten Staaten van *Utrecht*, die dit ſtuk in handen van derzelver Gelaſtigden tot den Staat van Oorlog ten Onderzoek geſteld hadden, in Lentemaand deezes Jaars, overeenkomſtig met den Raadſlag deezer Heeren, een weigerend Beſluit, aan den dag: redenen van Ongehoudenheid aanvoerende, boven al daar op gegrond, dat de *West-Indiſche* Maatſchappy, zich voor twee derde deelen van deeze Volkplanting ontdaan, en, op eene voor de Bondgenooten bedekte wyze, met *Amſterdam*, en den Heere van *Sommelsdyk* gehandeld hadt (*).

Kerkvergadering der *Roomſche* Geeſtlykheid te *Utrecht*.

Meerder en algemeener gerugt dan dit geſchil tuſſchen Staaten van *Utrecht*, en Directeuren der Societeit van *Suriname*, verwekte eene Kerklyke Gebeurtenis, ten deezen Jaare, in *Utrecht* voorgevallen; het houden naamlyk eener Kerkvergadering der *Roomſche Geeſtlykheid*, hoedanig 'er geen, zedert den Jaare MDLXV, ten tyde van den

(*) *Nederl. Jaarb.* 1762. bl. 501. Voor 't Jaar 1763. bl. 281—327.

den Aartsbisschop FREDRIK SCHENK VAN TOUTENBURG, en dus, in't verloop van by naa twee Eeuwen, gehouden was. De *Roomschgezinden* in de *Nederlanden*, zyn onderscheiden in Aanneemers of Verwerpers van de Pauslyke Bulle, naar de woorden des aanvangs, met den naam van *Unigenitus* betyteld, of gelyk ze elkander noemen, in *Jesuitsgezinden*, en *Jansenisten* (*). De eerstgemelden maaken verre het grootste gedeelte uit, en weigeren alle Kerkgemeenschap met de anderen, uithoofde van eenige Geschillen, tusschen die beide Partyen gereezen, en tot zulk eene hoogte geklommen, dat ze elkander den naam van Scheurmaakers geeven. De zogenaamde *Jansenisten*, schryven de oorsprong dier Verdeeldheden aan de *Jesuitsgezinden* toe, als die, in den Jaare MDXCII, eerst in deeze Landen gekomen, zedert niets onbeproefd gelaaten hebben, om de *Nederlandsche Kerkregeering*, het onderst boven te keeren, welke de zogenaamde *Jansenisten* poogen staande te houden. — De Aanneemers van de Bulle *Unigenitus*, wraaken de Bestendigheid des Capittels van *Ut-*

LXXXVII BOEK. 1763.

(*) MOSHEIM *Kerklyke Geschiedenis*, X Deel, bl. 20 en 21. vergeleeken met de noodige Aantekening, bl. 66. strekkende tot een beter verstand van de Gesteltenisse dier Aanhangen in ons Vaderland, en het wegneemen van de haatlykheid, aan die doorgaans gebruiklyke Benaamingen gehegt. Zie over het Kerkgeschil zelve, MOSHEIM VIII Deel, bl. 302.

XXXVII. BOEK. 1763. *Utrecht*, beweerende, dat de Kerk van *Utrecht*, naa den dood van bovengenoemden Aartsbisschop, in den Jaare MDLXXX overleden, geen eigen Bisschop gehad heeft: dewyl de Aartsbischoplyke Stoel, door het invoeren van den Hervormden Godsdienst vernietigd, en het Capittel te onder gegaan is; eerst door het vermengen van *Onroomschen* onder de *Roomsche* Canunniken, vervolgens door de uitsluiting der *Roomschen*, en eindelyk, door de *Secularisatie*, gelyk men 't noemt, van het Capittel. — De Verwerpers der Bulle, in tegendeel, houden staande, dat de Bestendigheid van het Capittel, en de daar uit voortvloeijende Wettigheid van de Bischoplyke en Priesterlyke Bedieningen onder hetzelve, op geene genoegzaame gronden ontkend kunnen worden. In gevolge hier van hebben zy, op veelerlei wyzen, en onder verschillende benaamingen, dit Capittel en de Waardigheden daar toe behoorende, poogen instand te houden, en beweeren by de Bestendigheid des Capittels, ook de opvolging der Aartsbischoppen, op den Stoel van *Utrecht*; en hebben zy, hoe gering in vergelyking, met de andere Partye hun Aanhang ook wierd (*), zorge gedraagen, om

(*) De *Jansenisten* hebben, hier te Lande, niet meer dan *één en vyftig* Kerken, en onder deezen zeer weinig talryken, die door *vier en zeventig* Priesters bedient worden; de *Jesuitsgezinden* bezitten by de *drie honderd* Standplaatzen, onder deeze zeer talryke Gemeentens, en een daar aan geëvenredigd aantal van Priesters.

om van tyd tot tyd, een Aartsbisschop, Bisschoppen van *Haarlem* en *Deventer*, en de mindere Kerklyke Waardigheden zelve te benoemen; en, wanneer de Paus van *Rome*, die Verkiezingen, voor van geener waarde verklaarde, zich steeds op eene toekomende Algemeene Kerkvergadering te beroepen. — Zy lieten nimmer af alle moeite aan te wenden, om met het *Roomsche Hof* eene Verzoening te treffen: in de Verkiezingen van Aartsbisschoppen en Bisschoppen, betoonden zy alle tekenen van eerbied voor den Pauslyken Stoel; doch vrugtloos, het *Roomsche Hof* bleef onverzettelyk, by elke Verkiezing en Inwying kwamen 'er uit *Rome* Brevetten aan de *Roomsch-Catholyken* deezer Landen, om zich de Magt en het Regtsgebied dier Kerkvoogden te onttrekken, en, op geenerlei wyze, inzonderheid in Godlyke dingen, met dezelven gemeenschap te hebben, terwyl die zelfde Brevetten, de aangestelde Bisschoppen, onder straffe van den Ban, allen Bischoplyk bedryf verboden, of, wat zy als zodanig deeden, kragtloos verklaarden. Zy bleeven niet in gebreke, om hun gedrag te verdeedigen, de wettigheid van 't zelve aan te toonen, voorts zich op een Algemeene Kerkvergadering beroepende, onder aanhoudende verklaaring, dat zy het Geloof der *Roomsch Catholyke Kerke* zuiver beleden, en niets vuuriger wenschten, niets yveriger zogten, dan in Gemeenschap met de ganſche Kerk, ten allen tyde, te leeven. LXXXVII. BOEK. 1763.

XXXVII. BOEK. 1763.

Hier van oordeelen zy een allerklaarst bewys aan den dag te leggen, op de Kerkvergadering, in Herfstmaand, te *Utrecht* gehouden. Gelegenheid tot dezelve, gaf zeker Boek in de *Franſche Taal* geſchreeven, door PIERRE LE CLERC, Onderdiaken van de Kerk te *Rouan*, en Meeſter in de Vrye Kunſten te *Parys*, in 't zelve werden verſcheide Leerſtellingen, van welke de *Roomſche Kerk* belydenis doet, aangetast. Dewyl deeze Vreemdeling zich onder de *Janſeniſten* ophieldt, en hy in dit zyn Geſchrift de *Nederlandſche Kerk* ſcheen te willen verdeedigen, vorderden de Dwaalingen deezes Mans, naa 't oordeel der *Janſeniſtiſche Geestlykheid*, eene kragtdaadige Herroeping. Zy agtte zich verpligt die Stellingen tegen te gaan: aangezien haare Partyen niet zouden nalaaten, om ze haar ten laſte te leggen, indien zy dezelve niet openlyk afkeurden. Over de wyze om dit te bewerkſtelligen met des bekwaame Mannen geraadpleegd hebbende, verklaarden deezen, geen wettiger, of met de Kerkregelen overeenkomſtiger, te kunnen uitdenken, dan het byéénroepen van een *Provinciaal Concilie*, indien de omſtandigheden van Tyd en Plaats zulks toelieten. Te gereeder namen de raadpleegenden deezen raad aan: naademaal zulks hun eene voegelyke gelegenheid verſchafte, om zommige Dwaalingen van HARDOUIN, en BERRUIER en PICHON, *Jeſuiten*, wier Werken hier te Lande gedrukt waren, te veroordeelen. Men beſloot, derhalven, tot

het

het houden der aangeraade Kerkvergade- LXXXVIII.
ringe. BOEK.

De Aartsbisschop van *Utrecht*, PETRUS JOANNES, vaardigde Uitnoodgings Brie- 1763.
ven af, aan de Bisschoppen, en andere Geestlyke Persoonen zyner Kerke. In gevolge hier van verscheenen te *Utrecht*, JOANNES VAN STIPHOUT, Bisschop van *Haarlem*, BARTHOLOMEUS JOANNES BYEVELD, Bisschop van *Deventer*, FRANCISCUS MEGANEK, Deken van 't Metropolitaan Capittel van *Utrecht*, nevens eenige Canunniken, en Afgevaardigden uit het Aartsprieſterschap van *Schieland*, uit de *Haarlemsche* Geestlykheid, uit het Aartsprieſterschap van *Utrecht*, uit de Aartsprieſterschappen van *Rhyn*- en *Delfts*-*Land*, met NICOLAAS VAN MAEREN en HENRICUS MILIUS, Pastoors te *Utrecht* en te *Amsterdam*, als Secretarisſen van deeze Vergadering. Op den bestemden dag, den dertienden van Slachtmaand, vervoegden zich deeze Geestlyken, 's morgens ten zeven uuren, na de Kapelle van *St. Geertruid*, de plaats ter Vergaderinge gekoozen. De Aartsbisschop verrigtte de Misse van den Heiligen Geest, en opende vervolgens de Vergadering met eene *Latynsche* Redenvoering, waar in de *Jesuiten* met zwarte kleuren afgeschilderd, en als veroorzaakers eener geheele omkeering van de Heerschappy in de Kerke van *Nederland*, gebrandmerkt werden. De Aartsbisschop droeg zynen Onderhoorige Geestlyken, het nut en de noodzaaklykheid voor

LXXXVII. BOEK. 1763. der Kerkvergaderingen; herinnerde hun het oogmerk der tegenwoordige, met aanmaaning, om de Verkeerdheden, ter Kerke ingesloopen, op 't ernstigst, te keer te gaan. — Onder de Handelingen zelve komen meest in aanmerkinge, de Besluiten, betreffende de Leere des Geloofs, en de wyze om daar van Belydenisse te doen. Alle Dwaalingen, die de Kerk veroordeelde, werden by een Besluit deezer Kerkvergaderinge veroordeeld, terwyl men de Belydenisse van Paus PIUS DEN IV, voor den Geloofsregel, bleef behouden. Doch dewyl deeze onderwerping, aan alle de Leerstukken van de Catholyke Kerk, de Lasteraars niet hadt kunnen te rug houden, om de Leer der *Hollandsche* Geestlykheid verdagt te maaken, omhelsde de Kerkvergadering de *Uitlegging des Geloofs* van den Heere BOSSUET, Bisschop van *Meaux*, by de gansche Catholyke Kerke goedgekeurd; berustende wyders, in de Geloofsbelydenissen, die door de Aartsbisschoppen van *Utrecht*, en derzelver Geestlykheid, en inzonderheid in die, welke, in den Jaare MDCCXLIV, aan Paus BENEDICTUS DEN XIV overgegeeven was. — 'Er geschiedde door den Heer LODEWYK VAN ZELLER, benoemd om, op deeze Kerkvergadering, de post van Regtsvorderaar waar te neemen, eene algemeene aanklagte tegen de Geschriften, door den gemelden Heer LE CLERC, en door de *Jesuiten* HARDOUIN, BERRUIER en PICHON, in 't licht gegeeven. Om op deeze

de aanklagten Regt te doen, bepaalde de Kerkvergadering vier Congregatien, die de aangeklaagde Werken zouden Onderzoeken, en hier van der Kerkvergaderinge verſlag geeven. De Beſluiten deswegen gemaakt, beſtonden uit twee deelen; het eerſte behelsde de Leer der Kerke, ten opzigte van zommige Stukken, omtrent welken de gemelde Schryvers, andere Gevoelens hadden; het tweede de Veroordeeling der Dwaalingen van die Schryveren, zo en in diervoege, als de Kerkvergadering dezelve ſtrydig vondt, met de Leer der Kerke. LXXXVII. BOEK. 1763.

In de laatſte Zitting, bepaalde men de Beſluiten deezer Kerkvergaderinge, naar ouder Gewoonte, in geſchrifte aan den Paus te zenden, onder 't geleide, van eenen Brieve aan zyne Heiligheid, vol betuigingen van Getrouwheid, en nauwgezette aankleeving aan den Stoel van den Heiligen PETRUS, en de omhelzing van alle Catholyke Leerſtukken. De Aartsbisſchop met de beide Secretarisſen der Kerkvergaderinge, hadden denzelven ondertekend. — Ten zelfden tyde belaſte men den Regtsvorderaar, den Heer LE CLERC te ſchryven, en hem te overreden, om zich aan de Uitſpraak der Kerkvergaderinge te onderwerpen, zyne Dwaalingen openlyk te herroepen, en de Ergernisſen, aan de Kerk gegeeven, weg te neemen. — Den een- en twintigſten deedt de Aartsbisſchop de Misſe van Dankzegginge; de Leden ondertekenden het verhandelde; men zong het *Te-*

LXXXVII. BOEK. 1763.

Deum, en beſloot de Aartsbiſſchop deeze Vergadering der *Utrechtſche* Geestlykheid, met de in de *Roomſche* Kerk gebruiklyke Gebeden.

Daags voor de Opening der Kerkvergadering, zondt de Heer LE CLERC, aan de vergaderde Geestlykheid een Brief, uit *Amſterdam* gedagtekend, met verzoek, dat dezelve openlyk, en in 't midden der Vergaderinge, zou voorgeleezen worden; verzekerende, dat, indien hem, tegen zyne gedagten, iets berispelyks, in zyne Schriften, mogt ontglipt weezen, hy bereid was, 't zelve te verbeteren. Het bedoelde oogmerk bereikte hy niet; aan de begeerte, dat de Brief zou geleezen worden, werd voldaan; doch men vondt niet goed, hem in Perſoon te ontbieden, en over zyne Stellingen te onderhouden: ze werden, gelyk wy gezien hebben, als Dwaalingen veroordeeld. Geweldig hier over verbitterd, en oordeelende, dat de Kerkvergadering geene vryheid hadt, om hem voor de geheele Wereld, als een Leeraar van Dwaalingen, te doen doorgaan; daar dezelve, hem nimmer van verkeerde Gevoelens overtuigd hadt, gaf hy een ſcherp Geſchrift uit, over 't Gedrag der *Utrechtſche Kerkvergaderinge* ten zynen opzigte, en ſchilderde de Leden van dezelve af, als Lieden, die met zyne Landsgenooten, de *Franſchen*, een lang tegen hem geſmeed ontwerp, ten uitvoer gebragt hadden, geſtreeld met de hoope van de goede Gunst des Bisſchops van *Rome* te winnen, en Vrede met hem te maaken, indien

dien zy dit Hoofd der Kerke, tegen de Aanklagte, wegens 't zelve gedaan, verdeedigden. Hy voegde 'er bedreigingen nevens, van een nader Geſchrift, waar in hy de Ongeregtigheden dier Kerkvergaderinge zou ontleden, en ſpaart geene allerhaatlykſte verwyten, zo tegen de *Franſchen*, als tegen de Leden der Kerkvergaderinge (*). —— Indien de Verwerpers der Bulle *Unigenitus*, hier te Lande, gelyk de Heer LE CLERC wil, door dit hun Bedryf, de Vriendſchap van den *Roomſchen* Paus meenden te winnen, hebben zy eene verkeerde rekening gemaakt; dewyl CLEMENS DE XIII, niettegenſtaande, hy eerſt die Kerkvergadering, met de Beſluiten op dezelve genomen, goedgekeurd hadt, dezelve, in 't einde, op aanſtooking der *Jeſuiten*, veroordeelde (†).

Geſchil te *Leeuwaarden*, over de Magt der Kerklyken.

Trok dit voorgevallene in de *Roomſche Kerke*, de aandagt van veelen, en byzonder der *Roomſchgezinden*; in *Frieslands* Hoofdſtad, ontſtonden groote Oneenigheden, en daar uitſpruitende Verwyderingen, tuſſchen de Magiſtraat, en den Kerkenraad der Hervormde Gemeente, die niet alleen dat Gewest doorklonken; doch, door de vreemde omſtandigheden, daar mede gepaard, en door de veelvuldige Geſchriften te

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 649. 926. Voor 't Jaar 1764. bl. 277.

(†) J. FEBRONIUS *de Statu Eccleſiæ*, Tom. II. p. 16 & 87.

LXXXVII. BOEK. 1763.

te dier gelegenheid in 't licht gegeeven, alderwegen veel gerugts maakten, het oude Geſchil, wegens de Magt der Wereldlyke Overheid in 't Kerklyke, ter baane brengende. —— Eene opengevalle Predikantsplaats moest vervuld worden. De Regeering van *Leeuwaarden*, toonde hoe zy gaarne de Verkiezing zag vallen op een Inbooreling van *Friesland*, en die teffens de Leerwyze van COCCEJUS volgde. Voor het eerſte deel hunner begeerte, pleitte een Lands-Wet, die zy, ſchoon in vergetelnisſe geraakt, thans in 't oog wilde gehouden hebben; voor het tweede de billikheid, die vorderde, dat men zodanige Leden der Gemeente, welke die Leerwyze behaagde, genoegen gaf: naardemaal 'er reeds vier *Voetiaanſche* Leeraars ſtonden, allen als Vreemdelingen daar ter Stede gekomen. 't Zy de Leden van den Kerkenraad oordeelden, dat het tegen hunne Voorregten ſtreedt der Magiſtraat dat geen in te willigen, 't welk zy van naby wiſten, dat dezelve aangenaam zou weezen; 't zy ze andere redenen meenden te hebben, om zich aan te kanten tegen de begeerte der Regeeringe, en den bekenden wensch, van eene hoog aanzienlyke Perſoonadie, die gaarne een rykbegaafden Leeraar, uit eene nabuurige Stad, op den *Leeuwaardſchen* Predikſtoel zag, zy leverden een Drietal ter goedkeuringe in, waar op geenen dan Vreemdelingen ſtonden.

't Gedrag van den Eerw. BLOM.

Ondanks de poogingen, door den Kerkenraad, van tyd tot tyd, aangewend, bleef

bleef dit Drietal zes maanden onafgedaan liggen. Eene Bezending uit den Kerkenraad, met den Eerw. C. BLOM aan 't hoofd, verzogt gehoor, gelast om, op eene beſcheidene, vriendlyke, eerbiedige, maar tevens ernſtige, nadrúklyke en kragtige wyze, de Magiſtraat de onvoegzaamheid, en 't nadeel van het zo langduurig ophouden der Beroepinge, onder 't ooge te brengen, en afdoening van zaaken te verzoeken. De Eerw. BLOM deedt het door eene zonderlinge Aanſpraak, waar in valſche Welſpreekenheid met Geestlyken Hoogmoed, een vreemd mengzel uitleverden. Dit ſtuk werd, op des Redenvoerders verzoek, niet alleen in de Handelingen des Kerkenraads woordlyk aangetekend; maar men zag 't zelve, zeer ſchielyk in druk, en teffens, dat het voor een groot gedeelte overgenomen was, uit eene Leerreden, in de voorgaande Eeuwe, door den Eerw. W. BRAKEL uitgegeeven. Eenigen verhieven die Aanſpraak hemelhoog, anderen ſtelden ze zeer laag, en vonden in dezelve hoonende, ſmaadlyke, en naar oproerigheid ſmaakende uitdrukkingen, het gezag van den Magiſtraat, ten hoogſten beledigende. Met zulk een oog, zag de Regeering van *Leeuwaarden* dit Stuk aan, en beſloot zodanige middelen aan te wenden, als kragtdaadig konden ſtrekken, om zyn Eerw. te leeren, hoe hy zich jegens zyne Overheid te gedraagen hadt, en den Drukker tot meer omzigtigheids te vermaanen. De Eerw. BLOM werd verwee-

LXXXVII. BOEK. 1763.

zen

LXXXVII. BOEK. 1763.

geren, die hem by de mouw en hand vattende, naa zyne Gezondheid vroegen, hem GODS zegen en ondersteuning toewenschten, hy bedankte, voor hunne genegenheid, zeggende; *Ik ben wel; houdt u stil, GOD zal wel zorgen voor zyne Kerk, en my bewaaren!*

Zyn Eerw., die alle openlykheid aan zyn geval scheen te willen geeven, liet een zo getyteld *Eenvoudig Verhaal* drukken: waar in men vindt, dat de Kerkenraad, die de Aanspraak overgenomen hadt, eene Commissie benoemde, om de zaak te onderzoeken, en met meerderheid van stemmen besloot, zich in 't Beroep, op een Hooger Regtbank, by den Eerw. BLOM te voegen; gelyk geschiedde. By het Verzoekschrift ten dien einde, zo aan Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, als aan den Hove, ingeleverd, werd gevoegd, en vervolgens in Druk uitgegeeven, een Betoogschrift ter Verdeediging der Aanspraake, en het verdere gedrag des Spreekers in deeze zaake gehouden. Veel opziens baarde dit Betoogschrift; men stondt verstelt, dat men, in openbaaren Druk, voor de Vierschaare van het hooge Hof van Justitie, en voor gansch *Nederland*, beweeren durfde „ dat de Bestuuring der Kerke alleen was „ aanbevolen aan Kerkenraaden, Classen, „ en Synoden, zodanig, dat niemand daar „ buiten, in Kerklyke zaaken, en wel voornaamlyk in het Beroepen van Kerkdienaaren, iets te zeggen hebbe; zelfs niet „ de Overheid. — Dat de Kerkenraad,

„ en

„ en vooral ook de Predikanten, als zoda- LXXXVII.
„ nig, over 't geen zy zeggen of doen, in BOEK.
„ zaaken, die het Beſtuur en het Welzyn
„ der Kerke betreffen; aan niemand Re- 1763.
„ kenſchap ſchuldig waren, dan aan GOD
„ en CHRISTUS alleen; voor niemand
„ daar buiten behoefden te regt te ſtaan,
„ wie hy ook zy. — Dat zy, in de Be-
„ diening van hun Ampt, hooger en meer-
„ der waren, dan hunne Overheden." —
Stellingen, door allen, die Orde en Vrede lief hebben, en der wettige Overheid behoorelyk ontzag toedraagen, en Kerklyke Overheerſching verfoeijen, hoogst gewraakt, en in dit Betoogſchrift, nog doormengd met hoonende en laſterlyke uitdrukkingen, ten opzigte van de Magiſtraat der Stad *Leeuwaarden*.

Dan verwonderde men zich, over den buitenſpoorigen inhoud van dit Geſchrift; men ſtondt niet minder verbaasd, toen het bleek, dat in 't zelve de *Leden van den grooten Kerkenraad*, ten onregte als *Deducenten* wierden ingevoerd (*); daar het alleen een Voortbrengzel was, 't welk de Eerw. BLOM, met eenige weinigen zyner Aanhangeren, goedgekeurd en ter Drukperſſe overgegeeven hadt: niet alleen zonder voorafgaande toeſtemminge van de andere Leden; maar zelfs in weerwil van den vollen Kerkenraad, die het laaten Drukken vol-

(*) De tytel was, *Deductie, op Ordre van de Gecommitteerden van den Grooten Kerkenraad.*

LXXXVII. BOEK. 1763.

volstrekt hadt afgekeurd; zo dat de Commisfie geene vryheid hadt, om daar in te bewilligen. Een aantal Leden des Kerkenraads, maakten dit ten Hove, en in het Stads Nieuwspapier, openlyk bekend, verklaarende zich met den inhoud van dat Geschrift, niet te kunnen vereenigen, geen deel daar aan, noch aan de gevolgen, te neemen, van de bewuste Regtsvorderingen af te zien, en den Eerw. BLOM, daar in niet meer by te staan.

De zaak loopt ten zynen nadeele af.

Hangende deeze zaak, was 'er geen einde aan Geschriften, daar toe betrekkelyk, wel van onderscheiden aart; doch grootendeels, den Eerw. BLOM, met de zynen, in 't ongelyk stellende (*). Hoe zeer meest Naamlooze Schryvers, voor de Overheid in de bresse traden, en derzelver Regt verdeedigden, reikhalsde een ieder, den uitslag te verneemen, daar de Magistraat, zich met een Verzoekschrift tot de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, gewend hadt, ten einde zy het Gezag der Regeeringe, omtrent Kerklyke zaaken mogten handhaaven, en zodanige Bevelen geeven, als zy naar hunne hooge wysheid zouden verstaan te behooren. Om te meer klems, aan hun Verzoekschrift by te zetten, voegden zy 'er drie Stukken nevens. Het eerste bestondt in een Vertoog, van het gebeurde omtrent de

(*) Men vindt 'er een verslag van in de *Vaderl. Letteroef.* IV Deel, Ste Stuk, bl. 337. 385. 371. 357. 398.

de zaak van den Eerw. BLOM; met eenige aanmerkingen daarop, en 't geen door hem in 't werk was gesteld, om Oproer te verwekken; als mede, een aanwyzing van verscheide Onwaarheden, in zyn *Eenvoudig Verhaal*. Het tweede bevatte een Uittrekzel, van de voornaamste buitenspoorige Stellingen, in het Betoogschrift, strekkende tot wegneeming van alle Regten der Hooge en Mindere Overheden, zelfs van den Souverain, en tot volkomen Onafhangelykheid der Kerkelyken. Het derde, leverde eene lyst op, van de in 't oogloopendste lasterlyke en hoonende Uitdrukkingen, omtrent de Magistraat, in het Verweerschrift van den Eerw. BLOM. —— Dit alles, was van eene voor de Magistraat gewenschte uitwerking, de Gedeputeerde Staaten van *Friesland* keurden, by een Besluit den dertienden van Louwmaand, des volgenden Jaars genomen, niet alleen het gedrag der *Leeuwaardsche* Magistraat, goed in het boeten des Leeraars en des Drukkers; maar wraakten daar en boven, het gedrag en de handelwyze van den Eerw. BLOM, dermaate dat zy hem, voor den tyd van zes weeken, in zyne Bediening en Wedde schortten: een Vonnis, waar aan hy zich moest onderwerpen, onder bedreiging, dat men anders, tot zyn leedweezen, nadere schikking zou maaken.

LXXXVII. BOEK. —— 1763.

Verkeerd zou dit onbehoorelyk, en doldriftig gedrag eens Leeraars, met zynen Aanhang, andere Leeraars in verdenking hebben kunnen brengen, als of zy de ver-

De Classis van *Leeuwaarden* wraakt de Stellingen diens Leeraars.

LXXXVII. BOEK. 1763.

regaande Stellingen, en verderflyke Begin-zelen, door hem beweerd, toe gedaan waren, indien zy zulks ongemerkt hadden laaten doorgaan; hier om werd de *Clasis* van *Leeuwaarden* te raade, om, op de eerste gewoone Vergaderinge, naa 't regterlyk afdoen deezer zaake, te verklaaren, dat zy tot betoon van haaren verschuldigden Eerbied en Ontzag voor de wettige Overheden, voor de Wereld plegtig betuigden de Drie Stellingen in de *Deductie* vervangen (*) *verfoeiden, afkeurden, en te eenemaal verwierpen* (†).

De Graaf VAN WARTENSLEBEN te *Cassel* verongelykt.

Heilig is het Character, eens openbaaren Afgezants, en kan 't zelve niet beledigd worden, zonder den Souverain, door hem verbeeld, te hoonen. Ten deezen dage, vondt zich onze Staat, in de onaangenaame noodzaaklykheid gebragt, om, wegens eene Verongelyking den Graave VAN WARTENSLEBEN, Buitengewoon Gezant, by de drie Geestlyke Keurvorsten, mitsgaders by den *Opperrhynschen*, *Nederrhynschen* en *Westphaalschen* Kreits, door de Regeering van *Cassel* aangedaan, voldoening te vorderen. De Baroness van *Goerts*, den laatsten van Wintermaand, des, af-

(*) De *Drie Stellingen*, door de Eerw. Classis bedoeld, waren die wy hier boven bl. 256. hebben opgegeeven: welke zy bondig en onwederspreekelyk wederlegd oordeelden, in de *Brieven van een Liefhebber der Waarheid.*

(†) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 695 enz. Voor 't Jaar 1764. bl. 149 enz. en 458.

afgeloopen Jaars te *Frankfort* overleden, hadt hem aangeſteld tot Uitvoerder van haaren Laatſten wil; in die hoedanigheid eenige goederen willende invorderen, vervoegde hy zich by den Landgraaf van *Heſſen-Caſſel*, en werd daar toe geregtigd; doch, by 't gebruik maaken van dit regt, reezen 'er eenige geſchillen. De Regeering verbeeldde zich, dat hy 't zelve te verre uitſtrekte, verzette 'er zich tegen, en nam eenige goederen in beſlag. Het bleef hier niet by. Uit vreeze, dat de Graaf de Naalaatenſchap der Baronesſe uit het Land zou vervoeren, kon de Regeering, met den Landgraaf, goedvinden, hem in zyn eigen huis vast te houden, rotting en degen af te neemen, zyne papieren te onderzoeken, een Geſchrift daar uit te ligten, en te beletten een Boode naar den *Haag* te zenden, om den Staat van deeze gewelde-naaryen te verwittigen. LXXXVII. BOEK. 1763.

Dan de Geheimſchryver des Gezants, de Heer PESTEL bleef niet in gebreke, om zo aan hunne Hoog Mogenden, als aan de Vergadering van den *Opperrhynſchen* Kreits, van 't voorgevallene kennis te geeven. De Algemeene Staaten verklaarden, geheel onkundig te zyn, van de redenen, die zyne Vorstlyke Doorlugtigheid van *Heſſen-Caſſel*, mogten bewoogen hebben, tot het doen van een zo verregaanden ſtap; maar dat zy, welke die ook zou mogen weezen, eene zo geweldige behandeling niet anders konden aanzien, dan als eene kleinagting van deezen Staat, **De Algemeene Staaten trekken zich zyns aan, en vorderen voldoening.**

LXXXVII. BOEK. 1763.

en eene verbreeking van het Regt der Volken, volgens 't welk alle Staatsdienaars, met een openbaar Character bekleed, voor hunne Perſoonen, Bedienden, en Goederen, in veiligheid moeſten weezen, overal waar zy zich bevinden, en inzonderheid aan Hoven, die hun als zodanig erkend hadden, gelyk het geval was, des Graven VAN WARTENSLEBEN. Zy beklaagden zich deswegen ten hoogſten, en gaven hunne gevoeligheid den Landgraaf te kennen, verwagtende dat deeze, ten ſpoedigſten, 't aangedaane ongelyk zou beteren, hun Staatsdienaar teffens op vrye voeten ſtellen, zonder hem, zyne papieren, of goederen, in 't minſte te ontruſten, vorderende teffens eene Voldoening geëvenredigd aan het Ongelyk.

Op den eigen dag, wanneer de Algemeene Staaten dit Beſluit namen, den één- en-twintigſten van Slachtmaand hadt, de Graaf VAN WARTENSLEBEN zyne vryheid weder bekomen: waarſchynlyk door de tusſchenſpraak des Keurvorsts van *Mentz*, die de zaak zo zeer ter harte nam, als of men de veiligheid van zyn eigen Character hadt geſchonden, en zyne gevoeligheid over den hoon, onze Staat in 't Character van deszelfs Gezant aangedaan, in eenen Brieve den Landgraave te kennen gaf.

De Landgraaf van *Heſſen-Caſſel* zoekt die te ontduiken.

De Regeering van *Caſſel* liet een Berigt, wegens het gebeurde drukken; door een Tegenvertoog des Graaven VAN WARTENSLEBEN beantwoord. De Landgraaf zogt de gevorderde Voldoening te ont-

ontduiken, door de Staaten aan te ſchryven, dat de Graaf VAN WARTENSLEBEN, zich niet als *Miniſter Plenipotentiaris* aan hem hadt aangegeeven, of als zodanig gewettigd was; weshalven het diens eigen ſchuld was, dat de Regeering van *Caſſel*, hem aanmerkende voor een *Particulier Perſoon*, als Uitvoerder van den Uiterſten wilder Baronesſe van *Goerts*, zich aan zyn Perſoon hadt moeten houden: weshalven hy Voldoening verzogt, ter zaake dat gemelde Graaf, zyne byzondere belangen hadt willen doorzetten, onder het voorwendzel van een *Publiek Character*, door hunne Hoog Mogenden aan hem by verſcheide Kreitſen, en aan deeze en geene Keurvorſtlyke Hoven, gegeeven. LXXXVII. BOEK. 1763.

Hunne Hoog Mogenden, zeer gebelgd over deeze uitvlugt, welke zy toonden allernietigst te weezen, en nog meer, wegens de in allendeele ongepast gevraagde Voldoening, herhaalden, onder bedreiging van ſterker middelen te zullen aanwenden, den gedaanen eisch eener Voldoening, over het ongelyk hunnen Staatsdienaar aangedaan: dewyl zy nooit zouden toelaaten, dat de Naakomelingſchap by hun een voorbeeld zou vinden, van het verwaarloozen eens Regts, hun met alle Volken gemeen. Ten ſlot verklaarende dat zy, wanneer zyne Vorſtlyke Doorlugtigheid, aan dit hun verlangen zou hebben voldaan, zich niet zouden onttrekken, om de klagten, welke de Landgraaf tegen dien Miniſter hadt in **De Staaten blyven op de Voldoening aandringen.**

LXXXVII. BOEK. te brengen, aan te hooren, en 'er naar eisch op te beschikken.

1763. Dit laatste vatte de Landgraaf eerst aan, zendende een Berigt van het voorgevallene, ten einde de Staaten daar uit de regtmaatigheid van de handelingen der *Casselsche* Regeeringe mogt afneemen: met byvoeginge, nogthans, dat, indien hunne Hoog Mogenden mogten oordeelen, dat die Regeering daar in te verre gegaan was, hy zich aanboodt, tot zodanig eene Voldoening, waar van de nadere bepaaling overeenkomstig zou zyn, met de billykheid in de omstandigheden der zaake. — Het wederantwoord behelsde hoe weinig de Algemeene Staaten voldaan waren, zo over deeze opgave des gevals, als over de redeneeringen daar op gebouwd. Dan dit weinig, ter groote hoofdzaak de belediging huns Gezants, doende, traden zy in een dieper onderzoek, wegens 't geen het Regt der Volken ten dien opzigte eischte, aantoonende, dat zy zich daar op mogten beroepen, in 't geval der Graven VAN WARTENSLEBEN. Hier op grondden zy den eisch der Voldoening, te weeten, dat de Landgraaf het gedrag der *Casselsche* Regeering zou wraaken, en verklaaren, dat men in alles, wat gedaan was, nooit gedagt, veel min ten oogmerk gehadt hadt, om de Republiek te beledigen, of nadeel aan deszelfs Regten en Waardigheid te doen; dat die Verklaaring zou geschieden, door een Staatsdienaar van voeglyken Rang, voorzien

zien van de volmagt daar toe noodig. Zy eischten niets meerder; doch hier van zouden zy niet afgaan. LXXXVII. BOEK.

De Landgraaf ziende, hoe ernſtig de Staaten dit ſtuk opnamen, erkende, by eenen Brieve, nooit eenig oogmerk gekoesterd te hebben, om het Gemeenebest te beledigen, of toe te ſtaan, dat zulks door deszelfs Regeering zou geſchieden, en bereid te weezen om die erkentenis te doen herhaalen door eenen Gezant. By dit ſchryven, was weder eene nieuwe Verdeediging der *Caſſelſche* Regeering gevoegd, op welke de Staaten oordeelden niet te moeten letten, maar op de voorheen geëischte Voldoening onveranderd te blyven dringen. De Landgraaf beſloot, in 't einde, aan die begeerte te voldoen, en zondt, in Hooimaand des Jaars MDCCLXIV, den Geheimraad VAN MOSER, met behoorlyke Geloofsbrieven voorzien, die eerlang gehoor kreeg, de geëischte Voldoening mondling gaf, en ſchriftlyk overleverde; waar in men genoegen nam, en den Heer VAN MOSER des verwittigde. 1763. De Landgraaf geeft dezelve.

Zo verre was die zaak afgedaan; doch dewyl hunne Hoog Mogenden, in verſcheide Brieven daar over geſchreeven, betuigd hadden, dat zy, wanneer het Misverſtand met den Staat beſlegt, en de Voldoening zou gegeeven zyn, de bezwaaren van den Landgraaf tegen den Graaf VAN WARTENSLEBEN wel wilden verneemen, die onderzoeken, en zodanig beoordeelen, als zy overeenkomstig vonden, met de Waardigheid van den Nadere bepaaling omtrent den Graaf VAN WARTENSLEBEN.

LXXXVII. BOEK. 1763.

Staat, en deszelfs Agting voor het Huis van *Hesſen*. De Geheimraad leverde die redenen van bezwaar over: van welke hunne Hoog Mogenden een Afſchrift, aan den Graaf VAN WARTENSLEBEN ter hand ſtelden, met aanſchryving om zyn belang, op de daar in vervatte klagten, aan de Algemeene Staaten te doen toekomen: hy deedt zulks. Maar zyn antwoord, niet in allen deele aan de verwagting voldoende, en het gedrag omtrent hem gehouden, aan veel aanmerkingen onderhevig blyvende; konden hunne Hoog Mogenden, wel niet beſluiten, om dien Staatsdienaar te rug te ontbieden, waarop de Heer VAN MOSER hadt aangedrongen; maar keurden best, om, daar, hangende de Gedingen, tuſſchen den Landgraaf en den Graaf VAN WARTENSLEBEN, de dienst des laatſten, als Miniſter by den *Opperrhynſchen* Kreits, waar van de Landgraaf een voornaam Lid was, van geene groote vrugt kon zyn, en die Kreits ook zedert korten tyd afgeſcheiden was, dien Graaf aan te ſchryven, om zich, by voorraad, te onthouden van de waarneeming zyner verrigtingen by dien Kreits, en gevolglyk, ook aan het Hof van *Caſſel*, tot dat nadere bevelen van hunne Hoog Mogenden hem gelaſten, die te hervatten (*).

Strenge Winter deezes Jaars.

De Winter des Jaars MDCCLXIII, welks

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 854. Voor 't Jaar 1764. bl. 620. 679.

welks voornaamſte Gebeurtenisſen, wy dus verre geboekt hebben, was te opmerkelyk, om die onaangeroerd voorby te treeden. Eene ſtrenge Koude, gepaard met harde Vorst, begon den twintigſten van Wintermaand, des voorgaanden Jaars te heerſchen, en hieldt onafgebrooken aan, tot den drie- en- twintigſten van Louwmaand (*), wanneer het Ys, in ſtilſtaande wateren, bykans twee voeten dikte bekomen hadt. Behalven de belemmeringen der Zeevaard, die, wegens de Yſchotzen, het inloopen der Zeegaaten onraadzaam vondt, terwyl de reeds binnengekomenen, op de *Zuiderzee* in 't Ys beklemd zaten, ſtonden de handwerken het grootſte gedeelte van Louwmaand ſtil. Het dik gevroozen Ys leverde overal woelige Winter tooneelen op. *Y* en *Maas* werden, door zwaare Vragtwagens en Koetzen met vier paarden bereeden; en waren de Vreugdebedryven, op de laatstgemelde Rivier genomen, zo groot, dat ze den Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, en den Prins van *Naſſau Weilburg*, uit *'s Gravenhaage* na *Rotterdam* lokten, om ooggetuigen van eene vreemdigheid te weezen, die de *Maas* in den *Neva* ſtroom des *Ruſſiſchen* Ryks ſcheen te herſcheppen. Naa dat eenige dagen, de *Zuiderzee*, tusſchen *Enkhuizen* en *Stavoren*, door

LXXXVII. BOEK. 1763.

(*) *Zie de Waarneemingen op Zwaanenburg, in de Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem.*

LXXXVII. door eene menigte van Menſchen te voet
BOEK. bewandeld, en ter ſchaats bereeden was,
——— kon dit wyde water, den zeventienden van
1763. Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Stavoren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Gravenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dageliyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tusſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. ——— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tusſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, dóor de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1763.

regaande Stellingen, en verderflyke Beginzelen, door hem beweerd, toe gedaan waren, indien zy zulks ongemerkt hadden laaten doorgaan; hier om werd de *Claſſis* van *Leeuwaarden* te raade, om, op de eerſte gewoone Vergaderinge, naa 't regterlyk afdoen deezer zaake, te verklaaren, dat zy tot betoon van haaren verſchuldigden Eerbied en Ontzag voor de wettige Overheden, voor de Wereld plegtig betuigden de Drie Stellingen in de *Deductie* vervangen (*) *verfoeiden, afkeurden, en te eenemaal verwierpen* (†).

De Graaf VAN WARTENSLEBEN te *Caſſel* verongelykt.

Heilig is het Character, eens openbaaren Afgezants, en kan 't zelve niet beledigd worden, zonder den Souverain, door hem verbeeld, te hoonen. Ten deezen dage, vondt zich onze Staat, in de onaangenaame noodzaaklykheid gebragt, om, wegens eene Verongelyking den Graave VAN WARTENSLEBEN, Buitengewoon Gezant, by de drie Geestlyke Keurvorſten, mitsgaders by den *Opperrhynſchen*, *Nederrhynſchen* en *Westphaalſchen* Kreits, door de Regeering van *Caſſel* aangedaan, voldoening te vorderen. De Baronesſe van *Goerts*, den laatſten van Wintermaand, des, af-

(*) De *Drie Stellingen*, door de Eerw. Claſſis bedoeld, waren die wy hier boven bl. 256. hebben opgegeeven: welke zy bondig en onwederſpreekelyk wederlegd oordeelden, in de *Brieven van een Liefhebber der Waarheid.*

(†) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 695 enz. Voor 't Jaar 1764. bl. 149 enz. en 458.

afgeloopen Jaars te *Frankfort* overleden, hadt hem aangeſteld tot Uitvoerder van haaren Laatſten wil; in die hoedanigheid eenige goederen willende invorderen, vervoegde hy zich by den Landgraaf van *Heſſen-Caſſel*, en werd daar toe geregtigd; doch, by 't gebruik maaken van dit regt, reezen 'er eenige geſchillen. De Regeering verbeeldde zich, dat hy 't zelve te verre uitſtrekte, verzette 'er zich tegen, en nam eenige goederen in beſlag. Het bleef hier niet by. Uit vreeze, dat de Graaf de Naalaatenſchap der Baronesſe uit het Land zou vervoeren, kon de Regeering, met den Landgraaf, goedvinden, hem in zyn eigen huis vast te houden, rotting en degen af te neemen, zyne papieren te onderzoeken, een Geſchrift daar uit te ligten, en te beletten een Boode naar den *Haag* te zenden, om den Staat van deeze gewelddenaaryen te verwittigen. LXXXVII. BOEK. 1763.

Dan de Geheimſchryver des Gezants, de Heer PESTEL bleef niet in gebreke, om zo aan hunne Hoog Mogenden, als aan de Vergadering van den *Opperrhynſchen* Kreits, van 't voorgevallene kennis te geeven. De Algemeene Staaten verklaarden, geheel onkundig te zyn, van de redenen, die zyne Vorſtlyke Doorlugtigheid van *Heſſen-Caſſel*, mogten bewoogen hebben, tot het doen van een zo verregaanden ſtap; maar dat zy, welke die ook zou mogen weezen, eene zo geweldige behandeling niet anders konden aanzien, dan als eene kleinagting van deezen Staat, **De Algemeene Staaten trekken zich zyns aan, en vorderen voldoening.**

LXXXVII. BOEK. 1763.

en eene verbreeking van het Regt der Volken, volgens 't welk alle Staatsdienaars, met een openbaar Character bekleed, voor hunne Perſoonen, Bedienden, en Goederen, in veiligheid moeſten weezen, overal waar zy zich bevinden, en inzonderheid aan Hoven, die hun als zodanig erkend hadden, gelyk het geval was, des Graven VAN WARTENSLEBEN. Zy beklaagden zich deswegen ten hoogſten, en gaven hunne gevoeligheid den Landgraaf te kennen, verwagtende dat deeze, ten ſpoedigſten, 't aangedaane ongelyk zou beteren, hun Staatsdienaar teffens op vrye voeten ſtellen, zonder hem, zyne papieren, of goederen, in 't minſte te ontruſten, vorderende teffens eene Voldoening geëvenredigd aan het Ongelyk.

Op den eigen dag, wanneer de Algemeene Staaten dit Beſluit namen, den één- en-twintigſten van Slachtmaand hadt, de Graaf VAN WARTENSLEBEN zyne vryheid weder bekomen: waarſchynlyk door de tuſſchenſpraak des Keurvorsts van *Mentz*, die de zaak zo zeer ter harte nam, als of men de veiligheid van zyn eigen Character hadt geſchonden, en zyne gevoeligheid over den hoon, onze Staat in 't Character van deszelfs Gezant aangedaan, in eenen Brieve den Landgraave te kennen gaf.

De Landgraaf van *Heſſen-Caſſel* zoekt die te ontduiken.

De Regeering van *Caſſel* liet een Berigt, wegens het gebeurde drukken; door een Tegenvertoog des Graaven VAN WARTENSLEBEN beantwoord. De Landgraaf zogt de gevorderde Voldoening te ont-

ontduiken, door de Staaten aan te ſchryven, dat de Graaf VAN WARTENSLEBEN, zich niet als *Miniſter Plenipotentiaris* aan hem hadt aangegeeven, of als zodanig gewettigd was; weshalven het diens eigen ſchuld was, dat de Regeering van *Caſſel*, hem aanmerkende voor een *Particulier Perſoon*, als Uitvoerder van den Uiterſten wil der Baronesſe van *Goerts*, zich aan zyn Perſoon hadt moeten houden: weshalven hy Voldoening verzogt, ter zaake dat gemelde Graaf, zyne byzondere belangen hadt willen doorzetten, onder het voorwendzel van een *Publiek Character*, door hunne Hoog Mogenden aan hem by verſcheide Kreitſen, en aan deeze en geene Keurvorſtlyke Hoven, gegeeven. LXXXVII. BOEK. 1763.

Hunne Hoog Mogenden, zeer gebelgd over deeze uitvlugt, welke zy toonden allernietigst te weezen, en nog meer, wegens de in allendeele ongepast gevraagde Voldoening, herhaalden, onder bedreiging van ſterker middelen te zullen aanwenden, den gedaanen eisch eener Voldoening, over het ongelyk hunnen Staatsdienaar aangedaan: dewyl zy nooit zouden toelaaten, dat de Naakomelingſchap by hun een voorbeeld zou vinden, van het verwaarloozen eens Regts, hun met alle Volken gemeen. Ten ſlot verklaarende dat zy, wanneer zyne Vorſtlyke Doorlugtigheid, aan dit hun verlangen zou hebben voldaan, zich niet zouden onttrekken, om de klagten, welke de Landgraaf tegen dien Miniſter hadt in **De Staaten blyven op de Voldoening aandringen.**

LXXXVII. BOEK. 1763.

te brengen, aan te hooren, en 'er naar eisch op te beschikken.

Dit laatste vatte de Landgraaf eerst aan, zendende een Berigt van het voorgevallene, ten einde de Staaten daar uit de regtmaatigheid van de handelingen der *Casselsche* Regeeringe mogt afneemen: met byvoeginge, nogthans, dat, indien hunne Hoog Mogenden mogten oordeelen, dat die Regeering daar in te verre gegaan was, hy zich aanboodt, tot zodanig eene Voldoening, waar van de nadere bepaaling overeenkomstig zou zyn, met de billykheid in de omstandigheden der zaake. — Het wederantwoord behelsde hoe weinig de Algemeene Staaten voldaan waren, zo over deeze opgave des gevals, als over de redeneeringen daar op gebouwd. Dan dit weinig, ter groote hoofdzaak de belediging huns Gezants, doende, traden zy in een dieper onderzoek, wegens 't geen het Regt der Volken ten dien opzigte eischte, aantoonende, dat zy zich daar op mogten beroepen, in 't geval der Graven VAN WARTENSLEBEN. Hier op grondden zy den eisch der Voldoening, te weeten, dat de Landgraaf het gedrag der *Casselsche* Regeering zou wraaken, en verklaaren, dat men in alles, wat gedaan was, nooit gedagt, veel min ten oogmerk gehadt hadt, om de Republiek te beledigen, of nadeel aan deszelfs Regten en Waardigheid te doen; dat die Verklaaring zou geschieden, door een Staatsdienaar van voeglyken Rang, voorzien

zien van de volmagt daar toe noodig. Zy eischten niets meerder; doch hier van zouden zy niet afgaan.

1763.

De Landgraaf ziende, hoe ernſtig de Staaten dit ſtuk opnamen, erkende, by eenen Brieve, nooit eenig oogmerk gekoesterd te hebben, om het Gemeenebest te beledigen, of toe te ſtaan, dat zulks door deszelfs Regeering zou geſchieden, en bereid te weezen om die erkentenis te doen herhaalen door eenen Gezant. By dit ſchryven, was weder eene nieuwe Verdeediging der *Caſſelſche* Regeering gevoegd, op welke de Staaten oordeelden niet te moeten letten, maar op de voorheen geëischte Voldoening onveranderd te blyven dringen. De Landgraaf beſloot, in 't einde, aan die begeerte te voldoen, en zondt, in Hooimaand des Jaars MDCCLXIV, den Geheimraad VAN MOSER, met behoorlyke Geloofsbrieven voorzien, die eerlang gehoor kreeg, de geëischte Voldoening mondling gaf, en ſchriftlyk overleverde; waar in men genoegen nam, en den Heer VAN MOSER des verwittigde.

De Landgraaf geeft dezelve.

Zo verre was die zaak afgedaan; doch dewyl hunne Hoog Mogenden, in verſcheide Brieven daar over geſchreeven, betuigd hadden, dat zy, wanneer het Misverſtand met den Staat beſlegt, en de Voldoening zou gegeeven zyn, de bezwaaren van den Landgraaf tegen den Graaf VAN WARTENSLEBEN wel wilden verneemen, die onderzoeken, en zodanig beoordeelen, als zy overeenkomſtig vonden, met de Waardigheid van den

Nadere bepaaling omtrent den Graaf VAN WARTENSLEBEN.

LXXXVII. BOEK. 1763.

Staat, en deszelfs Agting voor het Huis van *Hesſen*. De Geheimraad leverde die redenen van bezwaar over: van welke hunne Hoog Mogenden een Afſchrift, aan den Graaf VAN WARTENSLEBEN ter hand ſtelden, met aanſchryving om zyn belang, op de daar in vervatte klagten, aan de Algemeene Staaten te doen toekomen: hy deedt zulks. Maar zyn antwoord, niet in allen deele aan de verwagting voldoende, en het gedrag omtrent hem gehouden, aan veel aanmerkingen onderhevig blyvende; konden hunne Hoog Mogenden, wel niet beſluiten, om dien Staatsdienaar te rug te ontbieden, waarop de Heer VAN MOSER hadt aangedrongen; maar keurden best, om, daar, hangende de Gedingen, tuſſchen den Landgraaf en den Graaf VAN WARTENSLEBEN, de dienst des laatſten, als Miniſter by den *Opperrhynſchen* Kreits, waar van de Landgraaf een voornaam Lid was, van geene groote vrugt kon zyn, en die Kreits ook zedert korten tyd afgeſcheiden was, dien Graaf aan te ſchryven, om zich, by voorraad, te onthouden van de waarneeming zyner verrigtingen by dien Kreits, en gevolglyk, ook aan het Hof van *Caſſel*, tot dat nadere bevelen van hunne Hoog Mogenden hem gelaſten, die te hervatten (*).

Strenge Winter deezes Jaars.

De Winter des Jaars MDCCLXIII, welks

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 854. Voor 't Jaar 1764. bl. 620. 679.

welks voornaamſte Gebeurtenisſen, wy dus verre geboekt hebben, was te opmerkelyk, om die onaangeroerd voorby te treeden. Eene ſtrenge Koude, gepaard met harde Vorst, begon den twintigſten van Wintermaand, des voorgaanden Jaars te heerſchen, en hieldt onafgebrooken aan, tot den drie- en- twintigſten van Louwmaand (*), wanneer het Ys, in ſtilſtaande wateren, bykans twee voeten dikte bekomen hadt. Behalven de belemmeringen der Zeevaard, die, wegens de Ysſchotzen, het inloopen der Zeegaaten onraadzaam vondt, terwyl de reeds binnengekomenen, op de *Zuiderzee* in 't Ys beklemd zaten, ſtonden de handwerken het grootſte gedeelte van Louwmaand ſtil. Het dik gevroozen Ys leverde overal woelige Winter tooneelen op. *Y* en *Maas* werden, door zwaare Vragtwagens en Koetzen met vier paarden bereeden; en waren de Vreugdebedryven, op de laatstgemelde Rivier genomen, zo groot, dat ze den Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, en den Prins van *Naſſau Weilburg*, uit *'s Gravenhaage* na *Rotterdam* lokten, om ooggetuigen van eene vreemdigheid te weezen, die de *Maas* in den *Neva* ſtroom des *Ruſſiſchen* Ryks ſcheen te herſcheppen. Naa dat eenige dagen, de *Zuiderzee*, tusſchen *Enkhuizen* en *Stavoren*, door

LXXXVII. BOEK. 1763.

(*) *Zie de Waarneemingen op Zwaanenburg, in de Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem.*

LXXXVII. door eene menigte van Menſchen te voet
BOEK. bewandeld, en ter ſchaats bereeden was,
——— kon dit wyde water, den zeventienden van
1763. Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Stavoren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Gravenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dageliyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tusſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. ——— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tusſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, dóor de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1764.

armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waters-nood in Gelderland en Overyſſel.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Toonee-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

LXXXVII. BOEK. 1764.

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaamie byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXV. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen, byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Geweſten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764. *Holland* en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij, en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overyssel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet éens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet éens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1763.

te brengen, aan te hooren, en 'er naar eisch op te beschikken.

Dit laatste vatte de Landgraaf eerst aan, zendende een Berigt van het voorgevallene, ten einde de Staaten daar uit de regtmaatigheid van de handelingen der *Casselsche* Regeeringe mogt afneemen: met byvoeginge, nogthans, dat, indien hunne Hoog Mogenden mogten oordeelen, dat die Regeering daar in te verre gegaan was, hy zich aanboodt, tot zodanig eene Voldoening, waar van de nadere bepaaling overeenkomstig zou zyn, met de billykheid in de omstandigheden der zaake. — Het wederantwoord behelsde hoe weinig de Algemeene Staaten voldaan waren, zo over deeze opgave des gevals, als over de redeneeringen daar op gebouwd. Dan dit weinig, ter groote hoofdzaak de belediging huns Gezants, doende, traden zy in een dieper onderzoek, wegens 't geen het Regt der Volken ten dien opzigte eischte, aantoonende, dat zy zich daar op mogten beroepen, in 't geval der Graven VAN WARTENSLEBEN. Hier op grondden zy den eisch der Voldoening, te weeten, dat de Landgraaf het gedrag der *Casselsche* Regeering zou wraaken, en verklaaren, dat men in alles, wat gedaan was, nooit gedagt, veel min ten oogmerk gehadt hadt, om de Republiek te beledigen, of nadeel aan deszelfs Regten en Waardigheid te doen; dat die Verklaaring zou geschieden, door een Staatsdienaar van voeglyken Rang, voorzien

zien van de volmagt daar toe noodig. Zy eischten niets meerder; doch hier van zouden zy niet afgaan. LXXXVII. BOEK.

De Landgraaf ziende, hoe ernſtig de Staaten dit ſtuk opnamen, erkende, by eenen Brieve, nooit eenig oogmerk gekoesterd te hebben, om het Gemeenebest te beledigen, of toe te ſtaan, dat zulks door deszelfs Regeering zou geſchieden, en bereid te weezen om die erkentenis te doen herhaalen door eenen Gezant. By dit ſchryven, was weder eene nieuwe Verdeediging der *Caſſelſche* Regeering gevoegd, op welke de Staaten oordeelden niet te moeten letten, maar op de voorheen geëischte Voldoening onveranderd te blyven dringen. De Landgraaf beſloot, in 't einde, aan die begeerte te voldoen, en zondt, in Hooimaand des Jaars MDCCLXIV, den Geheimraad VAN MOSER, met behoorlyke Geloofsbrieven voorzien, die eerlang gehoor kreeg, de geëischte Voldoening mondling gaf, en ſchriftlyk overleverde; waar in men genoegen nam, en den Heer VAN MOSER des verwittigde. 1763. De Landgraaf geeft dezelve.

Zo verre was die zaak afgedaan; doch dewyl hunne Hoog Mogenden, in verſcheide Brieven daar over geſchreeven, betuigd hadden, dat zy, wanneer het Misverſtand met den Staat beſlegt, en de Voldoening zou gegeeven zyn, de bezwaaren van den Landgraaf tegen den Graaf VAN WARTENSLEBEN wel wilden verneemen, die onderzoeken, en zodanig beoordeelen, als zy overeenkomstig vonden, met de Waardigheid van den Nadere bepaaling omtrent den Graaf VAN WARTENSLEBEN.

LXXXVII. BOEK. 1763.

Staat, en deszelfs Agting voor het Huis van *Hesſen*. De Geheimraad leverde die redenen van bezwaar over: van welke hunne Hoog Mogenden een Afſchrift, aan den Graaf VAN WARTENSLEBEN ter hand ſtelden, met aanſchryving om zyn belang, op de daar in vervatte klagten, aan de Algemeene Staaten te doen toekomen: hy deedt zulks. Maar zyn antwoord, niet in allen deele aan de verwagting voldoende, en het gedrag omtrent hem gehouden, aan veel aanmerkingen onderhevig blyvende; konden hunne Hoog Mogenden, wel niet beſluiten, om dien Staatsdienaar te rug te ontbieden, waarop de Heer VAN MOSER hadt aangedrongen; maar keurden best, om, daar, hangende de Gedingen, tuſſchen den Landgraaf en den Graaf VAN WARTENSLEBEN, de dienst des laatſten, als Miniſter by den *Opperrhynſchen* Kreits, waar van de Landgraaf een voornaam Lid was, van geene groote vrugt kon zyn, en die Kreits ook zedert korten tyd afgeſcheiden was, dien Graaf aan te ſchryven, om zich, by voorraad, te onthouden van de waarneeming zyner verrigtingen by dien Kreits, en gevolglyk, ook aan het Hof van *Caſſel*, tot dat nadere bevelen van hunne Hoog Mogenden hem gelaſten, die te hervatten (*).

Strenge Winter deezes Jaars.

De Winter des Jaars MDCCLXIII, welks

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 854. Voor 't Jaar 1764. bl. 620. 679.

welks voornaamste Gebeurtenisſen, wy dus verre geboekt hebben, was te opmerkelyk, om die onaangeroerd voorby te treeden. Eene ſtrenge Koude, gepaard met harde Vorst, begon den twintigſten van Wintermaand, des voorgaanden Jaars te heerſchen, en hieldt onafgebrooken aan, tot den drie- en- twintigſten van Louwmaand (*), wanneer het Ys, in ſtilſtaande wateren, bykans twee voeten dikte bekomen hadt. Behalven de belemmeringen der Zeevaard, die, wegens de Ysſchotzen, het inloopen der Zeegaaten onraadzaam vondt, terwyl de reeds binnengekomenen, op de *Zuiderzee* in 't Ys beklemd zaten, ſtonden de handwerken het grootſte gedeelte van Louwmaand ſtil. Het dik gevroozen Ys leverde overal woelige Winter tooneelen op. *Y* en *Maas* werden, door zwaare Vragtwagens en Koetzen met vier paarden bereeden; en waren de Vreugdebedryven, op de laatstgemelde Rivier genomen, zo groot, dat ze den Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, en den Prins van *Naſſau Weilburg*, uit *'s Gravenhaage* na *Rotterdam* lokten, om ooggetuigen van eene vreemdigheid te weezen, die de *Maas* in den *Neva* ſtroom des *Ruſſiſchen* Ryks ſcheen te herſcheppen. Naa dat eenige dagen, de *Zuiderzee*, tusſchen *Enkhuizen* en *Stavoren*, door

LXXXVII. BOEK. 1763.

(*) *Zie de Waarneemingen op Zwaanenburg, in de Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem.*

LXXXVII. BOEK. 1763.

door eene menigte van Menſchen te voet bewandeld, en ter ſchaats bereeden was, —— kon dit wyde water, den zeventienden van Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Stavoren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Grævenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dageliyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tuſſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. —— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tuſſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, door de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1764.

armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waters-nood in Gelderland en Overyſſel.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Tooneel-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

LXXXVII. BOEK. 1764.

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaamheid byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXV. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen; byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Gewesten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764.

Holland en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij; en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overyssel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet eens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet eens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1763.

Staat, en deszelfs Agting voor het Huis van *Hesſen*. De Geheimraad leverde die redenen van bezwaar over: van welke hunne Hoog Mogenden een Afſchrift, aan den Graaf VAN WARTENSLEBEN ter hand ſtelden, met aanſchryving om zyn belang, op de daar in vervatte klagten, aan de Algemeene Staaten te doen toekomen: hy deedt zulks. Maar zyn antwoord, niet in allen deele aan de verwagting voldoende, en het gedrag omtrent hem gehouden, aan veel aanmerkingen onderhevig blyvende; konden hunne Hoog Mogenden, wel niet beſluiten, om dien Staatsdienaar te rug te ontbieden, waarop de Heer VAN MOSER hadt aangedrongen; maar keurden best, om, daar, hangende de Gedingen, tuſſchen den Landgraaf en den Graaf VAN WARTENSLEBEN, de dienst des laatſten, als Miniſter by den *Opperrhynſchen* Kreits, waar van de Landgraaf een voornaam Lid was, van geene groote vrugt kon zyn, en die Kreits ook zedert korten tyd afgeſcheiden was, dien Graaf aan te ſchryven, om zich, by voorraad, te onthouden van de waarneeming zyner verrigtingen by dien Kreits, en gevolglyk, ook aan het Hof van *Caſſel*, tot dat nadere bevelen van hunne Hoog Mogenden hem gelaſten, die te hervatten (*).

Strenge Winter deezes Jaars.

De Winter des Jaars MDCCLXIII, welks

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 854. Voor 't Jaar 1764. bl. 620. 679.

welks voornaamſte Gebeurtenisſen, wy dus verre geboekt hebben, was te opmerkelyk, om die onaangeroerd voorby te treeden. Eene ſtrenge Koude, gepaard met harde Vorst, begon den twintigſten van Wintermaand, des voorgaanden Jaars te heerſchen, en hieldt onafgebrooken aan, tot den drie- en- twintigſten van Louwmaand (*), wanneer het Ys, in ſtilſtaande wateren, bykans twee voeten dikte bekomen hadt. Behalven de belemmeringen der Zeevaard, die, wegens de Ysſchotzen, het inloopen der Zeegaaten onraadzaam vondt, terwyl de reeds binnengekomenen, op de *Zuiderzee* in't Ys beklemd zaten, ſtonden de handwerken het grootſte gedeelte van Louwmaand ſtil. Het dik gevroozen Ys leverde overal woelige Winter tooneelen op. *T* en *Maas* werden, door zwaare Vragtwagens en Koetzen met vier paarden bereeden; en waren de Vreugdebedryven, op de laatstgemelde Rivier genomen, zo groot, dat ze den Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, en den Prins van *Naſſau Weilburg*, uit *'s Gravenhaage* na *Rotterdam* lokten, om ooggetuigen van eene vreemdigheid te weezen, die de *Maas* in den *Neva* ſtroom des *Ruſſiſchen* Ryks ſcheen te herſcheppen. Naa dat eenige dagen, de *Zuiderzee*, tuſſchen *Enkhuizen* en *Stavoren*, door

LXXXVII. BOEK. 1763.

(*) *Zie de Waarneemingen op Zwaanenburg, in de Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem.*

LXXXVII. door eene menigte van Menſchen te voet
BOEK. bewandeld, en ter ſchaats bereeden was,
——— kon dit wyde water, den zeventienden van
1763. Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Staveren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Grævenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dagelyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tusſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. ——— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tusſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, door de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1764. armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waters-nood in *Gelderland* en *Overyſſel*.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Toonee-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

LXXXVII. BOEK. 1764.

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaamie byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXV. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen; byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Gewesten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764.

Holland en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij; en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overysel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet eens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet eens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1763.

Staat, en deszelfs Agting voor het Huis van *Hesſen*. De Geheimraad leverde die redenen van bezwaar over: van welke hunne Hoog Mogenden een Afſchrift, aan den Graaf VAN WARTENSLEBEN ter hand ſtelden, met aanſchryving om zyn belang, op de daar in vervatte klagten, aan de Algemeene Staaten te doen toekomen: hy deedt zulks. Maar zyn antwoord, niet in allen deele aan de verwagting voldoende, en het gedrag omtrent hem gehouden, aan veel aanmerkingen onderhevig blyvende; konden hunne Hoog Mogenden, wel niet beſluiten, om dien Staatsdienaar te rug te ontbieden, waarop de Heer VAN MOSER hadt aangedrongen; maar keurden best, om, daar, hangende de Gedingen, tuſſchen den Landgraaf en den Graaf VAN WARTENSLEBEN, de dienst des laatſten, als Miniſter by den *Opperrhynſchen* Kreits, waar van de Landgraaf een voornaam Lid was, van geene groote vrugt kon zyn, en die Kreits ook zedert korten tyd afgeſcheiden was, dien Graaf aan te ſchryven, om zich, by voorraad, te onthouden van de waarneeming zyner verrigtingen by dien Kreits, en gevolglyk, ook aan het Hof van *Caſſel*, tot dat nadere bevelen van hunne Hoog Mogenden hem gelaſten, die te hervatten (*).

Strenge Winter deezes Jaars.

De Winter des Jaars MDCCLXIII, welks

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 854. Voor 't Jaar 1764. bl. 620. 679.

welks voornaamſte Gebeurtenisſen, wy dus verre geboekt hebben, was te opmerkelyk, om die onaangeroerd voorby te treeden. Eene ſtrenge Koude, gepaard met harde Vorst, begon den twintigſten van Wintermaand, des voorgaanden Jaars te heerſchen, en hieldt onafgebrooken aan, tot den drie- en- twintigſten van Louwmaand (*), wanneer het Ys, in ſtilſtaande wateren, bykans twee voeten dikte bekomen hadt. Behalven de belemmeringen der Zeevaard, die, wegens de Ysſchotzen, het inloopen der Zeegaaten onraadzaam vondt, terwyl de reeds binnengekomenen, op de *Zuiderzee* in 't Ys beklemd zaten, ſtonden de handwerken het grootſte gedeelte van Louwmaand ſtil. Het dik gevroozen Ys leverde overal woelige Winter tooneelen op. *Y* en *Maas* werden, door zwaare Vragtwagens en Koetzen met vier paarden bereeden; en waren de Vreugdebedryven, op de laatstgemelde Rivier genomen, zo groot, dat ze den Erfſtadhouder, den Hertog van *Brunswyk*, en den Prins van *Naſſau Weilburg*, uit *'s Gravenhaage* na *Rotterdam* lokten, om ooggetuigen van eene vreemdigheid te weezen, die de *Maas* in den *Neva* ſtroom des *Ruſſiſchen* Ryks ſcheen te herſcheppen. Naa dat eenige dagen, de *Zuiderzee*, tusſchen *Enkhuizen* en *Stavoren*, door

LXXXVII. BOEK. 1763.

(*) *Zie de Waarneemingen op Zwaanenburg, in de Verhandelingen van de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen te Haarlem.*

LXXXVII. door eene menigte van Menſchen te voet
BOEK. bewandeld, en ter ſchaats bereeden was,
——— kon dit wyde water, den zeventienden van
1763. Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Stavoren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Gravenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dageliyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tusſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. ——— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tusſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, dóor de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1764.

armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waters-nood in Gelderland en Overyſſel.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Tooneê-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

LXXXVII. BOEK. 1764.

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaamie byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXV. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen; byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Gewesten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764.

Holland en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij, en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overysſel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet eens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet eens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1764.

ders om alle toegeevenheid daar in te gebruiken. Die van *Utrecht* wilden dit, met allen ernst en ſpoed, voortzetten zonder daar toe af te wagten wat 'er omtrent de Bovenrivieren zou mogen beſlooten of werkſtellig gemaakt worden: beide de Geweſten hadden 'er even zeer belang by.

Het dreigend gevaar van Watersnood, voor beide de Geweſten in Louwmaand deezes Jaars (*) groot geweest zynde, ſchreeven Staaten van *Utrecht* een breeden Brief aan die van *Holland*, behelzende eenen voorſlag van middelen om de *Lek* te verbeteren, en dus dat Gewest, zo wel als *Utrecht*, tegen den overloop van 't hooge *Lekwater* te beveiligen. Zulks hadt ten gevolge de benoeming van kundige Lieden van wederzyden, om die Rivier by en boven *Schoonhoven* en op eenige andere plaatzen, te doen water paſſen. Dit verrigt zynde, ging men over tot een onderzoek van de wyze, op welke de voorgeſtelde Opruimingen best zouden geſchieden, en in hoe verre het leggen der Inlaagdyken, ten opzigte van den toeſtand der gronden, daar dezelve opgelegd zouden moeten worden, en ten aanzien van de daar toe vereischte Specie, uitvoerely waare. — Alle de Stukken hier toe betrekkelyk, zonden Staaten van *Utrecht* aan die van *Holland*, vergezeld van eenen aanprezenden, een ſterk aanhoudenden Brieve.

To

(*) Zie hier boven, bl. 270.

Terwyl dit in bewerkinge was, rees 'er een Dykgeſchil van eenen anderen en bezwaarlyker aart. Op de *Millingſche Uiterwaard* hadt de Eigenaar niet ſlegts een Zomerdam, maar een Winterdam, ter hoogte van omtrent twintig voeten *Arnhemſche* peil, doen aanleggen, die aan den mond van den *Beneden Waal*, by eene hooge Rivier, eene groote opening, tot merkelyk bezwaar van den *Neder-Rhyn* en *Yſſel*, benam. Doch, naardemaal de Dam, op eigen gezag, en buiten weeten van Staaten van *Gelderland*, was aangelegd, oordeelden deezen zich bevoegd, denzelven, als ſtrydende niet alleen tegen Dykregten, maar ook met het waare oogmerk, zo wel by de Heeren van de *Kleefſche* Krygs- en Domeinkamer, als by *Gelderland*, *Holland*, *Utrecht* en *Overyſſel*, in het aangaan eener overeenkomſte in den Jaare MDCCXLV, bedoeld, te doen ſlegten, en tot de hoogte van zestien voeten *Arnhemſche* peil te verlaagen; 't welk men in 't begin des Jaars MDCCLXII volvoerde. Het gevolg hier van was dat de Dykſchouw van *Duffelt* zich daar over by de *Kleefſche* Regeering beklaagde, en in Zomermaand deezes Jaars te kennen gaf, dat, door die ondernomen ſlegting, niet alleen een zeer ſchadelyke Doorbraak in haaren Bandyk, by het Dorp *Lent* was veroorzaakt; maar dat ook het water van de *Millingſche Uiterwaard*, over die groote vlakte, by het Dorp *Kerkerdom*, zulk een geweld hadt veroorzaakt, dat de Kerk, benevens de daar by ſtaande Huizen,

LXXXVII. BOEK. 1764.

zen, in gevaar ſtonden om éénsſlags weggerukt te worden, indien men het ongeluk niet weerde, door het herſtellen van den *Millingſchen Dam*; dat deswegen, de gemelde Schouw genoodzaakt zou weezen, een ſterken Bandyk van de *Millingſche* Grenzen af tot over deeze laagte te leggen, welke haar op meer dan twintig duizend Guldens zou te ſtaan komen, en dat ze zich tot ſchadeloosſtelling geregtigd oordeelde. — De *Kleefſche* Regeering deedt de geledene ſchade behoorelyk onderzoeken, en bevonden hebbende dat dezelve door de ſlegting van den Dam ontſtaan was, ſchreef ze aan Staaten van *Gelderland*, om, eer ze aan de *Duffelſche* Schouwe het aanleggen van een nieuwen Bandyk vergunde, derzelver gevoelens op de gedaane Klagten te verneemen en over de gevorderde ſchadeloosſtelling. Die van *Gelderland* vonden deezen Brief van dat gewigt, dat ze oordeelden een Affchrift aan de drie andere belanghebbende Geweſten te moeten zenden.

Staaten van *Utrecht* onderhielden die van *Holland* over de Verlaaging van den *Millingſchen Dam*, en drongen in hunnen Brieve aan, op het voortzetten der Opruimingen in de *Lek*. Zy verzogten de *Gelderſche* Staaten het daar heen te wenden, dat die ſchadelyke Dam verlaagd mogt blyven. Deezen gaven hier op ten antwoord, dat het hun aan geen redenen zou ontbreeken, om aan de *Kleefſche* Regeering te toonen, hoe groot een ongelyk zy hadt om aan de klagten van den *Duffelſchen* Dykſchouw, we-

wegens het verlaagen van den *Millingſchen* LXXXVII.
Dam gehoor te leenen; doch, dat het hun BOEK.
voorkwam of het niet ruim zo goed zou
weezen om, zonder zich over dit ſtuk, even 1764.
min als over andere in den *Kleefſchen* Brief
begreepen, uit te laaten, deeze gelegenheid aan te grypen om die Regeeringe eene Onderhandeling voor te ſlaan, ten einde daar by te overleggen, wat 'er kon en behoorde gedaan te worden tot voorkoming van de gevreesde onheilen en het verloopen der Rivieren, voor de wederzydſche Landen van zo veel aangelegenheids. *Utrecht* en *Holland* oordeelden zig aan die voorgeſlaagen Onderhandeling niet te moeten onttrekken. De twintigſte van Oogſtmaand werd 'er toe bepaald, op welken dag de Gevolmagtigden uit de drie Gewesten te *Arnhem* verſcheenen, die van *Overyſſel*, mede aangeſchreeven, lieten met een Brief weeten, dat zy die Zamenkomst niet zouden bywoonen. De *Kleefſche* Afgevaardigden kwamen. Zo groot en onoverbrengelyk was de verſcheidenheid van Gevoelens dat men zonder iets weezenlyks uitgewerkt, of iets dat den naam van een Plan mogt draagen bepaald te hebben, van een ſcheidde.

Vermids deeze zaak hangen bleef, en 'er tot niets bepaalds kon beſlooten worden, zo lang 'er geene nieuwe openingen van den *Kleefſchen* kant in kwamen, en zo lang 'er geene meerdere eensgezindheid plaats greep tusſchen de belanghebbende Geweſten, en derzelver Leden, noodigden Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764.

armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waters-nood in *Gelderland* en *Overyſſel*.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Toneel-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaame byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXV. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen; byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Gewesten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764.

Holland en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij; en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overyssel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet eens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet eens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1764.

ders om alle toegeevenheid daar in te gebruiken. Die van *Utrecht* wilden dit, met allen ernst en ſpoed, voortzetten zonder daar toe af te wagten wat 'er omtrent de Bovenrivieren zou mogen beſlooten of werkſtellig gemaakt worden: beide de Geweſten hadden 'er even zeer belang by.

Het dreigend gevaar van Watersnood, voor beide de Geweſten in Louwmaand deezes Jaars (*) groot geweest zynde, ſchreeven Staaten van *Utrecht* een breeden Brief aan die van *Holland*, behelzende eenen voorſlag van middelen om de *Lek* te verbeteren, en dus dat Gewest, zo wel als *Utrecht*, tegen den overloop van 't hooge *Lekwater* te beveiligen. Zulks hadt ten gevolge de benoeming van kundige Lieden van wederzyden, om die Riviei by en boven *Schoonhoven* en op eenige andere plaatzen, te doen water paſſen. Di verrigt zynde, ging men over tot een onderzoek van de wyze, op welke de voorgeſtelde Opruimingen best zouden geſchieden, en in hoe verre het leggen der Inlaagdyken, ten opzigte van den toeſtand de gronden, daar dezelve opgelegd zoude moeten worden, en ten aanzien van d daar toe vereischte Specie, uitvoerely waare. — Alle de Stukken hier toe betrekkelyk, zonden Staaten van *Utrecht* aan d van *Holland*, vergezeld van eenen aanpr zenden, een ſterk aanhoudenden Brieve.

To

(*) Zie hier boven, bl. 270.

Terwyl dit in bewerkinge was, rees 'er een Dykgeſchil van eenen anderen en bezwaarlyker aart. Op de *Millingſche Uiterwaard* hadt de Eigenaar niet ſlegts een Zomerdam, maar een Winterdam, ter hoogte van omtrent twintig voeten *Arnhemſche* peil, doen aanleggen, die aan den mond van den *Beneden Waal*, by eene hooge Rivier, eene groote opening, tot merkelyk bezwaar van den *Neder-Rhyn* en *Yſſel*, benam. Doch, naardemaal de Dam, op eigen gezag, en buiten weeten van Staaten van *Gelderland*, was aangelegd, oordeelden deezen zich bevoegd, denzelven, als ſtrydende niet alleen tegen Dykregten, maar ook met het waare oogmerk, zo wel by de Heeren van de *Kleefſche* Krygs- en Domeinkamer, als by *Gelderland*, *Holland*, *Utrecht* en *Overyſſel*, in het aangaan eener overeenkomſte in den Jaare MDCCXLV, bedoeld, te doen ſlegten, en tot de hoogte van zestien voeten *Arnhemſche* peil te verlaagen; 't welk men in 't begin des Jaars MDCCLXII volvoerde. Het gevolg hier van was dat de Dykſchouw van *Duffelt* zich daar over by de *Kleefſche* Regeering beklaagde, en in Zomermaand deezes Jaars te kennen gaf, dat, door die ondernomen ſlegting, niet alleen een zeer ſchadelyke Doorbraak in haaren Bandyk, by het Dorp *Lent* was veroorzaakt; maar dat ook het water van de *Millingſche Uiterwaard*, over die groote vlakte, by het Dorp *Kerkerdom*, zulk een geweld hadt veroorzaakt, dat de Kerk, benevens de daar by ſtaande Huizen,

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. door eene menigte van Menſchen te voet
BOEK. bewandeld, en ter ſchaats bereeden was,
——— kon dit wyde water, den zeventienden van
1763. Louwmaand, Paard en Sleede draagen; en zints dien dag, waren *Stavoren* en *Enkhuizen*, geduurende verſcheide dagen, de Pleiſterplaatzen voor de *Noordhollanders* en *Friezen*, die zich op de *Zuiderzee* met Arreſleden verluſtigden, en 't oog van duizenden aanſchouwers trokken. Voor *Scheveningen*, hadden de Schotzen Zee-Ys zich zodanig opgehoopt, dat ze een Ysdam vormden, hooger dan de hoogſte Duinen by dat Zee-Dorp: met welk vreemd Zeegezigt de Inwoonders van *'s Gravenhaage*, en het nabygelegen *Westland*, zich dageliyks vermaakten.

Mogt de Rykdom en de Middelſtand, in al dit buitengewoone uitſpanningen vinden, welke gewoone Winters weigeren; de werkloosheid der ſchaamele Gemeente, baarde een knellenden last, alleen door de hand der Milddaadigheid, die zich bereidvaardig uitſtrekte, verligt. Gebrek aan Water was eene algemeene behoefte, waar in *Amſterdam* diepst deelde, door de laagte van het Water in de Trekvaard tusſchen die Stad en *Weesp*, langen tyd van 't gewoon behulp des Ysbreekers, die met de daar op volgende Waterſchuiten zitten bleef, verſtooken. ——— Een zwaare Ysgang in *Texel*, kroodt, tusſchen den één- en twee- en twintigſten van Louwmaand, verſcheide Schepen op gevaarlyke plaatzen, eenige kwamen in dit gevaar om.

Wan-

Wanneer de Vorst, die met een Zuiden wind, niet min dan met een Ooſten- en Noorden wind aanhieldt, en van genoegzaam geen Sneeuw vergezeld ging, in 't laatst van Louwmaand afliet, en men zich beloofde, door een zagten Dooy, van het Ys bevryd te zullen worden, hervatte dezelve op de helft van Sprokkelmaand, haare heerſchappy weder voor eenige dagen. Het Wintergezaayde hadt, door de felle Vorst veel geleden, Garst en Tarwe moest men, op veele plaatzen, omploegen, en herzaaijen, het Koolzaad was voor een groot gedeelte weg. De Veeman, vondt ſtoffe tot klaagen over gebrek aan voeder, daar door het ſchraale weêr, op die Koude gevolgd, het Gras laat aankwam. LXXXVII. BOEK. 1763.

Zeer zagt was de Winter des volgenden Jaars; doch geenzins van leed voor den Landzaat ontheeven. De veelvuldig gevallen Regen, veroorzaakte veel Opperwaters; dat van den *Rhyn* bragt de Stad *Wageningen*, in Louwmaand, in groot gevaar, en dugtte men in *Overyſſel*, voor het hoog ryzen van den *Yſſel*. De Inwoonders van de *Bommelerwaard*, noch nauwlyks bekomen van de rampen des Waterwees, in den Jaare MDCCLVII, zo zeer prangende (*), hadden weder het ongeluk, dat de *Waaldyk* tuſſchen *Roſſum* en *Herwynen* doorbrak, de geheele *Waard* onderzette, en de Ingezetenen op nieuw, in elende en ar- 1764. De *Bommelerwaard* breekt door.

(*) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 297.

LXXXVII. BOEK. 1764.

armoede dompelde. De onverkrygbaarheid van Hooi en Stroo, deedt veel Vees, uit het water gered, van gebrek, omkomen. Hulpvaardigen van *Gorkum* afgevaaren, om de herwaards en derwaards gevlugten te redden, vonden in dit Menschlievend beſtaan hun dood. —— In de Meyerye van *'s Hertogenbosch*, was de doorbraak der Dyken wel afgewend; doch des niet tegenſtaande, was 'er een groot gedeelte van de Heerlykheid *Vucht* overſtroomd; verſcheide Dorpen rondsom *'s Hertogenbosch* bevonden zich in dien zelfden toeſtand. Veele plaatzen in die Stad, waren door 't water onbruikbaar, doch zondt de Magiſtraat, getroffen door het lot der veel ongelukkiger nabuuren, vier Schepen met voorraad en noodwendigheden, na *Bommel* en de *Bommelerwaard*. —— Boven en beneden *Heusden* dreigde de *Maas* de Dyken te overweldigen, met veel moeite kwam men zulks te boven, en de Stad 'er af, met de beſchaadiging van eenige der Veſtingwerken. —— Schoon de *Lekkendyk* veel gevaars liep, viel het water dier Riviere, door de ontlaſting der Doorbraaken van den Dyk boven *Emmerik* en in de *Bommelerwaard*.

Waternood in Gelderland en Overyſſel.

Met het einde van Louwmaand was, daar de wateren der Rivieren van dag tot dag zakten, de vrees voor verder Waterleed geweeken; dan met den aanvang van Sprokkelmaand, beving dezelve de gemoederen op nieuw, en van alle kanten, was men voor de herhaaling dier Droeve Tooneê-

neelen bedugt, gelyk ze zich ook, op verſcheide Plaatzen, met veel jammers, vertoonden. Niet minder dan Vyf Doorbraaken te *Herwen* veroorzaakten een ongemeene hoogte des waters op den *Rhyn*; en zou men naar alle waarſchynlykheid, indien 'er even boven *Rees*, geene Doorbraak voorgevallen was, nog meer waters gehad hebben. De laatſte Doorbraak te *Herwen*, was op het Kerkhof, en ſpoelde de Lyken uit de graaven. De Inwoonders van dat Dorp en van *Panderen*, zogten hunne veiligheid in de vlugt, genoodzaakt hunne Huizen, die ten deele weg dreeven, ten deele in ſtukken ſloegen, te verlaaten. — Te *Zutphen* groeide het water tot eene ontzettende hoogte, in die Stad, hoorde men van alle kanten niets dan jammer, en zag naa het breeken van twee gaten in de *Kanonsdyk*, aldaar niets dan een baare Zee. De noodſchooten van den kant van *Doesburg*, en meer andere Plaatzen, deeden de bekommering voor meer leeds aan de Dyken, grootlyks toeneemen. Te midden van dien nood, ſluimerde de zorg der Overheden niet, om den noodlydenden byſtand toe te brengen, opſteekende ſtormwinden, bragten eenigen met leevensmiddelen, in vaartuigen afgeſtooken, in het uitterſt gevaar, en derzelver aanhoudend woeden, veroorzaakte grooten kommer, voor den *Warnsfeldſchen Dyk*, die met veel moeite behouden, en daar door het Dorp *Warnsfeld*, voor een geheel, of gedeeltlyk, wegſpoelen bewaard bleef. — De *Yſſel* voor

LXXXVII. BOEK. 1764.

De-

LXXXVII. BOEK. 1764.

Deventer klom tot zulk eene hoogte, dat men de Stads ſchipbrugge moest afneemen en in veiligheid bezorgen. De ſterke Storm bragt de *Snippelings Dyk*, voor die Stad, in groot gevaar, en joeg het water over den weg geſlaagen kruin, eenige voeten heen: de uiterſte waakzaamheid, met verbaazende koſten, behieldt denzelven, ſchoon het water reeds hier en daar 'er doorliep. Met het bedaaren des Winds zakte het Water. — *Wageningen* vondt zich weder even als in Louwmaand gedreigd; te *Soelmond*, ſtonden de Dienaars met gelaaden piſtoolen op den Dyk, om de onwilligen onder de Boeren tot werken te noodzaaken, by eene verzakking van veele roeden Dyks. — Aan de *Lek* behieldt het werkzaam Dyk-Collegie, en de trouwe waakzaamie byſtand der Ingezetenen, de Dyken. Geene geringe vreugde vervulde de gemoederen van allen, die met deeze Waterelenden gedreigd werden, of daadlyk bezogt waren, op de tyding dat het water begon ſtil te ſtaan, en vermeerderde deeze, op 't beſpeuren dat het met de daad zakte, en zich ſchikte om eerlang binnen de gewoone oevers te keeren; welk heuchlyk gezicht vóór het afloopen van Sprokkelmaand, de oogen verkwikte (*).

Handelingen over de Rivieren tuſſchen *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*.

't Moet elk Leezer van 's Lands Geſchiedenisſen verbaazen, zo veel maalen die bladeren vervuld te zien, met berigten van Dyk-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1704. bl. 172 en 238.

Dykbreuken en Overſtroomingen; en ſchoon de oppervlakkigſte kunde van onze Landsgeſteltenisſe deeze verwondering wel ras zal doen ophouden; zal het hem op nieuw bevreemden, in die eigenſte Geſchiedbladen niet meermaalen gewag te vinden, van algemeene voorzorgen en hulpmiddelen, tegen dat Land en Volk bedervende Onheil, beraamd en te werk geſteld. Zeer ten onregte, nogthans zou men daar uit beſluiten, dat 's Lands vaderen zich des niet bekreunden. Wy moeten daarom optekenen, wat, omtrent deezen tyd, deswegen gebeurde: ons, naa den aart onzes Werks alleen bepaalende tot eene korte opgave der gehoudene Handelingen, zonder ons in te laaten tot de beoordeeling der zaak zelve. LXXXVI. BOEK. 1764.

Het werk der Rivieren, en de geduurige Overſtroomingen, byzonder op den *Neder-Rhyn*, de *Lek* en den *Yſſel*, voornaamlyk veroorzaakt door den zwaaren toevloed van afkomende Wateren, verſchaften, zints een geruimen tyd, veel ſtofs tot raadpleegingen aan de Staaten van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht*; dan verſcheidenheid van Gevoelens, door die Geweſten, mitsgaders derzelver Kwartieren en Leden, ten opzigte van die zaak gevoed, en de weezenlyke of vermeende ſtrydige belangen, bragten te wege, dat men langen tyd niets bepaalde, en, ſchoon overtuigd van 't Gevaar en 't Nadeel, het niet eens werd in het uitdenken van middelen om die beide af te weeren. Twee Brieven, door Staaten van

LXXXVII. BOEK. 1764. *Holland* en *Utrecht* aan de Staaten van *Gelderland*, over de Geſteltenis der Rivieren geſchreeven, deeden de laatſten, in den Jaare MDCCLXII beſluiten, de zaak der Rivieren ernſtig aan te vatten, en de twee eerstgemelden tot eene Onderhandeling uit te noodigen, teffens hunne gedagten op het ſtuk mededeelende; die van *Utrecht* gaven in den Jaare MDCCLXIII, hunne toeſtemming tot het aangaan der Onderhandelinge, op zekere voorwaarden, in een daar van gemaakt Plan uitgedrukt. Het Kwartier van *Nymegen* vondt het Plan der *Utrechtſchen* hard en onaanneemelyk, en beraamde een ander Ontwerp; deezen verdeedigden, op hunne beurt, het voorgeſtelde Plan, en beweerden de noodzaaklykheid van 't zelve.

Tuſſchen die van *Holland* en *Utrecht* was gehandeld over opruimingen in de *Lek*. Eerstgemelden hadden eene byeenkomſte van Rivierkundige Lieden voorgeſlaagen, die te gader een raadſlag zouden uitbrengen, omtrent het geen tot herſtel der Rivieren diende ter hand genomen te worden. Dewyl de begrippen der kundigſte Lieden reeds bekend waren, en men niet min zeker wist hoe wyd ze van elkander verſchilden, konden die van *Utrecht*, zich niet veel vrugts van dus eene zamenkomst belooven: te minder daar zy oordeelden, dat de aanhoudenheid van het kwaad, voor geen gering gedeelte moest worden toegeſchreeven aan het vertrouwen, dat de Belanghebbende, in derzelver Raadgeevingen ſtelden, die zy meen-

meenden te kunnen aantoonen, dat dikwyls verkeerd en beuzelagtig waren. Het kwam hun derhalven voor, dat, in plaatze van zulk eene Byeenkomst, niet alleen de Onderhandeling door die van *Gelderland* voorgeslaagen, voortgang behoorde te hebben; maar dat ook door Gelastigden van *Holland* en *Utrecht* eene schouwinge gedaan werd van de *Lek* boven, bij; en beneden *Schoonhoven*. Een Brief deezen voorslag bevattende vondt ingang: en werd den negenden van Slachtmaand bepaald tot eene vriendlyke Byeenkomst der Gelastigden uit de drie Gewesten te *Arnhem*. Aanzienlyke Staatsleden, aan welken uit *Holland* de Hoogleeraar J. LULOFS, als Inspecteur der Rivieren van dat Gewest, was toegevoegd, maakten deeze Vergadering uit. Van *Overyssel*, zich die zaak geheel ontrekkende, verwagtte men geen Gemagtigden. Men kon het bylange niet éens worden, en scheidde den zeventienden dier Maand. — De Schouwinge van de *Lek* geschiedde des gelyks, door de Afgevaardigden van *Holland* en *Utrecht*; men stelde, tot verminderinge der Opkroppinge van het hooge water, tien punten voor, wegens welke Gelastigden van *Holland* aannamen verslag te zullen doen, teffens te kennen geevende, dat, vermids men te *Arnhem* het niet éens hadt kunnen worden, omtrent het algemeene Werk der Bovenrivieren, *Holland* ook wel ligt zwaarigheid zou kunnen maaken omtrent de Opruiminge van de *Lek*, hoe gereed anders

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1764.

ders om alle toegeevenheid daar in te gebruiken. Die van *Utrecht* wilden dit, met allen ernst en ſpoed, voortzetten zonder daar toe af te wagten wat 'er omtrent de Bovenrivieren zou mogen beſlooten of werkſtellig gemaakt worden: beide de Gewesten hadden 'er even zeer belang by.

Het dreigend gevaar van Watersnood, voor beide de Gewesten in Louwmaand deezes Jaars (*) groot geweest zynde, ſchreeven Staaten van *Utrecht* een breeden Brief aan die van *Holland*, behelzende eenen voorſlag van middelen om de *Lek* te verbeteren, en dus dat Gewest, zo wel als *Utrecht*, tegen den overloop van 't hooge *Lekwater* te beveiligen. Zulks hadt ten gevolge de benoeming van kundige Lieden van wederzyden, om die Rivier by en boven *Schoonhoven* en op eenige andere plaatzen, te doen water paſſen. Dit verrigt zynde, ging men over tot een onderzoek van de wyze, op welke de voorgeſtelde Opruimingen best zouden geſchieden, en in hoe verre het leggen der Inlaagdyken, ten opzigte van den toeſtand der gronden, daar dezelve opgelegd zouden moeten worden, en ten aanzien van de daar toe vereischte Specie, uitvoerely waare. — Alle de Stukken hier toe betrekkelyk, zonden Staaten van *Utrecht* aan die van *Holland*, vergezeld van eenen aanprezenden, een ſterk aanhoudenden Brieve.

To

(*) Zie hier boven, bl. 270.

Terwyl dit in bewerkinge was, rees 'er een Dykgeſchil van eenen anderen en bezwaarlyker aart. Op de *Millingſche Uiterwaard* hadt de Eigenaar niet ſlegts een Zomerdam, maar een Winterdam, ter hoogte van omtrent twintig voeten *Arnhemſche* peil, doen aanleggen, die aan den mond van den *Beneden Waal*, by eene hooge Rivier, eene groote opening, tot merkelyk bezwaar van den *Neder-Rhyn* en *Yſſel*, benam. Doch, naardemaal de Dam, op eigen gezag, en buiten weeten van Staaten van *Gelderland*, was aangelegd, oordeelden deezen zich bevoegd, denzelven, als ſtrydende niet alleen tegen Dykregten, maar ook met het waare oogmerk, zo wel by de Heeren van de *Kleefſche* Krygs- en Domeinkamer, als by *Gelderland*, *Holland*, *Utrecht* en *Overyſſel*, in het aangaan eener overeenkomſte in den Jaare MDCCXLV, bedoeld, te doen ſlegten, en tot de hoogte van zestien voeten *Arnhemſche* peil te verlaagen; 't welk men in 't begin des Jaars MDCCLXII volvoerde. Het gevolg hier van was dat de Dykſchouw van *Duffelt* zich daar over by de *Kleefſche* Regeering beklaagde, en in Zomermaand deezes Jaars te kennen gaf, dat, door die ondernomen ſlegting, niet alleen een zeer ſchadelyke Doorbraak in haaren Bandyk, by het Dorp *Lent* was veroorzaakt; maar dat ook het water van de *Millingſche Uiterwaard*, over die groote vlakte, by het Dorp *Kerkerdom*, zulk een geweld hadt veroorzaakt, dat de Kerk, benevens de daar by ſtaande Huizen,

LXXXVII. BOEK. 1764.

LXXXVII. BOEK. 1764.

zen, in gevaar ſtonden om éénsſlags weggerukt te worden, indien men het ongeluk niet weerde, door het herſtellen van den *Millingſchen Dam*; dat deswegen, de gemelde Schouw genoodzaakt zou weezen, een ſterken Bandyk van de *Millingſche* Grenzen af tot over deeze laagte te leggen, welke haar op meer dan twintig duizend Guldens zou te ſtaan komen, en dat ze zich tot ſchadeloosſtelling geregtigd oordeelde. — De *Kleeffche* Regeering deedt de geledene ſchade behoorelyk onderzoeken, en bevonden hebbende dat dezelve door de ſlegting van den Dam ontſtaan was, ſchreef ze aan Staaten van *Gelderland*, om, eer ze aan de *Duffelſche* Schouwe het aanleggen van een nieuwen Bandyk vergunde, derzelver gevoelens op de gedaane Klagten te verneemen en over de gevorderde ſchadeloosſtelling. Die van *Gelderland* vonden deezen Brief van dat gewigt, dat ze oordeelden een Affchrift aan de drie andere belanghebbende Geweſten te moeten zenden.

Staaten van *Utrecht* onderhielden die van *Holland* over de Verlaaging van den *Millingſchen Dam*, en drongen in hunnen Brieve aan, op het voortzetten der Opruimingen in de *Lek*. Zy verzogten de *Gelderſche* Staaten het daar heen te wenden, dat die ſchadelyke Dam verlaagd mogt blyven. Deezen gaven hier op ten antwoord, dat het hun aan geen redenen zou ontbreeken, om aan de *Kleeffche* Regeering te toonen, hoe groot een ongelyk zy hadt om aan de klagten van den *Duffelſchen* Dykſchouw, we-

wegens het verlaagen van den *Millingſchen* LXXXVII.
Dam gehoor te leenen; doch, dat het hun BOEK.
voorkwam of het niet ruim zo goed zou
weezen om, zonder zich over dit ſtuk, even 1764.
min als over andere in den *Kleeffchen* Brief
begreepen, uit te laaten, deeze gelegenheid aan te grypen om die Regeeringe eene Onderhandeling voor te ſlaan, ten einde daar by te overleggen, wat 'er kon en behoorde gedaan te worden tot voorkoming van de gevreesde onheilen en het verloopen der Rivieren, voor de wederzydſche Landen van zo veel aangelegenheids. *Utrecht* en *Holland* oordeelden zig aan die voorgeſlaagen Onderhandeling niet te moeten onttrekken. De twintigſte van Oogſtmaand werd 'er toe bepaald, op welken dag de Gevolmagtigden uit de drie Gewesten te *Arnhem* verſcheenen, die van *Overyſſel*, mede aangeſchreeven, lieten met een Brief weeten, dat zy die Zamenkomst niet zouden bywoonen. De *Kleeffche* Afgevaardigden kwamen. Zo groot en onoverbrengelyk was de verſcheidenheid van Gevoelens dat men zonder iets weezenlyks uitgewerkt, of iets dat den naam van een Plan mogt draagen bepaald te hebben, van een ſcheidde.

Vermids deeze zaak hangen bleef, en 'er tot niets bepaalds kon beſlooten worden, zo lang 'er geene nieuwe openingen van den *Kleeffchen* kant in kwamen, en zo lang 'er geene meerdere eensgezindheid plaats greep tusſchen de belanghebbende Geweſten, en derzelver Leden, noodigden Staaten van

LXXXVII. BOEK. ——— 1764.

Holland, op hunne beurt, die van *Utrecht* uit, om in nader geſprek te treeden, en met zamengevoegde kragten en eensgezindheid het verbeteren van de *Lek* te hervatten, en de voornaame oorzaaken van het groot bezwaar, 't welk op de *Neder-Rhyn* en *Yſſel* byna 's Jaarlyks, en zo duidelyk, in 't begin van dit Jaar, beſpeurd werd, weg te neemen, en het daar toe te brengen, dat de afhanglykheid huns Gewests van de geſteldheid der Boven Rivieren mogt vermindert worden, ſchoon dezelve niet geheel zou verdwynen. Gereed toonden zich de *Stichtenaaren*, om de aangeboode Onderhandeling te aanvaarden, in hunnen Brieve tot antwoord, nogthans vooraf geruſtſtelling verzoekende omtrent eenige ſtukken van aangelegenheid. Deeze bekomen hebbende werd in Wynmaand, door wederzydſche Gelaſtigden, in *'s Gravenhaage* de Onderhandeling aangevangen. — Hoe veel vrugts men 'er zich ook van beloofde liep, dezelve zonder vrugt af; die van *Holland* keurden de verhooging en verzwaaring van de *Noorder Lekdyken* ten uiterſten noodzaaklyk, waar toe die van *Utrecht* verklaarden niet te kunnen verſtaan, zo men hun geen genoegen gaf, omtrent het ſtuk der Inlaagdyken op die Rivier, waar in die van *Holland* geene nuttigheid zagen.

Naardemaal, egter, het gemeen belang dier Gewesten vorderde, dat 'er geen ander Water na den *Neder-Rhyn* en *Yſſel* afkwam, dan door het *Panderſche Kanaal*, en

en door den mond van den verzanden *Rhyn* tegen over *Schenken Schans*, deeden Staaten van *Holland* by die van het *Sticht*, in Wintermaand, eenen voorſlag, om, de Verſchilpunten der laatstgehouden Onderhandelinge, voor een tyd ter zyde ſtellende, de handen in één te ſlaan, om de ontworpe Verbeteringen aan *'s Gravenwaard* en by *Herwen* te verkrygen. Hier toe vonden zy deezen gereed; doch zonder het Kwartier van *Nymegen* te kennen, en daar mede de zaak te vinden, was het niet volvoerbaar. Eene nadere Brief door Staaten van *Holland* aan die van *Utrecht* afgevaardigd, bevatte hunne verdere gedagten over de Opruimingen en Inlaagdyken, waar op de *Stichtenaaren* ſteeds aandrongen, als mede over de wyze, op welke dit ſtuk by Staaten van *Gelderland* diende aangelegd te worden. Die van *Utrecht* gaven hier op, als mede over de wyze van ſchryven aan de *Gelderſchen*, hunne gedagten te verſtaan. -- Het ſtuk der Rivieren bleef ſleepende, en ſloegen 'er andere byzonderheden aan toe, welke te vermelden, de Tydorde eischt dat wy uitſtellen (*).

De Bedyking van de *Bovenkerker Polder*.

Gereeder viel het voldoen des Aanzoeks der voornaamſte Ingelanden van de *Bovenkerker Polder*, by *Amſtelveen*, ter droogmaakinge van zeventien honderd, en één-en-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1764. bl. 4. 110. 267. 500. 595. 752. 916. 919. 926. Voor 't Jaar 1765. bl. 6. 43. 71. 96.

LXXXVII. BOEK. 1764. en- veertig Morgen Gronds, by Staaten van *Holland*, die ter begunſtiging deezer nutte onderneeminge, om ſchadelyke Waterpoelen in vrugtbaar Land te hervormen, veele der gewoonlyk in 't geval van Bedykinge verzogte Voorregten en Vrydommen vergunden (*).

(*) *Nederl. Jaarb.* 1764. bl. 664.

VA-

VADERLANDSCHE

HISTORIE.

ACHT- EN- TACHTIGSTE BOEK.

INHOUD.

Geſchil tuſſchen de Nederlandſche en Engelſche Oost-Indiſche Maatſchappyen. Klagten van YORKE, *over de Handelwyze der Nederlanderen in Bengale. Verdeediging van Bewindhebberen der Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappye. Nadere klagten van de zyde der Nederlanderen. De Bewindhebbers door de Staaten verzogt de Bezwaarpunten op te ſtellen. Antwoord der Engelſchen. Gelaſtigden trekken ter Onderhandeling na Engeland. Nieuwe verongelykingen der Engelſchen. De wederkomst der Nederlandſche Gelaſtigden vergund. Verſlag. Verſchil over den zin der uitſlaande Verdragen. Nieuwe klagten over de mishandelingen der Engelſchen, wegens Stooreniſſen in den Handel.* LXXXVIII BOEK.

Laſt

LXXVIII BOEK. *Last aan* VAN WELDEREN *gegeeven om op afdoen van zaaken ten Engelſchen Hove aan te dringen. Overwinningen op den Koning van Candia behaald. Het Oost-Indisch Schip Nyenburg afgeloopen. Straf der Muitelingen. Gevaarlyke Opſtand op Rio de Berbice, die het verlaaten dier Volkplanting dreigde, gedempt, ſchriklyke Strafoefening aan de Muiters. Voorſlag der Directeuren van de Societeit van Suriname omtrent het vermeerderen der Blanken, wederſprooken door Deelhebberen, en het Beſluit daar opgenomen buiten werking geſteld. De vrees voor eene Vredebreuk met den Keizer van Marocco verdwynt. Staaten van Holland bewilligen in eene Vermeerdering van de Landmagt, doch willen een vaſte post op den Staat van Oorlog voor den Zeedienst gebragt hebben. Oproerige Beweegingen en Godsdienſtoorenisſen der Proteſtanten te Vaals van hooger hand geſtuit.* WILLEM DE V *tot Lid der Hervormde Kerke aangenomen. Bepaaling omtrent de Emigranten. Het hooge Leenregt onder den Eikenboom te Zutphen. Vreemde Strafoefening der Wyvenplaagers in de Meiery van 's Hertogenbosch tegengegaan. Plakaaten tegen Landloopers, Lediggangers en Vagebonden in verſcheide Geweſten. 't Voorgevallene met* JOANNES CATO KAMERLING. VOLTAIRES *Verhandeling over de Verdraagzaamheid in Friesland verboden. De Eerw.* G. T. DE COCK *in Friesland van Onregtzinnigheid beſchuldigd. Beſluit der Gedeputeerde Staaten ten zynen voordeele. Beklaagſchrift daar tegen ingeleverd.*

Vol-

Volharding in dit Staatsbeſluit. De Leden der Leeuwaardſche Claſſis vinden by zyne Hoogheid geen heul. Beweegenisſen over deeze zaak op de Claſſis van Schieland. Ontwerp in Friesland om de Meerderjaarig Verklaaring des Erfſtadhouders één jaar te vervroegen. Tegenverklaaring der Prinſesſe Douariere van Oranje en Naſſau. De Inleeveraars van dat Ontwerp verzogt hetzelve in te trekken. 't Wordt als nooit gedaan aangemerkt. MARIA LOUISA *ſterft. Haar Character. De Prinſes van* NASSAU WEILBURG *aanvaart, naa den dood haars Grootmoeders, de Magiſtraatsbeſtelling in de Frieſche Steden. Geſchil tuſſchen de Magiſtraat en de Gilden te Bommel, wegens de Regeeringsaanſtelling, ten voordeele van de Gilden uitgeweezen. Canunnik te Utrecht en daar in den Eed te zyn maakt iemand niet onbevoegd om Lid der Vergaderinge van hun Ed. Groot Mogenden te weezen. Klagten des Konings van Pruiſen over het Plan tot verbetering der Rivieren gemaakt. Door Staaten van Holland beantwoord. Zeven Fregatten ter beteugeling der Algerynen beſtemd.*

LXXXVIII BOEK.

1764. Geſchil tuſſchen de *Nederlandſche Engelſch-Oost I.* Maatſchappy

Meermaalen reezen 'er tuſſchen de Bewindhebbers der *Engelſche* en *Nederlandſche Oost-Indiſche* Maatſchappyen geene geringe geſchillen, door Koopbelang en Baatzugt ontvonkt, en tot dus eene hette aangeſtookt, dat in die afgeleegene Oorden, het

LXXXVIII BOEK. 1764.

het Oorlogsvuur ontbrandde, 't welk in *Europa* wederzydſche klagten baarde en aanleiding gaf tot langwylige Onderhandelingen. De laatſte Jaaren der Regeeringe van den Gouverneur Generaal JACOB MOSSEL, in den Jaare MDCCLXI overleden, en in die hooge Waardigheid opgevolgd, door PETRUS ALBERTUS VAN DER PARRA, werden verbitterd door een allerhevigst Geſchil tuſſchen beide de Maatſchappyen in *Bengale*, waar van wy dus verre uitgeſteld hebben te ſpreeken; doch het geen ons thans kortlyk ſtaat te melden: dewyl het tot deezen Jaare, met herhaalde onaangenaamheden, geduurd heeft. Zwaar valt het te beoordeelen: dewyl ieder der Partyen waande het Regt op zyne zyde te hebben, en zulks in breedvoerige Berigt- en Wederlegſchriften te hebben betoogd.

Klagten van YORKE over de handelwyze der *Nederlanderen* in *Bengale*.

Loopende gerugten, in den Jaare MDCCLX, ſpraaken van verregaande Oneenigheden tuſſchen die handeldryvende Maatſchappyen, en de vyandlykheden daar uit gereezen; men hieldtze voor vergroot, tot dat in Oogstmaand des gemelden Jaars de *Engelſche* Afgezant YORKE, met eene klagte deswegen by hunne Hoog Mogenden verſcheen, en een Brief over het voorgevallene in *Bengale*, door de Bedienden der *Engelſche Oost-Indiſche* Maatſchappy geſchreeven, overleverde. Deeze behelsde hoofdzaaklyk, dat de *Hollanders* in den Jaare MDCCLIX zich gewapend hebbende, zo men vermoedde, om een inval in *Bengale* te doen, de *Engelſchen*, van hunnen

nen kant, zodanige maatregels hadden genomen, als ſtrekken konden tot hunne eigene veiligheid, indien zy van de *Hollanders* onverhoeds werden aangetast. Dat deezen eerst met één, vervolgens met nog zes of zeven Schepen, op de Rivier de *Ganges* waren gekomen, terſtond zich van verſcheide *Engelſche* Schepen en Bezittingen meeſter gemaakt en daarenboven een Leger van zeven honderd *Europeaanen*, met eenige honderden Inlanders, in de wapenen gebragt hadden, om de *Engelſche* Sterktens en Koopkantooren te overweldigen. Dat zy, egter, in hunne onderneemingen kwalyk ſlaagende, zo wel te Water als te Lande, door de Schepen en Krygsmagt der *Engelſche* Maatſchappye, werden overwonnen, en genoodzaakt, haar om Vrede te vraagen, met bekentenisſe, van den aanval te hebben begonnen, en belofte om de geledene ſchade te boeten.

Verdeediging van Bewindhebbers der *Nederl. Oost-Ind.* Maatſchappye.

Hunne Hoog Mogenden gaven hunne verwondering te kennen, en teffens, hoe zy buiten ſtaat waren om over het geval te oordeelen, eer zy Berigt wegens het gebeurde, van hunne Maatſchappy bekomen hadden, met belofte, om zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit, eene volkomene Voldoening te bezorgen, ingevalle zy van de gegrondheid der klagten overtuigd wierden. — Wel verre was deeze overtuiging, toen in Lentemaand des Jaars MDCCLXI, de Bewindhebbers der *Nederlandſche Oost-Indiſche* Maatſchappy, een breedvoerig wederleggend Vertoog in leverden, en met veel

LXXXVIII BOEK. 1764. veel gronds, aanmerkten, dat de zaaken ter beſchuldiging ingebragt, alleen ſteunden, op 't getuigenis des Raads van 't Fort *William* in *Bengale*, welke, de *Hollanders* kwalyk behandeld hebbende, 't grootst belang hadt om zulks te ontveinzen, en, in tegendeel de ſchuld op de *Hollanders* te ſchuiven. Weshalven de Bewindhebbers dit getuigenis alleen van geen genoegzaamen grond rekenden om 'er de zaak op af te doen. —— Wat de zaak zelve betrof moeſten zy aanmerken, dat de uitruſting der Maatſchappye in den Jaare MDCCLIX te *Batavia*, den *Engelſchen*, hoewel zy met zekerheid hadden geweeten, 't geen by lange na 't geval niet was, dat die Magt na *Bengale* beſtemd geweest ware, zulks hun geen reden van argwaan hadt moeten geeven: naardemaal de Maatſchappy aldaar aanzienlyke bezittingen hadt, die ſteeds, wegens den Oorlog tuſſchen de *Engelſchen* en *Franſchen* in die Geweſten onveilig waren. Dan het oogmerk deezer uitruſtinge hadt geenzins *Bengale*, maar de kust van *Cormandel* bedoeld. —— Terwyl dit geſchiedde kwamen den Gouverneur Generaal MOSSEL menigvuldige klagten ter ooren over de geweldenaryen van den Nabab van *Bengale*, die, by aanhoudenheid, zwaare Geldſommen van de *Hollanders* vorderde, hunne Bezittingen en Handel, zo veel hy kon, benadeelde, 't geen hem bewoog den Gouverneur van *Cormandel* last te geeven, om zo veel krygsvolks, als hy gevoeglyk kon miſſen, na *Bengale* te zenden. ——

Dee

Deezen in *Bengale* landende werden geweld- LXXXVIII
daadiger hand door de *Engelſchen* in hunne BOEK.
Tochten verhinderd, die ook konden goed-
vinden op de Schepen der Maatſchappye 1764.
de Rivier opzeilende te ſchieten, dezelve
te berooven, en de opwaards gezonden
Manſchap weder benedenwaards te dry-
ven. Daaden volvoerd, onder 't voorwend-
zel, dat zy Bondgenooten des Nababs wa-
ren en dus verpligt, om een ieder, die
zich tegen hem durfde verzetten, als vyand
te behandelen. Deeze geweldenaaryen
noodzaakten, in 't einde, de *Hollanders*,
geweld met geweld te keeren, 't welk aan-
leiding gaf tot den ſlag op de *Ganges*, waar
in de *Nederlanders* te kortſchooten.

Wyders toonden Bewindhebbers aan, dat toen de *Hollandſche* Krygsmagt in *Bengale* zou landen, de *Engelſche* Officieren, hun op allerlei wyzen in dat voorneemen verhinderden, die, den optocht en vereeniging der *Hollanderen* niet kunnende beletten, tot een gevegt kwamen, waar in zy de overhand kreegen, en de Bedienden der Maatſchappye in *Bengale* dwongen met de *Mooren* een Vrede te ſluiten, welks voorwaarden, door de *Engelſchen* ontworpen, ſtrekten om de *Nederlandſche* Maatſchappy in *Bengale* volſtrekt werkloos te doen worden, en alles, wat dezelve nog overhieldt, met den tyd, onder hun geweld te brengen. — 't Geen zy in 't breede ontvouden, en daar uit beſlooten, dat niet de *Engelſche*, maar de *Nederlandſche* Maatſchappy voor de beledigde Party moest worden

LXXXVIII BOEK. 1764.

gehouden, verzoekende de goede dienſten van hunne Hoog Mogenden, om herſtel van ſchade, en verder behoorelyke voldoening en zekerheid, te verkrygen.

Nadere klagten van de zyde der *Nederlanderen.*

Een Afſchrift van dit Berigt werd, door hunne Hoog Mogenden, aan den Gezant HOP gezonden, met last om het ten *Engelſchen* Hove in te leveren. Onder het wagten na Antwoord liepen de zaaken in *Indie* dermaate van kwaad tot erger, dat Bewindhebbers, zich, voor 't einde des gemelden Jaars, met vernieuwde en verzwaarde klagten aan hunne Hoog Mogenden by eenen Brieve vervoegden. — De Bondgenoot en 't Werktuig der *Engelſchen*, de Nabab, met wien men de *Nederlanders* gedwongen hadt een zo nadeelig Verdrag te tekenen, hier mede niet te vrede, belegerde een Fort der Maatſchappye, onder voorwendzel, dat de *Hollanders* eene Zamenzweering tegen hem gemaakt hadden, ſneedt allen toevoer af, zo dat men van hem niet ontſlaagen kon worden, zonder, behalven het betaalen eener groote ſomme, ook de buitenwerken van het Fort af te breeken. Hy vorderde, onder een nieuw voorwendzel, meer dan twee- en twintig Tonnen ſchats, hieldt een *Hollandſchen* Officier, by hem ter verantwoording ontbooden, in hegtenis, en maakte toeſtel om de Vaſtigheden der Maatſchappye om verre te ſchieten; een geweld 't geen men niet dan voor ruim zeven Tonnen Gouds kon afkoopen, en de belofte van alle de zich daar bevindende Krygslieden weg te zenden. Aan dit Verdrag

drag werd voldaan; doch de Vaſtigheid der Maatſchappye bleef bezet door de Krygsmagt des Nababs, van wiens wege, toen men op den Aftocht aandrong, het antwoord kwam, *dat het niet in de Magt van dien Vorst was; maar wel in die der Engelſchen;* die, des aangeſprooken, de Bedienden der *Nederlandſche* Maatſchappye van verſtandhouding met hunne Vyanden beſchuldigden, en het zo verre wisten te brengen, dat de Dienaars der Maatſchappye, wilden zy het volſtrekt bederf der *Hollandſche* Bezittingen in *Bengale* afkeeren, gedwongen waren, eene nieuwe en ſchandelyke Bevrediging te tekenen, volgens welke zy zich geheel onder het opzigt des Nababs en der *Engelſchen* ſtelden, en zelfs moeſten gedoogen, dat derzelver Officieren in hunne Forten kwamen, om te zien of zy ook meer Soldaaten en Oorlogstuig hadden, dan by 't Verdrag was bepaald. — Daarenboven klaagden Bewindhebbers, dat de *Engelſchen* zich den Salpeter-handel alleen toeëigenden, en het den *Hollanderen* bykans ondoenlyk maakten eenige Lywaaten te bekomen. Voorts dat zy zich niet ontzagen op de bevoorregte Plaatzen der Maatſchappye, ja zelfs op de Specery-eilanden, te handelen, ja te dreigen, aan de Maatſchappy, wanneer zy dit belette, op *Batavia* een bezoek te zullen geeven. Ten ſlot verzoekende, eene vernietiging der aangegaane nadeelige Verdragen, en Bevelen aan de *Engelſche* Maatſchappy,

LXXXVIII BOEK. 1764.

LXXXVIII BOEK. 1764.

om, in 't vervolg, geene hulp aan den Nabab tegen de *Hollanders* te geeven, benevens te regtbrenging der overige bezwaaren.

De Bewindhebbers door de Staaten verzogt de Bezwaarpunten op te ſtellen.

Der Staaten buitengewoone Afgezant BOREEL, bragt deeze herhaalde klagten onder 't oog van Milord BUTE, Staats-Secretaris zyner *Groot Brittanniſche* Majeſteit. Een geen ongunſtig, maar verwylend, antwoord was alles wat hy bekwam. Ondertuſſchen zogten hunne Hoog Mogenden maatregelen te beraamen, tot eene minnelyke wegruiming deezer geſchillen, en deeden Bewindhebberen, in Sprokkelmaand des Jaars MDCCLXXII, aanſchryven, om de Punten van Bezwaar op te geeven, waar over Gevolmagtigden der beide Maatſchappyen zouden moeten handelen, en dezelve aan hunne Hoog Mogenden doen toekomen. Zy moeſten verklaaren, dit niet te kunnen doen vóór dat het Antwoord der *Engelſche Oost-Indiſche* Maatſchappye hun ter hand gekomen was, wanneer zy met de verzogte zaak ten ſpoedigſten zouden voortvaaren.

Antwoord der *Engelſchen.*

Middelerwyl leverde de Afgezant YORKE het lang verwagte Antwoord van de *Engelſche Oost-Indiſche* Maatſchappye ter Algemeene Staatsvergadering over; met een daarby gevoegd Vertoog, te verſtaan geevende, dat de Koning zyn Meeſter niet twyfelde, of de Leden dier Vergaderinge, zouden, het ſtuk onderzogt hebbende, over 't gedrag der Bedienden van de beide Maatſchappyen geheel anders oor-

oordeelen dan zy tot nog gedaan hadden. LXXXVIII BOEK.

Bewindhebbers der *Nederlandſche Oost Indiſche* Maatſchappye bragten de Bezwaarpunten in gereedheid, en benoemden drie Heeren om met Gemagtigden der *Engelſche* Maatſchappye in Onderhandeling te treeden. Van 't een en ander gaf de Afgezant BOREEL ten *Engelſchen* Hove berigt, en vervolgens aan de Staaten, dat van de *Engelſche* zyde twee Heeren tot de Onderhandelinge benoemd waren. De *Nederlandſche* Afgevaardigden tot dezelve vertrokken in Hooimaand naar *Londen*. 1764. Gelastigden trekken ter Onderhandeling naar *Engeland*.

Te midden der Onderhandelinge ontvingen Bewindhebbers onzer Maatſchappye kennis van nieuwe Verongelykingen, in *Oost-Indien*, den onzen door de *Engelſchen* aangedaan. De *Engelſche* Commandeur TINKER hadt op *Batavia* voor de vyf Oorlogſchepen onder zyn bevel alle geryflykheden, ſcheepsbehoeften, en lyftocht, ontvangen; doch deeze gunstbetooningen ras vergeetende, drie ſchooten met ſcherp op een Schip der *Nederlandſche* Maatſchappye gedaan, het tusſchen twee Oorlogſchepen genomen, om 't zelve te noodzaaken den Wimpel te ſtryken; een Eerbetoon, 't geen hy aan den Gouverneur VAN DER PARRA ſchreef, dat door de Koopvaardyſchepen der Staaten, in alle gedeeltens der Wereld, by ontmoeting van *Engelſche* Koningsſchepen, moest beweezen worden. En hadt deeze Vloot- Nieuwe Verongelykingen der *Engelſchen*.

LXXXVIII BOEK. 1764.

voogd, hoe zeer ook van Vleesch en Spek op *Batavia* bezorgd, zich niet ontzien, een uitkomend Schip der Maatſchappye te dwingen Vleesch, Spek en Gort, aan hem af te ſtaan, den Schipper ter betaaling verzendende aan den *Engelſchen* Zaakbezorger op *Batavia*.

De wederkomst der *Nederlandſche* Gelaſtigden vergund.

Men zette de aangevangene Onderhandelingen te *Londen* voort, tot in Hooimaand des Jaars MDCCLXIII, wanneer Bewindhebbers der Maatſchappye hunne Hoog Mogenden ſchreeven, hoe uit de berigten hunner Gelaſtigden bleek, dat zy geene de minſte voldoening hadden kunnen erlangen, op de regtmaatige klagten en eiſchen, vervat in de drie eerſte Punten der Onderhandelinge; te weeten de gevraagde Voldoening, wegens de verongelykingen en ſchaden, door de Bedienden der *Engelſche* Maatſchappye, aan de onze in *Bengale* toegebragt, — de vrye inzameling van Salpeter — de verhinderingen van den Lywaathandel — zynde de Vertoogen wegens het vierde Punt, het beraamen der vereiſchte Schikkingen, om, in het toekomende te zorgen, dat eene Maatſchappy door de andere niet benadeeld, of in haare verkreegene Regten verkort wierd, en om te beletten dat de wederzydſche Bedienden, geene feitlykheden tegen den anderen pleegden reeds opgemaakt en van wederzyden uitgewisſeld: weshalven een langer verblyf hunner Gelaſtigden te *Londen*, als te eenemaale nutloos kon worden aangemerkt

waar-

waarom zy verzogten dat dezelven mogten te rug keeren, ten einde van al het verhandelde mondeling verslag te doen. In dit verzoek bewilligden de Staaten, mits de Gelastigden, vóór hun vertrek, aan de *Engelsche* Gevolmagtigden daar van kennis, en teffens te verstaan gaven, dat hun oogmerk niet was de Onderhandelingen af te breeken; maar alleen, voor een tyd, van daar te vertrekken, om verslag te doen aan hunne Heeren en Meesteren. Overeenkomstig hier mede kwamen zy in 't Vaderland te rugge, en 't verslag by Bewindhebberen afgelegd hebbende, deelden deezen 't zelve in eenen Brief aan hunne Hoog Mogenden mede. LXXXVIII BOEK. 1764.

Verslag. Verschil over den zin der uitstaande Verdragen.

Dit verslag, in handen gesteld van de Gelastigden dier hooge Vergaderinge tot de zaaken der *Oost-Indische* Maatschappye, werd door deezen onderzogt, en gaven zy, in Louwmaand deezes Jaars MDCCLXIV, te verstaan; hoe alles uitwees, dat de Onderhandeling te *Londen*, vrugtloos was afgeloopen, ter oorzaake van de verschillende begrippen, welken de beide Maatschappyen over de Verbonden van de Jaaren MDCLXVII en MDCLXXIV, vormden. Beweerende de *Engelschen*, dat zy, behoudens dezelve, met den Nabab van *Bengale*, zodanige Overeenkomsten mogten aangaan, als zy goedvonden, zo ten opzigte van de onderlinge Verdeediging, als met betrekking tot het inzamelen der Voortbrengzelen in dat Gewest vallende, terwyl de *Ne-*

LXXXVIII BOEK. 1764.

derlanders oordeelden, dat de bovengemelde Verbonden, ten rigtſnoer moeſten ſtrekken, naar 't welke beide de Maatſchappyen zich te gedraagen hadden, en gevolglyk, dat de *Engelſchen*, wilden zy niet ſtrydig met deeze Verbonden handelen, geen regt bezaten om dusdanige Overeenkomſten met den Nabab aan te gaan. — De Algemeene Staaten oordeelden dat dit Geſchil, over den regten zin, het verſtand, en de toepaſſing der Verbonden, eene zaak van het uiterſte belang, door eene nadere Verklaaring, zo van den Koning van *Groot Brittanje*, als van hunne Hoog Mogenden zelve, ten ſpoedigſte behoorde uit den weg geruimd te worden, weshalven zy hunnen Gezant VAN WELDEREN gelaſteden, van zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit eene Verklaaring af te vraagen, wegens den zin der uitſtaande Verdragen, hier betwist.

Nieuwe klagten over de mishandelingen der *Engelſchen*.

De eene onaangenaamheid, in de *Oost-Indien*, den onzen aangedaan, ſcheen de andere op de hielen te volgen, en geſchikt om de Scheure, welke men in *Europa* zogt te heelen, te verwyderen: want ten eigen dage dat hunne Hoog Mogenden den bovengemelden last voor hunnen Afgezant ten *Londenſchen* Hove vervaardigden, vonden zy zich in de noodzaakelykheid om denzelven te verbreeden. Nieuwe klagten, door Bewindhebberen uitgeſtort, hielden in, dat de Bedienden der *Engelſche* Maatſchappye, met den Koning van *Candia*, tegen welken de *Neder-*

land-

landſche Maatſchappy in Oorlog was, niet alleen Onderhandelingen, ten nadeele der laatstgemelde, gehouden hadden; maar ſpraaken in 't brede van feitlyke onderneemingen tegen de Plaatzen *Natter* en *Tapanioly*, door de *Engelſchen* overweldigd, en in bezit genomen; als mede van het haatlyk gedrag van zommige *Engelſche* Officieren, die, misbruik maakende van de herbergzaamheid hun beweezen, zich niet ontzien hadden, verregaande buitenſpoorigheden tegen de Bezittingen, Schepen, en Onderhoorigen van de *Nederlandſche* Maatſchappy in de *Oost-Indien* te pleegen; thans niet vergeetende het wanſchiklyk gedrag van den Commandeur TINKER (*) op te haalen. Een reeks van Bedryven ſtrydig met de Verbintenisſen, waar op hunne Hoog Mogenden zich beriepen, waar tegen zy de noodige Voorziening verzogten, en by de wedergave der twee overweldigde Plaatzen, behoorlyke voldoening wegens alle vyandlyke onderneemingen. LXXXVIII BOEK. 1764.

Wegens Stoorenisſen in den Handel.

't Was 'er zo verre af, dat herhaalde klagten iets toe bragten om de *Nederlandſche* Maatſchappy in een ruſtig en vredig genot van haare Bezittingen, en verkreegene Voorregten in *Bengale*, te doen treeden, dat de verdrukkingen 'er tegen ſcheenen aan te groeijen. Dit bewoog Bewindhebbers, in Wynmaand, op nieuw ter Algemeene Staatsvergaderinge voor te draagen, een ver-

(*) Zie hier boven, bl. 293.

XXXVIII. BOEK. 1764.

verſlag van de aanhoudende verhinderingen, door de *Engelſchen* toegebragt in de Inzameling van Salpeter en Amphioen. Van geen deezer Voortbrengzelen hadden zy, in den Jaare MDCCLXIII, iets kunnen bekomen, terwyl de *Engelſchen* aanzienlyke partyen naar *Europa* hadden overgezonden, behalven het in *Oost-Indien* ten eigen gebruik bewaarde. 't Verwyl van bepaaling hoe de Maatſchappyen zich ten aanzien van elkander te gedraagen hadden, deedt de zaaken der *Nederlanderen* in *Bengale*, van dag tot dag, erger worden.

Last aan VAN WELDEREN gegeeven, om op afdoen van zaaken aan te dringen.

Ingevolge deezer klagten kreeg de Gezant VAN WELDEREN last, dezelve ten *Engelſchen* Hove bekend te maaken, en tevens te verklaaren; dat daar de oorzaak van alle deeze moeilykheden, aan niets anders kon toegeſchreeven worden, dan aan de Verſchillen, zedert eenigen tyd, tuſſchen de beide Maatſchappyen gereezen, en tot nog onafgedaan, het overzulks hoogst te wenſchen was, dat éénmaal de noodige middelen by de hand mogten genomen worden, om die Verſchillen, op eene billyke wyze, uit den weg te ruimen, ſchikkingen te beraamen en vast te ſtellen, naar welke de zaaken, in het toekomende, zouden worden behandeld, op dat de *Nederlandſche* Maatſchappy met zekerheid mogt weeten, naar welk een regel zy zich in 't vervolg, met opzigt tot de *Engelſchen*, zou hebben te gedraagen. — Op die gronden moest de Afgezant zyne meermaals gedaane aanzoeken

ken vernieuwen, en, op het ernſtigſt aan- LXXXVIII
dringen, dat de eindelyke Afdoening dier BOEK.
Verſchillen eenmaal ernſtig het voorwerp ——
der Overweegingen mogt worden; en ten 1764.
gevolge hebben het maaken van zodanige ſchikkingen, waar door, voortaan alle redenen van klagten en oneffenheden zouden verdwynen. — Als mede, dat, geduurende de Onderhandelingen daar over, tot voorkoming van nieuwe feitlykheden, die de Bedienden van de eene Compagnie tegen die der andere zouden mogen pleegen, aangenoomen mogt worden, het Plan van de Orders aan de Bedienden van beide de Maatſchappyen, door hunne Hoog Mogenden in laatſtleden Grasmaand voorgeſlaagen, overeenkomſtig met het oogmerk van zyne *Groot Brittanniſche* Majeſteit. — Dat 'er geen goede rede kon worden bygebragt waar om 't zelve niet werd omhelsd; en dat, dien onverminderd, ten allerſpoedigſte, ſtrikte en nauwkeurige Bevelen mogten worden afgezonden, aan de Bedienden van de *Engelſche Oost-Indiſche* Maatſchappy in *Bengale*, om den Handel der *Nederlandſchen* in Salpeter en Amphioen, onverhinderd te laaten voortgaan, ten einde, in alle gevallen, de vrugt te genieten van de Orders, door Beſtuurderen van de *Engelſche* Maatſchappy, in den Jaare MDCCLXII, aan haare Bedienden gezonden: dewyl hunne Hoog Mogenden zich niet konden verbeelden, dat het oogmerk van zyne Koninglyke Majeſteit, of zelfs van Beſtuurderen der *Engelſche* Maatſchap-

LXXXVIII BOEK. 1764.

ſchappye, zou weezen hun van hunnen wettigen en onafgebrooken Handel in de gemelde goederen te ontzetten, vooral naa de uitdruklyke verzekeringen, nog onlangs door zyne Majeſteit gegeeven, dat die Beſtuurders in *Indie* op de vriendlykſte en hartlykſte wyze zouden leeven met de *Nederlanderen*, en in geener voege eenigen onregtvaardigen inbreuk doen op den *Nederlandſchen* Handel, of derzelver Vaſtigheden in dat gedeelte van de Wereld (*).

Overwinningen op den Koning van *Candia* behaald.

Te midden van deeze verdrietlykheden over de zaaken in 't *Ooſten*, werden de gemoederen opgebeurd door de gunſtige tydingen, welke de Maatſchappy ontving, wegens den Oorlog reeds Jaaren lang op *Ceylon* tegen den Koning van *Candia* gevoerd; en, in 't volgend Jaar, met eene volſlaagene Overwinning bekroond. De Gouverneur diens Eilands, LUBBERT JACOB Baron *van Eck*, hadt, van 't midden van Louwmaand tot het begin van Lentemaand, in negen Veldſlagen, de Vyanden der Maatſchappy den zegen afgewonnen, den Rykszetel *Candia* vermeeſterd, den trotſchen vlugtenden Koning

(*) *Verzameling van Papieren, raakende de Onluſten tuſſchen de Hollandſche en Engelſche in Bengale.* Te Amſt. by H. W. DRONSBERG. — *Verdeediging der O. I. Comp. van Engeland en haare Bedienden tegen de Klagten van de Hollandſche O. I. Compagnie.* In 's Gravenhaage, by P. DE HONDT, *Nederl. Jaarb.* 1761. bl. 13. 23. 139. 1184. Voor 't Jaar 1764. bl. 71. 1007. *Univerſal Magaz.* Vol. XXVI. p. 364. Vol. XXX. p. 86.

ning naa het uiterſte van 't Gebergte verjaagd, de Hovaardy van het Hof vernederd, de eer en luiſter der Maatſchappye in 't Weſtergedeelte van *Indië*, niet alleen herſteld, maar uitgebreid. Het Vrede verbond met hem in gevolge daar van eerlang geſlooten (*) wyst zulks ten vollen uit, als waar in niet alleen de oude Bezittingen, Regten en Voordeelen bedongen; maar ook Vryheden vastgeſteld worden, die voorheen geen plaats greepen: als de vryheid om Kaneel te ſchillen in zekere Landſtreek, welke, vóór deezen Oorlog, Jaarlyks plegtig aan het Hof moest verzogt worden, en dan, onder allerlei voorwendzelen, en met nauwe bepaalingen, moeilyk verworven werd. Ook zouden de wederzydſche Afgezanten vervolgens met zodanige Eerbewyzingen ontvangen worden, als onder Vrienden en Bondgenooten betaamde; het plegtſtaatige zou aan beide kanten volkomen gelyk zyn: vóór deezen Oorlog waren de Gezanten van wegen on-

1764.

(*) Zie dit Vredes Verdrag den dertienden van Sprokkelmaand des Jaars 1766 getekend, in de *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 1241. De zegepraalende Gouverneur van *Ceylon* VAN ECK, beleefde dien Vrede niet, en genoot ſlegts zeer korten tyd de vrugten zyner Overwinninge, want den tienden van Lentemaand met groote vreugde te *Candia* ingehaald zynde, overleedt hy aldaar naa eene ziekte van tien dagen, en werd met eene vorstlyke ſtatie, in de volgende maand begraaven. *N. Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 488. Een verhaal zyner kort opeenvolgende zegepraalen vindt men aldaar bl. 412—420.

LXXXVIII BOEK. 1764.

onze Maatſchappye genoodzaakt den Koning van *Candia* knielende de onderwerplykſte eer te bewyzen, zo menigmaal hy zich verwaardigde hun gehoor te verleenen, wanneer het hun ſlegts vergund werd dien Monarch in 't verſchiet te zien. — Deeze Vrede ſchonk alle hoop om, in dat dierbaar gedeelte onzer *Ooſterſche Bezittingen*, de rust en welvaard op een vaſten en beteren voet dan ooit herſteld zien.

Het Oost-Ind. Schip *Nyenburg* afgeloopen.

De Maatſchappy mogt zich over 't gelukkig heen en wedervaaren der Schepen verheugen. — Stoffe van ſchade, ſmert, moeite, en veel beweegenis, verſchafte egter, het voorgevallene op het uitzeilend Schip *Nyenburg*, gevoerd door Schipper JACOB KETEL, in Bloeimaand des voorleden Jaars in Zee geſtooken, en door een hoop Muitelingen vermeeſterd. Zo veel zonderlings liep, in dit geval zamen, zo veel handelens hier te Lande, en by Vreemden, veroorzaakte 't zelve, dat het een kort verſlag verdiene.

Naa eenige kleine ongeregeldheden kwam op 't onverwagtſte, in 't holſte van den nagt, den veertienden van Zomermaand, een hoop Volks op 't Halfdek met eene groote verwoedheid, ſchreeuwende *Allons! Val aan! Slaa dood! Sta by, Duitſche Broeders!* Schoon 'er in dien eerſten oploop geen onmiddelyk ſneuvelde was het getal der Gekwetſten zeſtien, en de Onderſtuurman doodlyk gewond. De Muitelingen maakten zich meeſter van 't Schip

Schip, door, naa veel mishandelings den Schipper, met de voornaamſte Scheeps-Officieren, vast te zetten; allen Pardon beloovende, indien zy hun op eene vrye Plaats bragten, zo niet, dan hadden zy een oogenbliklyken dood te wagten. Meesters van 't geweer zynde zetten zy overal gewapende wagten uit: en beſchikten op eene willekeurige wyze over ſpys en drank, tot de grootſte ongeregeldheden uitſpattende. Voorts lieten zy twee Kiſten, één met Staaven Goud, en één met elf zakken Dukaaten, boven op 't halfdek haalen, en open maaken, vorderden te weeten of 'er meer Gelds aan boord was, roofden alles wat zy van waarde by byzondere Perſoonen konden vinden, verdeelden de gekapte Goudſtaven en Dukaaten. Onder de ſchriklykſte bedreigingen, wegens den by hun verdagten koers, ontdekte men eindelyk Land, doch het Schip ſtiet, en twee- en- zeſtig Man begaven zich met de Boot en Schuit vlugtende naa Land. De overgebleevene Muiters klaadgen, onder gruwzaam zweeren en vloeken, dat hunne Kammeraats hun ſchelmagtig verlaaten hadden; doch ſtelden nieuwe Officieren aan, met rooven en plunderen voortgaande, terwyl zy op het weder vlotgeworden Schip drie Vaartuigen timmerden. In deezen ſtaat bereikten zy, op den dertigſten van Oogstmaand, de Reede van *Cajenne*, waar zy, op 't onverwagtst, vonden, dat het ongeluk hun Schip bejegend bekend was.

LXXXVIII BOEK. 1764.

Te

LXXXVIII BOEK. 1764.

Te weeten met een der vervaardigde Vaartuigen waren acht Mannen den veertienden van boord gegaan, om aan eene ontdekte kust te zien of zy daar konden landen, en niet weder opgedaagd; deezen hadden *Cajenne* bereikt. Hun ongebonden leevenswyze, en de oneenpaarigheid van hunne berigten, maakten hun verdagt: de Majoor van het Eiland liet ze vast zetten. Onder deeze Gevangenen bevonden zich twee Officiers van de Muitelingen, die, gehoord hebbende dat het Schip in 't Gezigt van *Cajenne* was, een Briefje ſchreeven, waar mede zy hunne Spitsbroeders kennis van hun toeſtand gaven, met aanraading om, op de ontvangst, het Schip in de lugt te laaten vliegen. Een Soldaat liet zich tot het beſtellen van dit Briefje omkoopen, doch de Commandeur, eenigen onraad beſpeurende, liet dien Brenger agterhaalen, en de Officieren des te vaſter kluiſteren. 's Anderen daags verſcheen de Majoor, aan boord, met bevel dat de *Duitſchers* het Schip moeſten ruimen.

Straf der Muitelingen.

Men droeg te *Cajenne*, alle zorge om het Schip en de Laading in behoorelyke verzekering te brengen; ook ſtelde men den Schipper, op zyn verzoek, in 't bezit van 't één en ander, als mede de geroofde Dukaaten en 't ongemunte Goud ter hand; doch weigerde hem de Manſchappen over te geeven, die hy als Onderdaanen van den Staat, te rug eischte. Bewindhebbers der *Oost-Indiſche* Maat-

ſchap-

ſchappye, groot belang hebbende, dat het gepleegde Oproer ſtrenglyk geſtraft wierd, bewerkten, door tusſchenkomst van hunne Hoog Mogenden, by het Hof van *Frankryk*, dat deeze Muitelingen, overgeleverd en naar *Suriname* gevoerd wierden, om daar loon naar werk te ontvangen, 't welk in Herfstmaand deezes Jaars aan zeven geſchiedde. LXXXVIII BOEK. 1764.

De waarſchynlykheid, dat de twee- en- zeſtig, die, by 't ſtooten van het Schip *Nyenburg*, 't zelve verlaaten hadden, in eene *Portugeeſche* plaats zouden geland weezen, deedt de Algemeene Staaten, op 't voorſtel der Bewindhebberen, aan 't Hof van *Portugal* verzoeken, dat die Manſchap, naageſpoord en gevonden zynde, gevangen genomen en aan de *Oost-Indiſche* Maatſchappy deezer Landen overgeleverd mogt worden. Gegrond was de gisſing waar op dit verzoek ſteunde: want deeze Gevlugten aan land gekomen beſlooten na *Rio Grande*, eene *Portugeeſche* Haven, te trekken. Daar gaven zy zich uit voor Officieren, die hun Schip verlooren, en niets dan hun Geld behouden hadden. Het *Portugeeſche* Opperhoofd, geloofde zulks, bewees hun veel eers, vergezeld van een deftig onthaal: naa een week toevens, in niet weinig ongebondenheids doorgebragt, vertrokken zy na *Phernabuco*, waar de Gouverneur, in den waan, dat zy Kooplieden waren van een verongelukt Schip, hun zeer heusch ontving: doch dit was van korten duur.

LXXXVIII BOEK. 1764. De Opperſtuurman en de Derdewaak, onſchuldig door deeze Onverlaaten medegevoerd, onderzogten, in ſtilte, of 'er niemand te vinden was, die de *Hollandſche* Taal verſtondt. Op 't ontdekken dat een Geneesheer dezelve magtig was, vervoegden zy zich by deezen, openbaarden de zaak, hem biddende aan den Regter kennis te geeven, dat de daar met hun gekomen Lieden Muitelingen, Dieven en Moordenaars waren, die een Schip der *Oost-Indiſche* Maatſchappye hadden afgeloopen. De volgende nagt nam 't Geregt hun in Gevangenis, en vondt men by 't onderzoek hunner Kleederen aan Dukaaten en ſtukken Goud, tuſſchen de zes- en zeven- en- twintig duizend Guldens. Men beſloot de Booswigten naar *Europa* over te zenden, gelyk, by Scheepsgelegenheid, geſchiedde. Hier by kwam toe, dat, eer de Heer VAN HAEFTEN te *Liſſabon* aanſchryvens op dit ſtuk van hunne Hoog Mogenden kreeg, reeds een gedeelte dier Muitelingen in *Portugals* Hoofdſtad waren aangekomen, en men de overige verbeidde. Omtrent allen vergunde de Koning van *Portugal*, dat ze aan de Bewindhebberen der *Nederlandſche Oost-Indiſche* Maatſchappye zouden overgeleverd worden.

Met *Hollandſche* Oorlogſchepen overgevoerd, ſtelde men ze aan de *Texelſche* Reede, volgens goedvinden van hunne Hoog Mogenden, voor een Krygsraad van Zee-Officieren te regt, doende de Muitelingen naar maate van de zwaarte van hun misdryf

dryf ſtraffen ondergaan, welker uitvoering allerylykst was. Galgen en Raaden bezyden *Kykduin* aan den *Helderſchen* Wal, vertoonden nog lang op onze Reede deeze affchrikkende Schouwſpiegels van een zo boos beſtaan aan 't oog der Zeevaarenden. Van de Geſtraften op *Suriname* hadt men desgelyks aan den Rivierkant, by de Scheepswerf, een duurzaam ſchrikbeeld opgerigt. Over de Strafplaats aan den *Helder* vielen eenige onaangenaamheden voor tusſchen den Luitenant-Admiraal SCHRYVER, Voorzitter in den Zee-Krygsraad, en Heeren Gecommitteerde Raaden van het *Noorder Kwartier*; doch welke geen ernſtige gevolgen hadden (*). LXXXVIII BOEK. 1764.

Liep, in 't voorleden Jaar, de Volkplanting van den Staat *Rio de Berbice* groot gevaar om geheel afgeloopen en vermeesterd te worden, in het tegenwoordige mogt men de gerustſtellende tyding ontvangen, dat die Opſtand gedempt en de Volkplanting weder in handen der voorige Bezitteren gekomen was. Van 't een en ander zal een kort verſlag hier voegen. Gevaarlyke opſtand op *Rio de Berbice*.

Niet zeldzaam is het, dat de Negerſlaaven, in onze Volkplantingen, op deeze en

(*) *Egt Journal van het voorgevallene op de Reize met het Oost-Indiſche Schip Nyenburg.* Te Amſt. by A. V. D. KROE. *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 954. Voor 't Jaar 1764. bl. 403. 695. 595. Voor 't Jaar 1765. bl. 387.

LXXXVIII BOEK. —— 1764.

en geene Plantadien, muiteryen aanregten; en dat deeze op de eene begonnen tot de andere overſlaan; doch zelden worden ze van eenen zo algemeenen en alles met verwoeſting dreigenden aart, als die op *Rio de Berbice* thans voorviel. Weinig dagen naa dat, in Sprokkelmaand des verſtreeken Jaars, één Plantadie door de Negerſlaaven verheesterd was, en zy te vergeefsch twee andere een zelfde lot zogten te doen overkomen, vertoonde zich, door de geheele Volkplanting, de geest van muitery, eerst op de Plantadien zes uuren van het Fort *Naſſau*, en drie uuren van de Kerk gelegen. De Negers namen hier toe den tyd waar, dat de Beſtuurders der Volkplantinge, ter handhaavinge van den Godsdienst, zich na de Kerk begeeven hadden, en kreegen, alles openbreekende, Snaphaanen, Kruid en Lood in hun geweld; met welke zy verder opgelegene Plantadien aanvielen, de Vrouw eens Directeurs, en een Directeur vermoordden, en alle Blanken, die zy op dezelve vonden, uitgenomen eenige weinigen, die door de vlugt na het Fort *Naſſau* hun leeven gered hadden, ombragten. Men hoorde dien geheelen nagt op de na beneden gelegene Plantadien ſchieten, de klokken luyen, op den hoorn blaazen, trommelen en joelen als of de Negers reeds vermeeſteraars van de geheele Volkplanting waren. Op het gerugt dat de Muitelingen naderden, begaven zich de Burgers van de Bovenplantadien, die den weg afgeſneeden was om in het Fort te ko-

komen, na eene Plantadie de *Peereboom*, een groot halfuur van de Kerk gelegen. LXXXVIII BOEK.

De hoop deezer zamengeſchoolde Vlugtelingen op ſpoedigen byſtand en ondersteuning, zette moed by aan hunne vereende poogingen om die wykplaats, in den beſten ſtaat van tegenweer te brengen. Zy kreegen tyding, dat de Gouverneur HOGENHEIM een aangeland Slaavenſchip de Rivier hadt opgezonden, om de Plantadie te ontzetten. Dan die hoop werd verydeld, door de laage baatzugt van de drie Heeren Raaden, die 't zelve voor hunne Plantadie ophielden om 'er het hunne in te bergen: de Matroozen ongeneegen om zich aan dit beſluit te onderwerpen, werden omgekogt door de beloſte van drie honderd Guldens, indien zy daar bleeven. — Het aantal der muitende Negers was van Plantadie tot Plantadie aangegroeid en beliep tusſchen de zes- en zeven honderd, die voor de *Peereboom* verſcheenen, op die Plantadie met allen geweld aanvielen, en afgeſlaagen, het hervatten; onder betuiging dat zy nu Heeren van de *Berbice* waren, en zich niet langer door *Chriſtenen* zouden laaten regeeren; dat zy alle Plantadien wilden hebben, en alles wat de *Chriſtenen* hadden. Het niet op daagen des Slaavenhaalers, die welgeplaatst niet alleen deeze Plantadie zou ontzet, maar alle hooger opgelegene bevryd hebben, benam hun den moed. Afgemat door waaken en gebrek aan water, dewyl hun de toegang tot de Rivier was afgeſneeden, 1764.

LXXXVIII BOEK. 1764.

den, neigden zy tot het aangaan eens Verdrags; bezwaarlyk wilden de Negers hier toe verſtaan. In 't einde bedongen zy dat ze gewapend zouden aftrekken; doch zy hadden eene deerlyke ondervinding van de trouwloosheid hunner Belegeraaren, die, met voordagt, het ſluiten des Verdrags ſcheenen opgehouden te hebben, tot dat de vloed begon, op dat het hun onmogelyk zou zyn, de Rivier af na het Fort te keeren: dewyl zy dan, wind en ſtorm tegen hebbende, te gereeder prooy voor hunnen moordlust zouden ſtrekken. Nauwlyks waren ze in de Vaartuigen getreeden, en zommigen ſtonden nog aan land, wanneer zy hun moordrol begonnen te ſpeelen, eenigen doodſchooten, zommigen de hoofden af hieuwen, anderen gevangen namen, om ze op de mishandelendſte wyze van kant te helpen; terwyl veelen, vlugtende in 't water hun dood vonden. De vlugtende vervorderden hun weg onder ontelbaare gevaaren; veelen gegreepen werden uitgeſchud, gebonden, en na de verlaatene Plantadie de *Peereboom* gevoerd. Onder deezen was de Predikant RAMRING met zyne Vrouw en Zuſter, ſchoon zy, deezen vry lieten, dewyl zy, zo ze voorgaven, vreesden, dat GOD hun anders ſtraffen mogt, hieuwen zy het hoofd eens met hun vlugtenden Matroos af, en wierpen het den Predikant tegen de borst, dat het gudzend bloed hem in 't aangezigt ſpatte; de overige Vrouwen en Kinderen werden allen, in weerwil van 's

Leer-

Leeraars voorſpraak en gebeden, voor Slaaven verklaard, en, naa dat hy met de zynen vertrokken was, om 't leeven gebragt, uitgezonderd drie jonge Juffrouwen, welke zy by zich hielden. LXXXVIII BOEK. 1764.

Aan deezen Leeraar toonden zy hun gewapende Manſchap, om den Gouverneur daar van verſlag te doen, en hem te boodſchappen, dat hy terſtond met alle Blanken uit de Volkplanting moest vertrekken, naardemaal zy geenen van dezelven langer wilden dulden. Die hooger aan de Rivier woonden, de elenden der gevlugten na de *Peereboom* verneemende, namen de wyk over Land naa *Demerary* en *Eſſequebo*. Ondertusſchen hadt men reeds een begin gemaakt om veele welgelaade Kiſten en Kasſen, van het Fort *Nassau* aan boord van een Schip te brengen; een laf hartig gedrag van die aan 't roer der Regeeringe zaten, en allen, die wat te bergen hadden, volgden dit voorbeeld. In 't Fort zelve bevondt zich de Gouverneur alleen, de drie Raaden hadden het te druk met de goederen in de Vaartuigen te laaden, dan dat zy aan 't ondersteunen van den Gouverneur dagten. Deeze hadt laaten weeten dat elk, op de eerſte ſeinſchoot, in 't Fort moest komen, en dat de Burgers in *Canje* als dan hunne Plantadien moeſten verlaaten, gelyk geſchiedde, ook verſcheenen 'er eindelyk de drie Raaden, vonden 'er alles in rep en roer, en de meeſte Huisgezinnen ingeſcheept. De zwakke Bezetting van vyftien Krygsknegten,

LXXXVIII BOEK. 1764.

ten, met de Burgerye, was tegen de Mulaters in de wapenen. Men beraadslaagde over de verdeediging, eenige beweerden dat het Fort met Geschut voorzien, de Zwarten, die geheel geen Geschut hadden, wel kon afweeren, anderen hielden het te bouwvallig om een aanval te kunnen weerstaan. Dit laatste gevoelen woog over, hoewel een groot gedeelte der Burgerye weinig geloofsloeg, aan 't geen men hun van de zwakheid des Forts zogt diets te maaken, en het daar voor hieldt, dat de Raaden, die zorg gedraagen hadden om het hunne te bergen, niets anders zogten dan hun den moed om in 't Fort te blyven te beneemen. De meesten, hier door aan 't aarzelen geraakt, kreegen vryheid om buiten het Fort te gaan; zy kwamen niet te rug, en lieten de weinigen gebloevenen in het uiterste gevaar; dit werd vergroot, dewyl men, op last der Raaden, het Kruid weghaalde, en 't Geschut vernagelde; dan zulks viel in derzelver plan: want dit gevaar bewoog hun om een Verzoekschrift in te leveren, dat zy zich uit de doodlyke Sterkte na de Schepen mogten begeeven. De Raaden bewilligden, het verlaaten Fort werd, naa 't losen des Geschuts, in brand gestooken, de daar in gezette Pektonnen en Spaanders deeden het welhaast, dewyl het meest uit zwaare balken bestondt, in ligterlaaye vlamme opblaaken. Men dreef met de Schepen de Rivier af, en zou de Volkplanting verlaaten hebben; dan gekomen by de Post *St. Andries*,

op

op welke geene Bezetting altoos was, ont- LXXXVIII
moetten, zy een Schip uit *Suriname*, met BOEK.
honderd man Krygsvolk, derwaards ge- ——
zonden op 't verzoek des Gouverneurs 1764.
VAN HOGENHEIM tegen de Wegloo-
pers van de Plantadie, waar op de Muite-
ry eerst ontstaan was. Zeer verbaasd ton-
den deezen, geheel onkundig van den al-
gemeenen Opstand, dat niet alleen *Canje*
waar die Plantadie lag, maar geheel *Berbi-*
ce, van de Blanken verlaaten was, zo dat
op ééne Plantadie naa, ze alle in handen
der Negerslaaven waren. Schoon men
op de Schepen reeds gebrek aan voorraad
hadt, viel egter het besluit om met deeze
versterking de Rivier weder op te vaaren,
en den Muitelingen het hoofd te bieden.
De Gouverneur vatte met zyne Manschap
post op eene Plantadie: naa een voordee-
lig gevegt tegen de Muiters, hernamen zy
deeze en geene digt by gelegene Planta-
die, waar zy zich legerden, schoon niet
zonder vreeze dat de op de vlugt gedree-
vene Negers, steunende op derzelver over-
magt, hun weder zouden overvallen.

Wanneer de Bestuurders deezer Volk- Dezelve
plantinge in 't Vaderland, langs verscheide gedempt.
wegen, berigten bekomen hadden van den
deerlyken, zo niet gansch verlooren staat
der *Berbice*, verzogten zy by hunne Hoog
Mogenden, dat onderstand van Krygsvolk
derwaards mogt gezonden worden, teffens
opening geevende van den Staat dier Volk-
plantinge. De ondiepte der Riviere bragt
te wege, dat men zich van geen grooter

LXXVIII BOEK. 1764

Oorlogſcheepen dan Fregatten kon bedienen, drie werden 'er toe beſtemd, onder 't bevel der Capiteinen HARINGMAN, BISDOM en VAN OYEN (*). De Gouverneur hadt intuſſchen met den Bevelhebber der nabuurige Volkplanting *Eſſequebo*, LAURENS STORM VAN 'S GRAVESANDE, een plan beraamd om eenige Manſchap naar *Demerary* af te vaardigen, om van daar, landwaards in, na een Plantadie in *Berbice* te trekken op welken de Muitelingen zich zeker oordeelden, en ze dus tuſſchen twee vuuren te zetten; by die Manſchap had men eene Bende Vrywilligen, van *Barbados* tot beſcherming deezer Volkplanting gezonden, gevoegd; de dappere Capitein Luitenant SMITH voerde deezen aanſlag gelukkig uit, een aantal ſneuvelde, eenigen werden gevangen, en de overige verſtrooid. De Gouverneur was, volgens affpraak, de Rivier opgezeild met eenig Krygsvolk, behalven het Volk van de Oorlog- en Koopvaardy-Schepen, tot de Plantadie de *Peereboom*, waar de Muitelingen hun meeſte voorraad van Krygstuig en Mondbehoeften gebragt hadden, met oogmerk om zich tot het uiterſte te verweeren. Op den zes- en-twintigſten van Wintermaand, viel 'er een hevig gevegt voor, waar in de wakkere SMITH ſneuvelde. Dan de onderneeming

(*) *Reſol. van Holl.* 8 en 15 Juny. 4 Aug 9 Sept. 1763.

ming hadt ten gevolge, dat het grootſte gedeelte der Muitelingen de wyk nam naa eene Kreek, waar ze zich genoegzaam in een fuik bevonden; zo dat men het genoegen hadt, om de Volkplanting van dit Geſpuis grootendeels gezuiverd te zien. Het Krygsvolk van den Staat den voet aan Land gezet hebbende, voltooyde het aangevangen te onderbrengen der Muitelingen. LXXXVIII BOEK. 1764.

In Lentemaand deezes Jaars, ſchreef de Gouverneur VAN HOGENHEIM, dat hy van de te rug gekomene Slaaven een getal van zes- en- twintig honderd by een hadt, meerendeels met berouw over hunne gepleegde Muiterye, vrywillig weder onder zyn bevel gekomen, dat hy verſcheide Aanvoerders van den Opſtand, behalven de Slaaven gevangen genomen hadt, en drie- en- vyftig met den dood doen ſtraffen, deels gehangen, deels geradbraakt, deels leevende verbrand; dat een nog veel grooter getal dier Booswigten in hegtenisſe zat, en onder deezen het tweede Opperhoofd dier Bende, terwyl het eerſte zich zelven hadt omgebragt, om niet in handen van 't Krygsvolk te vallen. — Teffens ontvingen hunne Hoog Mogenden berigt van den Heer DE SALVE, Colonel der Troepen van den Staat, dat de Opſtand gedempt was, dat alle de *Indiaanen*, die, geduurende deezen Opſtand, hunne Woonplaatzen hadden moeten verlaaten, op dezelve wedergekeerd, gelyk ook veele Planters, na de nabuurige Volkplantingen ge-

LXXXVIII BOEK. 1764.

gevlugt, te rug gekomen waren, zo dat zy op nieuw reeds zeven- en- dertig Plantadien bewoonden (*), en men geen meer reden van vreeze voor de Muitelingen behoefde te hebben. Waar om het Krygsvolk weder werd opontboden.

Schriklyke Strafoefening aan de Muiters.

't Gevolg van dit alles was, dat eene Volkplanting, bykans in 't volle bezit van eenige duizenden muitende Negerſlaaven, in minder dan drie maanden tyds, weder zo verre in ſtaat kwam, dat de Planters, op nieuw, hunne Plantadien konden bouwen. Alle de gevangen Negers, niet ſchuldig aan moord of brand, werden den Eigenaaren weder gegeeven; doch de meest ſchuldigen kregen in Bloeimaand hunne ſtraf, eenigen werden gehangen, geradbraakt, zommigen met een kleinvuur verbrand, of liever gebraaden, en geduurig met tangen geneepen. Uitgezogt wreed was de ſtraffe een Vrouwsperſoon aangedaan, die eenige Chriſten-Vrouwen op eene allerysſelykſte wyze hadt doen vermoorden, en derzelver bloed uit wraaklust gedronken. Dit elendig Ondier bleef twee uuren op 't Rad leeven, naa dat alle haare Beenderen door een moker aan ſtukken waren geſlaagen, zonder dat zy een genadeſlag ontving. Voor het Opperhoofd AFFA was een byzondere houthoop toegeſteld, in 't midden van welke een paal ſtondt, waar aan hy met een keten vastgemaakt

(*) *Reſol. Gen.* Lugt 25 Juny. 1764.

maakt was, en rondsom loopen kon. Van 's morgens ten half zeven af tot 's middags ten twaalf uuren, werd hem alle vieren-deel uurs, met een gloeiende tang, een stuk vleesch uit het lichaam gerukt; in deezen toestand aanschouwde hy de strafoefening zyner medepligtigen; eindelyk werd het vuur rondsom hem aangestooken, en 't zelve, op dat zyn pyn langer zou duuren, telkens met water gebluscht, zo dat, niet tegenstaande omtrent elf uuren de Houtstapel begon te branden, niet dan voor half een zyn deerlyk gerekt leeven eindigde. LXXXVIII BOEK. 1764.

Men beraamde eene schikking om eenig Krygsvolk, ten bestendigen verblyve aldaar, te werven, en den Colonel DE SALVE met zyne Manschap te rug te doen keeren. Ook stemden Staaten van *Holland* toe in den voorslag des Hertogs van *Brunswyk*, om van deeze Manschap een Regiment op te richten, in de veronderstelling, dat het gehouden zou worden voor een *Regiment Mariniers*, geschikt tot het doen van Tochten over zee; daar zy zich tot deezen Tocht vrywillig aangeboden en in denzelven zo wel gekweeten hadden (*).

Om deeze Volkplanting van *Berbice*, die zo veel geleden hadt, in den ouden staat te herstellen, en door voorraad van Krygsbehoeften en Manschap, in een staat van veilig-

(*) *Resol. Gen.* Martis 2 Oct. 1764. *Resol. van Holl.* 1 Dec. 1764.

LXXXVIII BOEK. 1764.

ligheid te houden, hadden Staaten van *Holland*, op voordragt der Belanghebbenden, een gunſtig beſluit genomen; doch *Friesland* en *Overyſel* weigerden eenig aandeel te hebben in de daar toe noodige kosten (*).

Capitein VAN OYEN, op den tocht na *Berbice*, de Volkplantingen *Demerary* en *Eſſequebo* aandoende, vondt ze beide in zulk een jammerlyken ſtaat van tegenweer, dat zy geen de minſte tegenſtand aan Binnen- of Buitenlandſche Vyanden zouden kunnen bieden, en gaf des berigt aan hun Hoog Mogenden. Staaten van *Holland* lieten Bewindhebberen der *West-Indiſche* Maatſchappye ter Kamere van *Amſterdam* daar over raadpleegen: doch vrugtloos, uit hoofde der handelwyze van de Kamer *Zeeland* omtrent die Volkplantingen gehouden, boven al zedert den Jaare MDCCL, aan welke gereezene verſchillen zy den vervallen ſtaat dier Volkplantingen toeſchreeven (†).

Men zoekt te vergeefsch op *Suriname* het getal der *Blanken* te vermeerderen.

Wanneer de maare deezes Opſtands in *Berbice*, in 't Vaderland overwoei, vreesde men, dat die Geest van Muitery tot de Slaaven der nabuurige Volkplantingen zou overſlaan. Men ſchreef het ongeluk *Rio de Berbice* overgekomen byzonder toe aan het gering getal van *Blanken*, en de over-

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 586. 611. 692. 936. Voor 't Jaar 1764. bl. 362. 559. 782. 952. Voor 't Jaar 1765. bl. 338.

(†) *Reſol. van Holl.* 28 Juny en 28 Sept. 1764.

overmagt der *Zwarten*. De Beſtuurders van de Societeit van *Suriname* oordeelden, dat die wyduitgeſtrekte Volkplanting voor een dergelyken ramp blootſtondt; dewyl tegen een getal van omtrent *zes- en- dertig duizend Slaaven*, niet meer dan omtrent *dertien honderd Blanken* geteld werden: een getal zeker veel te zwak, in gevalle deeze *Negers* gezamenlyk een Opſtand verwekten, en, gelyk te wagten was, de bevredigde *Boschnegers* zich met hun verééenigden. Zy verzogten, derhalven, by eenen Brieve aan hunne Hoog Mogenden, dat, agtervolgens een oud, doch in onbruik geraakt, Beſluit, Gouverneur en Raaden zou worden aangeſchreeven, dat men, by ieder twintig Slaaven, één Blanken te houden hadt. Het beſluit der Staaten viel overeenkomſtig met dit Verzoek. —— Eenigen der meest belanghebbenden in de Volkplanting van *Suriname* hadden op dit ſtuk een geheel ander inzien, waar om zy, in Lentemaand deezes Jaars, door hunne Gemagtigden, ter hooge Staatsvergadering een Verzoekſchrift inleverden, in 't breede aantoonende, dat de wyze, waar op dit Beſluit in de wereld gekomen was, hun hoogst bezwaarde: dat 'er, in de tegenwoordige tyds omſtandigheden, geene redenen waren tot het neemen van zodanige maatregelen omtrent de veiligheid en beſcherming der *Surinaamſche* Volkplantinge: en eindelyk dat het genomene Beſluit volſtrekt onuitvoerbaar was, wilde men de geheele Volkplanting niet ten gronde doen gaan.

LXXXVIII BOEK. 1764.

XXXVIII BOEK. 1764.

gaan. Zy ſchreeven den Opſtand in de *Berbice* aan geheel andere oorzaaken toe dan die Beſtuurders ten grondſlage van hun Verzoek tot het doen neemen van dit Beſluit gelegd hadden; en beweerden dat dezelve moest toegekend worden, aan de verregaande mishandelingen van zommige Planters, mitsgaders aan de laf hartigheid van anderen, die in den aanvang der Muiterye, in ſtede van, volgens de daar toe geſtelde orders, zich tegen de opſtaande *Negers* te verzetten, hunne Plantadien met Geweer en Krygsvoorraad verlaaten hadden, en daar door oorzaak geweest waren, dat derzelver getrouwe Slaaven, door de Muiters gedwongen wierden hun hoop te vermeerderen, als mede aan de Onwilligheid van nog anderen, en in 't byzonder van de meeſte Schippers en Scheepsvolk, zich ten dien tyde in de Volkplanting bevindende. De redenen door deeze Belanghebbenden aangevoerd, vonden de Staaten gewigtig genoeg om het reeds genomene en afgezondene Beſluit buiten werking te ſtellen (*).

De vrees voor eene Vredebreuke met den Keizer van *Marocco* verdwynt.

Niet zonder vrees voor eene Vredebreuke met den Keizer van *Marocco* werd dit Jaar gefleeten. Der Staaten Conſul DEMETRIO COLETY, die byna vier- en- veertig Jaaren in dat Ryk gewoond hadt,

(*) *Reſol. Gen.* Lunæ 18 Juny, Veneris 2 Dec. 1763. Lunæ 14 Mey 1764. *Nederl. Jaarb.* 1764. bl. 334.

hadt, en aan het Hof des Keizers altoos zeer gezien geweest was, liet, door eenen Brieve, den zeſtienden van Herfstmaand gedagtekend, hunne Hoog Mogenden weeten, dat hy, op 't onverwagtst, van den Keizer bevel ontvangen hadt, om, binnen den tyd van drie dagen, het *Maroccaanſche* Ryk te ruimen, zonder hem gelegenheid te geeven, om de geringſte betoogingen te doen ten bewyze van zyne onſchuld, daar de eenigſte reden, voor dit bevel, door den Gouverneur van *Tetuan* hem gegeeven, daar in beſtondt, dat de Keizer in hem eenige zaaken, onbeſtaanbaar met de Wet, zou beſpeurd hebben. Hy beklaagde zich over de belediging zyne Eere en die van zyne Souverain aangedaan, verzogt ten Keizerlyken Hove te mogen verſchynen, om zich tegen de aantygingen van kwaalyk gezinden te verdeedigen, terwyl hy, overeenkomſtig met het gegeeven bevel aan boord eens Vaartuigs in de haven gereed liggende, zou gaan, wagtende op de gelegenheid om te doen zien, dat zyne vyanden iets tegen hem geſmeed hadden, om de goede verſtandhouding tuſſchen den Keizer en dit Gemeenebest te ſtremmen. Der Staaten Conſul te *Gibralter*, FRANCISCO BUTLER vergezelde deezen berigtgeevenden Brief, met eenen van zyne hand, inhoudende, dat hy den Heer COLETY onbekwaam keurde tot het pleegen van eenige daad, die zulk eene behandeling zou verdienen, en dat zulks zeker moest ont-

LXXXVIII. BOEK. 1764.

ſtaan weezen uit valſche en ſchandelyke inboezemingen by den Keizer te werk geſteld, ſpruitende uit nyd tegen dien ouden Gunſteling, of met andere kwaade inzigten, welke hy hoopte dat ras zouden ontdekt worden.

In gevolge hier van gaven hunne Hoog Mogenden den Keizer van *Marocco* hunne hoogstgaande verwondering te kennen, en drongen tevens aan, dat hunnen Conſul gelegenheid mogt geſchonken worden om zich ten Hove te verdeedigen, wegens het ongelyk hem aangedaan; dat de Graaf VAN BYLANDT, binnen kort, met een Schip van Oorlog, zich te *Tetuan* zou vervoegen, om, te *Gibraltar* nader kundſchap ingenomen hebbende, deeze zaak op de best mogelyke wyze te vereffenen.

Nadere Brieven van die beide Conſuls zetten meer ligts aan de zaak by. Een Brief des Keizers van *Marocco*, aan BUTLER geſchreeven, hieldt in, dat men tegen den Heer COLETY als beſchuldigingen inbragt, dat hy Voorraad aan de *Spanjaarden* zou gezonden, en in eenige zaken ſtrydig met de Wet gehandeld hebben. Tegen deeze betuigde hy gereed te zyn zich te verantwoorden.

Eerlang begonnen de zaaken van den Heer COLETY een gunſtiger keer te neemen, en kreeg hy te *Gibraltar* van 't Keizerlyk Hof berigt, dat de Keizer, van zyne onſchuld te eenemaal overtuigd was: waar op hy de Staaten verzogt zich weder derwaards te mogen vervoegen; dan vorder-

derde, om zich daar op eene aangenaame wyze weder te vertoonen, eene menigte van Geſchenken. De *Marocaaanſche* Vorſt hadt hem de wederkomst ten Hove verorlovende, dit gedaan onder voorwaarde, dat hy vergezeld moest zyn van den Capitein BYLANDT, den Conſul BUTLER, of ten minſten door eenige Officieren van het Oorlogſchip. De Staaten hunnen Conſul toeſtaande zyn post weder te hervatten, en uit alles bemerkt hebbende, dat 's Keizers misnoegen tegen hem louter perſoneel geweest was, zonder eenige betrekking tot de Republiek, en zonder nadeelig gevolg voor derzelver Zeevaard, konden zich niet volkomen bepaalen wegens den voet en de wyze, op welke hy derwaards gezonden en geleid zou worden, volgens 's Keizers eisch. De gevorderde Geſchenken kwamen hun buitenſpoorig voor, dewyl ze meer dan een halve tonne Gouds beliepen; en was 'er geene gelegenheid om dezelve zo ſpoedig gereed en over te maaken als de eisch luidde. Te min toeſchietelyk waren de Staaten om alles in te willigen, daar 't hun niet onduister voorkwam, dat de Heer COLETY een voorneemen mogt hebben om, herſteld zynde, den Staat te bedanken, en na elders te vertrekken, in welk geval zy het zeer bedenkelyk vonden zo veele koſten te doen, om de herſtelling te bewerken eens Mans, die het ongeluk gehad had, om zich onaangenaam te maaken.

LXXXVIII BOEK. 1764.

Het doen vertrekken eens Conſuls kon

LXXXVIII BOEK. 1764. mogelyk wel eens ten oogmerk hebben om, onder dat voorwendzel, te welvoegelyker, eenige buitengewoone Geſchenken te vorderen; maar uit alle omſtandigheden was af te neemen, dat de Keizer, dit thans niet bedoeld hadt. De ondervinding der laatſte Jaaren wees daar en boven uit, dat de *Maroccaanſche* Keizer eenig Regaal verlangende, niet zeer ſchroomagtig was in dit te doen vraagen, zonder eenig voorwendzel te zoeken. — Hier uit kon de Heer COLETY zeer ligt begrypen, dat hy dankbaar moest erkennen, alle koſten tot zyne herſtelling gedaan, alleen uit aanmerking van zyne perſoonlyke belangen, en geenzins uit noodzaake, om den Keizer tot het onderhouden van den Vrede te beweegen. Zonder bekommering zouden hunne Hoog Mogenden hunnen tegenwoordigen Conſul hebben kunnen laaten daar hy was, en na een ander bekwaam en den Keizer aangenaam Perſoon doen omzien.

De Conſul BUTLER kreeg last om met den Heer COLETY naar *Tetuan* over te ſteeken, hem ten Hove, naar de begeerte des Keizers, te leiden, waar voor hem eene bepaalde ſom in ééns werd toegelegd, gelyk men ook de ſom der Geſchenken op een maatigen prys bepaalde. Door een Schip van Oorlog te zenden, om den Conſul COLETY over te voeren, betuigden de Staaten gaarne meer luiſters aan deeze Bezending te hebben willen by zetten; doch dat baarde een te lang verwyl. Naa volkomene Zuivering hadt COLETY op zyn

zyn post te blyven, en BUTLER zich weder na de zyne te begeeven. Alles geſchiedde overeenkomſtig met deeze Schikkingen, en de gevreesde Vredebreuk verdween, en met die vrees hielden de reeds gemaakte beraamingen, wegens de Schepen van Oorlog als dan uit te zenden, op (*). LXXXVIII BOEK. 1764.

By het bewilligen in de gewoone en buitengewoone Staaten van Oorlog voor het loopende Jaar, vonden Staaten van *Holland*, die onlangs zo zeer voor het vermeerderen der Zeemagt geyverd hadden (†), goed te verklaaren, dat, hoewel de Landmagt, thans by den Staat in dienst, nu op geen min ſterken voet gebragt ware dan by voorige Vredestyden, en dus het bezwaar van 's Lands ſchatkist, door eene meerdere verſterking, zou behooren ontzien te worden, zy nogthans, om genoegen te geeven aan de Geweſten, die, volgens den voorſlag des Raads van Staaten, daar op aandrongen, reeds geſtemd hadden, in de overkomst binnen de Grenzen, van de twee Bataillons, die de Staat in *Duitschland* op de been hadt, en om dezelve te brengen op den Nationaalen voet van vier Battaillons, mits *Zeeland* zich verbondt om wederom twee Ruiters en Paarden in elke Compagnie Cavallerie, en

Staaten van *Holland* bewilligen in eene vermeerdering van Landmagt; doch willen een vaſte post op den Staat van Oorlog voor den Zeedienst gebragt hebben.

(*) *Reſol. Gen.* Mercurii 24 Oct. Martis 6 Nov. 1764. Lunæ 18 Maart 1765.

(†) Zie hier boven, bl. 200.

LXXXVIII BOEK. 1764. en twee Man in elke Compagnie Infanterie aan te ſchaffen: en daar en boven wel willden toeſtemmen, in de aanwerving van twee duizend en honderd zestig man *Zwitzers*, boven het gewoon getal. —— Hier mede oordeelden zy, dat aan het oogmerk der Geweſten, ſteeds op de vermeerdering der Landmagt dringende, zou voldaan weezen, en alle verdere Raadpleeging op dit ſtuk voor als nog kunnen uitgeſteld worden: dan zy moeſten 'er byvoegen tot dit laatſte gekomen te zyn, in die zekere veronderſtelling, dat de Bondgenooten tooncn zouden den zelfden yver en hartlykheid, om mede te werken tot de Beſcherming des Handels en der Zeevaard van 's Lands Ingezetenen, waar op zy op het nadruklykst moeſten aanhouden, en dat zulks teffens en te gelyk, en het een zonder het ander niet tot ſtand werd gebragt: dewyl uit de welvaard des Handels, die zonder de noodwendige Beſcherming vervallen moest, het vermogen om voor de Beſcherming van den Staat te zorgen, gevonden moest worden.

Zy oogden hier mede op het verzoek des Raads van Staaten, *om vast te ſtellen eene Jaarlykſche Equipage, ten koſten van de Provincien, boven het geen de Collegien ter Admiraliteit uit haar ordinaris inkomſten konden doen:* waar over reeds raadpleegingen in den Jaare MDCCLVII, gevallen waren. —— De nuttigheid hier van overwoogen hebbende oordeelden zy, dat tot het doen eener Jaarlykſche Uitruſtinge van

zes

zes Fregatten, op den Staat van Oorlog, een vaſte post moest worden gebragt, tot tweehonderd en vyftig duizend Guldens, of zo veel meer als men dienſtig en noodig mogt vinden, verdeeld over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, met last om die Penningen 's Jaarlyks, vóór den eerſten van Slachtmaand, ten Comptoire Generaal van de Unie, te bezorgen, om daar bewaard te worden in eene afzonderlyke Kas, onder een byzonder beſtuur, zonder die tot eenige andere eindens te mogen aanwenden (*). LXXXVIII BOEK. 1764.

Gelderland kwam de Voorſlag des Raads van Staaten omtrent de Landmagt, niet voldoende voor, en oordeelde dat de vermeerdering vyftien of zeſtien duizend Man moest bedragen. — *Zeeland* bragt op de Vermeerdering van Land- en Zeemagt de gewoone verontſchuldiging van bekrompenheid aan Penningen in. — *Utrecht* kon, wegens het aanwerven der *Zwitzers*, zich nog niet uitten; doch toonde zich ten aanziene van de eene Jaarlykſche Uitruſting ter Zee niet ongeneegen. — *Friesland*; als mede *Stad en Lande* ſtemden in algemeene bewoordingen toe. — *Overyſſel* wilde de Vermeerdering der Landmagt op den voorgeſlaagen voet; doch zweeg van die der Zeemagt (†).

Val-

(*) *Reſol. van Holl.* 2 Mey 1764.
(†) *Reſol. van Holl.* 12 Mey 1764.

LXXXVIII BOEK. 1764.

Oproerige Beweegingen en Godsdienst ſtoorenisſen der Proteſtanten te *Vaals* geſtuit.

Valſche Gezindheid-yver, door een Geestlyken aan den gang gebragt, en door 't Gepeupel in woelende beweeging gehouden, moest van hooger hand beteugeld worden, daar dezelve zo feitlyk voortholde, als ze hadt aangevangen. *Vaals*, een Dorp van weinig huizen, een klein uur gaans van *Aken*, gelegen in het Staatsland van *Overmaaze*, pronkt met vier Kerken, behalven een Huis, van 't welk eene Kamer, door de *Doopsgezinden* van *Aken*, *Borchet* en *Eupen*, tot eene Godsdienſtige Vergadering gebruikt wordt. De Proteſtanten, die in en om *Aken* woonen, zyn gewoon te deezer plaatze ter Kerke te gaan. Meermaalen geſchiedt zulks niet zonder ſtoorenis der *Roomschgezinden*; doch liepen, zints eenigen tyd, die geweldaadigheden tot een onverdraaglyk uiterſte. 't Begin deezer woelingen moet reeds van den Jaare MDCCLXII gedagtekend worden, wanneer een *Roomsch Prieſter*, naa vrugtlooze poogingen om den *Roomschgezinden* Man eener *Proteſtantſche* Huisvrouwe, over te haalen, dat hy, eene uitdrukkyk vóór den Egt gemaakte affpraak tot het tegendeel, zou verbreeken, en zyn Kind in de *Roomſche* Kerk laaten doopen, de Zuſter deezes Mans bewoog, om, waanende GODE een dienst te doen, de Doopplegtigheid in de *Hervormde Kerk* te ſtooren, het kind met geweld weg te neemen, en der plegtigheid des Doops te ontrukken; ſchoon even naa de Doopverrigting ſtout ter Kerke tot dat einde intreeden-

dende, werd zy, in die dolle onderneeming verhinderd; men ſloot de Kerkdeur, en nam haar gevangen. De Prieſter, onderrigt van deeze mislukking, vervoegde zich met zyn Kapellaan en den Koſter op weg, om den Grootvader van 't gedoopte Kind, in 't na huis keeren, te ontmoeten; de ſpyt ſcheen hun tot raazernye te vervoeren, en zy ſloegen ſchriklyke bedreigingen tegen den Gevader van 't Wicht uit; die onmiddelyk, naa dat zy vertrokken waren, volvoerd werden door drie Vervolgers, die op hem afkwamen, hem mishandelden en zo deerlyk met ſlagen teiſterden dat hy voor dood bleef liggen, en niet dan door medelydende *Proteſtanten* opgebeurd en geholpen, 's anderen daags, in een draagſtoel naar *Borchet*, de plaats zyner wooninge, gebragt werd. — De Regtspleegingen tegen de Godsdienst ſtoorende Vrouwe waren reeds begonnen, en dewyl zy het misdryf genoegzaam met alle omſtandigheden beleden hadt, zou haare wel verdiende ſtraffe niet lang verwyld hebben. Dan men vondt middel om haar des te bevryden, het Gepeupel, van geweer voorzien, en vergezeld van eenige *Franſche* Soldaaten, begaaven zich naa *Vaals*, en braken, naa het verrigten van andere baldaadigheden, het Huis, ter bewaaringe van de Gevangene gebruikt, open, en ſtelden haar geweldaadig op vrye voeten. LXXXVIII BOEK. 1764.

Zulk eene opeenſtapeling van feitlykheden door het *Akenſche* Graauw gepleegd,

LXXXVIII. BOEK. 1764.

kon de Luitenant Drosſaart des Lands van *'s Hertogenrade* niet ongemerkt laaten doorgaan, en ſtondt hem geen anderen weg open, dan byſtand van den Souverain te verzoeken tegen de Verhinderaars van het verrigten des Proteſtantſchen Godsdiensts, en de Schenders van het Grondregtsgebied der Algemeene Staaten, die tot volmeeting der maate van balddaadigheid en terginge, zich niet ontzagen op een Zondag, onder veel getiers en geraas, te *Vaals* te verſchynen, en wel voorzien van zwaare Stokken, door de *Franſche* Soldaaten in gelederen geſchaard, het Dorp, op eene hoonende en ſchimpende wyze, door te trekken. De Staaten gaven last dat 'er Krygsvolk naar *Vaals* zou gezonden worden, om de Moedwilligen in Regten te vervolgen, en de *Roomſche* Kerkſchuur te *Vaals* te ſluiten, den Paſtoor nevens zynen Kapellaan alle Paſtoraale verrigtingen verbiedende, tot dat de met geweld den Regter ontvoerde Kerkdienst verſtoorſter, weder in handen des Geregts zou geſteld weezen. Zeſtig man Voetvolk en vier-en- twintig Ruiters zetten aan dit werk den noodigen klem by: en bleeven de Proteſtantſche Ingezetenen eenigen, ſchoon korten, tyd, van overlast en geweldenaaryen bevryd.

In 't laatst van 't gemelde, en 't begin van 't volgende Jaar ondervonden zy, op nieuw, wat blinde en verſtandlooze Godsdienstyver vermag, en hoe bezwaarlyk het valt

valt een verbitterd Graauw te beteugelen, wanneer het in de onzinnige verbeelding gebragt en gehouden wordt, dat het de zaak van den Godsdienst bevordert, door anders denkenden, te hoonen, te ſchelden, te mishandelen, en te vervolgen. In weerwil der Bevelſchriften te *Aken*, door de Magiſtraat afgekondigd, tegen de zodanigen, die den *Proteſtanten* overlast aan deeden, konden deezen, zich, zonder vrees voor gevaar, niet ter Godsdienstverrigtinge naar *Vaals* begeeven; de Voetgangers werden mishandeld, met ſtokken geſlaagen, en zwaar gewond, de Rydtuigen aangerand, de daar op zittende Perſoonen met ſteenen geworpen; met één woord de vrye en geruſte toegang en wederkeering na en van *Vaals* was den *Proteſtanten* te eenemaal benomen. De Predikanten der *Gereformeerde* en *Waalſche* Gemeente te dier Plaatze leverden hunne klagten by Algemeene Staaten in, die, by Staatsbeſluit, vaſtſtelden, dat, indien de *Proteſtanten*, ter bywooninge van den Godsdienst zich ter Kerke van *Vaals* begeevende, eenige verhinderingen daar in verder mogten ontmoeten, de Luitenant-Hoofd Officieren van de drie Landen van *Overmaaze*, des onderzoek zouden doen; en zulks waarheid bevindende, de *Roomſche Kerken* ſluiten, en alle *Roomſche Godsdienſt* verrigtingen doen ſtaaken.

LXXXVIII BOEK. 1764.

Tot het volvoeren van deezen laſt vondt zich de Luitenant Drosſard van den

LXXXVIII BOEK. 1764. den Lande van *'s Hertogenrade*, in Louw-maand deezes Jaars, genoodzaakt. De *Proteſtanten* van *Borchet* van *Vaals* wederkeerende, werden in het *Akerryk*, door eenige Boerenjongens en het Gepeupel van *Aken*, niet alleen geſcholden, maar met ſteenen geſmeeten, met drek bevuild, en voorts in die maate beledigd, dat één derzelven aan eene bekoomene wonde overleedt. In gevolge deezer verguizingen en feitlykheden, door de *Proteſtanten*, hoe noode, geduldig verdraagen, deedt hy niet alleen de *Roomſche* Kerk te *Vaals*, maar ook van nog vier andere Dorpen ſluiten, met verbod van alle *Roomſche* Godsdienſt verrigtingen. De Staaten keurden dit zyn bedryf goed hem teffens bevelende, wel ſcherplyk toe te zien, dat 'er, noch openlyk, noch heimelyk, iets ſtrydig daar mede zou beſtaan, en dus deeze Kerken niet weder geopend zouden worden, eer wegens die feitlykheden, voldoening geſchonken en hem daar toe nadere last gegeeven ware. Ruim een Jaar bleeven deeze Kerken geſlooten. Een verzoekſchrift der *Roomschgezinden* van twee Heerlykheden, in dit lot deelende, gegrond op de ongeſtoorde handhaaving van den *Proteſtantſchen* Godsdienſt te *Vaals*, thans eenige maanden agter een volvoerd, bewerkte de ontſluiting der *Roomſche Kerken:* terwyl hunne Hoog Mogenden, by deeze opheffing der ſtraffe, te verſtaan ga-

gaven, dat, indien onverhoopt, die ſtoorenisſen weder mogten gebeuren, zy middelen van ſterker aandrang ter weeringe zouden kunnen bezigen, als het in beſlag neemen van aanmerkelyke Tienden, die de Geestlykheid van *Aken*, doorgaans de oorzaak van dergelyke gewelddaadigheden, in den Lande van *Hogenrade* hadt (*).

WILLEM DE V tot Lid der Hervormde Kerk aangenomen.

Met eene meldenswaardige ſtaatlykheid en gepaſte omſtandigheden ging het aanneemen van den Erfſtadhouder tot Lidmaat der Kerke toe. De zeſtiende van Grasmaand was tot deeze Godsdienſtige verrigting bepaald. In een der grootſte vertrekken van het Stadhouderlyk Hof verſcheenen, ter bywooninge van dezelve, eenige Afgevaardigden uit de Algemeene Staaten, en uit den Raad van Staaten, als mede de Raadpenſionaris van *Holland*, daar toe verzogt door den Hertog van *Brunswyk*, haare Hoogheid de Prinſes van *Nasſau Weilburg*, de gemelde Hertog zelve, voorts alle Leeraars der *Neder-Hoogduitſche-Waalſche-* en *Engelſche Kerke* van *'s Gravenhaage*, en eindelyk de Domeinraaden, Edellieden en verdere Bedienden van zyne Hoogheid. Kort daar op verſcheen de Erfſtadhouder, vergezeld van den Eerw. JEAN ROIJER, zyn Capellaan en oudſte Leeraar der *Waalſche* Gemeente in de Hofplaatze, die, wanneer alle de aanweezenden

(*) *Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 777. Voor 't Jaar 1764 bl. 343. Voor 't Jaar 1765. bl. 189.

LXXXVIII BOEK. 1764.

den hunne toegeſchikte plaatzen genomen hadden, naa het uitſtorten van een ernſtig gebed, den Geloofsleerling over de Godsdienstwaarheden van den Natuurlyken en Geopenbaarden Godsdienst eenen geruimen tyd ondervroeg, waar op deeze zo voldoende antwoordde, dat, de Eerw. ROIJER, op de vraage aan de tegenwoordig zynde Leeraaren, en aan allen in 't algemeen, of zy zich met de afgelegde Geloofsbelydenisſe voldaan rekenden, een toeſtemmend antwoord ontving. — Zeer nadruklyk en gepast was de Aanſpraak den jonge Vorst by deeze gelegenheid, door dien Leeraar te gemoete gevoerd. Hy herinnerde hem; dat het oogmerk deezer plegtige Byeenkomst eene zaak was van het uiterſte gewigt: want dat alles tot nog toe verrigt, voor rekening kwam zyner Voogden en Verzorgeren: doch deeze zaak voor zyne eigene; dat 'er een Dag te komen ſtondt, waar op men aan den Regter van Hemel en Aarde Rekenſchap zou moeten geeven, daar Prinſen en Vorſten, even als de geringſte en onaanzienlykſte Menſchen, zouden geoordeeld worden: dat, naar maate ons veel was toevertrouwd, men ook veel zou te verantwoorden hebben; dat de oogen van gansch *Nederland* op hem geveſtigd waren; dat het lieve Vaderland een Voorſtander van Vryheid en Godsdienst, een Steun en Handhaaver der *Proteſtantſche Kerke* in hem verwagtte; dat de tyd reeds naderde, op welken hy de hooge en

ge-

gewigtige Poſten, waar toe de Voorzienigheid hem geroepen hadt, ſtondt te aanvaarden, dat Vleiers, Oorblaazers, Atheïsten en Deïsten, ongebondene en welluſtige Menſchen, zich by hem zouden zoeken in te dringen: waar om hy niet nalaaten kon te wenſchen, dat GOD hem beſtendig den Geest des Verſtands en der Voorzigtigheid wilde geeven, om het waare van het valſche te onderſcheiden; dat hy nooit uit het ooge wilde verliezen, de zorg, moeite en vaderlyke toegenegenheid, welke de Hertog, zyn Voogd, ſteeds hadt doen blyken om alles te werk te ſtellen, wat tot zyn tydlyk en eeuwig Welzyn dienen kon; dat alle braave Lieden, alle Liefhebbers van dit hun Vaderland, zich daar voor aan dien grooten en goeden Vorst verpligt rekenden; en eindelyk, dat zyne Hoogheid het niet kwalyk geliefde te neemen dat hy, zo lange hy de eere hadt om hem te mogen naderen, hem by aanhoudenheid den regten weg zou zoeken onder 't oog te brengen, wenſchende dat hy altoos ſtandvaſtig mogt weezen in 't werk des Heeren. — Naa het eindigen deezer treffende Aanſpraak en een daar op pasſend Gebed, vatte de Eerw. VAN STAVEREN, oudſte Leeraar der *Nederduitſche* Gemeente, het woord, betuigde, uit naam zyner Amptgenooten, het genoegen over de volvoerde verrigting, onder een vloed van zegenwenſchen. Den Zondag op deeze plegtige aanneeming volgende, ontving de Prins het teken des Avondmaals in de Groo-

LXXXVIII BOEK. Groote Kerke, honderd Gouden Ryders ſtrekten ten betoon van 's Vorſten Dankerkentenisſe en Liefde voor de Armen (*).

1764. Bepaaling omtrent de *Emigranten.*

Nooit weigerde de medelydende en behulpzaame *Nederlander*, de hand uit te ſteeken om Armen te helpen, en Vreemden de blyken van hulpryk mededoogen te betoonen; dan goedheid kan misbruikt worden. Dit ondervondt men ten deezen Jaare te *Rotterdam*, waar zich eene menigte *Duitſche Emigranten*, na de *Engelſche* Volkplantingen beſtemd, een geruimen tyd onthielden, op ſcheepsgelegenheid wagtende: onder deezen bevonden 'er zich verſcheidenen, die zonder rechtſtreekſche voorſchryving, alleen in hoop van Schepen ten overtocht gereed te zullen vinden, derwaards gekomen waren: dit baarde niet weinig overlast en bezorging, 't welk de Admiraliteit te dier Stede bewoog aan hunne Hoog Mogenden te ſchryven, en teffens hun onder 't oog te brengen; hoe uit dergelyk een toevloed van arme *Emigranten*, veele ongemakken voor de Ingezetenen deezer Landen te wagten ſtonden, indien allerlei Vreemdelingen, zonder kennis van den Souverain, zich binnen in 't hart van 't Land zouden mogen verzamelen. —— Men vondt hier op goed vast te ſtellen, dat, voor het toekomende, aan geen *Emigranten* uit *Duitschland*, en van elders, komen-

(*) *Reſol. van Holl.* 25 April 1764. *Nederl. Jaarb.* 1764. bl. 368.

mende, eenigen doortocht door deeze Landen zou worden vergund, dan die voorzien waren van een Verlofschrift van hun Hoog Mogenden, op den voet als in voorige Jaaren, en laatstlyk in den Jaare MDCCLIII was toegestaan. De noodige aanschryvingen, om dit Besluit te doen werken, werden verzonden naa de Grensteden en alle Plaatzen, waar zulks van dienst zou kunnen weezen, met last om alle *Emigranten*, welke daar mogten komen, onvoorzien van den vereischten Verlofsbrief, af te wyzen, en te doen aanzeggen om het Grondgebied van den Staat binnen driemaal vier- en- twintig uuren te verlaaten, op straffe, om naa langer verblyf, als Bedelaars en Landloopers, behandeld te zullen worden (*).

Het Hooge Leengeregt onder den Eikenboom te *Zutphen*.

Zeldzaam voorkomende zaaken, gegrond op oude Gebruiken, en die de overblyfzels opleveren van Regtsplegingen, in vroegere dagen gehouden, verdienen eene byzondere plaats in de Geschiedenis. Van dien aart is het *Hooge Leengeregt onder den Eikenboom*, een der aanzienlyke Voorregten der Stad *Zutphen*. Volgens 't zelve moeten de Gedingen over Leenzaaken, strekkende tot Toeëigening, of gelyk men in den styl van Regten gewoon is te spreken, *Vindicatie* van Leengoederen, den *Zutphenschen* Regte onderhoorig, en boven de vyftien of zestien duizend Guldens waardig,

(*) *Resol. Gen.* Veneris 6 July 1764.

LXXXVIII BOEK. 1764. dig, binnen die Stad, in de open lugt, onder een Eikenboom op het *'s Gravenhof*, dezelfde plaats, waar wel eer het oude Hof der Graven van *Zutphen* geſtaan heeft, aangevangen, volvoerd en uitgeweezen worden (*). Het laatſte Leenregt werd in den Jaare MDCXCVIII geopend.

Ten deezen Jaare werd het gehouden in het geſchil tuſſchen den Heer WILLEM OTTO FREDERIK, Graaf van *Quad*, genaamd *Heyden*, Heer van *Wykraad*, en den Heer DERK BERTRAM, Baron *des Villates*, Heer van *Gend*, over zekeren Uiterwaard. 't Zelve was reeds, in den Jaare MDCCLVI, ontſtaan en alle aangewende poogingen om het te vereffenen waren vrugtloos afgeloopen. Hier op verzogt eerstgemelde Heer, in het Jaar MDCCLXIII, opening van het Leengeregte, en, dit toegeſtaan zynde, verder, dat Staaten van *Gelderland*, als de Voogdy over den minderjaarigen Stadhouder oefenende, een Leenregter geliefden te benoemen; die deeze waardigheid aan den Heer JOHAN Baron van *Vygh*, Heer van de *Snor* en *Appelenberg*, in de grootſte uitgeſtrektheid, op droegen. Ingevolge waar van hy, alle andede-

(*) *Tegenwoordige Staat van Gelderland*, bl. 365. 366. Zie ook CH. H. TROTZ Academiſche Redenvoering, *pro Feudis Patris præcipue ad exemplum Zutphanienſium fundatis, den* 3 *April* 1758 *te Utrecht* gehouden. — Leenzaaken onder de gemelde ſomme behooren ten Hove. *Groot Geld. Plakaat-Boek* II Deel, kol. 369. 540.

dere vereischtens in agtgenomen zynde, Leenmannen benoemde, tot het bywoonen van den eerſten Man- of Leendag, tegen den zeventienden van Wynmaand deezes Jaars, hun de weete van Verdaaginge zondt, met het Formulier van den Leenmannen Eed. LXXXVIII BOEK. 1764.

In tyds gaf de Leenregter aan de Magiſtraat der Stad *Zutphen* kennis van den beſtemden Mandag, met verzoek, dat dezelve de noodige ſchikkingen zouden maaken, tot volvoering van dit Geregte. Deeze liet de plaats, waar 't Leengeregt ſtondt gehouden te worden, bevloeren, en met een ſtaketzel af perken, binnen deeze Baluſtrade, met groen karſai bekleed, een verheeven Stoel zetten, aan het rugſtuk cierlyk met het Wapen van Gelderland beſchilderd, eenige trappen opgaande, onder een Eikenboom met den rug tegen den zelven (*). Voor deezen Stoel des Leenregters ſtondt een Tafel met groen laken bekleed, ter regter zyde van den zelven drie Stoelen voor den eerſten, derden en vyfden Leenman, en ter ſlinker zyde voor den tweeden en vierden, en tegen over den Leen-

(*) De oude Stoel was niet meer bruikbaar, derhalven hadt men een nieuwen, volkomen gelyk aan den ouden, laaten maaken, en wordt deselve in de Groote Kerk ter eeuwige Gedagtenisse bewaard, gelyk de Oude ook bewaard werd, volgens FONTANUS *Hiſt. Gel* Lib. I. p 35, en SCHLIGTENHORST *Gelderſche Geſchiedenisſen* I B. bl. 67.

LXXXVIII BOEK. 1764. Leenregter een Stoel voor den Heer Griffier van Leenen, agter deezen was een Lessenaar voor de Advocaaten gezet.

De Leenregter, daags voor den vastgeftelden dag, op welken dit alles in gereedheid gebragt was, te *Zutphen* gekomen met den Griffier WILHEM JAN TULLEKEN, ontving van de Magiſtraat, en de Krygsbezettinge, alle de eerbewyzingen, als in deezen den *Hertog van Gelder* en *Graaf van Zutphen* verbeeldende. De tyd des Leengeregts naderende, begaven zich de Leenregter en Leenmannen, zonder ſtaatſie, na 't huis des Landdrosts VAN HEKEREN tot *Enghuizen*, van waar zy, naa eene korte poos toevens, en naa dat de Leenregter den Leenbode gelast hadt, den Schepter op te neemen, na het *'s Gravenhof* tot onder den Eikenboom gingen, voorgegaan door twee Ordonnantie Sergeanten, en vervolgens door den Leenbode, die met ontblooten hoofde, den Schepter op zyn ſlinker arm droeg, wordende onder den weg, door de Hoofdwagt begroet. De Leenregter ging tuſſchen de twee voorzittende Leenmannen, voorts de overige drie Leenmannen en de Griffier, twee aan twee, ſluitende de acht Advocaaten, vier van de zyde des Aanleggers en vier van die des Gedaagden, den trein by paaren.

In deeze orde traden zy in 't afgeſchutte perk, en namen ieder hunne beſtemde plaatzen. De Leenregter, op zyn verheeven Stoel gezeten, naam een Staf in zyn regter hand,

hand, terwyl de voor hem heen gedraage Schepter voor hem op tafel werd gelegd. Hy opende het Leengeregt, toen zy allen gezeten en gedekt waren, behalven de Advocaaten, die ongedekt ſtonden, met eene korte Aanſpraak, en deedt den Griffier een gedeelte van het jongſte Reglement op de Manier van procederen in Leenzaaken (*), voorleezen, die daar op het volgende Gebed, naar 't voorſchrift, uitſtortte.

LXXXVIII BOEK. 1764.

„ O, eeuwige, barmhertige GOD en Hemelſche Vader, wy uwe arme Creaturen en Dienaaren, tot deeze wigtigen „ en hoogen werke der Juſtitie deezer tyde beroepen zynde, bekennen en belyden, van grond onzer harten, daar toe „ ondugtig en onbekwaam te zyn, ten zy „ dat het U believe ons daar toe uwen „ Godlyken zegen en byſtand te verleenen, verootmoedigen ons daarom voor „ uwe heilige Majeſteit, en bidden U van „ herten, in 't vertrouwen onzes eenigen „ Middelaars en Zaligmaakers JESU „ CHRISTI, dat Gy ons eerst wilt vergeeven en geneezen van alle onze zonden en gebreken, en voorts met uwen „ Heiligen en goeden Geest, in deeze handelingen, en in alle zaaken, zo byſtaan, „ beſtuuren en geleiden, dat wy in den „ weg

(*) Naamlyk het Reglement des Jaars 1756, wordende in voorigen tyde, en voor het Reglement van 1711, de Conſtitutie van Keizer CAREL DEN V geleezen.

LXXXVIII BOEK. 1764.

„ weg der Geregtigheid, en waarheid blyven, en alle affecten en omwegen, die „ ons daar van verhinderen mogten afleggende, bevonden mogen worden uwe „ getrouwe Dienaars geweest te zyn, en „ niets anders dan uwe Eere daar in gezogt te hebben; op dat wy, op den Dag „ des Oordeels, voor uwe Kinderen en „ Erfgenaamen op en aangenomen worden, en met de Onregtvaardigen geen „ part en deel verkrygen. Verhoor ons „ daar in o Heer en GOD! en in alles, „ dat ons verder naar ziel en lyf van nooden is, en geef dat wy zulks in den „ naam uwes gelyk eeuwigen Zoons, onzes Heilands JESU CHRISTI, uit „ zyne hand verkrygen mogen, naar de „ Beloftenis, die hy ons daar van in zyn „ Heilig Euangelie gedaan heeft, zeggende, voorwaar, voorwaar! alles, wat gy „ den Vader in mynen naame zult bidden, „ dat zal Hy u geeven, en heeft daar op „ ons geleerd *Onze Vader enz.*"

Naa dit Gebed deedt de Leenregter zyn Lastbrief, en het Formulier van den Eed leezen, welken Eed ieder der Leenmannen, een voor een, ſtaande afleiden. De Leenmannen weder gezeten zynde deedt de Leenregter verſcheide voorſtellen, *Ordelen* geheeten, aan de Leenmannen voorhouden die dezelve voorheen ſchriftlyk ontvangen hebbende, daar op voeglyke antwoorden gaven; deeze *Ordelen* betroffen, verſcheide byzonderheden alle tot het houden des Leenregts behoorende. De

Leen-

Leenbode eischte, op last des Leenregters, Partyen aan; waar op de Advocaaten toetraden, en zich te wederzyde van den Griffier vervoegden, terwyl de jongſte van elke Party zich by den lesſenaar, agter den Griffier ſtaande, plaatſten: zy zetten allen de hoeden op, en leverden de Papieren over. LXXXVIII BOEK. 1764.

Om den hinderenden toevloed des Volks, by die zonderlinge openlyke Plegtigheid, af te weeren, en Lieden van fatſoen gelegenheid te geeven om, zonder verhindering, te kunnen naderen, alles op hun gemak en van naby te aanſchouwen, diende het Krygsvolk in dier voege geſchaard, dat het de afgeſchutte plaats des Leengeregts omzette, met eene opening tusſchen hun en dezelve groot en wyd genoeg om de aanzienlyke menigte van Aanſchouweren, derwaards toegevloeid, te bevatten: terwyl het gemeene Volk daar buiten moest blyven, 't welk, op een grooter afſtand, als mede van de daken der Huizen, der digt byſtaande Groote Kerk, en van de Boomen zyne nieuwsgierigheid voldeedt. De voorzorg der Magiſtraat voorkwam alle verwarring en ongeregeldheid, en het heldere Weer begunſtigde eene Plegtigheid, die onder den blooten Hemel anderzins zeer gebrekkig zou hebben kunnen volvoerd worden.

Een groot uur duurde deeze Plegtigheid onder den Eikenboom, de Leenregter met zyne Leenmannen ſtonden op, en gingen in den zelfden rang, en met dezelfde ſtaat-

LXXXVIII BOEK. 1764.

ſie, als zy ter Geregtsplaatze gekomen waren, na 't Stadhuis, op de Landſchapskamer, waar alles door de Magiſtraat, vervaardigd en zo geſchikt was, dat de Perſoonen in deeze Regtszaake dienende, in zodanig eene orde konden zitten als zy onder den Eikenboom gezeten hadden. Waarop de Partyen weder binnen geroepen zynde de Advocaaten het vereischte tot het Geding volbragten. De Leenregter benoemde de Leenmannen, die by den tweeden Mandag moeſten zitten. 't Leengeregt werd tot 's anderen daags verlengd, en de Leenregter, in ſtaatlyken optocht na zyn Verblyf gebragt. 's Daags daar aan vergaderden de Leden van het Geregt weder op 's Landſchapskamer; doch gingen niet in ſtaatſie, maar ieder afzonderlyk, alleen werd de Leenregter voorgegaan door den Leenbode met den Schepter, en door de Hoofdwagt begroet. De Advocaaten ſtonden binnen, en de deuren opengelaaten zynde vroeg hun de Leenregter of zy nog iets hadden voor te draagen? Men beantwoordde dit met *Neen*. De Leenregter maande hun ernſtig aan tot Verdrag en onderlinge Schikking. De Advocaaten van wederzyden betuigden hier op ongelast te weezen; doch namen aan des berigt te zullen geeven. Hier mede eindigde, voor dit maal, het Leengeregt, en ſcheidde tot het uitſchryven van een tweeden Mandag. (*). Veel

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 635. Deeze tweede Man-

1765.

Vreemde Strafoefening van Wyvenplaagers in de Meiery van *'s Hertogenbosch* tegen gegaan.

Veel verſchillende van deeze zeer ſtaatlyke en langwylige Regtspleeging in *Gelderland*, is eene Volksregtsoefening, op veele plaatzen der Meierye van *'s Hertogenbosch* in gebruik, welke de lidtekens draagt der oude ruw- en onbeſchaafdheid, en niet zelden jammerlyke gevolgen baart. Men heeft daar de gewoonte om Mannen, van welken het gerugt gaat dat zy hunne Vrouwen ſlegt behandelen, loon naar werken te verſchaffen. Zo ras een Man by 't gemeen voor een Wyvenplaager bekend is, vergaderen ſtraks eene menigte van Wyven en Jongens, by welken zich veel al eenige volwaſſe Mansperſoonen vervoegen, voor 't huis van den kwaalyk berugten, dien men vervolgens voor een Ploeg ſpant, en met geweld, een gedeelte gronds, onder het geſtaadig geblaas op een Hoorn, gepaard met een vervaarlyk geraas en getier, doet omploegen. Met den aanvang des Jaars MDCCLXV wilde men die zo ongeregelde Volksregtsoefening volvoeren aan een Boer op het Dorp *Oeh*, in gemelde Meiery gelegen; de menigte was reeds zamengerot, de Hoorn werd geblaazen, het geſchreeuw en gejouw vervulde de lugt; doch de Man, op welken het gemunt was, voor

Maandag werd tegen den derden van Hooimaand des volgenden Jaars 1765 uitgeſchreeven, en met dezelfde Staatlykheden als de eerſte gehouden: dan de zaak, over welke zo veel omſlags gemaakt was, kwam daar door niet; doch door een minnelyk vergelyk, ten einde. *Ald.* **bl. 659 enz.**

LXXXVIII BOEK. 1765.

voor die gewoonlyke mishandeling vreezende, floot zyn deur, vlugtte na den zolder, van waar hy met een piftool, gelaaden met een kogel, onder de zamengeſchoolde menigte ſchoot, en eene jonge Dogter kwetſte. Hier over in regten betrokken bragt hy de vrees voor het daar gebruiklyke mishandelen te zyner verſchooninge by. Dit bewoog den Hoogſchout om den Algemeenen Staaten in bedenking te geeven of zy niet zouden kunnen goedvinden, door een Plakaat, die ſlegte Gewoonte, zo zeer aanloopende tegen de oogmerken van den Souverain, om de gemeene rust onder de Ingezetenen te bewaaren, tegen te gaan en af te ſchaffen. Terwyl men hier over zou raadpleegen kreeg de Hoogſchout last om op 't allerſterkst te waaken tegen alle zamenrottingen en handdaadigheden, onder welken naam of voorwendzel ook aangerigt (*).

Plakaaten tegen Landloopers, Dieven en Roovers in verſcheide Geweſten.

Het waakzaam oog der Overheid veſtigde zich, in meer dan één Gewest, op het beveiligen van de Perſoonen en Goederen der Ingezetenen tegen de op zommige plaatzen reeds aangevangene en op andere gedugte mishandelingen, afperſſingen, en diefſtallen, eener groote Bende Roovers, Dieven en Landloopers, uit zogenaamde *Chriſtenen*, doch meest *Jooden* of *Smouſſen*, beſtaande, die veel al onder 't masker van 't een of ander gering Bedryf of Koop-

h

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 626.

handel, de Ingezetenen, en voornaamlyk die van 't Platte Land, plaagden, de openbaare rust en veiligheid ſtoorden, en uit *Duitſchland*, den *Rhyn* af, herwaards kwamen. De Staaten van *Overyſſel*, van *Groningen* en *Ommelanden*, als mede van *Friesland*, voorzagen hier in door het vernieuwen en verſtrengen der Plakaaten tegen de Landloopers, Lediggangers, en Vagebonden, gelyk ook de Drost en Gedeputeerde Staaten des Landſchaps *Drente*, door een Plakaat, daar tegen in de weere waren (*). — *Holland* was niet vry gebleeven van deeze zwervende Bende. Een geweldige Huisbraak en Roof onder *Kennemerland* ten huize eens Landmans gepleegd, door ten minſten negen Perſoonen, van welken men 'er, niet tegenſtaande het uitlooven, van tweehonderd en vyftig Guldens aan den Ontdekker van een of meer der Daaderen, geen in handen gekreegen hadt, gaf aanleiding dat Staaten van *Holland* alle Baljuwen, Officieren en Crimineele Regters ten Platten Lande magtigden om eene beloonning van zeshonderd Guldens, uit 's Lands Kaſſe te betaalen, te mogen belooven, aan die iemand aan Huisbraak, of het pleegen van eenig openbaar Geweld ſchuldig, of tot de Bende behoorende, die deeze gewelddenaaryen aanrigtte, met toezegging van Straffoosheid voor den Aanbrenger, als

LXXXVIII BOEK. 1765.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 436. 505. 550. 556. 563.

LXXXVIII BOEK. 1765.

als hy op eenigerlei wyze medepligtig mogt weezen, 't zy door zich werklyk daar aan mede ſchuldig gemaakt te hebben, het zy door het verbergen of koopen van 't geroofde, of het herbergen dier Vagebonden (*). —— De ſtrenge Plakaaten tegen de Landloopers en Bedelaars in de andere Gewesten, afgekondigd, deeden hun die ruimen, en met grooten getale naar *Holland* afzakken, dit bewoog de Raaden van den Hove aan hun Ed. Groot Mogenden, het Ontwerp eens Plakaats te doen toekomen tot bevordering van de openbaare veiligheid der Ingezetenen, en nadere middelen voor te ſlaan tot betere in ſtaatſtelling der Officieren, om het Platte Land van die ſchadelyke Onzwervers te zuiveren (†).

't Voorgevallene met den Aartsſchelm J. C. KAMERLING.

Meer dan zulk een Vagebond was een Aartsſchelm, die ten deezen Jaare veel gerugts maakte, en het loon zyner langgepleegde Bedriegeryen ontving. De zonderlingheid zyns gevals verdient dat wy 'er by ſtilſtaan, en de hoofdbedryven deezes ſnooden Veinſaarts, die in behendigheid van overleg, in het uitdenken van redmiddelen en ſtoutheid, veelen zyner voorgangeren in ſchelmeryen overtrof, aanſtippen. Zyn eigen naam was ABRAHAM MAGGARIS, doch hy bekender onder dien van JOANNES CATO KAMERLING.

Naa

(*) *Reſol. van Holl.* 1 Feb. 1765.
(†) *Reſol. van Holl.* 8 Nov. 1765.

Naa eenen korten tyd zich in de Heelkunst geoefend, en als Meester na de *West-Indien* gevaaren te hebben, zette hy zich te *Rotterdam* nedet. Eene aaneenschakeling van valschheden, zo ten opzigte van Wissels, als anderzins, gepleegd, bragt hem aldaar op 't Schavot, voor twaalf Jaaren in 't Tugthuis, gevolgd van eene vyf- en-twintig jaarige Uitbanning. Deeze straf werd hem reeds in den Jaare MDCCXLI opgelegd. Uit het Tugthuis geslaakt ging hy weder ter vaard, en volgde in den laatsten Oorlog het *Fransche* Leger als Commissaris van de Leeftogt. De Hoofdrol van Bedrieger begon hy, in den Jaare MDCCLXIII, te *Hoogeveen* in 't Landschap *Drente* op nieuw te speelen, onder den naam van JOANNES LAMBERTUS KOSTER, op eigen gemaakte Getuigschriften zich uitgeevende voor geweezen Veldprediker en Doctor in 't Leger des Konings van *Pruissen*; by 't openvallen der Predikants plaatze aldaar, dong hy na dat Beroep, voorgeevende dat hy op de Hoogeschool te *Herborn* tot Candidaat in de Godgeleerdheid was bevorderd en als zodanig voor den *Rotterdamschen* Hoogleeraar PATYN, eenige weeken den dienst hadt waargenomen, zulks bekragtigende door een Brief, aan den Kerkenraad door hem zelven geschreeven, en met den naam van diens Hoogleeraars getekend. Dan de ontdekking zyns gepleegden bedrogs vreezende hadt hy zich van daar weg gemaakt, onder voorwendzel van te *Kampen* als Con-

LXXXVIII BOEK. 1765.

rec-

LXXXVIII BOEK. 1765.

rector het beroep gekreegen te hebben. Eene jonge Dogter, door hem in de gronden van den Godsdienst onderweezen, en teffens tot het geeven van het ja-woord bepraat, liet hy daar zitten, om elders zyne ſnoode ſtukken te hervatten.

Hier mede toefde hy niet lang, in den voorleeden Jaare verſcheen by te *Brouwershaven*, onder den naam JOANNES CATO KAMERLING, uit de *Keurkeulſche* Stad *Rynberk* geboortig, van daar vertrokken, om dat de meeſte Menſchen van den *Roomſchen Godsdienst* waren, en de Leeraar der *Proteſtantſche* Gemeente hem niet ſmaakte. Hy deedt zich voor als een byzonder Godsdienſtig *Chriſten*, die magtig veel op hadt met het bevindelyke van het innig *Chriſtendom*, waar over hy op eene zeer voldoende wyze ſprak met allen, aan dusdanige begrippen overgegeeven; ook wendde hy voor tot de keuze om *Brouwershaven* boven *Rynberk* te ſtellen, grootlyks bewoogen te zyn, door het plan by hem gevormd, om daar in meerder rust en ſtilte zich aan de uitoefening van het innig *Chriſtendom* over te geeven, en de Geneeskunst alleen aan de hand te houden tot welzyn van zyn Naaſten, en ter verluſtiging van den Geest. Door dit hulpmiddel der Dweeperye, gepaard met eene bevallige en inneemende houding, wist hy zich eerlang by veelen aangenaam te maaken, en eene algemeene agting te verwerven; te meer daar hy, in zyne geſprekken, over verſcheide onderwerpen, zich gedroeg als

een

een Man van verſtand en oordeel, die wyd- LXXXVIII.
uitgeſtrekte kundigheden en eene groote BOEK.
ervaarenheid bezat; deeze laatſte betuigde
hy te moeten dankweeten, aan zyn menig- 1765.
vuldig reizen, waar toe een zwaare Koophandel, met zyne Zuſter in gemeenſchap gedreeven, hem genoodzaakt hadt.

't Gevolg van dit alles was, dat de Regeering van *Brouwershaven* hem weldra de Inwooning vergunde, onder voorwaarde, dat hy zyne Doctoraale Bulle en een Getuigſchrift van een goedgedrag, bezorgde: dit nam hy gereedlyk aan, en gaf voor ten dien einde naar *Rynberk* te zullen vertrekken. Dan, eer hy deeze reis aanvaardde, beveſtigde hy zyne verkreegene agting door zyn gedrag omtrent eenige Zieken, die hy niet naar 't Lichaam, maar ook naar den Geest, volgens ieders onderſcheiden Gemoedsſtand, met alle oplettenheid en zorgvuldigheid behandelde. In 't laatſte opzigt boven al gedroeg hy zich zo ernſtig, gemoedelyk, en inneemende, dat geen Leeraar van die leiding hem daar in kon overtreffen. — Een Doctoraale Bulle en een Kerklyk Getuigſchrift kon hem niet ontbreeken, hy leeverde ze beide over, en niemand voedde eenigen twyfel aan derzelver egtheid. Om het denkbeeld dat hy de Geneeskunst meest tot bovengemelde eindens te *Brouwershaven* zou oefenen, te meer ſchyns van waarheid te geeven, ſprak hy, ſchoon met de houding eens Mans wiens hart los was van de Wereld, niet alleen van groote Goederen hem en zyne Zuſter

toe-

LXXXVIII BOEK. 1765.

toebehoorende, en te *Rynberk* gelegen; maar ook veel van den Heer J. J. WINKELMAN Raad en Directeur van *Neerlandsch Indie*, die zyne groote Bezittingen aan hem en zyne Zuſter by Uiterſten wille ſtondt naa te laaten. 'Er reezen wel eenige vermoedens ten opzigte van den vroomen Arts; doch deeze konden hem geen nadeel toebrengen, daar hy, door uitwendig vertoon van Godvrugt, van Medelyden en Weldaadigheid, jegens verlegenen en behoeftigen, zyne agting veſtigde: en by de zodanigen, die hy vatbaar oordeelde, om zulks aan te neemen, de bevreemding dat hy een ſchoon Huis en eene pragtige Luſtplaats te *Rynberk* verlaaten hadt, wegweerde door, onder ſterke betooningen van een eerbiedigen indruk, te betuigen, dat het geſchied was op eenen uitdruklyken last hem van GOD in een Droom gegeeven. Brieven als van zyne Zuſter geſchreeven nu en dan vertoond, en ook van zynen Neef WINKELMAN, hielden de voorgeevens, die hy ingeboezemd hadt, leevendig, en zyn uitwendig ſtigtlyke wandel deedt hem als een Beſchermengel van *Brouwershaven* eerbieden.

Bovenal hadt hy zich weeten in te dringen in de gunſt eens Raads en Oudburgemeeſters dier Stad, JAN VAN DER BYL, en diens éénige Dogter, door hem van eene zwakheid en ongeſteldheid geneezen, en teffens tot het aangaan eens Huwelyks overgehaald. Terwyl de Vader eenigen tyd van beraad genomen en hem intuſſchen

de

de vryheid eener gemeenzaame verkeering ten zynen Huize toegelaaten hadt, welke hy misbruikte tot het pleegen eens Minnehandels van bezwangering gevolgd: ontſtondt 'er een geval, 't welk in 't eerſt hem een volſlaage mislukking dreigde; doch, by de uitkomſt, te baat kwam. Een Doctor in de nabuurſchap hadt, onder ſoortgelyke voorgeevens, eene jonge Dogter om den tuin geleid en verlaaten, en 'er roes een vermoeden of KAMERLING die zelfde Man niet mogt zyn; maar hier van wist hy zich ten vollen te zuiveren, en dit deedt alle verdere vermoedens wyken. De aanleg eener byzondere Oefening met Lieden, die voor Godvrugtig bekend ſtonden, het zich aangeeven tot een openbaar Cathechiſant, veſtigde meer en meer het begrip zyner Godsdienſtigheid. De Briéven van *Rynberk* aan hem, en aan zyn aanſtaanden Schoonvader, vermenigvuldigden, deeze gaf zyne toeſtemming tot het Huwelyk. De geboden te *Brouwershaven* liepen ongeſtoord af; hy vervaardigde de Getuigſchriften dat ze te *Rynberk* gegaan waren, en leverde dezelve, op zyn tyd in, waar op in Hooimaand des voorleden Jaars de voltrekking der Egtverbintenisſe, in gemeenſchap van Goederen, volgde.

In den Handel met zynen Schoonvader deed neemende pleegde hy zyne ſchelmeryen by aanhoudenheid; doch wist ze, zo wel als de andere, liſtig te dekken. Een Reis naar *Rynberk* voorgeſlaagen bragt hem

LXXXVIII BOEK. 1765.

LXXXVIII BOEK. 1765.

in groote engte; en hielden veelen zich langs hoe meer verzekerd, dat KAMERLING, ondanks alle zyne vuilvuldige voorwendzels, en vertoon van Godsvrugt, een Schelm en Bedrieger moest weezen. De verdenkingen groeiden aan. De egte Brieven van *Duisburg*, waar hy voorgegeeven hadt op de Hoogeschool de Bevordering tot Doctor bekomen te hebben, en van *Rynberk*, logenstraften den stapel valsche Beschеiden door hem ingeleverd. Ten einde geheel zeker te gaan benoemde de Magistraat van *Brouwershaven* twee Gelastigden om op die beide plaatzen onderzoek te doen. KAMERLING hadt de onbeschaamdheid om de Heeren, die na *Rynberk* stonden te vertrekken, een open Brief aan zyne Zuster mede te geeven, om hun, met alle defstigheid, overeenkomstig hun Ampt, te ontvangen, en alle hulpe in 't uitvoeren van den hun opgelegden last toe te brengen; op dat zyne en haare Eer, als mede die der gantsche Familie, mogt worden hersteld. Deezen vonden geene Zuster, geene Goederen, en alles verdicht: waar op de reeds burgerlyk vastgezette KAMERLING in de lyfstraffelyke Gevangenis werd overgebragt; hem in Slachtmaand deezes Jaars verweezen om andermaal op 't Schavot te treeden, aldaar met een strop om den hals, onder de galg, strenglyk gegeesseld en gebrandmerkt, in het Tugthuis zyn leeven lang bewaard, en op eigen kosten, of handen arbeid, onderhou-

houden te worden (*). Kort maar vol van tooneelen was het laatste Bedryf deezes Bedriegers, die door zyn Godsdienstige Geveinsdheid, de Ligtgeloovigheid verkloekt, en een Onderzoek, 't welk vroeger met alle vrugt te werk gesteld hadt kunnen worden, ontdooken hadt. — Men verzogt vervolgens by Staaten van *Zeeland*, om vernietiging van het aangegaane Huwelyk en Wettiging van het Kind daar uit geboóren (†). LXXXVIII BOEK. 1765.

Oordeelde het Hof van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, in 't laatst des verlreeken Jaars, de Belangen der Waarheid en van den Godsdienst, best te handhaaven, met openlyk, door handen des Scherpregters, twee *Fransche* Werkjes te doen verbranden, als ingerigt om de Gronden der Openbaaring te ondermynen, en de dierbaarste Ontdekkingen der Godheid te bespotten, en verder het vertier, 't welk in *'s Gravenhaage* zeer sterk ging, op zwaare Geldboete, te verbieden (§), 't zelve, de vermenigvuldiging van dusdanige geschriften, met groot leedweezen ziende, schreef des- VOLTAIRES Verhandeling over de Verdraagzaamheid, in *Friesland* verboden.

(*) DANIEL VIERGEVER. *De Schyn Deugd op het Schavot*, II Deelen te Zierikzee by L. v. ZWIEVOREEM 1766.

(†) *Not. van Zeel.* 29 Oct. 1767.

(§) Het een voerde ten tytel, *l'Evangile de la Raison, Ouvrage posthume, de M. D. M . . . .*, het ander *Ouvrages Philosophiques pour servir de preuve a la Religion de l'Auteur, Collection complette des Oeuvres de Mr.* DE VOLTAIRE. *Nederl. Jaarb.* 1764. bl. 962.

LXXXVIII BOEK. 1765.

deswegen aan hun Ed. Groot Mogenden. Wel hadt het de gedagten laaten gaan op het aanſtellen van *Cenſores Librorum*, of *Keurmeeſters van Boeken:* doch dit middel met zo veel zwaarigheden omzet gevonden, dat het voorſtellen agterwege bleef; maar het Ontwerp van een Plakaat aanboodt, 't welk, huns oordeels, niet weinig zou kunnen ſtrekken om Godsdienſt- en Zedebedervende Boeken te weeren (*). Het werd niet vaſtgeſteld. — Staaten van *Friesland* ſloegen een ongunſtig oog op eene te *Leeuwaarden* uitgegeevene Vertaaling van VOLTAIRES *Verhandeling over de Verdraagzaamheid in het Stuk van Religie*, en verboden, met den aanvang deezes Jaars, het drukken, uit geeven en verkoopen van dit Werkje (†); hoewel het elders een vryen loop bleef houden, als behelzende, behalven de reeds meermaalen wederlegde Spotternyen diens bekwaamen, doch trouwloozen en ſporzugtigen Schryvers, veel ſchoons en dubbel leezens waardigs.

G. T. DE COCK van Onregtzinnigheid verdagt en beſchuldigd.

In Korten tyd, naa de Veroordeeling deezes Geſchrifts, deedt de Eerw. G. T. DE COCK, toen Leeraar te *Haring*, eene Predikbeurte in *Frieslands* Hoofdſtad, welker Predikanten over dat Werkje, des door de Regeering verzogt, hunne afkeurende Raadſlag ingeleverd hadden; doch welke, door het reeds van een hooger Geregtshof uit-

(*) *Reſol. van Holl.* 2 Feb. 1765.
(†) *Nederl Jaarb.* 1765. bl. 57.

uitgebragt Verbod, onnoodig geworden was. De Leerreden deezes jongen en ryk begaafden Leeraars, onder de *Nederlandsche* Dichters met roem bekend (*), over de *Christlyke Liefde*, op eene wyze vry veel van den algemeenen Predikstrant verschillende voorgedraagen, ademde daar en boven eene veel grooter maate van Verdraagzaamheid, dan de Stadspredikanten, die hem gehoord hadden, konden verdraagen, deeze vondt 'er dit, geene wat anders, in te berispen, en zy gaven 't hem onmiddelyk, naa dat hy afgetreeden was, te verstaan. Een hunner verhandelde, den volgenden Zondag, den zelfden Text en 't eigenst Onderwerp. Schoon zulks niet weinig opspraaks verwekte, en veelen in de gedagten kwamen, dat de *Arminiaan* op zyn minst in de Leerreden van DE COCK hadt uitgekeeken, zou de zaak waarschynlyk hier by hebben blyven berusten, indien het Beroep te *Beetgum*, een Dorp onder de Clasis van *Leeuwaarden*, op hem niet gevallen ware. Een Brief, door drie Leden deezer Gemeente geschreeven, haalde de veel gerugts gemaakt hebbende Leerreden op, en verzogt de Clasis, deeze zaak nauwkeurig te onderzoeken, ten beste hunner Gemeente. Veele Leden keurden het doen der Schryveren van deezen Brief goed;

LXXXVIII BOEK. 1765.

(*) Hy hadt, in dit Jaar eene kleine, doch keurige, Verzameling uitgegeeven, getyteld *Proeve van Bybeldichten, Brieven en Mengeldichtjes.*

LXXXVIII goed; doch door de meerderheid werd de
BOEK. Leeraar, aan de Gemeente te *Beetgum* toe-
——— geweezen. Men vondt naderhand reden
1765. om die Briefschryvers aan de Classis voor
te draagen als Lieden, die niet uit zich
zelven, maar door anderen aangezogt en
opgezet dien bezwaarenden Brief schree-
ven. De Eerw. J. CHEVALIER, des
verdagt, werd gedagvaard en maakte zwa-
righeid, om hier op gedrongen, onder ee-
de te verklaaren, geen deel 'er in gehad te
hebben.

Alle deeze handelingen hielden de ge-
sprekken over de Leerreden van DE COCK,
en 't vermoeden zyner Onregtzinnigheid,
leevendig. Een vermoeden niet weinig toe-
genomen, dewyl hy zich niet gehaast
hadt, om op de Classis van *Leeuwaarden*
te verschynen, daar zitting te verzoeken,
en uit eigen beweging, wegens de stukken,
waar omtrent men hem verdagt hieldt, zich
regtzinnig te verklaaren. Een der Leden
bragt in 't midden of het niet dienstig was
onderzoek na deeze Leerreden te doen:
het vondt ingang, en vier Leeraars, daar
toe benoemd, vervoegden zich by de Pre-
dikanten, die ze gehoord hadden. De ver-
klaaringen van *Leeuwaardsche* Predikanten
HILTROP, en RATELBAND, vol be-
zwaaren, werden versterkt, door die van
R. VAN DER FEEN en H. REINAL-
DA, Predikanten te *Woudsend* en *Huisum*.
Dan, eer deeze Verklaaringen ingeleverd
werden, hadt de Eerw. DE COCK, door
den raad van oordeelkundige Vrienden be-

woo-

woogen, zyne Leerreden in 't licht gegeven, in hoope, dat hier door het wangunſtig uitſtrooizel van Onregtzinnigheid, als een loopend vuur voortgeſlaagen, in zyne vaard geſtuit, zyn goede Naam voorden fel bytenden laſter beveiligd, en zyn dienst by zyne tegenwoordige Gemeente niet onnut zou gemaakt worden. Veel mogt hy zich des belooven; dewyl ze met eene volledige Goedkeuring der Hoogleeraaren in de Godgeleerdheid op *Friesland's* Hoogeſchool voorſchyn tradt.

Beſluit der Gedeputeerde Staaten ten zynen voordeele.

De Gelaſtigden om op die Leerreden onderzoek te doen maakten, uit de ingewonne Getuigenisſen, drie Punten van Bezwaar op, tegen de Regtzinnigheid van den Eerw. DE COCK, die dezelve beantwoordde; doch in verſcheide ſchriftlyke Onderhandelingen, die tot in het volgende Jaar liepen, niets vorderde. In Lentemaand beſloot de Clasſis alle de ingeleverde Stukken te doen drukken, aan elk Lid een Afdruk te bezorgen, ten einde men in eene aanſtaande Vergadering, met de vereischte omzigtigheid, zynen raadſlag zou kunnen inleveren. Maar de tyd beſtemd om deeze zaak af te doen daar zynde, werden de raadpleegingen der Clasſikaale Broederen, van welken de beſchuldigde niet veel goeds te wagten hadt, geſtremd door een Beſluit van Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, die, het ongeregelde, onwettige, en ſlinkſche in de handelingen omtrent den Eerw. DE COCK, aangetoond en opgemerkt hebbende; hoe eenige *Zeloten*,

LXXXVIII. BOEK. 1765.

thans gereed ſtonden, om, *by opgemaakte Cabaalen*, over *deeze zaak te oordeelen*, goedvonden de hand op dit Geſchil te leggen en de Clasſis van *Leeuwaarden* het verder voortzetten te verbieden; „ en in „ deezen, " gelyk zy zich uitdrukten, „ zorge te draagen, dat de Driften der „ Geestlyken de Kerk niet op nieuws be„ roerden, Kerklyken tegen Kerklyken, „ Ledematen tegen Ledemaaten, op zet„ ten, door het tragten om eene haatly„ ke Inquiſitie in te voeren."

Beklaagſchrift daar tegen ingeleverd.

Door dit Staatsbeſluit zag de *Leeuwaardſche* Clasſis zich genoodzaakt het Onderzoek, met zo veel vlyts en hoope van een gewenschten uitſlag, door de Partyen van DE COCK aangevangen, te laaten ſteeken, ſchoon de gevoelens der Leden, over den Inhoud van het Staatsbeſluit, wyd uit elkander liepen: terwyl de bezaadigſten oordeelden, dat men terſtond aan de Bevelen van hoogerhand moest gehoorzaamen, beſloot de Meerderheid tot het doen van Tegenverklaaringen, zo by Gedeputeerde Staaten, als by den Erfſtadhouder. Een Tiental ontrok zich aan deeze handelwyze, door een Tegenſchrift, betuigende, geen deel in dezelve te neemen. Zeſtien Predikanten arbeidden aan een breedvoerig Beklaagſchrift, 't welk by Gedeputeerde Staaten werd ingeleverd; als mede aan 't geen by den Erfſtadhouder moest dienen, en door twee Afgevaardigden, in een afzonderlyk gehoor, zyne Hoogheid

werd

werd terhand gefteld, nevens twee Ver- LXXXVIII. BOEK.
zoekſchriften van de Eerw. Heeren HIL-
TROP en CHEVALIER.

De zich beklaagende Leden der Clasſis van *Leeuwaarden* meenden eenen gewisſen weg tot verkryging van hunnen wensch ingeſlaagen te hebben, en dagten dat Gedeputeerde Staaten, met het beantwoorden van het ingeleverd lang en groot Verzoekſchrift, niet zouden voortgaan, eer zy de gedagten van zyne Hoogheid daar op vernomen hadden; doch zy vonden zich hier in bedroogen, wanneer zy kennis kreegen, dat dit Staats-Collegie volhardde by het laatst genomen beſluit om de zaak van den Eerw. DE COCK voor afgedaan te houden, en de Inleveraars des Verzoekſchrifts wel ernſtig gelastte, zich ſtipt overeenkomſtig daar mede te gedraagen, zullende by gebrek hier in als Verſtoorders der gemeene ruſte geſtraft worden. Zy merkten aan, dat dit Verzoekſchrift voornaamlyk gegrond was op eene algemeene ſtelling onder de Kerklyken, dat zy een onafhangelyk Regt bezitten, om over 't geen de Leer betreft te oordeelen en te beſliſſen, zonder dat de Wereldlyke Magt en Regeering zich daar mede hebbe te bemoeijen: welke verregaande ſtelling en meening altoos veele ſtoornisſen verwekt en droeve gevolgen naa zich geſleept hadt: alle de Leden der Clasſis ten ernſtigſte aanmaanende om zich van alle ruſtſtoorende Inquiſitien in de Conſcientien der Menſchen

1765. Volharding in dit Staatsbeſluit.

LXXXVIII BOEK. 1765.

te onthouden, en zo veel mogelyk, als Christlyke Leeraaren en Vredepredikers betaamt, den Vrede aan te kweeken. Met byvoeging, dat zy, in dit genomene en nu herhaalde Besluit, geenzins ten oogmerk hadden de handen der Kerklyken te eenemaale te binden, of hun wettig Regt te na te komen, als zy, op eene wettige wyze, de zaaken verworderden; en, gelyk zy altoos verpligt waren, de bezwaaren en Vraagstukken, welke zy op Synoden wilden brengen, ter Tafel van Gedeputeerde Staaten overleverden, ten einde ze onderzogt en 'er geoordeeld mogt worden, of men daar over, ten nutte van de Kerke, in die Vergadering kon handelen.

De Leden van de *Leeuwaardsche* Clasis vinden by zyne Hoogheid geen heul.

Alle hoop was intusschen den Tegenstanderen van den Eerw. DE COCK niet benomen, zy vleiden zich met de gedagten, dat zyne Hoogheid, door zyn veel vermogend gezag, zou uitwerken, dat de zaak diens Leeraars aan 't onderzoek van de Clasis zou overgelaaten worden: dan deeze hoop ontzonk hun, toen in Slachtmaand, uit het antwoord des Erfstadhouders bleek, dat hy dit stuk insgelyks voor afgedaan hieldt. Naardemaal hy dus met de Gedeputeerde Staaten uit eenen mond sprak, is het geenzins te verwonderen, dat de te leurgestelde Clasikaale Broeders, hunne verdere poogingen in 't verdedigen van Regten en Vryheden, die zy beweerden der Kerklyke Vergaderingen, toe te komen, zo gemaklyk staakten, verheugd

ge-

genoeg over de verzekering van zyne Hoogheid „ dat hy de wettige Regten van de „ Kerk in 't algemeen, en van de Eerwaar- „ de Clasſis in 't byzonder, altoos, op 't „ kragtdaadigſte, zou handhaaven." Van deeze beruſting gaven zy, by eenen dankbetuigenden Brief, kennis aan zyne Hoogheid. LXXXVIII BOEK. 1765.

Het *Frieſche* Staatsbeſluit hadt, onder- tusſchen, in andere Gewesten vry veel bekommernis verwekt by de Voorſtanders der Kerklyke Magt, onder andere bragt de Clasſis van *Schieland*, op de *Zuid-Hollandſche Synode*, by het voorſtellen van 't Lemma *Kerklyke Zaaken Kerklyk te behandelen*, dit Staatsbeſluit ter baane, met byvoeging van de Bezwaaren tegen de Eerw. DE COCK ingebragt, betuigende hier uit geen ander begrip te kunnen vormen, dan dat aan de Kerklyke Vergaderingen van *Friesland*, door dit Staatsbeſluit, belet werd, *over 't ſtuk der Leere vry en Kerklyk te handelen:* eene zaak, welke de Clasſis van *Schieland* bekommerlyk voorkwam, en geſchikt om de nadeligſte gevolgen voor Kerk en Burgerſtaat te veroorzaaken, wenſchende dat *Neerlands* Kerken bewaard mogten worden by de Vryheid om over 't ſtuk der Leere, naar GODS woord, en de aangenomen Formulieren van Eenigheid, onbelemmerd te waaken en te oordeelen; hoopende dat dit Staatsbeſluit of veranderd, of buiten werking geſteld, mogt worden. — Dan zy vonden zich in die verwag- Beweegenisſen over deeze zaak op de Clasſis van *Schieland*.

LXXXVIII BOEK. 1765.

wagting, even zeer als hunne *Friesche* Medebroeders, bedroogen (*).

Voeren, in deezer voege, de Geestlyke Yveraars tegen den Eerw. DE COCK in *Friesland* flegt, zekere Staatkundige Yveraars in dat Gewest verging het niet beter; zy wilden naamlyk de Meerderjaarig Verklaaring van zyne Hoogheid één Jaar vervroegen. By het Reglement van Voogdyſchap was in *Friesland*, even als in de andere Geweſten, die Meerderjaarigheid bepaald op den *vervulden Ouderdom van Achttien Jaaren*, en hadt men aan Mevrouwe de Prinſeſſe; eerſte Douariere van *Oranje* en *Naſſau*, tot dien tyd toe, de Raads-beſtellingen in de Steden, met den aankleeven van dien, opgedraagen (†); men berustte in die Schikkingen, zonder eenige gedagten, dat 'er indragt op zou gemaakt worden. Dan een der Volmagten in de Kamer van 't Kwartier der *Zevenwouden*, bragt den vierden van Lentemaand eenige ſtukken te berde, die ongelegenheden zouden kunnen baaren, indien men langer verwylde met die Meerderjaarig Verklaaring, en ſtelde voor, het daar omtrent beſlootene in te trekken, en den eerſt volgenden Jaardag, wanneer zy-

(*) *Hiſtoriſch Verhaal van het voorgevallene in de beruchte zaak van* Ds. DE COCK. Te Gron. by de Wed. SPANDAU. *Nederl. Jaarb.* 1766. bl. 307 tot 784. p226.

(†) Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 208. En hier boven bl. 26.

zyne Hoogheid *in zyn Achttiende Jaar zou treeden*, te bepaalen tot het Tydperk zyner Meerderjaarigheid; zich verzekerd houdende dat de drie andere Kwartieren, zonder twyfel, zich by den Raadflag van deeze Kamer zouden voegen. Zy lieten 't hier niet by; maar begeerden, „ dat van dit „ Besluit aan de overige Bondgenooten „ kennis zou worden gegeeven, en dezelven verzogt, om dit loflyk voorbeeld „ van *Friesland* te volgen, ten einde de „ Bondgenooten, allen onder één werkzaam Hoofd verzameld, te beter in staat „ zouden zyn om zich tegen allen Buitenlandsch geweld te beschermen: voornaamlyk, daar dit Hoofd een Vorst „ was, wiens Verstand en Bekwaamheden „ zyne Jaaren voorby vlogen, en wiens „ groote Talenten en Bekwaamheden reeds „ aan alle kanten, met zo veel luisters, „ uitblonken."

LXXXVIII BOEK. 1765.

Op de omvraage over dit Voorstel in 't Kwartier der *Zevenwouden* verklaarde de Meerderheid der Leden wel te mogen lyden, dat het aan de Gecommitteerden in het Mindergetal werd medegedeeld, en vervolgens in de drie andere Kwartieren gebragt, gelyk geschiedde. Zodanig een stap kon niet verborgen blyven voor de oude Prinsesse, die, deswegen hoogst verwonderd en misnoegd, de Gecommitteerden van 't Mindergetal ten Hove verzogt, aan welken zy hoofdzaaklyk te kennen gaf, „ dat het hun Ed. Mogenden „ niet vreemd zou voorkomen, dat zy, in „ haar

Tegenverklaaring van de Prinses Douariere van *Oranje* en *Nassau*.

LXXXVIII BOEK. 1765.

„ haar geweeten overtuigd van de Lands-
„ moederlyke zorge, en hartlyke zugt,
„ met welke zy, geduurende eene zo lan-
„ ge reeks van Jaaren, in alle gevals-ver-
„ wisſelingen, en wel voornaamlyk zints
„ de *Acte van Tutele*, de belangen des Ge-
„ wests, haar in agt genomen, verklaarde
„ ten uiterſten verbaasd geſtaan te hebben,
„ over het onverwagte Voorſtel, in 't
„ Kwartier der *Zevenwouden* gedaan, en
„ door de Meerderheid van 't zelve om-
„ helsd, om de Meerderjaarig Verklaaring
„ van zyne Hoogheid een Jaar te vervroe-
„ gen, zonder haar des vooraf eenige ope-
„ ning te geeven, of het gevoelen van
„ den Erfſtadhouder in te neemen. — Zy
„ hadt daarom niet kunnen afzyn haaſten
„ Kleinzoon terſtond kennis te geeven van
„ deeze byzondere ſtappen des Kwartiers
„ van *Zevenwouden*, en te verzoeken Hoogſt-
„ deszelfs meening daar op te mogen
„ verſtaan; en kon zy, den inhoud van 't
„ antwoord des Stadhouders mededeelen-
„ de, verzekeren, dat zyne Hoogheid
„ zeer misnoegd was over het Voorſtel,
„ door het Kwartier der *Zevenwouden* ge-
„ daan, en 't zelve aanmerkte als zeer ge-
„ vaarlyk, zo voor den Staat, als voor
„ Hoogſtdeszelfs Perſoon, en zeer hoo-
„ nend voor Haare Hoogheid, weshalven
„ de Prins verzogt dat Haare Hoogheid
„ wilde mede werken, ten einde dit
„ Voorſtel by de Staaten niet mogt wor-
„ den vastgeſteld; waar uit bleek dat
„ de Stadhouder zich ſtipt dagt te houden

„ aan

„ aan de genomene Besluiten omtrent het LXXXVIII
„ Stadhouderschap, en zich, naast GOD, BOEK.
„ op dezelven, gelyk ook op de *Acte van*
„ *Tutele*, als een vast anker, verliet: ja 1765.
„ zelfs voor zyne Vrienden niet kon hou-
„ den, die eenige veranderingen daar in
„ voorstelden, of het bestonden zulke ge-
„ wigtige Staatsbesluiten, met eenpaarig-
„ heid genomen, by meerderheid in één
„ Kwartier te veranderen. Zy twyfelde,
„ over zulks niet, of de Staaten zouden
„ van gedagten weezen, dat het Kwartier
„ van *Zevenwouden* behoorde voorgesteld
„ te worden, om van het gedaane voor-
„ baarig Voorstel af te zien, en 't zelve in
„ te trekken; en by aldien, dit onver-
„ hoopt mogt worden afgeweezen, dat
„ dan de Staaten der andere Kwartieren
„ niet zouden goedvinden, tot hetzelve
„ toe te treeden, maar 't zelve te eene-
„ maal te verwerpen."

De Inleeveraars verzogt dit Voorstel in te trekken.

Het verzoek der Vorstinne om den Staaten het Geschrift, welks inhoud wy mededeelden, over te leveren, werd volbragt, en gaven zy teffens berigt van hun wedervaaren ten Hove. De Kwartieren van *Oostergo*, *Westergo* en de *Steden*, gevoelig aangedaan over de zorge, yver en waakzaamheid van haare Hoogheid, verklaarden verwonderd te zyn, zo over het Voorstel zelve, als dat het, by de Meerderheid van het Kwartier der *Zevenwouden*, ter overweeging van de andere Kwartieren gebragt was, zonder te vooren, omtrent eene zaak van die aangelegenheid, het ge-

voe-

LXXXVIII BOEK. 1765.

voelen van den Prins Erfſtadhouder, en van de Prinſesſe Douariere gevraagd te hebben: dat zy het Voorſtel aanzagen als ſtrekkende om 's Lands bepaalde Beſluiten te verbreeken, en der Vorſtinne, die het zeker niet verdiende, dat men zich van haar zogt te ontdoen, een Regt te ontneemen, haar, naa ryp overleg en met éénpaarigheid van ſtemmen, by het Reglement van Voogdyſchap opgedraagen; waarom het Kwartier der *Zevenwouden* verzogt werd, het zelve, als onaannemelyk, en beledigend voor de beide hooge Perſonaadien, weder in te trekken.

't Wordt als hoek gedaan aangemerkt.

Zeer ſtonden de Volmagten van dat Kwartier verſteld, daar het zo wyd mogelyk buiten de giſſing dier Voorbaarigen liep. Op het ſtuk geraadpleegd hebbende, bragten zy, als hun Kamer-advys, by dezelve Meerderheid als vooren genomen, in, dat één der Leden het bekende Voorſtel gedaan hebbende, de Meerderheid, op gedaane Omvrange, alleen verklaard hadt, wel te mogen lyden dat het aan het Minder-getal werd mede gedeeld, en verder in de Kwartieren gebragt, zonder dat 'er iets meerder gedaan, of eenig verder Beſluit daaromtrent genomen, veel min 't zelve te boek geſteld was, dan dat dit ſchriftlyk Opſtel zo eenvoudig aan de beide Heeren van het Mindertal, ten einde daar op te overleggen, was mede gegeeven, betuigende alle de Leden van het Kwartier, dat zy niet het minſte van dat Voorſtel geweeten hadden, eer 't zelve, op 't allenaarſtwagtst,

wagtst, in hunne Vergaderinge gedaan was. Dat het Kwartier, thans verſtaande de welmeeningen van hunne doorlugtige Hoogheden, om zich ſtipt te houden by het Reglement van Voogdyſchap, daar in ten vollen beruſte; en het Voorſtel aanmerkte als nooit gedaan. Voorts namen zy op zich den Stadhouder te ſchryven, en der Vorſtinne voldoening te geeven. De Gecommitteerden in 't Mindergetal deeden haar de weete van 't beſlootene, waar in zy volkomen genoegen nam (*). LXXXVIII BOEK. 1765.

Deeze Vorſtinne, wier beledigde Eer dus herſteld was, beleefde het verlangde tydperk niet, waar in zy haaren Kleinzoon den Ouderdom mogt zien bereiken, op welken zy het gedeelte der Regeeringe van *Friesland*, in hooggeklomme Jaaren, op zich genomen, volgens de gemaakte en door haar ſtaande gehoudene ſchikking, aan dien Prins koni afſtaan. Eene verzwakking van Leevenskragten, 't gevolg van eenen hoogen ouderdom, ſleepte haar den negenden van Grasmaand, uit dit leeven, acht- en- zeventig Jaaren bereikt hebbende. Haare verdienſten vorderen eene korte vermelding van haar Perſoon en Character. MARIA LOUISA was den achttienden van Sprokkelmaand van 't acht- en- tachtigſt Jaar der voorledene Eeuwe geſprooten uit CAREL, Landgraaf van *Heſſen-Caſſel* en MARIA AMELIA Dogter van JACOB; Her- MARIA LOUISA ſterft. Haar Character.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 159 enz.

XXXVIII BOEK. 1765.

Hertog van *Courland*. Zy betoonde zich eene waardige afſtammeling dier Vorſtinne, uitſteekende in Deugden, en van eene gadelooze Godsvrugt, haar vroegtydig Godsdienſtig gedrag beantwoordde ten vollen aan de zorgvuldige opvoeding haar geſchonken. Haare ſchoonheid en bevalligheid van lichaam, gepaard met verſtand, geest, en deugd, trokken 't oog en 't hart van JAN WILLEM FRISO, éénige Zoon van *Frieslands* Erfſtadhouder HENDRIK CASIMIR: hy bewoog haar af te zien van het eens opgevatte oogmerk om in den ongehuwden ſtaat haare dagen te ſlyten; op raad haarer Ouderen tradt zy met hem in 't Huwelyk, welhaast gezegend met eene Vrouwlyke Spruite ANNA CHARLOTTA AMELIA. Haare Gemaal, die zyne vroege jeugd onder de wapenen van den Staat geſleeten, en reeds veel krygseere ingelegd hadt, werd haar ontrukt, by den overtocht na het *Stryenſche Sas* aan den *Moerdyk*, toen hy nauwlyks den ouderdom van vier- en- twintig Jaaren bereikt hadt. Zy verdroeg dien ſlag met Christlyke gelaatenheid, en werd zes weeken naa denzelven, Moeder van Prins WILHEM CAREL HENDRIK FRISO, aan wiens opvoeding zy niets ſpaarde. Wanneer zy deezen tot Stadhouder Capitein Generaal en Admiraal over *Gelderland*, *Friesland* en *Groningen* gehuldigd zag, begeerde zy niets meer dan haare overige leevensdagen, in ſtilte, en van wereldſche beſlommeringen ontſlaagen, door

te

te brengen. Om den ſtaatlyken omſlag des Hofs te vlieden, ſtichtte zy een afzonderlyk Gebouw voor zichzelven, tot haaren dood, door haar bewoond; de Lusttuin *Marienburg*, even buiten *Leeuwaarden* aangelegd, verſchafte haar eene meest geliefde uitſpanning. Den tyd wydde zy grootendeels den Godsdienst, die in geene bloote beſpiegeling beſtondt, maar in verrigtingen, welke tot openbaare blyken ſtrekten van de Godvrugtige aandoeningen haars Gemoeds, in daaden van Regtvaardigheid en Liefde; Weldaadigheid ſtak onder haare Deugden uit en maakte haar den Wellust des Volks: Hoe veel deels zy nam, in de Verheffing van haaren éénigen Zoon, in den bloey van zyn Huis, als mede in de ſmertlyke lotgevallen, welke 't zelve troffen, heeft ons Geſchiedblad genoegzaam aangeweezen. Staaten van *Friesland* mogten, in hun Brief van Rouwbeklag aan den Erfſtadhouder, van zyne Grootmoeder, zonder grootſpraak, dit getuigenis geeven; „dat „ zy een allergezegendst middel in GODS „ hand geweest was, om den welvaart des „ Landſchaps, met den uiterſten yver, „ daadlyk te bevorderen, op eene zo minzaame en vriendlyke wyze, dat zy de „ Liefde en Hoogagting van Regenten, „ en Ingezetenen, van allerleien Staat, „ voor lange Jaaren verkreegen, tot den „ einde toe volkomen behouden hadt."

LXXXVIII BOEK. 1765.

Hoogſtſtaatlyk was de Uitvaard deezer Prinſesſe, wanneer zy, den dertienden van Zomermaand, in de Groote Kerk van *Fries-*

LXXXVIII BOEK. 1765.

lands Hoofd- en Hofſtad werd bygezet. De beide SCHRADERS, Vader en Zoon, die het hadt mogen gebeuren, de uitmuntende Deugden deezer Vorſtinne van naby te beſchouwen, vereerden haare naagedagtenisſe; de eerſte als oudſte Predikant van *Leeuwaarden*, door eene Lykreden daags naa den Uitvaard in de Groote Kerk te houden, de ander, als Hoogleeraar in de Geſchiedkunde, en Welſprekenheid, door een keurlyken Lykzang, in de Academie Kerk te *Franeker*, eenige dagen laater, uitteſpreeken. Eene kunſtige Rouwgedenkpenning, ſtrekte desgelyks om haare Gedagtenis der vergetelheid te ontrukken (*).

De Prinſes van *Naſſau Weilburg* aanvaart de Magiſtraatsbeſtelling in de *Frieſche* Steden.

Hoe zeer de Meerderjaarigheid des Erfſtadhoudera naderde, en eenigen in *Friesland*, gelyk wy gezien hebben, die wilden vervroegen, hieldt men zich zonder bedenken, aan de Schikking op de Voogdyſchap gemaakt, ingevolge waar van Prinſes CAROLINA, vóór haars Broeders Meerderjaarigheid achttien Jaaren bereikt hebbende, by aflyvigheid haarer Grootmoeder, de Magiſtraatsbeſtellingen in de *Frieſche* Steden moest worden opgedraagen (†). De Prinſes van *Naſſau Weilburg* aanvaardde de haar toegeſchikte nu aangebodene Opvol-

(*) *Afkomst, Godvrugtig Leeven en Zalige Dood* van MARIA LOUISA, te Leeuwaarden by M. A. DE CHALMOT.

(†) Zie onze *Vaderl. Hiſt.* XXII D. bl. 203.

MARIA LOUISA,
LANDGRAVINNE VAN HESSEN-CASSEL
VORSTINNE DOUARIERE VAN
ORANGE EN NASSAU &c. &c.

volging haarer Grootmoeder in dit ſtuk, tot dat haar Broeder, den nu kort aanſtaanden Ouderdom, om in zyne Waardigheden te treeden, zou bereikt hebben (*). LXXXVIII BOEK. 1765.

De Magiſtraat te *Bommel*, naa het overlyden eens Schepens en Raads dier Stad, voorziende dat, wanneer zy de Gilden de keuze lieten in 't benoemen eens Beklee-ders dier opengevallene Regentsplaatze, die benoeming zou vallen op een Perſoon hun onaangenaam, hadden de Gilden zoeken te beweegen, om met deeze vervulling te wagten tot dat zyne Hoogheid, in het naastvolgend Jaar, zyne Meerderjaarigheid bereikte, en daar door een blyk te geeven van de gereedheid der Magiſtraat en Burgerye, om, naar diens verkiezinge, een Regent te ontvangen. Alle de Gilden, dat der Zakkendraageren alleen uitgezonderd, leenden geen oor aan dien voorſlag, en verzogten, overeenkomſtig met het bezwooren Reglement van Voogdyſchap, ſtaande de Minderjaarigheid des Erfſtadhouders, te mogen blyven by de vrye Benoeming van eenen nieuwen Regent. De Magiſtraat gaf vryheid om de Gilden te mogen vergaderen, en, gelyk men het daar noemt, te *plooijen;* één der Verzoekeren tot dit voorregt, dien zy gaarne in de Regeeringe zagen noemden zy, den naam des anderen Verzoekers, dien Geſchil tuſſchen de Magiſtraat en Gilden te *Bommel.*

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 159. 252. 363. 368.

LXXXVIII BOEK. 1765.

dien zy vreesden tot Mederegent te zullen krygen, verzwygende. Wanneer deeze laatſte het Beſluit des Magiſtraats hoorde voorleezen, zonder melding van zyn naam, vroeg hy den voorzittenden Burgemeeſter of het hem ook zou geoorlofd zyn te *plooijen*? Dit werd toegeſtaan. By de opneeming der ſtemmen bleek, dat de Heer, dien de Magiſtraat liefst verwyderd zag, eene groote meerderheid van ſtemmen hadt. De Magiſtraat, dit ziende, werd te raade, overeenkomſtig met een by haar genomen Beſluit, van het voorgevallene aan de Staaten kennis te geeven. De Dekens der Gilden, bleeven niet ſtilzitten om het Regt der vrye verkiezinge der Burgerye, of wel den Gilden, toebehoorende, te verdeedigen, en vorderden van de Magiſtraat door aangeſtelde Zaakbezorgers, de Staatspapieren betreklyk tot het verhandelde wegens verlaaten of opengevallene Magiſtraatsplaatzen. Deeze vergunde zulks gedeeltlyk.

Ten voordeel der Gilden uitgeweezen.

Tegen den Voorjaars Landdag, in Grasmaand, maakten de ſtrydende Partyen zich gereed om voor de Staaten ieder haar regt te verdeedigen. De Magiſtraat ontvouwde in eenen Brieve haare gehoudene Handelwyze en beweerde derzelver Regtmaatigheid; terwyl de Dekens der Gilden, in een Betoogſchrift, het Regt eener vrye Verkiezing ſtaande hielden. Twee wegen, om door vriendlyke tusſchenſpraak het verſchil te vereffenen, werden vrugtloos ingeſlaagen: waar op Staaten van *Gelderland*

oor-

oordeelden, dat de Persoon, door de meerderheid van de stemmen der Gilden gekoozen, als wettig, volgens de vrye keur hun, gedeurende des Stadhouders Minderjaarigheid toekomende, moest worden aangemerkt (*). LXXXVIII BOEK. 1765.

Weinig werks hadt het in, by Staaten van *Holland*, een zwaarigheid uit den weg te ruimen, die zich te *Rotterdam* op deedt omtrent den Secretaris dier Stad Mr. D. R. WYKERHELD BISDOM. De Regeering, ten oogmerk hebbende dien Heer voor te stellen tot Lid der Vergaderinge van hun Ed. Groot Mogenden, vondt, daar hy Canunnik van het Capittel van *St. Pieter* te *Utrecht* was, en overzulks aldaar in den Eed, zich verlegen met den Regel in den Jaare MDCLVIII op de Leden dier Vergaderinge gesteld, inhoudende, dat dezelve niet zullen mogen wezen in den Eed, Dienst of Tractament van iemand dan van hun Ed. Groot Mogenden zelve, van de Steden, op welker last zy ter Vergaderinge verschynen, en van eenige Collegien in *Holland* en *Westfriesland*. Zy gaf, by de voordragt deezer zwaarigheid, te kennen in 't zekere onderrigt te weezen, dat de Eed, dien de Canunniken van *St. Pieter* te *Utrecht* moeten afleggen, hun alleen verbondt tot bewaaring van de Goederen en Geregtigheden des Capittels; en begreep dat het oogmerk van het Reglement niet kon zyn uit de

Canunnik te *Utrecht* te zyn sluit iemand niet uit om Lid te worden van hun Ed. Groot Mogenden.

(*) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 165.

LXXXVIII BOEK. 1765.

de Vergadering de zodanigen uit te ſluiten, die een Eed hadden moeten doen ter rigtige beſtuuringe en handhaaving van Goederen buiten *Holland* en *Weſtfriesland* gelegen; dewyl de ligging der Goederen, 't zy binnen, 't zy buiten dit Gewest, geene verandering kon maaken in de natuur der zaake. Waar by nog kwam, dat, als men op de letter van het Reglement zag, de Canunniken eigenlyk niet gezegd konden worden in den Eed van iemand buiten dit Gewest te zyn; maar wel gezamenlyk met de andere Leden van dat Capittel, den Eed te doen tot bevordering van hun algemeen belang. Zy ſtelde, derhalven, voor, dat dewyl door Canunniken van andere Capittels te *Utrecht*, dezelfde of ſoortgelyke belofte, onder Eede geſchiedt, door hun Edele Groot Mogenden mogt verklaart worden, dat Canunniken van eenige Capittels in *Utrecht*, teffens Miniſters zynde van een der Stemmende Steden in *Holland*, tot de Vergadering mogten worden toegelaaten. —— Alle de Leden, *Rotterdam* uitgeſlooten, deeze zaak overwogen hebbende, vonden goed de Canunniken van eenige Capittelen in *Utrecht*, die geen ſterker verband dan het gemelde vorderden, mits zy de andere vereischten in het Reglement bepaald bezaten, toelaatlyk in hunne hooge Vergadering te verklaaren (*).

In

(*) *Reſol. van Hall.* 3 Aug. en 13 Sept. 1765.

In den voorleden Jaare zagen de Gelaſtigden van *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht* over de aangelegene zaak der Rivieren, een antwoord van de *Kleefſche* Krygs- en Domeinkamer te gemoete, in verlangen om dan in verdere minlyke Onderhandelinge te treeden (*). Doch, wel verre dat aan deeze verwagting werd beantwoord, hadt men het ontworpen Plan den Koning van *Pruiſſen* in zulk een licht voorgeſteld, als behelsde 't zelve niets anders dan eene aaneenſchakeling van onbillyke vorderingen, en voor de Ingezetenen van de Landen zyner Majeſteit nadeelige gevoelens. Het gevolg hier van was eene ſcherpe Verklaaring, den veertienden van Lentemaand, by hunne Hoog Mogenden, door den *Pruiſſiſchen* Afgezant THULEMEIJER ingeleverd, waar in hy, onder eene menigte van klagten, aandrong op den gedaanen eisch, wegens de verhooging van den *Millingſchen* Zomerdam, of in plaats van dien, op de herſtelling der koſten, door den *Kerkerdomſchen* Dyk veroorzaakt en een ſchadeloosſtelling vorderde. By mangel van een behoorelyk antwoord, zou men van de *Pruiſſiſche* zyde niet anders kunnen denken, dan dat de Staaten niet meer wilden handelen overeenkomſtig met het algemeen welzyn; maar ſtrydig met voorheen gemaakte Verdragen ten opzigte van de Waterwerken. Zyn Majeſteit verwagt-

LXXXVIII. BOEK. 1765.

Klagten des Konings van *Pruiſſen* over het Plan hier tot verbetering der Rivieren gemaakt.

(*) Zie hier boven, bl. 272.

LXXXVIII BOEK. 1765.

wagtte eene waardige en ſtellige verklaaring over alles wat den *Millingſchen* Zomerdam betrof, en dit met te meer reden: dewyl hy, anderzins zich zou genoodzaakt zien om gebruik te maaken van de middelen, die de nood en behoudenis zyner Onderdaanen hem zouden voorſchryven (*).

Door *Holland* beantwoord.

Terwyl dit Vertoog tot overweeginge in handen geſteld werd van de Geweſten in deeze zaak betrokken, waren Staaten van *Holland*, in de volgende Maand, reeds gereed met hun Antwoord en Beſluit. Zy merkten op, dat de belangen van zyne Majeſteit, ten opzigte van den *Rhyn* en deszelfs Takken, zo nauw vereenigd waren, met die van *Gelderland*, *Holland*, *Utrecht* en *Overyſſel*, dat die Mogenheden, als 'er iets zou ondernomen worden tot verbeteringe dier Rivieren, of tot afwendinge van dreigende gevaaren, elkander nauwlyks konden miſſen, als mede dat alles, wat tot heil dier vier Geweſten werd ter hand geſlaagen, mede tot voordeel der *Kleefſche* Landen ſtrekte. Op dien grond waren de Onderhandelingen in den voorleden Jaare aangevangen, en hadt men van deeze zyde geen oogmerk altoos gehadt om de koſten grooten deels op de ſchouderen van *Kleefsland* te ſchuiven; het overgeleverde Plan ſtrekte om op eene vriendenbuurlyke wyze, in deeze zaak voort te gaan, en weinig hadt men gedagt dat dit Plan

(*) *Reſol. Gen. Veneris* 19 *April* 1765.

Plan zyne Majeſteit in 't ongunſtigſt licht zou zyn voorgeſteld. — Zy beweerden, dat 'er geen oogmerk in 't minſte geweest was om, tegen de natuurlyke billykheid en tegen de Regten by beſchaafde Volken heilig in agtgenomen, op het *Geldersch* Grondgebied iets te doen, 't welk de *Kleefſche* Ingezetenen kon benadeelen. Niets was 'er verrigt aan den *Millingſchen Dam*, ſtrydig met voorgaande Verdragen. Men hadt, zo ras de tydsomſtandigheden des Oorlogs het toelieten, onderſtaan by die van de *Kleefſche* zyde, om, op billyke en voor de Onderdaanen zyner Majeſteit geenzins laſtige voorwaarden, toe te ſtemmen in 't herdyken van *'s Gravenwaard*. Alle handelingen weezen uit, dat de vier belanghebbende *Nederlandſche* Gewesten, geenzins ten oogmerke hadden, de Dyken by *Herwen* ten prooi te geeven aan de woede der Rivierwateren; de belangen van de *Nederlanden* waren te nauw verbonden met die van *Kleefsland* dan dat men by *Herwen* iets zou onderneemen, 't welk aan de *Kleefſche* Regeering onaangenaam kon zyn, of iets naläaten, dat tot voordeel van beider Grondgebied zou kunnen ſtrekken. Zy preezen daarom nogmaals het ingeleverd Plan aan, als het éénig middel om de grootſte bron des kwaads te ſtoppen, en de heilzaame vrugten van die aangelegde Waterwerken te plukken. — En zou men, om te toonen hoe genegen men was om behoorlyk agt te ſlaan op het voorgedraagene door 's Konings Staatsdienaar, de zaaken in

LXXXVIII BOEK. 1765.

LXXXVIII BOEK. 1765.

in dier voege kunnen ſchikken, dat, *'s Gravenwaard* herdykt wordende, buiten koſten van de *Kleefſche* Regeeringe, van ter zyde eenige vergoeding werd gegeeven voor de ſchade, zonder en tegen 't oogmerk der belanghebbende Geweſten, door de verlaaging van den *Millingſchen-Dam* toegebragt. —— Niets was 'er voor 't overige aan de Rivier, of derzelver Takken, gedaan, tot ſtremming der bevaarbaarheid ſtrekkende (*). —— Hunne Hoog Mogenden over dit Beſluit van *Holland* geraadpleegd hebbende, verzogten de Afgevaardigden van *Gelderland*, *Utrecht* en *Overyſſel*, die zich op dit Onderwerp nog niet verklaard hadden, zulks met den eerſten te doen.

Zeven Fregatten ter beteugeling der *Algerynen* beſtemd.

Om de *Algerynen*, en andere *Barbaarſche* Roovers, in toom te houden, en het benadeelen van 's Lands Handeldryvende Onderzaaten te beletten, bezigde men voorheen twee middelen; 't een beſtondt in hun, door het zenden van ongewoone Geſchenken, te vrede te ſtellen en 't aanbelang van de Vriendſchap deezes Staats te doen ondervinden; het ander om, door 't vertoonen van 's Lands Vlag, en een goed getal Oorlogſchepen, hun met nadruk te doen bezeffen hoe zeer het hunne zaak was, deezen Staat te ontzien, en deszelfs Zeevaard ongemoeid te laaten, en dat zy hunne Rooveryen niet ongeſtraft

(*) *Reſol. van Holl.* 26 April 1765.

ſtraft konden pleegen. —— Zints eeni- LXXXVIII
ge Jaaren, en wel naa het ſluiten van den BOEK.
laatſten Vrede met de *Algerynen* (*), was ——
men van die oude handelwyze eenigzins 1765.
afgeweeken, en hadt zich verbeeld, dat door de verbintenis tot het geeven van Jaarlykſche vastbepaalde Geſchenken, de Vrede en Vriendſchap met de *Algerynen* beſtendig gemaakt, en de onkoſten der Jaarlykſche Uitruſtingen na de *Middellandſche Zee* daar door beſpaard zouden kunnen worden. Dan de uitkomst was zo verre van aan de verwagting te beantwoorden, dat de ondervinding, integendeel, leeraarde, dat zy, hoe meer men hun beloofde, des te minder vergenoegd waren, en dat, naar maate men hunne begeertens inwilligde, zy telkens nieuwe eiſchen en zelfs buitenſpoorige afvergingen deeden, die, genoegzaam by elke gelegenheid, vergezellende met bedreigingen van eene Vredebreuk, zo men aan hun verlangen niet ten vollen beantwoordde; waar van de jongst ingekomene tydingen uit *Algiers*, met betrekking tot het geen aan den Conſul ELLINKHUYSEN, en den Capitein VIS, laatstlyk derwaard gezonden, was ontmoet, een ſterk en overtuigend bewys hadden uitgeleverd (†).

De overweeging van de noodzaaklykheid

(*) In den Jaare 1757. Zie het XXII D. onzer *Vaderl. Hiſt.* bl. 332.
(†) *Reſol. van Holl.* 31 Jan. 1765.

LXXXVIII BOEK. 1765.

heid om die van *Algiers*, door middelen van klem, tot rede te brengen, deedt hun Hoog Mogenden, beſluiten voor dit Jaar, op voordragt van *Holland*, eene buitengewoone Uitrusting van zeven Fregatten na de *Middellandſche Zee* vast te ſtellen; en de bewilliging der Geweſten op de daar toe gemaakte Petitie by de Geweſten ten ernſtigſte te verzoeken (*). Men zette dit der Zeevaard hoogstheilzaam plan met allen yver voort.

Einde van het Drie- en- twintigſte Deel.

(*) *Reſol. van Holl.* 15 Maart en 20 April en 16 Mey 1765.

BERICHT VOOR DEN BINDER.

De Plaaten moeten tegen over de volgende Bladzyden ingevoegd worden.

De Hertog van BRUNSWYK in den Eed genomen. - - tegen over bl. 10

De Prins van NASSAU WEILBURG. 32

De Prins Erfſtadhouder WILLEM de V, legt den Eed van Geheimhouding af. 224

Prinſes MARIA LOUISA. - - 372

IRL
HW 2AOL 3